SOLVA
regio I project I partner

OUDENAARDE ONZE-LIEVE-VROUWE-HOSPITAAL

EINDVERSLAG – 2020D166

INTERGEMEENTELIJKE SAMENWERKING VOOR STREEKONTWIKKELING IN ZUID-OOST-VLAANDEREN

GENTSESTEENWEG 1 B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
TEL 053 64 65 20

INFO@SO-LVA.BE
WWW.SO-LVA.BE

OUDENAARDE ONZE-LIEVE-VROUWE-HOSPITAAL

EINDVERSLAG – 2020D166

SOLVA ARCHEOLOGIE RAPPORT 240

AUTEURS: LOUISE SAVELS, ARNE DE GRAEVE & KATLEEN COUCHEZ

COLOFON

DOSSIERSAMENSTELLING
Louise Savels, Katleen Couchez & Arne De Graeve

PROJECT
Oudenaarde – Onze-Lieve-Vrouwehospitaal
Eindverslag
Projectcode: 2020D166
Projectnaam: 19-OUD-OLVH
SOLVA Archeologierapport nr. 240

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Projectteam: Archeologie
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM
Tel: 053/64 65 20
info@so-lva.be

BEWAARPLAATS ARCHEOLOGISCH ENSEMBLE
Erkend onroerend erfgoeddepot SOLVA archeologisch depot
p/a Industrielaan 25b
9320 EREMBODEGEM
Tel: 053/64 65 36
archeologie@so-lva.be

WETTELIJK DEPOTNUMMER
D/2022/12.857/15

COPYRIGHT

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van **SOLVA**.
Alle foto's, tenzij anders vermeld: © **SOLVA**

INHOUDSTAFEL

01 | DANKWOORD 15

02 | INLEIDING 19

03 | BESCHRIJVEND GEDEELTE 23

3.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS 25

3.2. SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN 32

3.3. DE ONDERZOEKSOPDRACHT 32

3.3.1. VRAAGSTELLING 32

3.3.2. DE RANDVOORWAARDEN 33

3.3.3. BESCHRIJVING GEPLANDE WERKEN 33

3.4. WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING 35

3.4.1. MOTIVERING VAN DE ONDERZOEKSSTRATEGIE, -METHODE EN -TECHNIEKEN 35

3.4.1.1. OPGRAVINGSSTRATEGIE 35

3.4.1.2. METHODEN EN TECHNIEKEN 38

3.4.2. BESCHRIJVING VAN DE ORGANISATIE VAN DE OPGRAVING 39

3.4.3. BESCHRIJVING VAN HET GEBRUIKTE MATERIAAL 40

3.4.4. BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN EVENTUELE AFWIJKENDE METHODIEK EN VAN EVENTUELE BIJSTELLINGEN VAN DE OORSPRONKELIJKE STRATEGIE 40

3.4.5. MOTIVATIE VAN DE KEUZE TEN AANZIEN VAN DE SELECTIE VAN VONDSTEN 40

3.4.6. MOTIVATIE VAN DE KEUZE TEN AANZIEN VAN DE STAALNAME 40

3.4.7. TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE INBRENG VAN SPECIALISTEN 41

3.4.8. TEKSTUELE OMSCHRIJVING VAN DE ALGEMENE WETENSCHAPPELIJKE ADVISERING DOOR PERSONEN DIE BUITEN HET PROJECT STONDEN 41

04 | ASSESSMENTRAPPORT 43

4.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA 45

4.2. BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT 45

4.2.1. ASSESSMENT VAN VONDSTEN 45

4.2.2. ASSESSMENT VAN STALEN 45

4.2.3. CONSERVATIE-ASSESSMENT 45

4.2.4. ASSESSMENT VAN SPOREN, SPOORCOMBINATIES, ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN EN ARCHEOLOGISCHE

SITE 45

4.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING 46

4.4. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK 47

4.4.1. TE BEANTWOORDEN ONDERZOEKSVRAGEN 47

4.4.2. STRATEGIE VOOR DE VERWERKING 48

4.4.3. CONSERVATIESTRATEGIE 48

4.4.4. ONDERZOEKSVRAGEN VOOR VERVOLGONDERZOEK 48

05 | INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 51

5.1. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 53

5.1.1. BESCHRIJVING VAN DE LANDSCHAPPELIJKE LIGGING 53

5.1.1.1. ALGEMENE LANDSCHAPPELIJKE SITUERING 53

5.1.1.2. AARDKUNDIGE EN HYDROGRAFISCHE SITUERING 55

5.1.1.3. FYSISCH-GEOGRAFISCHE GEGEVENS 57

5.1.1.4. GRONDGEBRUIK 59

5.1.2. HISTORISCH KADER 59

5.1.2.1. HISTORISCH KADER 59

5.1.2.1.1. TOPONYMIE 59

5.1.2.1.2. ONTSTAAN VAN OUDENAARDE EN PAMELE 59

5.1.2.1.3. HET ONZE-LIEVE-VROUWEHOSPITAAL 61

5.1.2.2. INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 63

5.1.2.3. HISTORISCH-CARTOGRAFISCHE DOCUMENTATIE 63

5.1.3. ARCHEOLOGISCH KADER 65

5.1.3.1. HET PROJECTGEBIED 65

5.1.3.2. DE DIRECTE OMGEVING 66

5.2. BESCHRIJVING VAN DE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN 66

5.2.1. GENESE VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN 66

5.2.2. BEWARING VAN DE BODEMS OF ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN 66

5.2.3. EFFECTEN VAN DE AANWEZIGE BODEMS EN SEDIMENTEN OP DE BEWARING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE EN DE ARCHEOLOGISCHE ARTEFACTEN DAARBINNEN 67

5.2.4. REFERENTIE AAN GELIJKAARDIGE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN OP GEKENDE ARCHEOLOGISCHE SITES 67

5.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE

VONDSTENSPREIDING 67
5.3.1. ANALYSE VAN DE OPBOUW VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 67
5.3.1.1. BESCHRIJVING VAN DE WIJZE WAAROP DE ARCHEOLOGISCHE SITE ZICH AAN HET HUIDIGE OPPERVLAK MANIFESTEERT 67
5.3.1.2. BESCHRIJVING VAN DE STRATIGRAFISCHE OPBOUW VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 67
5.3.1.2.1. ZONE VI & VII (BINNEN HET ONZE-LIEVE-VROUWEHOSPITAAL) 67
5.3.1.2.2. ZONE VIII (AAN DE ZUIDZIJDE VAN DE KAPEL) 84
5.3.1.3. GEMIDDELDE DIEPTE VAN DE WAARGENOMEN ARCHEOLOGISCHE NIVEAUS TEN OPZICHTE VAN DE TWEEDE ALGEMENE WATERPASSING EN HET MAAIVELD 89
5.3.1.4. PROFIELFOTO'S 89
5.3.2. ANALYSE VAN ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN, SPOORCATEGORIEËN, SPOORCOMBINATIES EN INDIVIDUELE SPOREN 89
5.3.2.1. NIET GEFASEERDE ALLESPORENKAART 89
5.3.2.2. WEERGAVE VERSCHILLENDE FASES 108
5.3.2.2.1. ZONE VI & VII (BINNEN HET ONZE-LIEVE-VROUWEHOSPITAAL) 108
5.3.2.2.2. ZONE VIII (AAN DE ZUIDZIJDE VAN DE KAPEL) 109
5.3.2.3. BEHOUD IN SITU VAN NIET ONDERZOCHTE ZONES 134
5.3.2.4. GLOBALE TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET SPORENBESTAND 135
5.3.2.4.1. ZONE VI & VII (BINNEN HET ONZE-LIEVE-VROUWEHOSPITAAL) 135
5.3.2.4.2. ZONE VIII (AAN DE ZUIDZIJDE VAN DE KAPEL) 146
5.3.2.4.2.1. FASE 1: EEN DIK OPHOGINGS- OF OPVULLINGSPAKKET 147
5.3.2.4.2.2. FASE 2: HET EERSTE LOOPNIVEAU 149
5.3.2.4.2.3. FASE 3: DE OUDSTE MUURFASES 151
5.3.2.4.2.4. FASE 4: HET KERKHOF 152
5.3.2.4.2.5. FASE 5: EEN NATUURSTENEN UITBREIDING VIII-44 168
5.3.2.4.2.6. FASE 6: EEN KASSEIEN PAD? 168
5.3.2.4.2.7. FASE 7: EEN 18DE-EEUWS OPHOGINGSPAKKET EN 18DE-19DE-EEUWSE MUREN 168
5.4. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN 174
5.4.1.BESCHRIJVING VAN DE ANALYSEMETHODEN EN -TECHNIEKEN 174
5.4.2. BESCHRIJVING VAN DE UITWERKINGSMETHODEN 174
5.4.3. BESCHRIJVING VAN DE VONDSTEN 174
5.4.4. BESCHRIJVING EN ANALYSE VAN DE VONDSTCATEGORIEËN 174
5.4.5. ANALYSE VAN DE TYPOLOGISCHE, CHRONOLOGISCHE EN RUIMTELIJKE INDELING VAN VONDSTEN 174

5.5. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 174

5.5.1. RELATIEVE DATERING OP BASIS VAN HET SPORENBESTAND EN VONDSTENBESTAND 174

5.5.2. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN VONDSTEN 176

5.5.3. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN NATUURWETENSCHAPPELIJKE DATERINGSTECHNIEKEN 176

5.5.4. ABSOLUTE DATERING OP BASIS VAN HISTORISCHE BRONNEN 176

5.5.5. TAFONOMISCHE OPBOUW EN FORMATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE 176

5.6. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE 176

5.6.1. GEMOTIVEERDE INTERPRETATIE VAN DE VONDSTEN, VONDSTCATEGORIEËN, SPOREN, SPOORCOMBINATIES, SPOORCATEGORIEËN, ARCHEOLOGISCHE STRUCTUREN, EN ACTIVITEITENZONES 176

5.6.2. BEVINDINGEN TEN OPZICHTE VAN DE RESULTATEN VAN EERDER UITGEVOERD ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK 178

5.6.3. GEMOTIVEERDE VERWACHTING TEN AANZIEN VAN DE AANWEZIGHEID EN AARD VAN ARCHEOLOGISCH ERFGOED 178

5.6.4. BELANG EN DE BETEKENIS VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE BINNEN DE BESTAANDE KENNIS 178

5.6.5. AFBAKENING VAN ZONES WAAR GEEN ARCHEOLOGISCH ERFGOED AANWEZIG IS 178

5.7. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN BEANTWOORD 179

5.8. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK 180

06 | BIBLIOGRAFIE 185

07 | BIJLAGEN 191

7.1. HANDLEIDING BIJ HET RAADPLEGEN VAN DE BIJLAGEN 193

7.2. LIJSTEN 195

LIJST VAN FIGUREN

Fig. 1. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied. 26
Fig. 2. Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied. 26
Fig. 3. Kadasterkaart (detail) met aanduiding van het projectgebied. 27
Fig. 4. Projectie van de aangetroffen sporen op het kadasterplan (bron: Solva & AGIV). 28
Fig. 5. Projectie van de aangetroffen sporen op de bouwplannen (bron: SOLVA & Architectenbureau Sabine Okkerse). 30
Fig. 6. Overzicht van de zones waar de vloer wordt opgebroken (rood = vloer niet gerecupereerd; groen = vloer wel gerecupereerd) (bron: Architectenbureau Sabine Okkerse). 33
Fig. 7. De bestaande en nieuwe vloeropbouw in de pandgang (links = westelijk uiteinde; rechts = oostelijk uiteinde) (bron: Architectenbureau Sabine Okkerse). 34
Fig. 8. Locatie kelders en rioleringsplan (bron: Architectenbureau Sabine Okkerse). 35
Fig. 9. Allesporenplan grondplan A met aanduiding van de verschillende zones. 36
Fig. 10. Ligging van het projectgebied op regionaal niveau. Blauw: zandstreek; geel: zandleemstreek; rood: leemstreek). 53
Fig. 11. Ligging van het projectgebied ten opzichte van de archeologische zone van Oudenaarde. 54
Fig. 12. Gewestplan met aanduiding van het projectgebied. 54
Fig. 13. Ligging van het projectgebied op de Quartairgeologische kaart. 56
Fig. 14. Ligging van het projectgebied op de Tertiairgeologische kaart. 56
Fig. 15. Digitaal terreinmodel met aanduiding van het projectgebied. 57
Fig. 16. Digitaal terreinmodel (detail) met aanduiding van het projectgebied en positionering van de hoogteprofielen. 57
Fig. 17. Hoogteprofielen van het projectgebied. 58
Fig. 18. Bodemkaart (detail) met aanduiding van het projectgebied. 58
Fig. 19. Bodembedekkingskaart van het projectgebied. 59
Fig. 20. Aanduiding van het projectgebied op het stadsplan van Oudenaarde door Jacob van Deventer uit 1564 (bron: KBR; eigen bewerking; digitaal aangemaakt op 24/2/2020). 63
Fig. 21. Uitsnede uit de stadsplan van Oudenaarde door Antonius Sanderus (1641-1644) (bron: eigen bewerking; lib.ugent.be; digitaal aangemaakt op 24/2/2020). 64
Fig. 22. Projectie van het leidingenplan 'Parijs, Vincennes, SHAT, Archives du Génie, canton Oudenarde, art. 14, section 1, pièce n°27. 64
Fig. 23. De maquette van Nézot waar de kapel en de zuidelijke pandgang van het klooster zijn aangeduid (bron: Stadsarchief Oudenaarde, pos 67_MG_1091). 65
Fig. 24. CAI op GBR met aanduiding van het projectgebied. 65
Fig. 25. Zone VI met nummering van de verschillende kamers. 68
Fig. 26. Zone VI, grondplan A. 70
Fig. 27. Zone VI, grondplan B. 72
Fig. 28. Tekening en foto van coupe VI-A-1-AB. 74
Fig. 29. Profiel 5AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden. 76
Fig. 30. Profiel 7AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden. 77
Fig. 31. Profiel 6AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden. 77
Fig. 32. Profiel 4AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden. 78
Fig. 33. Profiel 1AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden. 79
Fig. 34. Profiel 2AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden. 80
Fig. 35. Tekening en foto van coupe AB op C. VI-B-109. 81
Fig. 36. Tekening en foto van coupe CD op C. VI-B-109. 81
Fig. 37. Tekening en foto van coupe EF op vloer C. VI-54. 82
Fig. 38. Tekening en foto van detail van profiel 2AB. 82
Fig. 39. Profiel 3AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden. 83
Fig. 40. Tekening van het zuidprofiel 8AB met aanduiding van de contextnummers. 85
Fig. 41. Tekening van het westprofiel 9AB met aanduiding van de contextnummers. 87
Fig. 42. Tekening van het oostprofiel 11AB met aanduiding van de contextnummers. 87
Fig. 43. Tekening van het noordwestelijk gedeelte van noordprofiel 10AB. 88
Fig. 44. Zone VIII GPL A. 90
Fig. 45. Zone VIII GPL B. 92
Fig. 46. Zone VIII GPL C. 94
Fig. 47. Zone VIII GPL D. 96
Fig. 48. Zone VIII GPL E. 98
Fig. 49. Zone VIII GPL F. 100
Fig. 50. Zone VIII GPL G. 102
Fig. 51. Zone VIII GPL H. 104
Fig. 52. Zone VIII GPL I. 106
Fig. 53. Ingekleurd grondplan A zone VI. 110
Fig. 54. Ingekleurd grondplan B zone VI. 112
Fig. 55. Ingekleurd grondplan A zone VIII. 114
Fig. 56. Ingekleurd grondplan B zone VIII. 116
Fig. 57. Ingekleurd grondplan C zone VIII. 118
Fig. 58. Ingekleurd grondplan D zone VIII. 120
Fig. 59. Ingekleurd grondplan E zone VIII. 122
Fig. 60. Ingekleurd grondplan F zone VIII. 124
Fig. 61. Ingekleurd grondplan G zone VIII. 126
Fig. 62. Ingekleurd grondplan H zone VIII. 128
Fig. 63. Ingekleurd grondplan I zone VIII. 130
Fig. 64. Plan met behoud van in situ niet-onderzochte zones. 132
Fig. 65. Grijs lokaal gedraaid fragment van teil uit kuil C. VI-117 (19-OUD-OLVH-34). 141
Fig. 66. Grijs lokaal gedraaid teil uit C. VI-109 (19-OUD-OLVH-27). 141
Fig. 67. Rood lokaal gedraaid grape C. VI-118 (19-OUD-OLVH-35). 141

Fig. 68. Aardewerk uit C. VI-111. 1-3: Grijs lokaal gedraaid teil (19-OUD-OLVH-33). 142
Fig. 69. Aardewerk uit C. VI-112: Grijs lokaal gedraaid teil (19-OUD-OLVH-30). 142
Fig. 70. Coupe GH op vloer C. VI-54. 143
Fig. 71. Aardewerk uit C. VI-125. 143
Fig. 72. Materiaal uit C. VI-79: *wedgewood ware* (19-OUD-OLVH-20). 145
Fig. 73. Uitsnede van de Ferrariskaart (1771-1778). Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal is gelegen tegen de omwalling, ten westen strekken zich weilanden uit met veel afwateringsbeekjes. 148
Fig. 74. Aardewerk uit de kerkhofgrond C. VIII-8. 153
Fig. 75. Coupe op VIII-26 vanaf grondplan D. De kuil wordt doorsneden door de begraving VIII-S06 en een recenter gootje VIII-28. 160
Fig. 76. Aardewerk uit de afvalkuil C. VIII-26. 161
Fig. 77. Aardewerk uit de afvalkuil C. VIII-79. 164
Fig. 78. Aardewerk uit de afvalkuil C. VIII-79. 165

LIJST VAN AFBEELDINGEN

Afb. 1. Grondvlak A in de pandgang, gezien vanuit het noordoosten. 75
Afb. 2. Zicht op kepervloer C. VI-67 vanuit het noorden. 76
Afb. 3. Kamer 4 met op de achtergrond kamer 3. 84
Afb. 4. Zuidprofiel 8AB. 85
Afb. 5. Westprofiel 9AB. 86
Afb. 6. Oostprofiel 11AB. 86
Afb. 7. Het volledige noordprofiel van de opgravingsput met de reeds doorgetrokken leidingen vanuit de kapel. 88
Afb. 8. Zuidoostelijke hoek van kamer 2. De kepervloer (C. VI-54) is afgewerkt, maar loopt niet tot tegen muur C. VI-60. 108
Afb. 9. Op het eerste grondplan in zone VIII (GPL A) zijn bakstenen muren en gootjes te zien. In de noordelijke helft is er nog deels een tegelvloer bewaard. 134
Afb. 10. Orthofoto GPL A van het oostelijke deel van de pandgang in zone VI. 136
Afb. 11. Grondplan B in de zuidelijke pandgang. 136
Afb. 12. Orthofoto van vloer C. VI-67. De noordkant licht bovenaan (pandgang), in het zuiden ligt de kapel. 137
Afb. 13. Orthofoto van kamer 2. 140
Afb. 14. Orthofoto van kamer 3. 144
Afb. 15. Orthofoto van kamer 4. 145
Afb. 16. Zuidprofiel 8AB, plaatselijk verdiept tot grondplan I om het verloop van het ophogingspakket C. VIII-64 en het uitbraakspoor C. VIII-7 te volgen. 147
Afb. 17. Paalspoor C. VIII-103 binnen de ophoging VIII-64 in grondplan H. Inspring van de coupe VIII-H-103-AB. 147
Afb. 18. Zuidwestzijde van de opgravingsput met het assig loopniveau VIII-14 en in de zuidwesthoek nog een restant *in situ* verbrande leem VIII-63 (grondplan F). 149
Afb. 19. Zuidoostzijde van de opgravingsput met loopniveau VIII-14, verstoord door het puinige uitbraakspoor VIII-7 (grondplan D, fout op fotobord). 150
Afb. 20. Grondplan D met aan de zuidwestzijde nog restanten van een groenig grijze laag te bemerken tussen de skeletten. 150
Afb. 21. Uitbraakspoor VIII-7 wordt verstoord door de begravingen S22 en S23. 151
Afb. 22. Op grondplan F werd de postmiddeleeuwse afvalkuil VIII-26 goed zichtbaar. Ten noorden is nog een fragment van de oudere natuurstenen muur VIII-88 bewaard. 152
Afb. 23. Bord uit rood lokaal gedraaid aardewerk uit C. VIII-8 met in kleidecoratie de letters [I]HS (19-OUD-OLVH-120). 152
Afb. 24. Mogelijk meervoudige begraving VIII-S08 (links) en VIII-S09 (rechts), grondplan F. 156
Afb. 25. Mogelijk meervoudige begraving van VIII-S11 (oost-west op de buik begraven, voorgrond links) en VIII-S12 (west-oost op de rug, rechts op de foto), grondplan E. 157
Afb. 26. Begravingen VIII-S04 (onder) en VIII-S05 (boven), beiden begraven met de rechterarm gekruist op het bekken en de linkerarm gekruist op de schouder, grondplan E. 157
Afb. 27. De rechthoekige kuil VIII-26 vanaf grondplan F met het talrijke aardewerk duidelijk zichtbaar. 159
Afb. 28. De grotere afvalkuil VIII-79 tekent zich pas duidelijk af vanaf grondplan E. 159
Afb. 29. Glasvondst uit VIII-26 van een bodem op gekerfde standring in groen Waldglas. 160
Afb. 30. Gedeeltelijke coupe op de afvalkuil VIII-79 met onderaan een meer grover puinpakket. De kuil verstoorde net niet begraving VIII-S26. 163
Afb. 31. Kom in rood aardewerk uit C. VIII-79 (19-OUD-OLVH-177). De kom heeft een breed uitstaande rand, wat een atypische vorm is. 166
Afb. 32. Voorbeeld van een metalen aderlaatkom (bron: http://www.engelfriet.net/Alie/aderlating.htm). 166
Afb. 33. Een ingevouwen voet van een voetbeker in groen Waldglas uit C. VIII-79, sterk aangetast. 167
Afb. 34. De natuurstenen muur C. VIII-44, mogelijk uit recuperatiemateriaal opgetrokken, grondplan C. 169
Afb. 35. De kasseipad C. VIII-38 met boordstenen aan de westzijde, grondplan B. 169
Afb. 36. Twee scherven van Qianlong porselein (kapucijnergoed) met blauwe beschildering van lijnen, fauna en flora, uit ophoging C. VIII-1 (19-OUD-OLVH-83). 170
Afb. 37. Twee scherven van een majolica-bord, geometrisch beschilderd in het groen, oranje en blauw, uit ophoging C. VIII-1 (19-OUD-OLVH-83). 170
Afb. 38. Bakstenenmuur VIII-16 kent een oost-west verloop over de put en bakent in het noordoosten een ruimte af met een deels bewaarde tegelvoer VIII-23. 172
Afb. 39. Onder de bakstenen muur VIII-16 lopen twee gootjes richting de kapel. 173
Afb. 40. Het bakstenen gewelf VIII-30 in de nutsleidingsleuf, buiten het projectgebied. 173

LIJST VAN TABELLEN

tabel 1: Materiaal uit C. VI-1. 135
tabel 2: Materiaal uit C. VII-112. 142
tabel 3: Materiaal uit C. VI-79. 146
tabel 4: Materiaal uit C. VIII-8. 154
tabel 5: Materiaal uit C. VIII-26. 162
tabel 6: Materiaal uit C. VIII-79. 167
tabel 7: Materiaal uit ophogingslaag C. VIII-1. 171

01 | DANKWOORD

1. DANKWOORD

We wensen de Stad Oudenaarde en in het bijzonder Stefanie van Eesbeeck en Ellen Cayman en Sabine Okkerse (Architectenbureau Sabine Okkerse) te bedanken voor de vlotte samenwerking. Daarnaast zijn we) Kristof Haneca (aOE) erkentelijk voor de waardering van een houten draagconstructie, Koen De Groote (aOE) voor zijn hulp bij de determinatie van het aardewerk en glas en Anton Ervynck (aOE) voor een waardering van het dierlijk botmateriaal. Ten slotte ook een bedanking aan Elise Bocquet van het museum Hôpital Notre Dame à la Rose (Lessines) voor haar zoektocht bij museumcollega's naar vergelijkend materiaal voor een atypische kom uit één van de afvalkuilen.

02 | INLEIDING

2. INLEIDING

Stad Oudenaarde wenste restauratiewerken uit te voeren in het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal te Oudenaarde. Hierbij gebeurde in de zuidelijke pandgang en de aanpalende vleugel tussen de pandgang en de kapel een afgraving in functie van de heraanleg van de vloer. Ten behoeve van de plaatsing van sanitair werd ook een leidingsleuf gegraven die buiten de kerk werd aangesloten op een septische put. De septische put is aan de zuidelijke muur van de kapel gelegd. Na een positief vooronderzoek drong een acheologische registratie van de restanten in de bodem zich op.

Het complex zoals het vandaag gekend is, het resultaat van een hele resem verbouwings-, herbouw- en nieuwbouwwerken. De oudste delen van de gebouwen (kapel) gaan zeker terug tot de 13de eeuw, en waarschijnlijk loopt de historie van de plaats nog een stuk verder terug in de tijd. Onder de huidige vloeren zat een dik puinpakket dat op basis van de vondsten in de 19de of in de vroege 20ste eeuw te situeren is. Waarschijnlijk is deze fase te linken aan de verbouwingswerken onder A. Vossaert aan het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw. De meest opvallende structuur binnen de opgraving binnenin het klooster (zone VI) is een bakstenen kepervloer die zowel in de pandgang, als in de aanpalende kamers is gelegd. De kepervloer wordt op verschillende plaatsen doorbroken door recentere muren en was soms afgewerkt tegen een muur die later herzet is. Onder de kepervloer zijn meerdere ophogings- of opmaaklagen aangetroffen die in de late middeleeuwen te situeren zijn. Mogelijk gaan deze lagen vooraf aan de bouw van dit deel van het klooster. De oudste muurfragmenten situeren zich aan de zuidkant van de kamers, aan de kant van de hospitaalkapel. Er zijn twee raampartijen zichtbaar, deels in Doornikse kalksteen. De ramen wijzen er op dat op het moment dat de muren gezet werden, er nog geen bebouwing was aan de noordkant van de kapel. Onder de kepervloer zijn geen andere vloeren meer aangetroffen, wat er mogelijk op kan wijzen dat de kepervloer samengaat met het optrekken van gebouwen naast de kapel.

Tijdens de opgraving in zone VIII is ook op de verstoringsdiepte van ca. 2,8 m de moederbodem nog niet bereikt. Het onderste pakket bestaat uit een dik laatmiddeleeuws ophogings- of opvullingspakket. Op deze demping was een deel van een loopniveau bewaard gebleven. Na de komst van de zusters Bernardinnen (1379-1382) wordt het binnenhof ten zuiden van de kapel ingenomen als begraafplaats. Boven het loopvlak komt een ophoging, ruim te dateren tussen 1475 - 1650. Daarin zijn 26 de restanten van individuen geregisteerd. De individuen vormen een gemengde populatie van vrouwen, mannen en jongvolwassen. Er is een relatief grote variatie aan begravingswijzen op te merken. Op de meeste individuen werden relatief veel en uiteenlopende pathologische veranderingen geregistreerd. Veranderingen werden op zowel volgroeide als niet-volgroeide individuen en zowel op mannelijke en vrouwelijke individuen geobserveerd. Dit alles wijst erop dat er op het binnenhof hoogstwaarschijnlijk de overleden zieken werden begraven. Ondanks het gebruik als begraafplaats werden in de kerkhofgrond twee afvalkuilen gegraven waarin aardewerk, glas, dierlijk bot en mosselschelpen worden in weggegooid. De kuilen dateren uit de tweede helft van de 16de eeuw en geven een inkijk in het dagelijkse leven van de zusters-Benardinnen. Het aardewerk en de restanten dierlijk bot geven duidelijk blijk van een welgestelde omgeving.

Bovenop enkele skeletten en een afvalkuil wordt in een latere fase een muur gebouwd. Enige tijd later wordt deze aanbouw terug afgebroken en loopt er een kasseien pad overheen. De laatste fases dateren in de 18de eeuw. Het gebruik van de binnenplaats als begraafplaats is dan definitief gestopt. De aanleg van een grotere bakstenen aanbouw kan vermoedelijk ook in deze periode geplaatst worden. Een brede muur C. VIII-16 loopt oost-west doorheen de opgravingsput en heeft twee noordelijke aftakkingen richting de kapel. Binnen deze ruimte was nog deels een haardwang en tegelvoer C. VIII-38 bewaard gebleven. Meerdere gootjes kruisen de opgravingsput en lopen richting de huidige kapel.

03 | BESCHRIJVEND GEDEELTE

3. BESCHRIJVEND GEDEELTE

3.1. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS	
Projectcode:	2020D166
Sitecode:	19-OUD-OLVH
Wettelijk depotnummer:	D/2022/12.857/15
Naam en erkenningsnummer erkende archeoloog:	SOLVA OE/ERK/Archeoloog/2015/00038
Locatie:	Oost-Vlaanderen, Oudenaarde, Sint-Walburgastraat (Figuur 1)
Bounding box:	Punt 1: x= 95953.20793060072, y= 170493.39829642128 Punt 2: x= 96098.58196473702, y= 170595.03479787346
Kadastrale gegevens:	Oudenaarde, Afdeling 1, Sectie B, perceel 38m2 (Figuur 2 & Figuur 3)
Topografische kaart:	zie Figuur 1.
Betrokken actoren en specialisten:	- Erkend archeoloog & redactie: Arne De Graeve - Tekst: Louise Savels, Katleen Couchez & Arne De Graeve - Kaartmateriaal: Cateline Clement, Erik Verbeke, Wouter De Maeyer
Wetenschappelijke advisering:	Fysisch antropoloog: Katrien Van de Vijver (KBIN) Dendrochronoloog: Kristof Haneca (aOE)
Begin- en einddatum:	17 augustus 2020 t.e.m. 19 augustus 2020, 21 oktober 2020, 23 oktober 2020 en 3 maart 2021 t.e.m. 24 maart 2021.

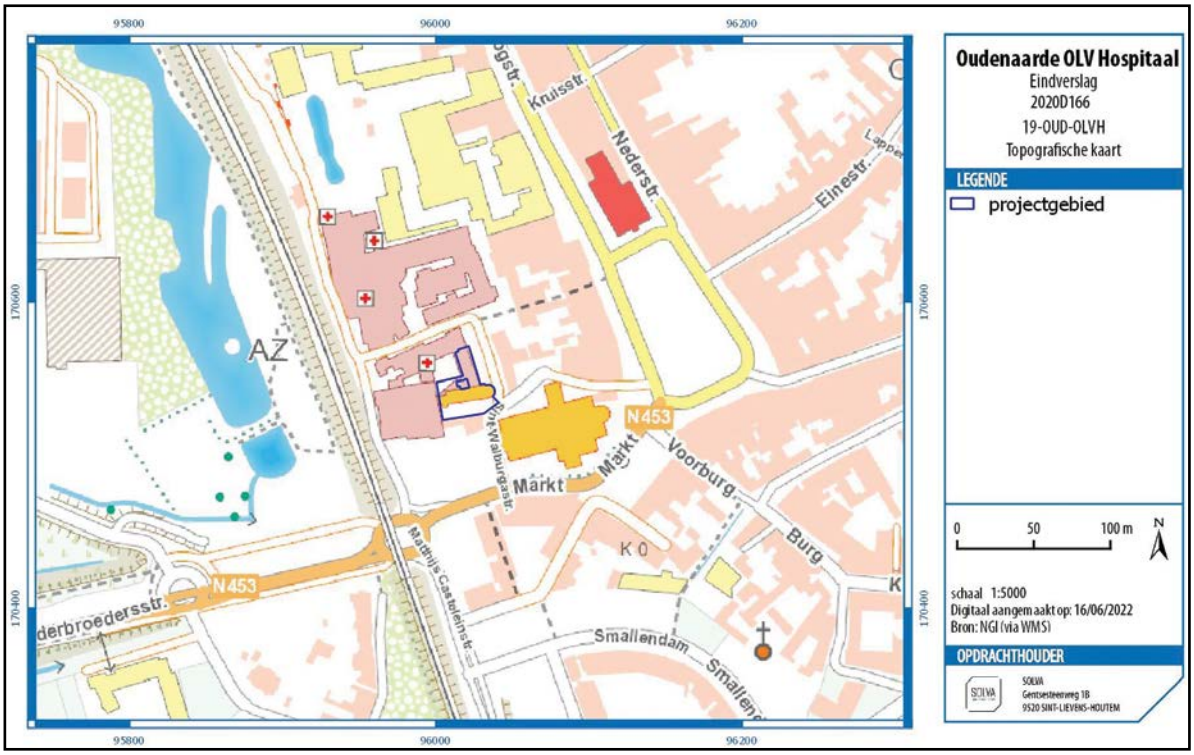

Fig. 1. Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied.

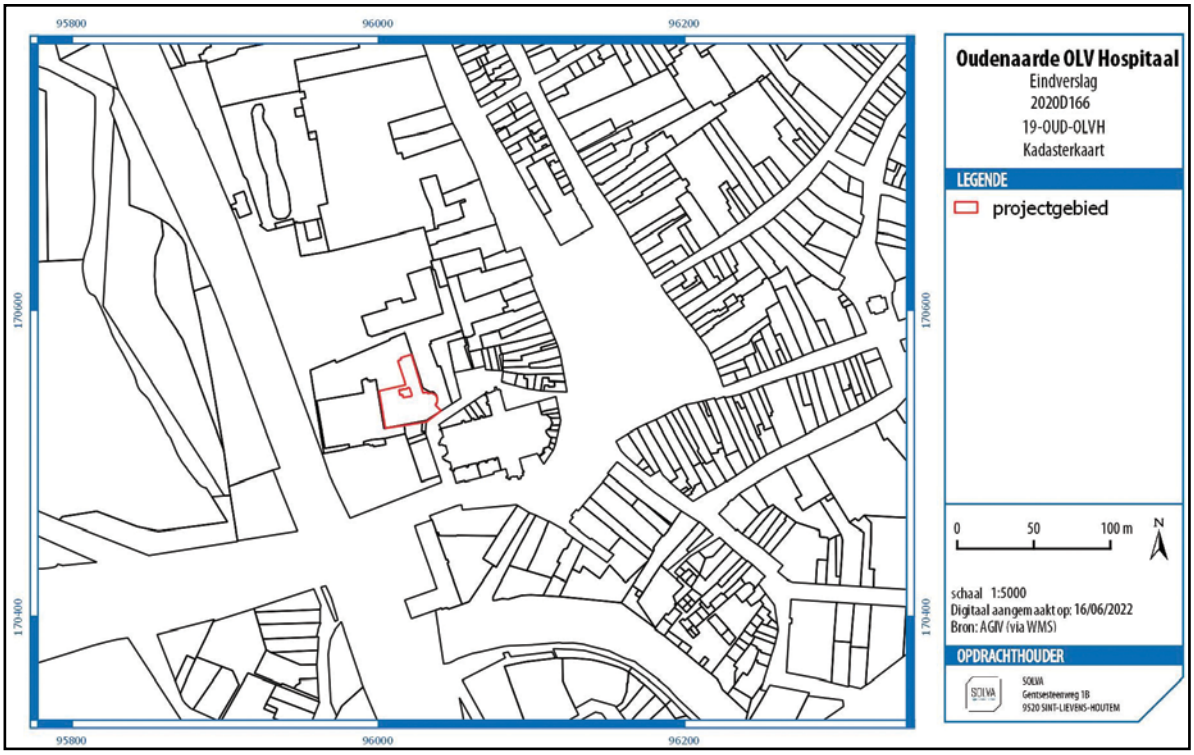

Fig. 2. Kadasterkaart met aanduiding van het projectgebied.

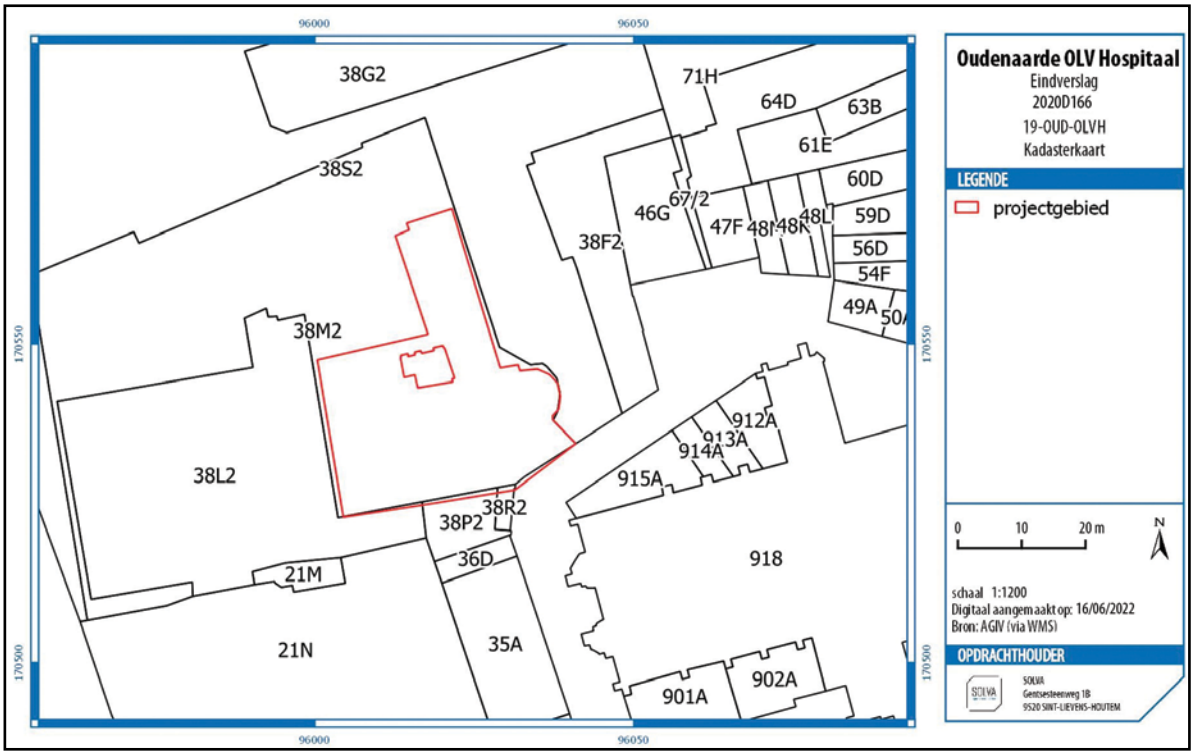

Fig. 3. Kadasterkaart (detail) met aanduiding van het projectgebied.

Fig. 4. Projectie van de aangetroffen sporen op het kadasterplan (bron: Solva & AGIV).

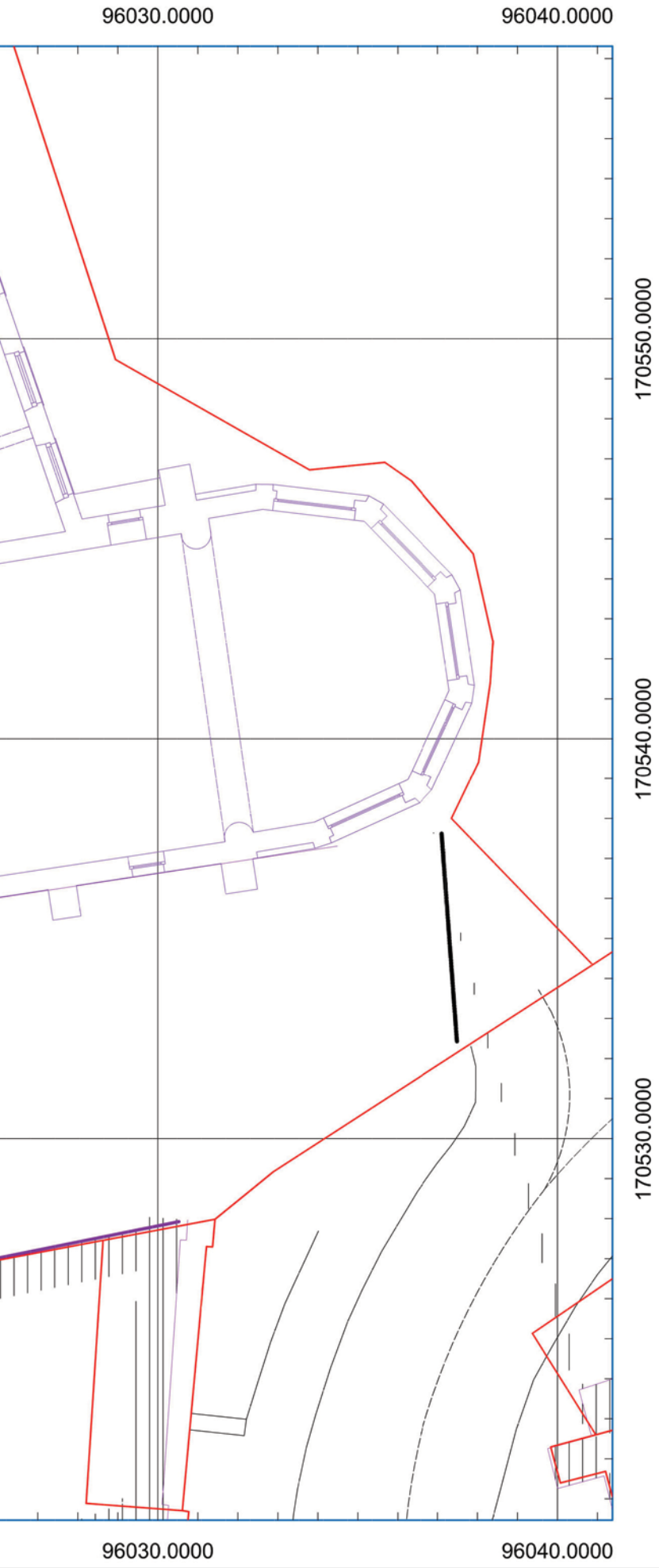

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal
Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Allesporenplan op kadasterplan

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Kadaster
- Bestaande toestand

N W E S

0 2.5 5 Meters

Schaal 1:150
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: AGIV, Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 5. Projectie van de aangetroffen sporen op de bouwplannen (bron: SOLVA & Architectenbureau Sabine Okkerse).

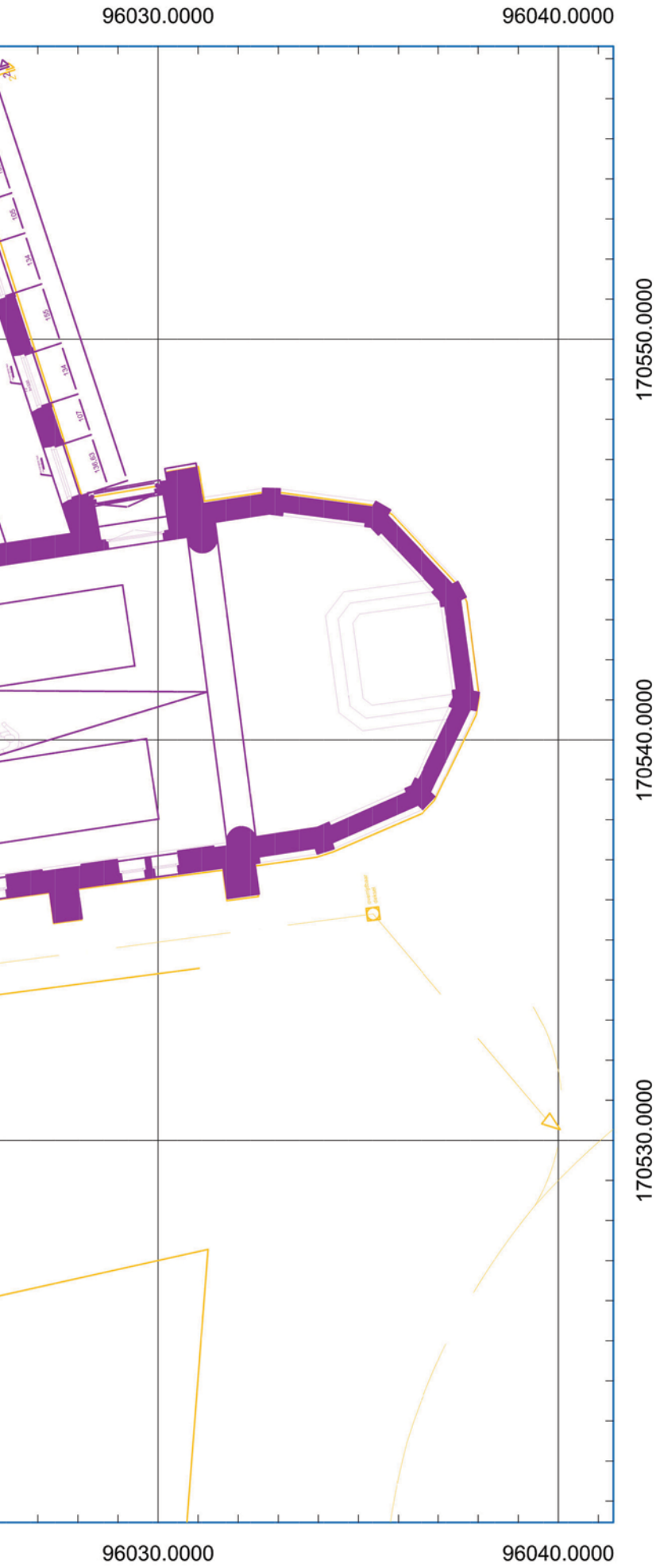

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Allesporenplan op ontwerp

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Kelders en ontwerp riolering
- Ontwerp gelijkvloers

N W E S

0 2.5 5 Meters

Schaal 1:150
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Architectenbureau Sabine Okkerse & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

3.2. SAMENVATTING VAN HET ARCHEOLOGISCH VOORONDERZOEK EN DE RESULTATEN

Het complex van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal gaat terug tot de gebouwen van de bogaarden die de plek aan het einde van de 14de eeuw verplicht moesten verlaten. De kapel is één van de oudste structuren van de site en gaat waarschijnlijk terug tot de 13de eeuw. Het koor van de kapel draagt een bouwsteen die gedateerd is in 1409. In de loop van de daaropvolgende eeuw(en) vinden talrijke verbouwingswerken plaats aan het complex. Het is tot vandaag niet duidelijk in welke mate de oude complexen van de bogaarden opgenomen zijn of ze volledig vervangen zijn door nieuwe structuren.

Het proefputtenonderzoek heeft kunnen aantonen dat er zowel in de zuidelijke pandgang als in de zuidelijk gelegen vleugel, onder de huidige vloer een oudere vloer bewaard was. Deze goed bewaarde bakstenen kepervloer dateert uit de 16de - 17de eeuw. Deze kepervloer is in de 19de eeuw doorsneden door de insteek van de zuidelijke pandmuur. Nadien is over de insteek een ophogingspakket puin gestort, waarop de huidige vloer is gelegd. De ophogingslaag dateert uit de 19de eeuw en kan gelinkt worden aan gekende renovatiewerken onder leiding van Alphonse Vossaert.

In proefput IV is een baksteen muurfragment met gebogen uiteinde teruggevonden. Op de binnenkant van de muur hing pleister, wat in combinatie met de puinige laag, impliceert dat er onder de huidige vloer een kelder ligt. De vloer die in de andere putten is gevonden, is hier niet aangetroffen. In proefput V ligt een stenen plaat op een diepte van 20 cm onder het huidige vloerniveau. Het is niet duidelijk uit welk materiaal de plaat gemaakt is, waarschijnlijk gaat het om een betonnen plaat. Eronder is een holle ruimte zichtbaar. Het feit dat er van deze kelder en de kelder in zone IV niets meer te zien is in het huidige plan, wijst erop dat de structuur sterk gewijzigd is in vergelijking met vroeger. De oriëntatie van de kelder laat dit ook vermoeden.

Het proefputtenonderzoek toonde aan dat er goed bewaarde archeologische relicten op geringe diepte aanwezig zijn in het projectgebied. Het gaat om vloeren en mogelijk ook muurresten die een oudere gebruiksfase en organisatie van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal reflecteren.

3.3. DE ONDERZOEKSOPDRACHT

3.3.1. Vraagstelling

Gelet op de aard van de werkzaamheden ligt de focus van het terreinonderzoek rond twee topics:

- Eventuele oudere muur/vloerverbanden die aangesneden worden bij de werken binnenin het klooster.

- Begraving buiten het klooster

Hiertoe is een set onderzoeksvragen geformuleerd waarop tijdens het vooronderzoek geen antwoord kon verkregen worden.

- Is de oudere kepervloer te koppelen aan vroegere fases van de pandgang? Kan een vlakregistratie ons iets bijbrengen over de vroegere structuur van de pandgang en de aanpalende vleugels?

- Zijn de aangetroffen muren en vloeren te linken aan de nog bestaande structuren?

- Weerspiegelt de muur in zone III een volledig nieuwe bouwfase van het pand? Of gaat het eerder om een beperkte verbouwing?

- Is het mogelijk om aan de hand van terreinwaarnemingen de interpretatie te verfijnen, met

oog op de reconstructie van oudere bouwvolumes? Kunnen deze oudere bouwvolumes gelinkt worden aan de bouwfases van het hospitaal? Of kunnen deze gelinkt worden aan de laatmiddeleeuwse bouwwerken van de bogaarden?

- Kan het ophogingspakket bovenop de kepervloer nauwer gedateerd worden? Is deze ophogingslaag ook te linken aan de restauratiewerken die in 1898-1901 zijn uitgevoerd?

- Kunnen de eventueel aangetroffen oudere bouwfasen en het nog rechtopstaande muurwerk gedateerd worden? Zijn er ook oudere sporen bewaard onder de bakstenen kepervloer?

- Zijn er sporen aangetroffen die ouder zijn dan het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal? Zo ja, Wat is de aard, omvang, datering en functie van deze sporen?

- Wat leren ons de eventuele begravingen? Zijn er opdelingen in zones waarneembaar? Kunnen deze gelinkt worden aan de bogaarden? Gaat het om de kloosterzusters zelf? Of zijn er ook overleden zieken begraven?

- Welke ouderdom hebben de begravingen?

- Lenen de skeletresten zich voor verder fysisch-antropologisch onderzoek?

3.3.2. De randvoorwaarden

Er werden geen concrete randvoorwaarden gesteld.

3.3.3. Beschrijving geplande werken

Fig. 6. Overzicht van de zones waar de vloer wordt opgebroken (rood = vloer niet gerecupereerd; groen = vloer wel gerecupereerd) (bron: Architectenbureau Sabine Okkerse).

De restauratiewerken in het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal te Oudenaarde vinden in deze fase plaats in de zuidelijke pandgang, de kloostervleugel tussen de pandgang en de kapel, aan de voorkant van de kapel en buiten aan de zuidelijke muur van de kapel. De werken worden uitgevoerd in functie van een herbestemming van het pand voor socio-culturele activiteiten.

De werken in het gebouw omvatten het uitbreken van de huidige tegelvloer die rechtstreeks op zand is aangelegd en de aanleg van een nieuw vloerpakket (tussen 32 en 43 cm dik). Het betreft de tegelvloer (Figuur 6) in volgende ruimtes: de zuidelijke pandgang (42,11 m^2), de foyer (26,40 m^2) en de sanitaire ruimte en de hal (33,22 m^2). Ook in traphal, de kitchenette ten oosten van de foyer en de doopkapel/kitchenette in de zuidwesthoek van de kapel wordt de vloer vervangen (samen 12,80 m^2). Tussen de kloostervleugel en de zuidelijke pandgang wordt een nieuwe doorgang gecreëerd. In functie daarvan zal het opstaand muurwerk ook bouwhistorisch onderzocht moeten worden.

De **zuidelijke pandgang** kent een hellend verloop waarbij het oostelijk uiteinde 41 cm hoger ligt dan het westelijke uiteinde (Figuur 7). De nieuwe vloer komt in het oostelijke uiteinde op hetzelfde niveau te liggen. In het westelijke uiteinde zal de nieuwe vloer 30 cm hoger komen te liggen. Rekening houdende met de huidige en de voorziene opbouw betekent dit in het **oostelijke uiteinde** van de pandgang een **uitgraving van 43 cm** (opbraak huidig vloerniveau inbegrepen) en in het **westelijke uiteinde** een uitgraving van **2 cm** (opbraak tegels).

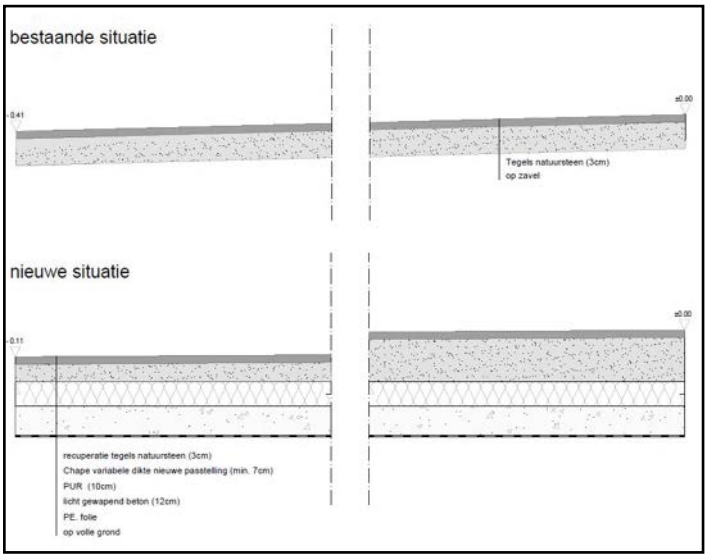

Fig. 7. De bestaande en nieuwe vloeropbouw in de pandgang (links = westelijk uiteinde; rechts = oostelijk uiteinde) (bron: Architectenbureau Sabine Okkerse).

In **de foyer** zal de nieuwe vloer tussen de 3 en 5 cm hoger komen te liggen dan de oude vloer. Met de voorziene opbouw betekent dit een uitgraving van **29 cm** ten opzichte van het huidige maaiveld (opbraak van de huidige vloer inbegrepen).

In de **sanitaire ruimte, in de hal** en de **andere kleine ruimtes** zal de nieuwe vloer op hetzelfde niveau komen te liggen als de oude vloer. Met de voorziene opbouw betekent dit een uitgraving van **32 cm** ten opzichte van het huidige maaiveld (opbraak huidig vloerniveau inbegrepen).

Daarnaast zal er in de **sanitaire ruimte** en in de **inkomhal** een **sleuf** gegraven worden tot op vorstvrije diepte (**80 cm onder het maaiveld**) voor de aan te leggen leidingen (ca. 14 m^2). **Buiten de kapel**, ter hoogte van de zuidwestelijke hoek, wordt een **septische put** voorzien met een **doormeter van 2,23 m** en een volume van 4200 l. Het is op basis van de plannen niet geweten hoe groot de uitgraving voor deze put zal zijn. Redelijkerwijs is aan te nemen dat de **uitgraving** hiervoor **minstens 4 x 4 m** zal bedragen. **De uitgraving voor de septische put is 2,55 m diep**. Deze put wordt met een leidingsleuf verbonden met de bestaande riolering die rond de Sint-Walburgakerk loopt (Figuur 8).

Fig. 8. Locatie kelders en rioleringsplan (bron: Architectenbureau Sabine Okkerse).

3.4. WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING

3.4.1. Motivering van de onderzoeksstrategie, -methode en -technieken

Het bureauonderzoek heeft aangetoond dat de locatie en percelering van het projectgebied een interessante vraagstelling oproept. Tijdens het proefsleuvenonderzoek werd dan ook de aanwezigheid van oude vloerniveaus aangetoond. Een **opgraving** blijkt aldus de meest aangewezen methode om het archeologisch erfgoed te documenteren.

3.4.1.1. Opgravingsstrategie

Het onderzoek werd uitgevoerd in een zone die gekenmerkt wordt door een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden. Dit type onderzoek heeft als bijkomend doel de gebruiksgeschiedenis en de relatie met het omliggende stadsweefsel te achterhalen.

Het archeologisch onderzoek is in verschillende zones opgedeeld (Figuur 9). Het onderzoek binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal, namelijk in de zuidelijke pandgang en verschillende kamers van de zuidelijke kloostervleugel, valt onder **zone VI**. De ruimte ten westen van de kapel is **zone VII**. **Zone VIII** bevindt zich buiten aan de zuidelijke muur van de kapel, op de plaats voorzien voor de septische put. In al deze zones is de opgraving uitgevoerd tot op de geplande verstoringsdiepte.

In de pandgang en de zuidelijk aangelegen kamers (zone VI) is machinaal afgegraven tot op het eerste archeologische niveau. Dit eerste grondvlak (grondplan A) komt op de meeste plaatsen overeen met de verstoringsdiepte. Plaatselijk is manueel verdiept om tot de gewenste diepte te komen. Dit gebeurde in de zones voor de sanitaire leidingen of in de zone van de pandgang waar het niveauverschil te groot was. Zone VII bleek volledig verstoord door de aanleg van verwarmingsbuizen.

Fig. 9. Allesporenplan grondplan A met aanduiding van de verschillende zones.

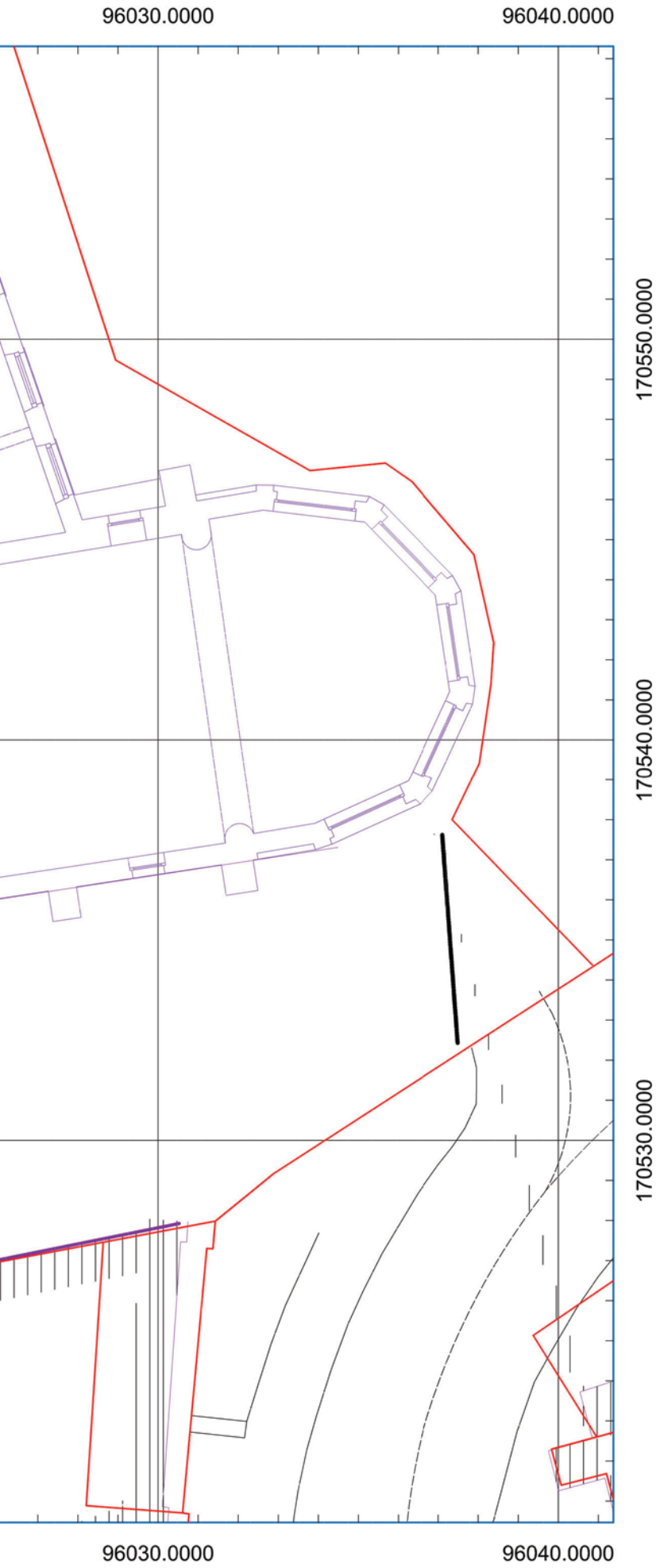

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal
Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Allesporenplan met zonering

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Kadaster
- Bestaande toestand

N W E S

0 2.5 5 Meters

Schaal 1:150
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: AGIV, Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

In zone VIII, gelegen aan de buitenzijde van de kapel, zijn in totaal negen grondvlakken geregistreerd. Een eerste grondplan, grondplan A, is machinaal aangelegd op een oppervlakte van 4 op 4 m, en dit op een variërende diepte: in de noordelijke helft tot ca. 80 cm onder het maaiveld, het niveau van de nutsleidingen; in de zuidelijke helft tot ca. 1,1 m onder het maaiveld, het niveau waarop de eerste skeletten zijn vastgesteld. Een tweede, derde en vierde grondplan (grondplannen B, C en D) zijn binnen dezelfde oppervlakte aangelegd, en documenteren voornamelijk het machinaal en handmatig ontmantelen van de recentere postmiddeleeuwse baksteenmuren en goten. De aanvullende grondplannen (grondplannen E, F en G) zijn manueel verdiept in functie van de registratie van de menselijke begravingen. Ten slotte zijn lokaal grondplannen H en I aangelegd onder de kerkhofgrond en dit tot op de verstoringsdiepte (ca. 2,8 m).

3.4.1.2. Methoden en technieken

De definities die gehanteerd worden, zijn overeenkomstig de Code van Goede Praktijk versie 4.0.

De afgraving tot het eerste archeologische niveau gebeurde voor de zones binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal machinaal met een minigraver. De opgravingsput buiten aan de zuidzijde van de kapel werd machinaal verdiept met behulp van een kleine rupskraan. Na het afgraven tot het gewenste niveau zijn alle relicten opgeschoond, gefotografeerd en opgemeten. Elk spoor kreeg een individueel spoornummer met een daaraan gekoppeld uniek volgnummer voor de vondsten.

Het gebruik van **gestandaardiseerde fiches** en een gestandaardiseerde nummering van de sporen en de lagen in een spoor – en alles wat daarmee samenhangt (foto's, plannen, vondsten...) – heeft niet alleen te maken met het stroomlijnen van de registratie op het veld, maar ook met de verwerking van deze gegevens tijdens de rapportage.

De dienst archeologie van SOLVA heeft in de loop van 2009 de ontwikkeling van een **databank** geïnitieerd. Haar doel is zowel het kunnen invoeren en opslaan, als raadplegen en beheren van alle gegevens – velddata en externe informatie – in één systeem. Daarenboven is het de opzet om met de databank overzichtelijke lijsten te kunnen genereren, die als bijlagen kunnen dienen in de rapporten.

De absolute basis van de databank, de kleinste atomaire eenheid als het ware, is het **spoor**. Dit valt uiteen in acht types: 'laag', 'muur', 'vloer', 'skelet', 'hout', 'vondst', '*vertical feature interface*' of 'VFI' en '*horizontal feature interface*' of 'HFI'. Voor elk type spoor bestaat één gestandaardiseerde fiche in de databank. Aan deze kleinste eenheid wordt alles gekoppeld: plannen, tekeningen, foto's én vondsten. Bovendien worden op dit niveau de eerste relaties gelegd tussen de sporen onderling: een spoor 'is recenter', 'is ouder', 'gelijktijdig met' of 'hetzelfde als' een ander spoor.

Op een tweede niveau in de databank staan de **spoorcombinaties (= contexten)**. Deze groeperen één of meerdere sporen. Elke spoorcombinatie krijgt een individueel nummer, namelijk het nummer van het eerste spoor dat tot deze spoorcombinatie behoort. Het is evenwel niet zo dat elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een spoorcombinatie. Verstoringen en 'negatieve sporen', sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een spoorcombinatie gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau. De plannen, tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan een spoor worden door de databank automatisch verbonden aan de spoorcombinatie waartoe ze behoren. Vanuit dit niveau kan men dus makkelijk navigeren in de verschillende sporen van die spoorcombinatie en waaraan de vondsten, plannen, tekeningen en foto's verbonden zijn. Op dit niveau laat de databank eveneens toe chronologische/stratigrafische relaties te leggen tussen de spoorcombinaties onderling.

Het derde niveau in de databank bevat de **structuren**. Structuren groeperen op hun beurt één of meerdere spoorcombinaties. Ook zij krijgen een individueel nummer, met name het eerste spoorcombinatienummer dat tot deze structuur behoort. Indien bijvoorbeeld een gebouwplattegrond (structuurniveau) is vastgesteld, bestaande uit verschillende paalsporen (spoorcombinatieniveau), dan zal deze gebouwplattegrond het nummer dragen van een spoorcombinatie (een paalspoor) die deel uitmaakt van deze structuur. Elk paalspoor (spoorcombinatieniveau) kan op zijn beurt bestaan uit een paalkern (spoorniveau) en een insteek (spoorniveau). Opnieuw is het zo dat niet elke spoorcombinatie tot een structuur hoeft te behoren. De databank groepeert onder een structuur telkens de plannen, tekeningen, foto's en vondsten die gekoppeld zijn aan de spoorcombinaties die deel uitmaken van de structuur. Opnieuw is vanuit het structuurniveau gemakkelijk te navigeren tussen de verschillende spoorcombinaties die ertoe behoren en zo, verder afdalend, uiteindelijk tussen de verschillende sporen. Op dit niveau kunnen eveneens chronologische/stratigrafische relaties gelegd worden tussen structuren.

Wat de **vondsten en de staalnames** betreft, wensen we mee te geven dat de databank een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment voorziet. Dit gebeurt zoals vermeld op het spoorniveau. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden.

De databank bevat tot slot alle relevante documenten met betrekking tot een project in een map '**bijlagen**': rapporten, plannen, overzichtsfoto's, rapporten natuurwetenschappelijk onderzoek, totaalplan...

Op sommige plaatsen binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal was het noodzakelijk om manueel verder te verdiepen. Voor de opgravingsput buiten de kapel werd zowel machinaal als manueel verdiept. Eens de gewenste diepte werd bereikt, werd het beschreven voorgaande proces opnieuw uitgevoerd.

Het opgraven en registreren van de **menselijke begravingen** in zone VIII gebeurde tevens conform de Code van Goede Praktijk v4.0. De skeletten en de bijhorende sporen en vondsten zijn geregistreerd aan de hand van een skeletfiche en 3D-fotogrammetrie (Agisoft). Alle skeletten of delen van skeletten zijn, wanneer mogelijk, per onderscheiden individu geborgen, waarbij de verschillende lichaamsdelen en linker- en rechterhelften in een aparte verpakking per skelet worden bijgehouden. Er is bij de registratie en berging bijzondere aandacht voor elementen die informatie verschaffen over de begravingswijze (in volle grond, kist- en/of kuilbegravingen) en het begrafenisritueel (bijgiften, positie van het lichaam, elementen die wijzen op kledij of lijkwade). Los menselijk botmateriaal, niet-intentioneel bijgezet, is ingezameld zoals een gewone vondst.

3.4.2. Beschrijving van de organisatie van de opgraving

De opgraving en de registratie gebeurde door Arne De Graeve (erkend archeoloog-veldwerkleider) en Louise Savels (assistent-archeoloog) voor de eerste twee fases. De eerste fase liep van 17/08/2020 te.m. 21/08/2020. Vervolgens werden de werken hervat op 20/10/2020 t.e.m. 23/10/2020. Het laatste deel van de opgraving werd uitgevoerd door Sigrid Klinkenborg, Cateline Clement en Katleen Couchez (assistent-archeologen) van 3/03/2021 tot en met 24/03/2021. Inhoudelijke keuzes, afwegingen en rapportage zijn in overleg geschied tussen Arne De Graeve, Louise Savels, Wouter De Maeyer & Bart Cherretté.

3.4.3. Beschrijving van het gebruikte materiaal

De bestaande verharding afbreken en het verder verdiepen gebeurde binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal met een minigraver, voor de opgravingsput buiten de kapel werd een rupskraan gebruikt. Na het machinaal verdiepen, zijn de sporen en structuren manueel opgeschoond, gefotografeerd met een fotobordje (met projectcode 19-OUD-OLVH/2020D166), beschreven in de SOLVA-Archeologiedatabank en topografisch ingemeten met een totaal station. Alle vondsten kregen een uniek identificatienummer (= vondstnummer). De verschillende kamers, de pandgang en de skeletten werden geregistreerd via 3D-fotogrammetrie.

Bij de verwerking van de opgravingsgegevens worden alle spoorbeschrijvingen, plannen, foto's, vondstbeschrijvingen en -behandelingen ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank.[1] Alle vondsten zijn gewassen, gedroogd, geteld en ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. De terreinfoto's zijn uitgeselecteerd en eveneens opgeladen in de SOLVA-Archeologiedatabank. De opgravingsgegevens werden hierna samengebundeld in het voorliggende eindrapport.

3.4.4. Beschrijving en motivering van eventuele afwijkende methodiek en van eventuele bijstellingen van de oorspronkelijke strategie

Tijdens de opgraving van zone VIII, buiten de kapel, werd de smalle **leidingsleuf** aangelegd, die de septische put verbond met de bestaande riolering rond de Sint-Walburgakerk. Hierbij werden een bakstenen gewelf en twee knekelputten aangesneden. Deze leidingsleuf was omwille van de beperkte verstoring niet opgenomen binnen het vervolgonderzoek. Gelet op het feit dat de sporen niet verder vergraven werden, de smalle sleuf slechts een beperkt inzicht geeft en het slechts een beperkt aantal sporen betrof, werd geen verder gevolg gegeven aan deze vondsten. De wetenschappelijke waarde van de muur en knekelputten bleef immers zeer beperkt. Hetgeen zichtbaar was van de knekelputten aan menselijk botmateriaal kan *in situ* bewaard blijven, vermits de nutleidingsleuven eerst nog met een stabilisélaag werden gevuld. Aangezien het zicht op de knekelputten ook beperkt bleef en er geen inschatting kon gemaakt worden van de grootte van de knekelputten, werd besloten het botmateriaal in de sleufwand te laten zitten. Het uithalen van het menselijk bot zou de sleuf onnodig vergroten en het geheel zou hoe dan ook niet kunnen verzameld worden. De knekelputten in zijn eenheid laten zitten, vergroot volgens ons inzien de wetenschappelijke waarde bij eventueel later onderzoek op deze locatie.

3.4.5. Motivatie van de keuze ten aanzien van de selectie van vondsten

Er werd geen selectie gemaakt wat betreft de vondsten. Om een zo compleet mogelijk beeld te verkrijgen, zijn alle vondsten verzameld, voorzien van een vondstnummer en opgenomen in de SOLVA-Archeologiedatabank.

3.4.6. Motivatie van de keuze ten aanzien van de staalname

Tijdens het terreinwerk zijn voor de zones VI en VII uitsluitend optisch gestimuleerde luminiscentie (OSL) stalen genomen. Andere staalname was ofwel niet mogelijk, of niet wenselijk.

In zone VIII werden van de aangetroffen menselijke begravingen, indien mogelijk, een bekkenstaal genomen op de plaats van het heiligbeen (*sacrum*), vergezeld van een klein referentiestaal net buiten het spoor. Aanvullend werd eveneens bij enkele begravingen een klein staal genomen van de grond net naast de schedel (hoofdstaal). In de profielen werd de laatmiddeleeuwse ophogings- of opvullingslaag (C. VIII-64) onder de kerkhofgrond

1 De SOLVA-Archeologiedatabank omvat alle informatie die op terrein ingezameld wordt (spoorfiches, plannen, tekeningen, foto's, …) alsook de vondsten. Op basis van deze basisinformatie worden tevens archeologische spoorcombinaties en structuren gecreëerd, alsook diverse bijlagen (rapporten, rapport natuurwetenschappelijk onderzoek…). De databank beheert zodoende alle opgravingsdata ingezameld op projecten die door SOLVA worden uitgevoerd. Ze is te allen tijde te consulteren op de bureaus van SOLVA.

bemonsterd via micromorfologie, bodem- en houtskoolstalen. Ook van een laatmiddeleeuws paalspoor en loopniveau werden houtskoolstalen ingezameld. Muren en vloeren werden, indien relevant, bemonsterd.

Alle stalen zijn verzameld, voorzien van een staalnummer (= uniek volgnummer) en opgenomen in de SOLVA-Archeologiedatabank.

3.4.7. Tekstuele omschrijving van de inbreng van specialisten

Tijdens de opgraving binnenin het klooster (zone VI) werd een houten draagconstructie opgekuist. Voor een goede inschatting van het potentieel van de balk werd Kristof Haneca (Onroerend Erfgoed) gecontacteerd. Na een visuele waardering door K. Haneca werd beslist om geen verder onderzoek uit te voeren op het hout. Volgens K. Haneca gaat het om snelgroeiend hout waardoor de kans op een succesvolle datering bijna nihil is.

Katrien Van de Vijver (fysisch antropologe, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen) voerde een assessment uit op alle 26 inhumaties uit zone VIII.

Daarnaast werd Koen De Groote (Onroerend Erfgoed) gecontacteerd bij vragen over de determinatie van het aardewerk en de glasvondsten.

3.4.8. Tekstuele omschrijving van de algemene wetenschappelijke advisering door personen die buiten het project stonden

Niet van toepassing.

04 | ASSESSMENTRAPPORT

19-OUD OLVH 2020D166
ZONE VIII
GPL B
SPOOR 24 22 38 34 29
COUPE
PROFIEL
KWADRANT

4. ASSESSMENTRAPPORT

4.1. TEKSTUELE BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN DE BIJ HET ASSESSMENT GEHANTEERDE METHODEN, TECHNIEKEN EN CRITERIA

Voor de gehanteerde methoden en technieken van het assessment van de vondsten en stalen: zie bijlage.

4.2. BESCHRIJVING VAN DE OBSERVATIES EN REGISTRATIES UIT HET ASSESSMENT

4.2.1. Assessment van vondsten

Het assessment van de vondsten gebeurt op spoorcombinatieniveau en is terug te vinden in de lijsten in bijlage.

4.2.2. Assessment van stalen

In bijlage is eveneens een overzicht van de staalnames terug te vinden. Een vergaand assessment zou gelet op het kleine aantal stalen en het weinig significante karakter van het overgrote deel van deze stalen, weinig bijbrengen.

De genomen stalen van de menselijke begravingen worden bewaard en ter beschikking gesteld voor eventueel later archeobotanisch, entomologisch en parasitologisch onderzoek.

4.2.3. Conservatie-assessment

Alle gegenereerde data die in het kader van dit eindverslag tot stand komen, worden door SOLVA digitaal bewaard op een centrale server die dagelijks “in-huis” wordt geback-upt en off-site wordt gekopieerd. Alle gegenereerde data en rapporten zijn geïntegreerd in de SOLVA-Archeologiedatabank en aldaar raadpleegbaar. De vondsten zijn gewassen en gedroogd en conform de regels van de Code van Goede Praktijk v4.0 bewaard in het Onroerend Erfgoeddepot van SOLVA. De stalen zijn eveneens conform de regels van de Code van Goede Praktijk v4.0 bewaard in het Onroerend Erfgoeddepot van SOLVA.

4.2.4. Assessment van sporen, spoorcombinaties, archeologische structuren en archeologische site

Het opgravingsgebied ligt op een perceel dat sinds de 13de eeuw onafgebroken bebouwd is geweest. Tussen 1379 en 1382 verhuizen de zusters Bernardinnen hun Onze-Lieve-Vrouwehospitaal naar de huidige locatie, alwaar de Bogarden hun vertrekken hadden.[2] Alle sporen in zones VI en VII zijn bijgevolg terug te brengen tot een bouwfase van het hospitaal.

Tijdens de opgraving zijn in de **zones VI en VII** in totaal 129 individuele sporen geregistreerd. Deze kunnen teruggebracht worden tot 79 spoorcombinaties. De sporen die werden aangetroffen tijdens de proefsleuven worden ook ondergebracht bij deze spoorcombinaties. Daarbij worden nog 25 unieke spoorcombinaties gecreëerd. Dit brengt het totaal aantal spoorcombinaties op 104. Er zijn 43 spoorcombinaties te identificeren als muur, 20 als laag-ongedefinieerd, 13 als vloer, 8 als insteek, 7 als laag-opmaak, 4 als laag-ophoging, 3 als paalspoor, 2 als kuil-ongedefinieerd, 1 als haard, 1 als hout-constructie, 1 als laag-opvulling en 1 als trap.

De opgravingsput buiten de kapel kent een ander verhaal. De moederbodem is niet bereikt in zone VIII, het onderste pakket (C. VIII-64) in de opgravingsput kan mogelijk gezien worden als een dik laatmiddeleeuws dempingsspakket (in verband te brengen met de 13de-eeuwse stadsuitbreiding?) of een opvullingspakket. Een restant van een paalspoor (C. VIII-103) kan hierin herkend worden. Op deze laatmiddeleeuwse ophoging is in de zuidelijke helft van de opgravingsput een deel van een loopniveau (C. VIII-14) bewaard. Een uitbraakspoor (C.

2 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27312, geraadpleegd op 24/02/2020.

VIII-7) en restant van een natuurstenen muur (C. VIII-88) vormen de oudste bouwfases en dateren mogelijk van vóór de komst van de Bernardinnen. Belangrijk zijn de vele primaire begravingen in open grond (kuilbegravingen). De kerkhofgrond kan breed gedateerd worden tussen 1475 en 1650. Uit het fysisch-antropologisch onderzoek blijkt bovendien een relatief groot aantal individuen pathologische veranderingen te vertonen, met mogelijke aanwijzingen voor ziekten en infecties, groeistoornissen, kwetsuren, mechanische stress en aangeboren afwijkingen.[3] De septische put komt aldus in een zone waar gedurende enige tijd een begraafplaats aanwezig is van vermoedelijk de overleden zieken uit het hospitaal. Tijdens de kerkhofperiode zijn tevens twee afvalkuilen gegraven tussen de begravingen. Een 18de-eeuws ophogingspakket bedekt deze kerkhoffase. Ten slotte lopen nog enkele 18de-19de-eeuwse muren en gootjes doorheen de opgravingsput.

In **zone VIII** konden 142 individuele sporen geregistreerd worden. Deze kunnen teruggebracht worden tot 62 spoorcombinaties, qua interpretaties te herleiden tot zeven lagen-ongedefinieerd en ophogingslagen, vijf riool-gerelateerde sporen, vijf muren en drie insteken, twee vloeren, één uitbraakspoor, drie loopniveaus en één opmaaklaag, drie kuilen, één paalspoor, vijf grafkuilen en 26 graf-inhumaties. Buiten de opgravingsput werden in de uitgegraven leidingsleuf parallel met de kapel nog 4 contexten geregistreerd. Een bakstenen gewelf, de aanzet van een tweede gewelf en twee secundaire begravingen (knekelputten) werden aangesneden in de nutsleidingsleuf.

4.3. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN DE AARD DAARVAN, MET WAARDERING

Het projectgebied bevindt zich in het centrum van de stad Oudenaarde waar in de omgeving al meerdere archeologische vaststellingen gebeurden. Ondanks de beperkte bodemingrepen laten de werkzaamheden toe om enerzijds een zicht te krijgen op het archeologisch erfgoed en de bouwfases van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal en anderzijds een beeld te vormen van de periode vóór de komst van zusters Bernardinnen.

Conform de verwachtingen zijn er binnen in het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal (zone VI) verschillende bouwfases aangetroffen uit de late en postmiddeleeuwen. Het gaat voornamelijk om opgaand muurwerk en vloeren. Een goed bewaarde kepervloer is te dateren in de 16de-17de eeuw. Onder de post-middeleeuwse vloeren zijn kuilen of lagen aangetroffen die wellicht in de late middeleeuwen te dateren zijn. De werken werden (deels) uitgevoerd met een beperkt ruimtelijk inzicht waardoor sommige zaken zich beperken tot archeologische waarnemingen. Desondanks toont de opgraving aan dat er oudere sporen op een dieper niveau bewaard gebleven zijn.

Buiten aan de zuidelijke muur van de kapel, in zone VIII, was er op basis van het historisch kaartenmateriaal bebouwing te verwachten. Onder 18de-19de-eeuwse muren en gootjes zijn, toch eerder onverwacht, **postmiddeleeuwse menselijke begravingen** aangetroffen, gedeeltelijk of volledig binnen de proefput gelegen. Daarnaast waren er meerdere grafkuilen te zien in de profielwanden van de opgravingsput. Op basis van de goede bewaring en verschillende pathologische veranderingen op het botmateriaal, de gedetailleerde opgraving, de variatie in de grafgebruiken en de connectie met het hospitaal, wordt verdere studie aanbevolen door fysisch-antropologe Katrien Van de Vijver. Menselijke resten geassocieerd met een hospitaal en/of vrouwenklooster werden (nog) niet bestudeerd of gepubliceerd, bovendien gaat het niet om een groot aantal collecties in Vlaanderen. De collectie van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal biedt aldus een interessante aanvulling. Een eventuele vervolgstudie kan gebruikt worden om een ruimer en gedetailleerder beeld te verkrijgen

3 Van de Vijver 2022, 21.

van het leven in kloosters en hospitalen, maar voornamelijk ook voor de studie van ziekte en trauma en de behandeling van zieken, én naar de demografische samenstelling, sociale achtergrond en levenswijze van de mensen begraven ten zuiden van de kapel. Indien gekoppeld aan een zeer gedegen studie van het archiefmateriaal van het hosptiaal kan dit tot vergaande inzichten leiden. De collectie kan vergeleken en ingepast worden in ruimere regionale studies. Ook voor de regio van Oudenaarde biedt het de mogelijkheid om een populatie met een bepaalde sociale achtergrond te analyseren en te vergelijken met andere collecties, zoals het kerkhof aan Sint-Walburgakerk.[4]

Naast deze postmiddeleeuwse begravingen werden twee **postmiddeleeuwse afvalkuilen** (C. VIII-26 en C. VIII-79) gevuld met aardewerk, schelpen en dierlijk bot, opgegraven. De kuilen zijn te dateren in de 2de helft van de 16de eeuw. De zusters van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal waren opmerkelijk vrijgesteld van de voedingsregels die in de meeste kloosters golden. Interessant zijn de bewaarde archiefgegevens, o.a. rekeningen over de aankoop van voeding. Hieruit blijkt een uitgesproken welstand. Een gedetailleerde studie op het dierlijk botmateriaal en de schaaldieren uit de twee postmiddeleeuwse afvalkuilen zou een interessante vergelijking bieden met deze rekeningen en meer informatie geven over de welstand en het voedingspatroon van de 16de-eeuwse zusters binnen het hospitaal. Ook een gedetailleerde aardewerkstudie kan inzicht verschaffen in hun materiële cultuur. Een atypisch volledig bewaarde aardewerken kom uit afvalkuil C. VIII-79 kent nog geen vergelijkend materiaal in Vlaanderen (cfr. *infra*).

4.4. TEKSTUELE BESCHRIJVING VAN HET UIT TE VOEREN ONDERZOEK

4.4.1. Te beantwoorden onderzoeksvragen

Gelet op de aard van de werkzaamheden ligt de focus van het terreinonderzoek rond twee topics:

- *Eventuele oudere muur/vloerverbanden die aangesneden worden bij de werken*. Deze kunnen meer inzicht verschaffen in verbanden, fasen en eventueel grondplan van ouder muurwerk. Bovendien kunnen ze bijkomend inzicht verschaffen in de nog rechtopstaande structuren van het huidige gebouw.
- *Begraving*. Het valt te verwachten dat door de beperkte ingreep (ondiep karakter van de uitgravingen en beperkte breedte van de leidingsleuven) eventuele begravingen niet in hun totaliteit zullen kunnen geregistreerd worden. Desalniettemin is dit een focus gezien de mogelijkheid tot een evaluatie van fysisch-antropologische gegevens. Het is niet uit te sluiten dat er in de pandgang of aan de inkomhal van de kapel grafstenen of gedenkplaten worden aangesneden.

Onderzoeksvragen:

- Is de oudere kepervloer te koppelen aan vroegere fases van de pandgang? Kan een vlakregistratie ons iets bijbrengen over de vroegere structuur van de pandgang en de aanpalende vleugels?
- Zijn de aangetroffen muren en vloeren te linken aan de nog bestaande structuren?
- Weerspiegelt de muur in zone III een volledig nieuwe bouwfase van het pand? Of gaat het eerder om een beperkte verbouwing?
- Is het mogelijk om aan de hand van terreinwaarnemingen de interpretatie te verfijnen, met oog op de reconstructie van oudere bouwvolumes? Kunnen deze oudere bouwvolumes gelinkt worden aan de bouwfases van het hospitaal? Of kunnen deze gelinkt worden aan

4 Van de Vijver 2022, 23.

de laatmiddeleeuwse bouwwerken van de bogaarden of van vroegere bebouwing?

- Kan het ophogingspakket bovenop de kepervloer nauwer gedateerd worden? Is deze ophogingslaag ook te linken aan de restauratiewerken die in 1898-1901 zijn uitgevoerd?
- Kunnen de eventueel aangetroffen oudere bouwfasen en het nog rechtopstaande muurwerk gedateerd worden? Zijn er ook oudere sporen bewaard onder de bakstenen kepervloer?
- Zijn er sporen aangetroffen die ouder zijn dan het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal? Zo ja, Wat is de aard, omvang, datering en functie van deze sporen?
- Wat leren ons de eventuele begravingen? Zijn er opdelingen in zones waarneembaar? Kunnen deze gelinkt worden aan de bogaarden? Of gaat het om de kloosterzusters-Bernardinnen? Of zijn er ook overleden zieken begraven?
- Welke ouderdom hebben de begravingen?
- Lenen de skeletresten zich voor verder fysisch-antropologisch onderzoek?

4.4.2. Strategie voor de verwerking

De verzamelde terreingegevens zijn verwerkt in de Archeologiedatabank van SOLVA. Nadien zullen deze gegevens door Arne De Graeve, Louise Savels en Katleen Couchez geconfronteerd worden met de verschillende historische bronnen. Tot slot volgt een interpretatie in functie van de vraagstelling.

4.4.3. Conservatiestrategie

Alle vondsten worden conform de vigerende norm bewaard in het erkende depot van SOLVA. Er is geen bijkomende noodzaak tot conservatie. Het aardewerk, bot, bouwmateriaal en glas zijn gewassen, gedroogd en gedetermineerd en worden volgens de regels van de kunst opgeslagen in het erkende Onroerend Erfgoeddepot. De weinige metaalvondsten worden in een zuurstofarme omgeving op een gestabiliseerde manier bewaard, zodat ze beschermd zijn voor verdere desintegratie. Er zijn geen organische restanten aangetroffen die speciale behandelingen vragen.

4.4.4. Onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek

Op basis van dit archeologisch onderzoek kunnen volgende (niet-limitatieve) onderzoeksvragen geformuleerd worden:

Voor de zone binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal (zone VI & VII):

- Zijn er oudere sporen bewaard onder de opmaaklaag van de bakstenen kepervloer in de pandgang?
- Loopt de rij paalsporen ver door in het westelijk deel van de pandgang?
- Zijn er nog oudere sporen bewaard onder de kepervloer in de zuidelijke vleugel van de pandgang?
- Hoe verhouden de verschillende beerputten zich ten opzichte van elkaar? Zijn ze nog gevuld? Zo ja, zijn er verschillende opvullingsfasen waarneembaar? Kunnen deze gelinkt worden aan de bogaarden en/of kloosterzusters?

Voor de zone buiten het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal (zone VIII):

- Kan verdere studie op de collectie van het menselijk bot een ruimer en gedetailleerder beeld geven van het leven in kloosters en hospitalen?
- Zal verder fysisch-antropologisch onderzoek meer informatie bieden voor de studie van ziekte en trauma en de behandeling van zieken, en naar de demografische samenstelling,

sociale achtergrond en levenswijze van de mensen die hier werden begraven?

- Kan de oneerbiedige buikbegraving VIII-S11 in verband gebracht worden met een ziekte die als 'gevaarlijk' wordt gezien voor de samenleving?
- Wat vertellen de plurale graven en de variërende lichaamshoudingen ons? Kan deze variatie gelinkt worden met leeftijd, geslacht en/of de pathologieën? Betreft het uitsluitend de overleden zieken of liggen er ook kloosterzusters?
- Heeft het niet voorkomen van duidelijke kistbegravingen een verklaring? Is het los in een grafkuil begraven van de overledene, al dan niet gewikkeld in een lijkwade, typerend voor een periode, voor de zusterorde of is er een economische verklaring hiervoor?
- Kunnen de twee postmiddeleeuwse afvalkuilen na een grondige studie van het dierlijk botmateriaal en de schaaldieren een verschil in status, voedingspatroon of periode weerspiegelen? Kan een vergelijking gemaakt worden met de overgebleven rekeningen over de aankoop van voedsel binnen het klooster. Betreft het uitsluitend consumptieafval van de zusters?
- Kan micromorfologisch onderzoek en bodemanalyse van het onderste dik laat-middeleeuws pakket (C. VIII-64) deze opvulling interpreteren en verklaren? Is er een verband met de 13de-eeuwse stadsuitbreiding?

05 | INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

19-OUD 01VH 20200166
ZONE VIII
1M
COUPE
PROFIL
KWADRANT

5. INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.1. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.1.1. Beschrijving van de landschappelijke ligging

5.1.1.1. Algemene landschappelijke situering

Oudenaarde is gesitueerd in de Scheldevallei in het zuidwesten van de provincie Oost-Vlaanderen. De stad is gelegen in de zandleemstreek, waarbij het stadscentrum is gekarteerd als **antropogene zone** (Figuur 10).

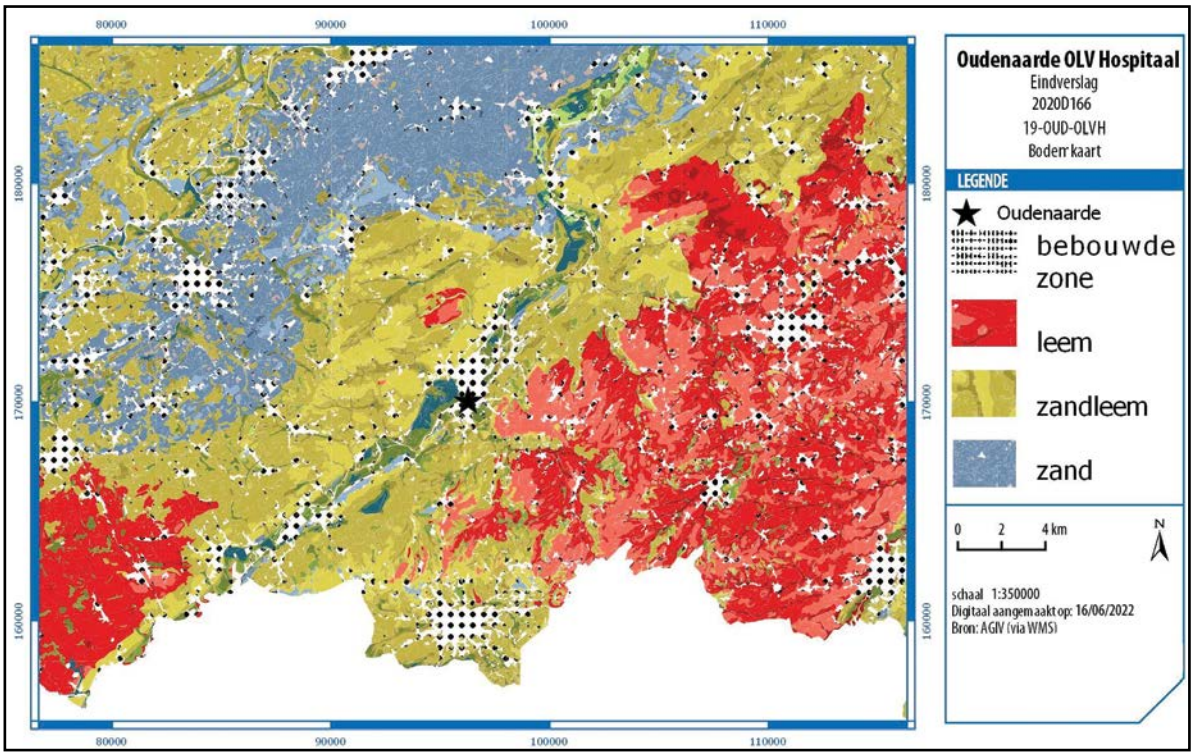

Fig. 10. Ligging van het projectgebied op regionaal niveau. Blauw: zandstreek; geel: zandleemstreek; rood: leemstreek).

Het projectgebied ligt aan de Sint-Walbrugastraat, en ligt **binnen de archeologische zone** van Oudenaarde (Figuur 11). Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal ligt vlak bij de Sint-Walburgakerk en kort bij de Markt van Oudenaarde. Het projectgebied ligt ingesloten tussen het Algemeen Ziekenhuis Oudenaarde en het politiekantoor van de Politiezone Vlaamse Ardennen dat deels in de gebouwen van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal gelegen is.

Volgens het **Gewestplan** van Oudenaarde (Figuur 12) ligt het projectgebied in een gebied voor stedelijke ontwikkeling. Dergelijke gebieden zijn bestemd voor industriële, ambachtelijke en agrarische activiteiten, kantoren, kleinhandel, dienstverlening, recreatie, wonen, verkeer en vervoer, openbaar nut en gemeenschapsvoorzieningen, en dit voor zover deze functies verenigbaar zijn met hun onmiddellijke multifunctionele stedelijke omgeving.[5]

5 Anoniem, s.d. *Digitale geactualiseerde gewestplannen voor Vlaanderen, vector. Handleiding, Toestand 1 januari 2002. Bijlage 3: teksten aanvullende stedenbouwkundige voorschriften (per gewestplan)*, 58-59.

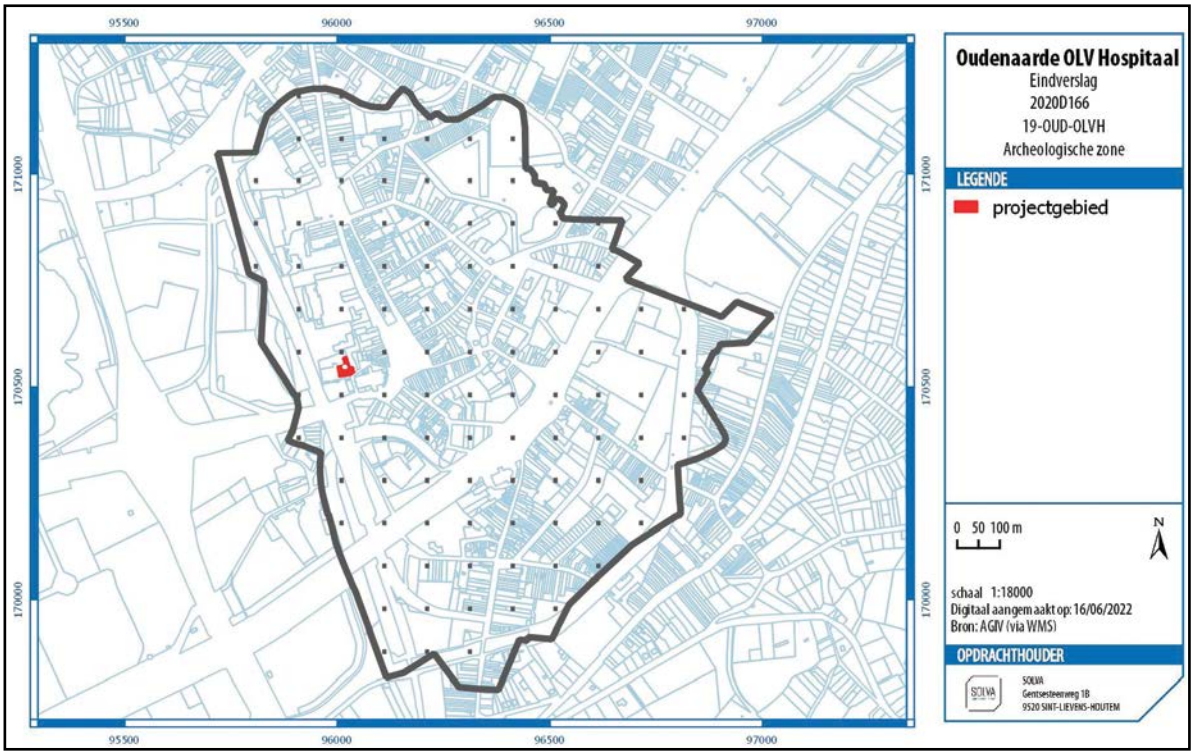

Fig. 11. Ligging van het projectgebied ten opzichte van de archeologische zone van Oudenaarde.

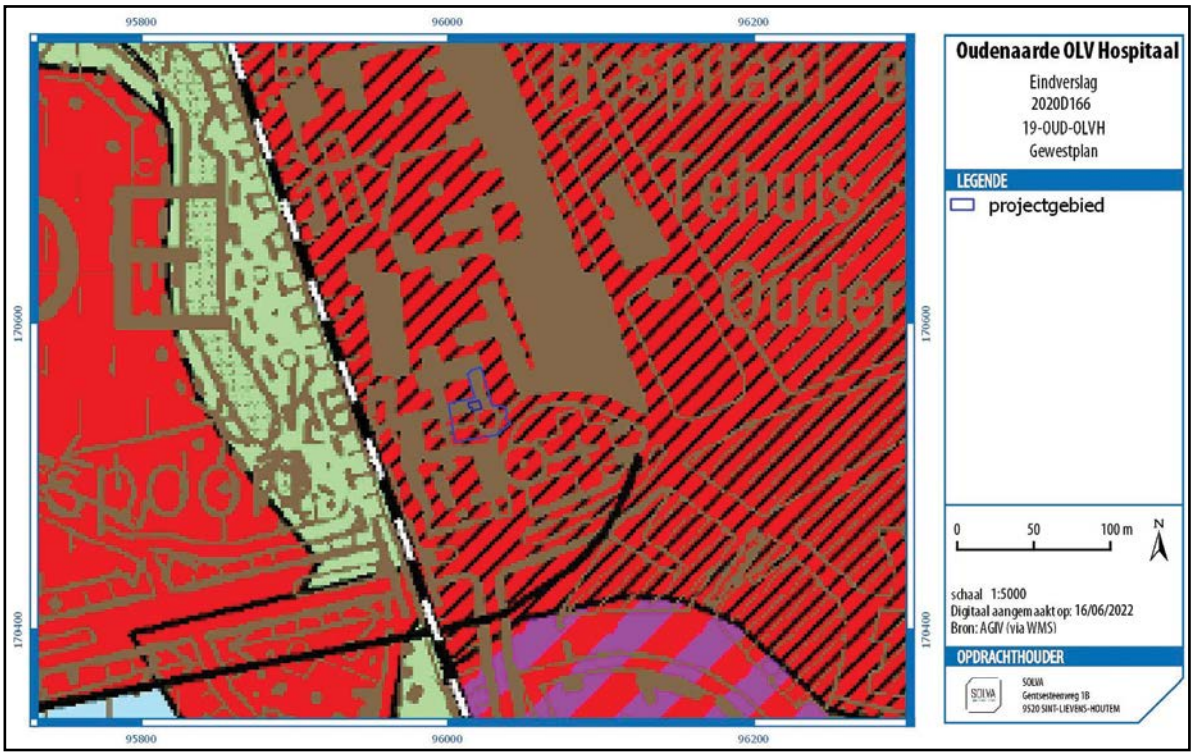

Fig. 12. Gewestplan met aanduiding van het projectgebied.

5.1.1.2. Aardkundige en hydrografische situering[6]

De Scheldevallei waarbinnen het projectgebied is gesitueerd, is gelegen in het zogenaamde **pleistoceen riviervalleiendistrict**, i.e. de gebieden die **geologisch/geomorfologisch** geassocieerd kunnen worden met de Pleistocene vallei van de Vlaamse Vallei, dat onder meer gekenmerkt is door alluviale kleibodems en een vrij vlakke tot licht golvende topografie.

In het gehele gebied van het Pleistoceen riviervalleiendistrict rusten jong-Quartaire afzettingen op een Tertiair substraat. De deklaag bestaat uit Quartaire niveo-eolische afzettingen van de laatste ijstijd (Weichsel), rustend op subhorizontale, oorspronkelijk zwak naar het noorden hellende, mariene Tertiaire lagen. Het reliëf is er nagenoeg vlak, met uitzondering van lokaal microreliëf van dekzandruggen, heuvels, ruggen, kouters, lage beekdepressies. Zowat overal komt een permanente grondwatertafel voor. Een fijn vertakte hydrografie komt voor, die veelal door menselijk ingrijpen sterk werd gewijzigd.

Er komen vooral zandgronden, lemig-zandgronden en licht-zandleemgronden voor. De uitlopers van het Pleistoceen riviervalleiendistrict, zoals de onmiddellijke regio waarbinnen het projectgebied is gesitueerd, wordt gedomineerd door fluviatiele afzettingen. Dit verklaart de iets zwaardere textuur in deze uitlopers, hoewel hier (bovenop) eveneens eolisch dekzand werd afgezet.

De belangrijkste processen uit de ontstaansgeschiedenis van het Pleistoceen riviervalleiendistrict situeren zich in de eerste helft van het Quartiair, namelijk het Pleistoceen. Tijdens de afwisseling van ijstijden en tussenijstijden werd in verschillende fasen een enorme vallei, de zogenaamde 'Vlaamse Vallei' uitgeschuurd en herhaaldelijk opnieuw gevuld. In de Weichsel-ijstijd volgde een nieuwe uitschuring van het bekken, dat in het Tardiglaciaal (na de laatste ijstijd) opnieuw volledig werd opgevuld door eolische dekzandafzettingen en door fluviatiele afzettingen, die door de smeltwaters werden aangevoerd en in de rivieren bezonken. Gaandeweg ontwikkelde zich veenvorming.

De alluviale vlakten werden verder opgevuld als gevolg van de stijgende zeespiegel en later ook door de toenemende erosie na de prehistorische en historische ontbossingen. Momenteel is de geul van de Vlaamse Vallei niet meer zichtbaar in het landschap; ze is volledig toe gesedimenteerd. Bovenop de Pleistocene rivierafzettingen werden tijdens het Holoceen recente riviersedimenten afgezet, die vaak gekenmerkt worden door een complexe samenstelling van klei, leem, zand en grind.

In de Vlaamse vallei komen vrij veel landschappelijke en hydrografische relicten zoals loopwijzigingen en afgesneden meanders voor. De zuidelijke uitloper van de Vlaamse Vallei vormt een brede zandige vlakte, gelegen op een gemiddelde hoogte van +10 m TAW, ontstaan tijdens het fluvioperiglaciaal Weichseliaan. De Holocene insnijding van de Schelde heeft een algemene zuid-noord trend. De alluviale vallei is lagergelegen met een hoogte die meestal lager ligt dan +10 m TAW, en is opgevuld met alluviale afzettingen. De morfologie van de alluviale vallei is vrij vlak. Enkele donken komen als opwelvingen (slechts een paar meter hoog) voor.

Bodemkundig domineren in het alluviaal gebied de matig tot zeer sterk gleyige zandleem-, leem-, veen en vooral klei- en zware kleigronden. Veelal rusten ze op een zandige ondergrond, op sterk en zeer sterk gleyige, uitgebrikte, lemige en kleiige gronden, inclusies van gereduceerde kleigronden met venige bovengrond, matig droge tot natte lichtzandleemgronden met zandige ondergrond.

6 We baseren ons voor deze beschrijving op de definitie en karakterisering van de ecodistricten in Vlaanderen (zie Sevenant et al. 2002). In het concept 'ecodistrict' worden diverse geologische, geomorfologische, bodemkundige, hydrografische en historisch-geografische aspecten, die ook een determinerende invloed hebben gehad op het menselijk handelen in het verleden, in relatie tot elkaar besproken. Specifiek voor het pleistoceen rivierendistrict vermelden we hier de meest relevante passages die een invloed zouden kunnen hebben op het projectgebied.

De leemgronden nemen de grootste oppervlakte van de alluvia in. De zandleemgronden liggen verspreid in de valleien. De licht-zandleemgronden vormen smalle stroken in de Scheldevallei (oeverwallen, donken). De veengronden beperken zich tot enkele kleine of grotere vlekken.

- Het projectgebied

De **Quartairgeologische profieltypekaart** karakteriseert het terrein als Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen bovenop de Pleistocene sequentie (Type 3a; Figuur 13).

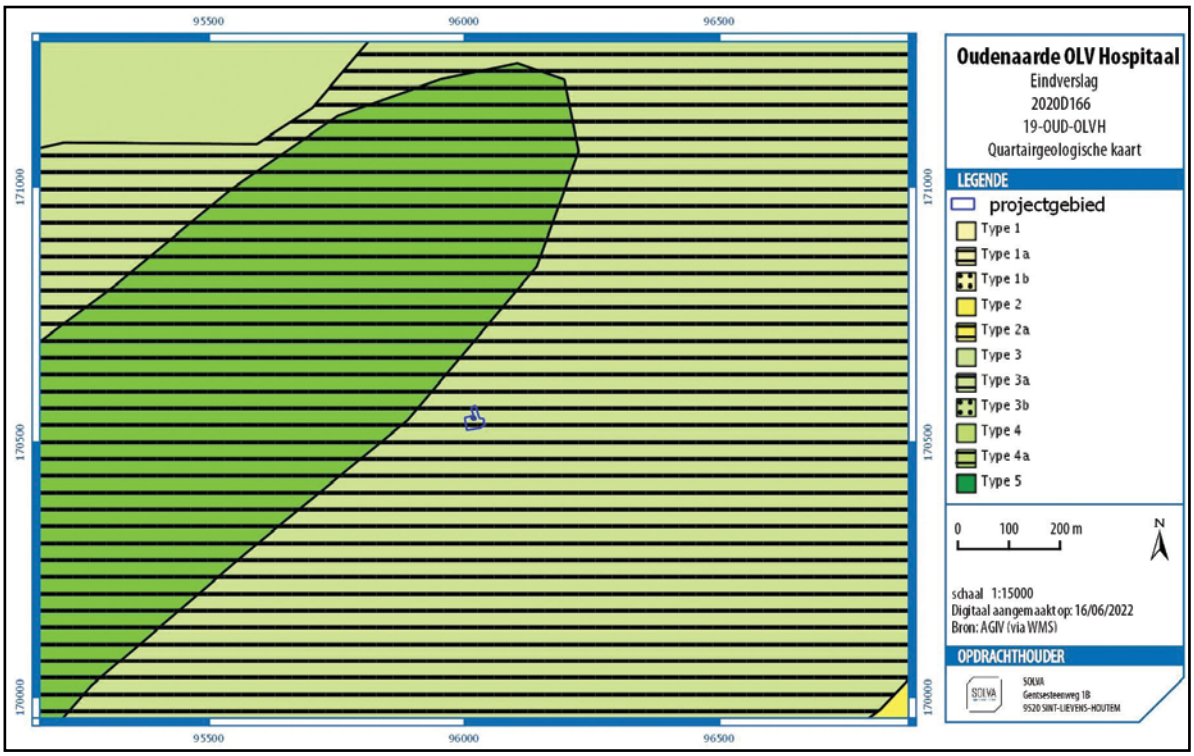

Fig. 13. Ligging van het projectgebied op de Quartairgeologische kaart.

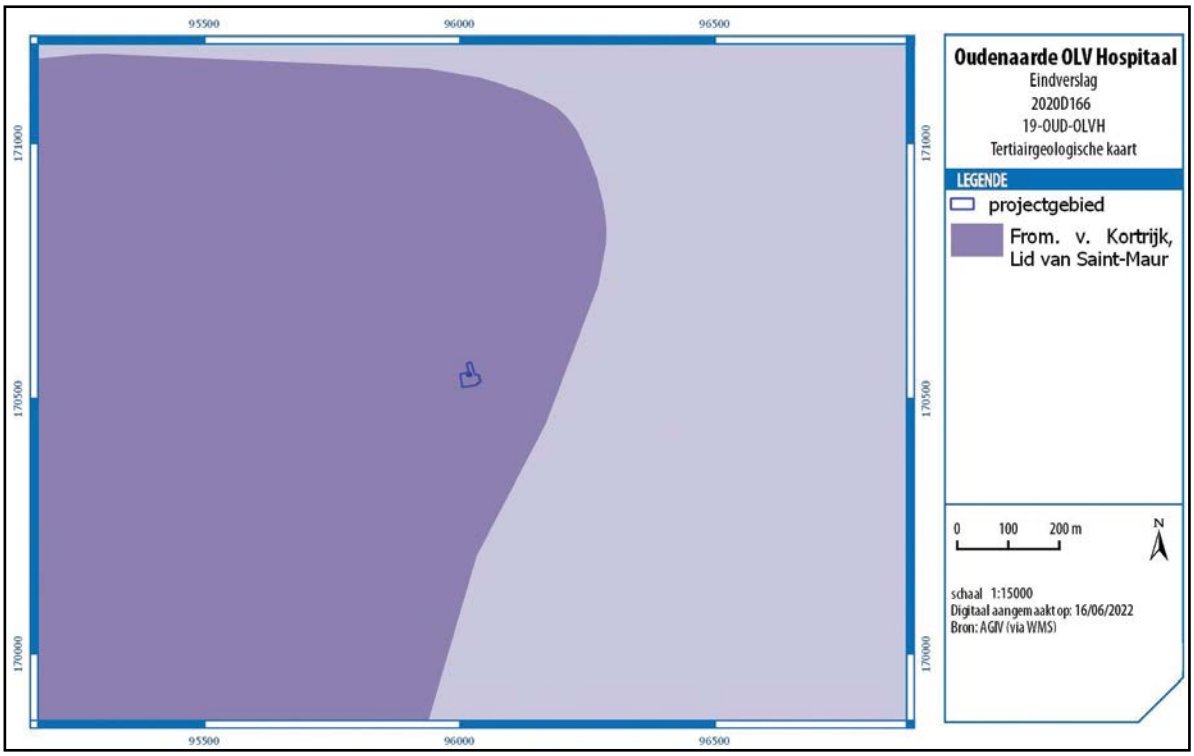

Fig. 14. Ligging van het projectgebied op de Tertiairgeologische kaart.

Op de **Tertiairgeologische profieltypekaart** wordt het onderzoeksgebied gerekend tot de Formatie van Kortrijk (Lid van Saint-Maur). Op het terrein is dit te zien als grijze klei tot kleihoudende silt (Figuur 14).

Voor het gebied is geen **geomorfologische kaart** beschikbaar.

5.1.1.3. Fysisch-geografische gegevens

De site is gelegen op ca. +13,20 m à +13,50 m TAW, binnen de lagergelegen stroomvlakte van de Schelde (Figuur 15 & Figuur 16).

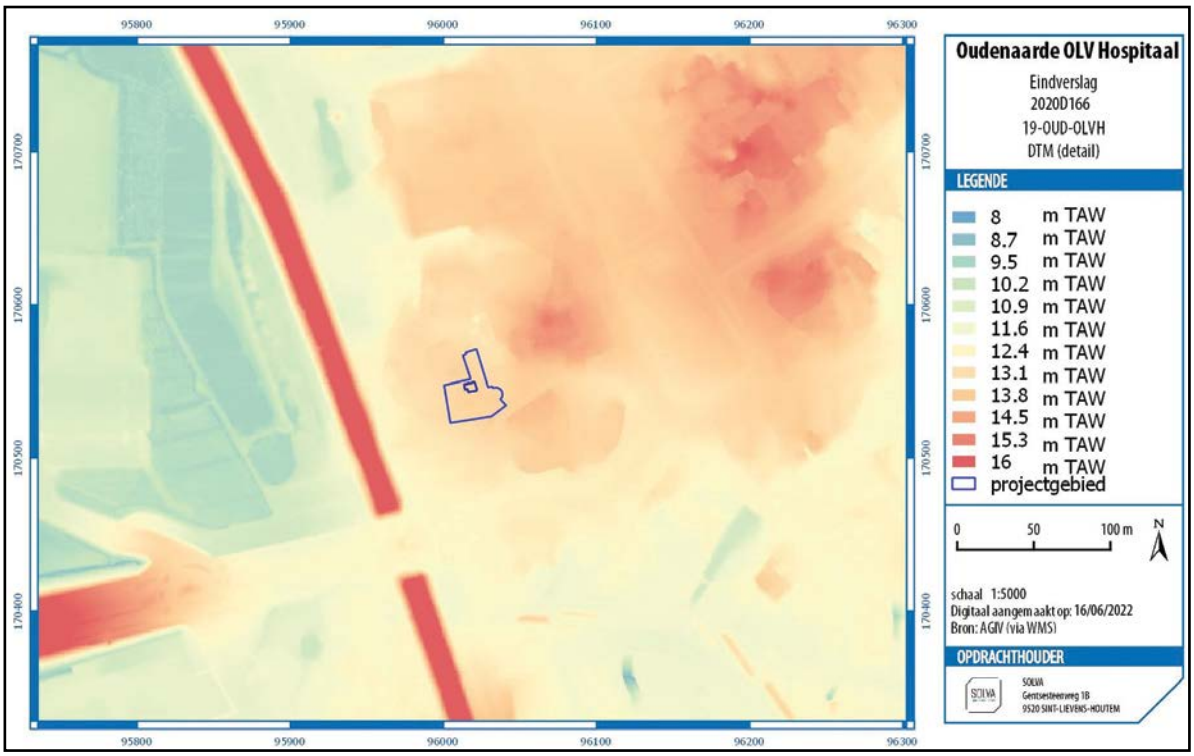

Fig. 15. Digitaal terreinmodel met aanduiding van het projectgebied.

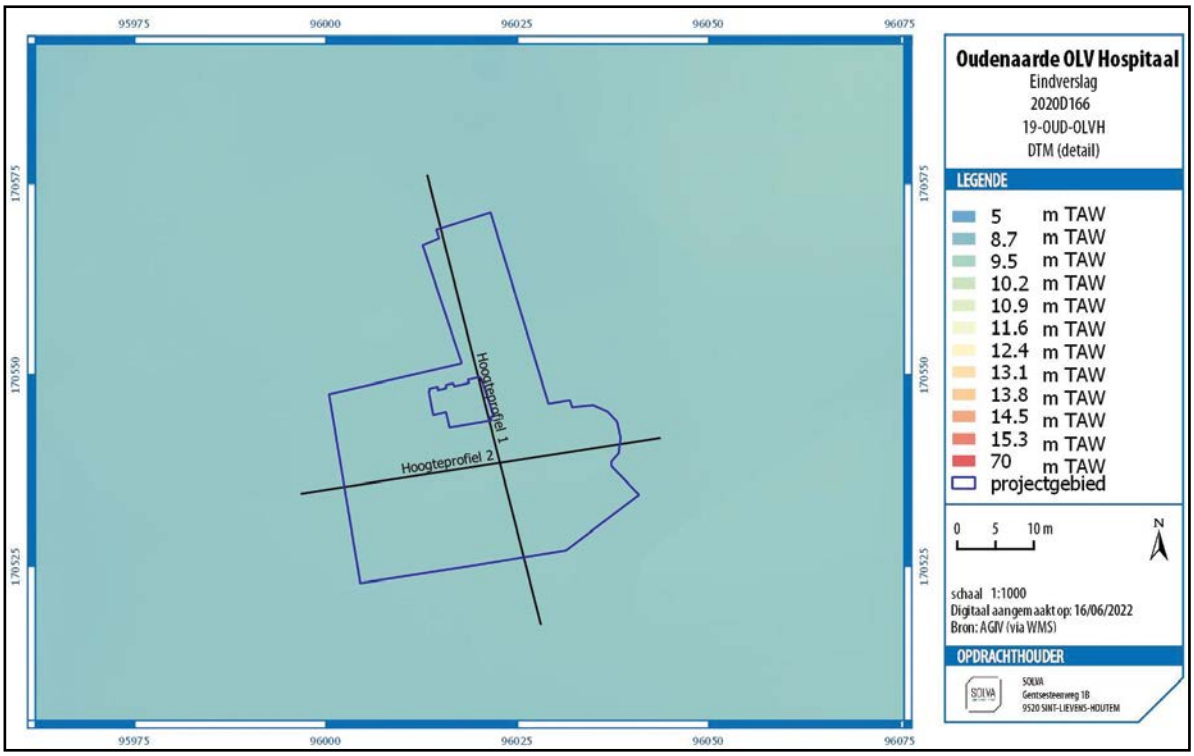

Fig. 16. Digitaal terreinmodel (detail) met aanduiding van het projectgebied en positionering van de hoogteprofielen.

Het hoogteprofiel (Figuur 17) toont dat het projectgebied een quasi vlak verloop kent.

Op de bodemtypekaart staat het projectgebied gekarteerd als OB, bebouwde gronden (Figuur 18).

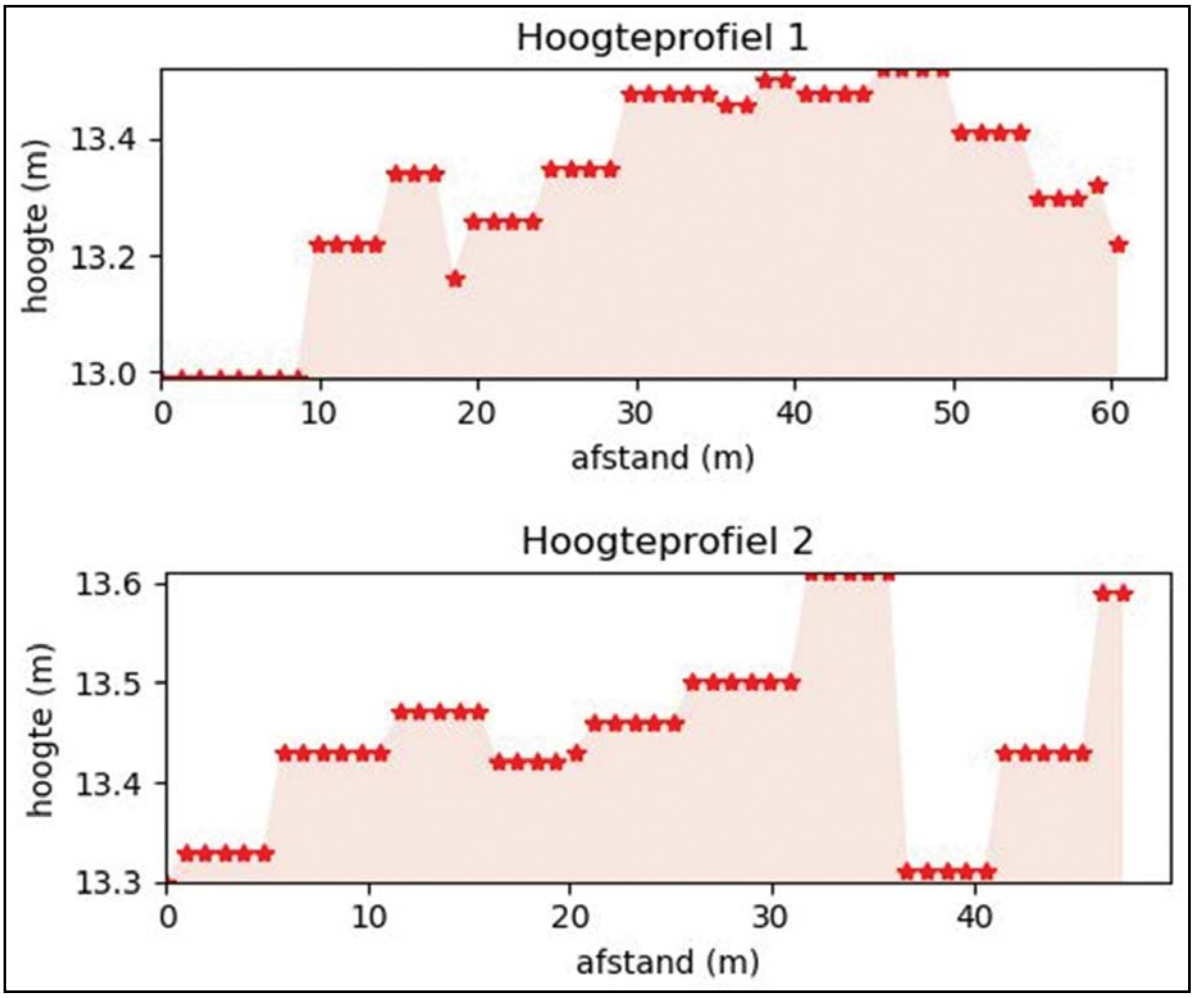

Fig. 17. Hoogteprofielen van het projectgebied.

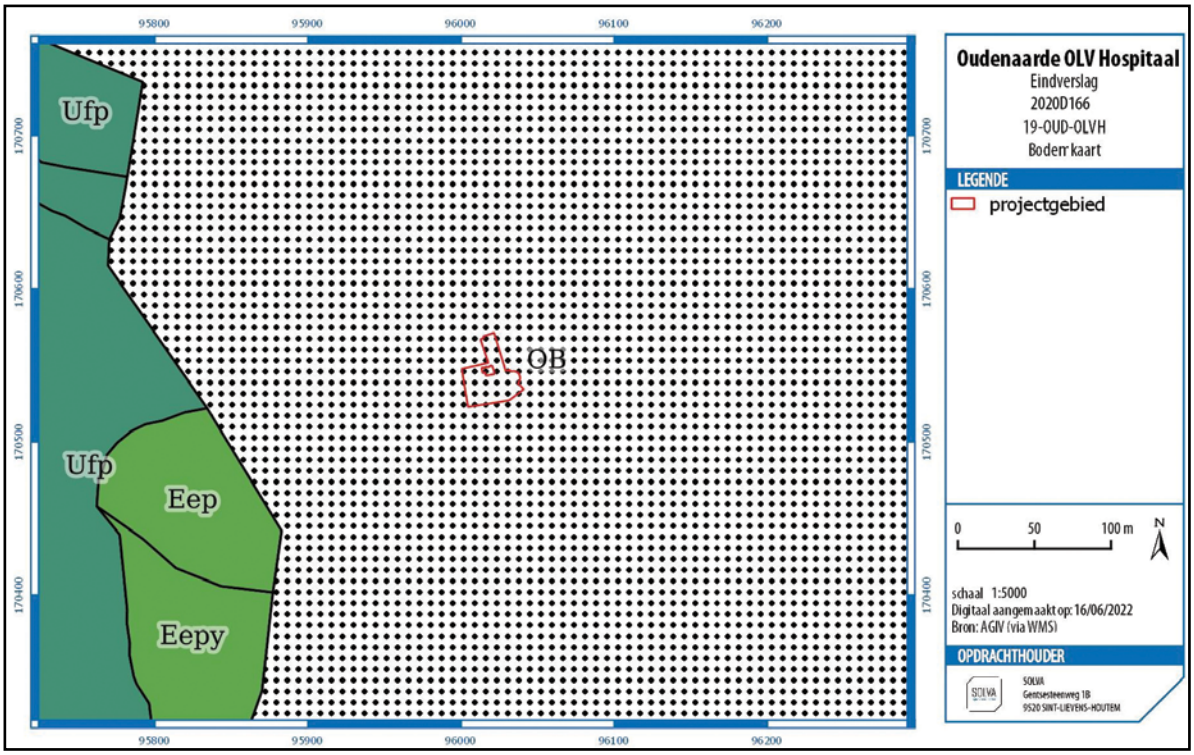

Fig. 18. Bodemkaart (detail) met aanduiding van het projectgebied.

5.1.1.4. Grondgebruik

De bodembedekkingskaart (Figuur 19) geeft aan dat het projectgebied om evidente reden is weergegeven als een gebied dat volledig ingenomen is door structuren.

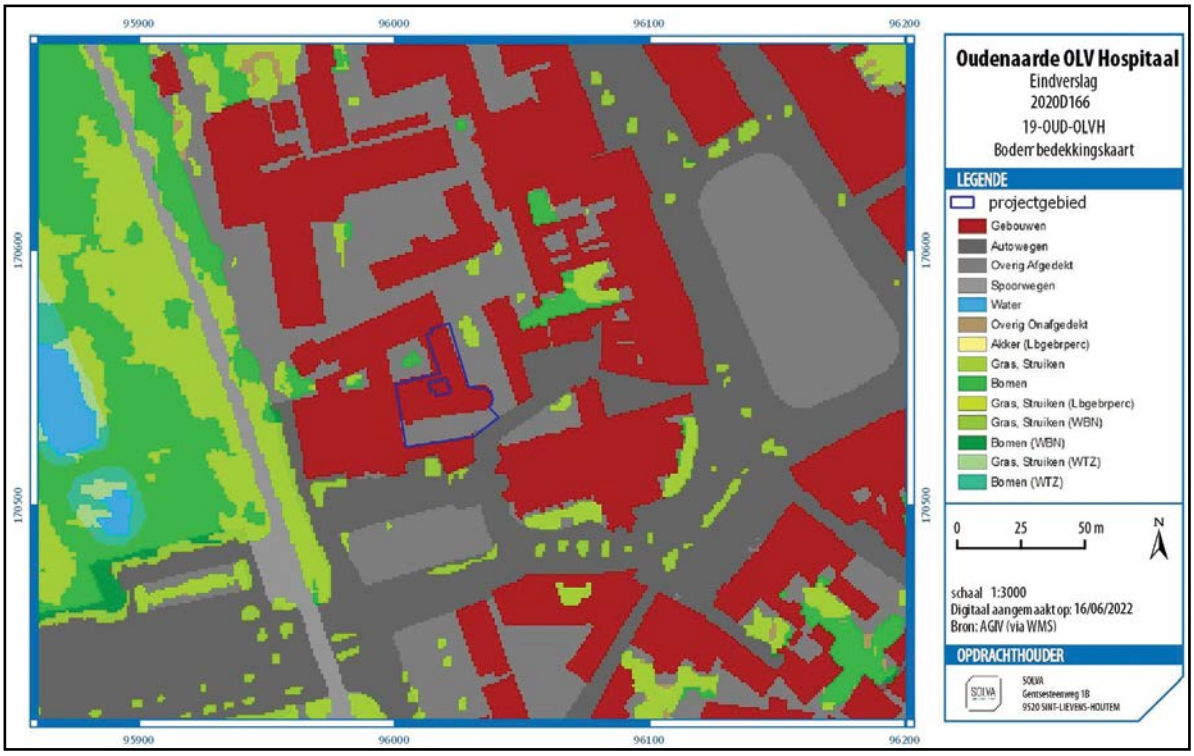

Fig. 19. Bodembedekkingskaart van het projectgebied.

5.1.2. Historisch kader

5.1.2.1. Historisch kader

Eerst wordt kort de algemene geschiedenis van Oudenaarde en Pamele uiteengezet, waarna er specifiek gefocust wordt op de ontwikkeling van het projectgebied.

5.1.2.1.1. Toponymie

De term “aard” in Oudenaarde verwijst naar een hoger gelegen terrein, reikend tot aan de oever aan de buitenzijde van de Scheldemeander.[7] Een andere mogelijkheid is de verwijzing van “aard” naar een goede aanlegplaats voor schepen. Het voorvoegsel “oud” verwijst waarschijnlijk dan weer naar ‘hoog’, wat kan overeenstemmen met de topografische ligging van de stad. Een tweede optie is dat het duidt op ‘oud’, in de betekenis van ‘verlaten’ of ’opgegeven’, of ook ‘eerbiedwaardig oud’.

De naam Pamele wordt voor het eerst vermeld in 1177 als Pamela, en wijst waarschijnlijk op de aanwezigheid van een kronkelwaardrug aan de buitenbocht van een Scheldemeander met een opvallende (half)ronde vorm.[8] Deze kronkelwaardruggen liggen binnen een riviermeander, in dit geval de Schelde, en zijn bijgevolg onderhevig aan periodieke overstromingen.[9]

5.1.2.1.2. Ontstaan van Oudenaarde en Pamele

Voor de vroegste geschiedenis van Oudenaarde zijn weinig bronnen voorhanden waardoor er over het ontstaan van Oudenaarde nog vele onbeantwoorde vragen zijn. We willen hier dan ook signaleren dat het hieronder geschetste verhaal grotendeels gebaseerd is op interpretaties van deze oudste bronnen door diverse auteurs. Hopelijk kunnen deze

7 Van Durme 2012, 37.
8 Van Durme 2012, 34.
9 Van Durme 2012, 37.

interpretaties in de toekomst afgetoetst worden aan de realiteit.

Het Verdrag van Verdun verdeelt in 843 het Karolingische rijk in drie delen: West-Francië, Oost-Francië en Midden-Francië. De Schelde, die voordien al als kerkelijke grens fungeerde tussen het bisdom Kamerijk en het bisdom Noyon-Doornik, vormt nu ook de grens tussen West- en Midden-Francië. Tussen de jaren 923 en 928 komt Midden-Francië in handen van de Ottoonse heersers van Oost-Francië, waardoor de West-Frankische koning lijnrecht tegenover de Oost-Frankische keizer kwam te staan. In de volle middeleeuwen zijn er in de streek van Oudenaarde dan ook twee bestuurlijke centra. Op de linkeroever van de Schelde bevindt zich het Karolingisch koningshof, bestuurd door de heren van Petegem. Deze villa was oorspronkelijk in het bezit van de West-Frankische koning, maar komt later in handen van Petegemse adel. Op de rechteroever ligt het Ottoonse markgrafelijke centrum van Ename met een burcht langs de Schelde, dat rond het jaar 1000 een grote bloei kent. De Schelde vormt zo de grens tussen Petegem enerzijds en Ename anderzijds.[10] In 1034 echter volgt de inname van de Enaamse burcht door de toenmalige graaf van Vlaanderen, Boudewijn IV.[11]

Interessant hierbij is dat rond deze periode, onder heerschappij van de graaf van Vlaanderen Boudewijn IV, de naam Oudenaarde voor het eerst verschijnt in historische documenten. In 1064 duiken de *turris aldenardensis*[12] (letterlijk: een Oudenaardse versterkingstoren) en de Sint-Walburgakerk op in de bronnen. Beide zijn in eigendom van een lokale heer, Arnulf van Oudenaarde.[13] De toren is waarschijnlijk gelegen tussen een Scheldebocht en de aangelegde Burgschelde en vormt de oudste kern van Oudenaarde waaruit zich later de stad ontwikkelt. Aansluitend op deze oudste zone bevindt zich naast een kerk (Sint-Walburga) ook een markt, later 'Garenmarkt' of 'Vismarkt' genoemd.[14] In bronnen uit 1127 en 1155 is de site omschreven als *oppidum*, waaruit blijkt dat de handelsnederzetting toen al versterkt was.

Op de rechteroever komt ook Pamele na 1047 tot ontwikkeling. Deze *Novus Burgus* ontwikkelt zich onder impuls van de baron van Pamele stilaan tot stad.[15] De nederzetting trekt handelaars en ambachtslieden aan, die zich daar vestigen en een bevolkingstoename in de hand werken. Het ontvangen van een stadskeure in de 12de eeuw kan niet uitblijven.[16] Op dat moment krijgt ook Pamele een omwalling. Een klein deel van deze oudste walgracht was nog tot in de 16de eeuw zichtbaar. Oudenaarde ontvangt op haar beurt in 1189 haar stadsrechten. Op dat moment liggen langs weerszijden van de Schelde twee steden met overeenkomstige instellingen en versterkingen.[17]

De uitbreiding van Oudenaarde laat niet lang op zich wachten. Vóór 1279 is een nieuwe omwalling[18] een feit. Deze omsluit zowel de bewoningskern van Oudenaarde op de linkeroever als deze van Pamele op de rechteroever.[19] De oppervlakte binnen de omwalling bedraagt nu 42 hectare. In 1290 vervangt een stenen muur de aarden wal.[20] Vijf poorten vormen de enige toegangen tot de stad. In deze fase is ook de huidige Grote Markt aangelegd[21] en vervangt een trapeziumvormig kasteel (het zogenaamde kasteel van Pamele)[22] de oude burchttoren gelegen in de binnenbocht van de Scheldemeander.

10 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 18-19.
11 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 22.
12 Een oprichtingsdatum is niet gekend.
13 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 25.
14 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 26.
15 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 31.
16 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 31.
17 Castelain 2012, 44.
18 Deze omwalling omvat aanvankelijk een aarden wal en een gracht van ca. 2500 meter.
19 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 28-29.
20 Van Cauwenberghe 2004, 25.
21 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 28.
22 Callebaut, De Groote & Ameels 2012, 30.

In 1384 kwam Oudenaarde samen met de rest van het graafschap Vlaanderen onder controle van de Bourgondische hertogen. Net zoals de vroegere graven van Vlaanderen drukken de hertogen hun stempel niet enkel op de politieke en culturele situatie, ook heeft hun militaire strategie gevolgen voor de steden. De gunstige ligging van Oudenaarde speelt hierbij ongetwijfeld een rol.[23] De Bourgondische defensiepolitiek is tekenend voor het Vlaamse landschap, vooral voor steden met een strategische ligging. In de belangrijkste steden of langs rivieren en handelswegen naar grote steden komen militaire steunpunten tot ontwikkeling, met als doel die grote steden onder controle te houden.[24] Om de macht over hun territorium uit te breiden, dienden ze eerst de macht van de steden te beperken. Hierin speelde Oudenaarde, zowel onder de graven als de hertogen en gelegen op de aanvoerroute naar Gent, vaak een belangrijke rol. In de loop van de geschiedenis vonden verschillende belegeringen plaats, o.a. in 1382, 1452 en 1485.[25] Als bescherming tegen de belegeringen liet Jan zonder Vrees (1404-1419) de ommuring in 1415-1416 verstevigen met vijf poorten (de Beverepoort, Einepoort, Bergpoort, Baarpoort en Meerspoort) en 24 torens.[26]

5.1.2.1.3. Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal[27]

De oudste vermelding van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal gaat terug tot een oorkonde uit 1202 waarin het hospitaal beschreven staat als '*Hospitalis Aldenardensis*'. Het werd gesticht door de Oudenaardse priester Arnulfus op een stuk grond dat werd geschonken door de graaf van Vlaanderen, Boudewijn IX. Het was gelegen buiten de stadsomwalling, ten noorden van de Beverepoort. Vandaag is dit gebied te situeren tussen de Jacob Lacopsstraat en de Gevaertsdreef.[28] De gemeenschap van broeders en zusters volgde een eigen regel in de geest van de cisterciënzers. Maar reeds in 1233 werd de abdij overgeplaatst naar Ath en werd het klooster van de zusters Bernardinnen formeel onafhankelijk van de cisterciënzers.[29] In de beginjaren was het hospitaal een toevluchtsoord voor pelgrims en reizigers, maar al snel werd voorrang verleend aan de zieken- en armenzorg.

Het hospitaal werd vanaf 1363 uitsluitend door zusters bestierd. Dankzij aankopen en schenkingen kon de instelling talrijke gronden, huizen, tienden, renten, cijnzen en zelfs tolinkomsten verwerven! Dit leidde ertoe dat de zusters er een behoorlijke levensstijl op na konden houden. Ook uit de rekeningen van het hospitaal bleek een uitgesproken welstand: verschillende soorten wijn (ook tijdens de vasten!), gevogelte, vlees, alle soorten vis, schaaldieren, groenten, fruit en specerijen. Het is op basis van de rekeningen niet uit te maken of deze goederen bestemd waren voor de zieken dan wel voor de zusters, maar het is zeker plausibel dat de zusters er zich te goed aan hebben gedaan. Het is bovendien ook gekend dat de gesloten gemeenschap een sterk elitair karakter had: enkel zusters van adellijke afkomst werden toegelaten.

Tussen 1379 en 1382 verhuist het hospitaal naar de huidige locatie. Het toenmalige hospitaal werd door Lodewijk van Male afgebroken, waarna de stenen werden gerecupereerd in de stadsversterkingen. De relocatie naar een veiligere plek *intra muros* viel niet toevallig samen met het uitbreken van de Gentse Oorlog in 1379. De huidige locatie kwam op dat moment vrij door het gedwongen vertrek van de begarden die tot dan de plaats bewoonden. Het hospitaal werd ondergebracht in het priestershuis en de vergaderzaal van de begarden, wat vermoedelijk overeenkomt met de huidige kapel. De gebouwen van de begarden klimmen

23 Haemers & Van Assche 2012, 56.
24 De Groote 2013, 54-55.
25 Haemers & Van Assche 2012, 56.
26 Van Cauwenberghe 2004, 25.
27 Gezien de aard van de werken in deze fase ligt de focus in onderstaand historisch overzicht vooral op de kapel, de pandgang en de kloostervleugel ertussen. Een exhaustieve, gedetailleerde bespreking van de bouwgeschiedenis van het gebouw ligt buiten het oogmerk van deze nota.
28 Onderstaande paragraaf is een parafrase van Trio 2012: 136-137.
29 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27312.

op tot de 13de eeuw.[30] De bogaarden (of begarden) waren mannen die als alleenstaanden deel uitmaakten van een soort vrije lekengemeenschap binnen de Rooms-Katholieke Kerk.

Vanuit het voormalige "bogaardenhuis" ten westen van de Sint-Walburgakerk breidde het nieuwe hospitaal zich uit in de loop van de 15de eeuw door het opkopen van aanpalende gronden en gebouwen: er zijn aankopen gekend in 1402, 1409 en in 1449.[31] In 1433 kregen de zusters de toestemming van Filips de Goede om hun domein volledig te ommuren. Het bouwen van de kloosterpand geschiedde onder priorin Catharina (1523-1556) en Margaretha Cabelieu (1556-1580). Reeds rond 1572-1580 kreeg het hospitaal het te verduren onder de vernielingen van de Geuzen. In de loop der tijd werd het klooster verder verbouwd en aangepast en groeide uit tot een complex ensemble.[32] Tijdens de Franse Revolutie (eind 18de eeuw) werden de zusters, net als in vele abdijen en kloosters, verdreven uit hun gebouwen. Dankzij de volharding van priorin Françoise-Marie Long werd de ziekenzorg heropgestart. Na de Franse Revolutie komt het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal in handen van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen, het huidige OCMW. De gebouwen blijven als ziekenhuis in gebruik tot wanneer in 1960 het nieuwe ziekenhuis in Oudenaarde in gebruik wordt genomen. Hierna werden er uitsluitend nog enkele bejaarden verzorgd. In 2011 verlaten ten slotte de laatste dertien Bernardinnen het historisch pand om hun intrek te nemen naar een gebouw in de Hoogstraat van Oudenaarde.[33]

De kapel[34]

De kapel is een oostwest-georiënteerd gebouw. Aan het begin van de 15de eeuw werd het uit Doornikse kalksteen opgetrokken huis/vergaderzaal van de bogaarden omgebouwd in gotische stijl tot ziekenzaal en kapel. Het koor van de kapel draagt een stichtingsteen met datum 1409, maar het gebouw zelf is met zekerheid ouder. De scheidingsmuur tussen schip en koor heeft een brede 15de-eeuwse spitsboog die op twee zuilen met knopkapiteel rust, erboven zijn sporen van 13de-eeuwse bogen teruggevonden bij restauratie. Het werd door de zusters gebruikt als ziekenzaal en kapel, ingeplant ten zuiden van de binnenplaats.

Volledig opgetrokken uit Doornikse steen grotendeels vernieuwd bij de restauratie van 1898-1901 onder leiding van architect A. Vossaert; dakruiter van 1462-63 naar ontwerp van J. van den Berghe, vernieuwd in Balegemse zandsteen in 1548-49. De kapel heeft een éénbeukig schip van zes traveeën, onder een steil zadeldak (leien). Aan de vrijstaande zuidzijde is het gestut door bij de restauratie toegevoegde steunberen. De kapel is voorzien van gekoppelde lancetvensters met bekronende oculus. Het in 1409 (zie gevelsteen) aangebouwd vijfzijdig koor in Scheldegotiek heeft hoge spitsboogvensters met gotische tracering en glas-in-loodramen. Noordzijde met slechts één zichtbare travee met spitsboogdeur en dito venster erboven. Thans witgeschilderde ruimte onder eikehouten zoldering met beschilderde balklaag op consoles. Zuidmuur is doorbroken door gekoppelde lancetvensters en oculi. Noordmuur met getoogde deuren en tribune bovenaan.

De kloostergebouwen en pandgang

De kloostergebouwen met verschillende vleugels zijn gegroepeerd rondom een onregelmatige vierkante hof met pandgangen op de begane grond. Archiefdocumenten maken in 1465 vermelding van de bouw van een galerij en peristilium naar de wasplaats naar ontwerp van architect O. De Bosschere.

30 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27312, geraadpleegd op 24/02/2020.
31 Devos 1998, 82.
32 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27312.
33 https://www.nieuwsblad.be/cnt/d739h0pk
34 Onderstaande bouwtechnische beschrijvingen van de kapel, pandgang en vleugels zijn overgenomen van het erkennisdossier van de Vlaamse overheid: https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27312.

De oudste zuidelijke en oostelijke pandgang maken deel uit van de onderkelderde vleugels met gedrukte tongewelven. De noordelijke en westelijke pandgangen onder lessenaarsdak leunen tegen de respectievelijke vleugels aan. Een spitsboogarcade (ten zuiden, met vijf traveeën) en drie korfboogarcaden (noord, oost en west met vier traveeën) in geprofileerde zandstenen omlijsting, thans beglaasd, zien uit op de pandhof. Gangen met zandstenen kruisriboverwelving met in de sleutels onder meer wapenschilden van de priorinnen Catherina Cabeliau (1523-1556) en Margaretha Cabeliau (1556-1580), (twee vissen ruggelinks) afgewisseld met het wapenschild met kruis van het hospitaal, vastgehouden door een engel, wijzen erop dat geheel van de kloostergang in de 16de eeuw te situeren is.[35] Het klooster, bewoond door Bernardinnen, werd in de loop der tijd verbouwd en aangepast en groeide uit tot een complex ensemble. Van het kloosterpand rest nog een deel van de laatgotische kruisgang uit de 16de eeuw.[36]

5.1.2.2. Inventaris onroerend erfgoed

Van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal zijn sinds 13-07-1945 het hoofdgebouw, paviljoen, kapel en kloostergang beschermd als monument. Op 05-05-1981 kwamen ook nog de gevels en daken van de voornoemde onderdelen hierbij. Op dit moment werd het hospitaal ook opgenomen in de beschermde stads- of dorpszicht van de Stad Oudenaarde. Op 14-09-2009 volgde een vaststelling als bouwkundig erfgoed.

5.1.2.3. Historisch-cartografische documentatie

De historisch-cartografische studie heeft tot doel een beter grafisch beeld te geven van het studiegebied doorheen de tijd en de positionering ervan binnen het stadsweefsel. In de meeste gevallen is de informatiewaarde van de kaarten eerder laag, omdat ze bij aanmaak op perceels-of gebouwniveau weinig detaillistisch zijn opgevat en de focus vooral leggen op de grotere gehelen. Het is mogelijk, en zelfs waarschijnlijk, dat er in de archieven van het klooster gedetailleerde tekeningen en plannen te vinden zijn van bouw- en/of herstelwerken. Daarnaast zou een archiefstudie naar de plannen die opgemaakt zijn naar aanleiding van de ingrijpende restauratiewerken in de 19de eeuw, meer informatie kunnen geven. Echter valt dit buiten het kader van dit basisrapport.

a) **Jacob van Deventer** – Atlas des villes des Pays-Bas: 73 places levées entre 1550 et 1565 sur les ordres de Charles Quint et de Philippe II: Oedenaerde, Ename, Beveren, Lubeghem (1564)

De momenteel oudste gekende weergave van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal is van Jacob van Deventer (ca. 1560) (Figuur 20). Zijn weergave en de ligging van de kapel komen goed overeen met de hedendaagse situatie. De achterliggende gebouwen zijn schetsmatig weergegeven.

Fig. 20. Aanduiding van het projectgebied op het stadsplan van Oudenaarde door Jacob van Deventer uit 1564 (bron: KBR; eigen bewerking; digitaal aangemaakt op 24/2/2020).

35 Devos 1998, 84.
36 Bogaert et al. 1996, 34.

b) **Antonius Sanderus** – Flandria Illustrata: Aldenarde / Audenaerde (1641-1644)

Op de kaart van Sanderus (1641) (Figuur 21) is de kapel weergegeven, maar bijzonder is dat er op deze kaart ten noorden van de kapel geen gebouwen zijn weergegeven. Vermoedelijk is deze schets sterk schematisch opgevat, aangezien er uit de archiefdocumenten wel duidelijk geweten is dat er bebouwing was op de plaats in deze periode. De tekening kan derhalve niet gebruikt worden voor verder historisch onderzoek.

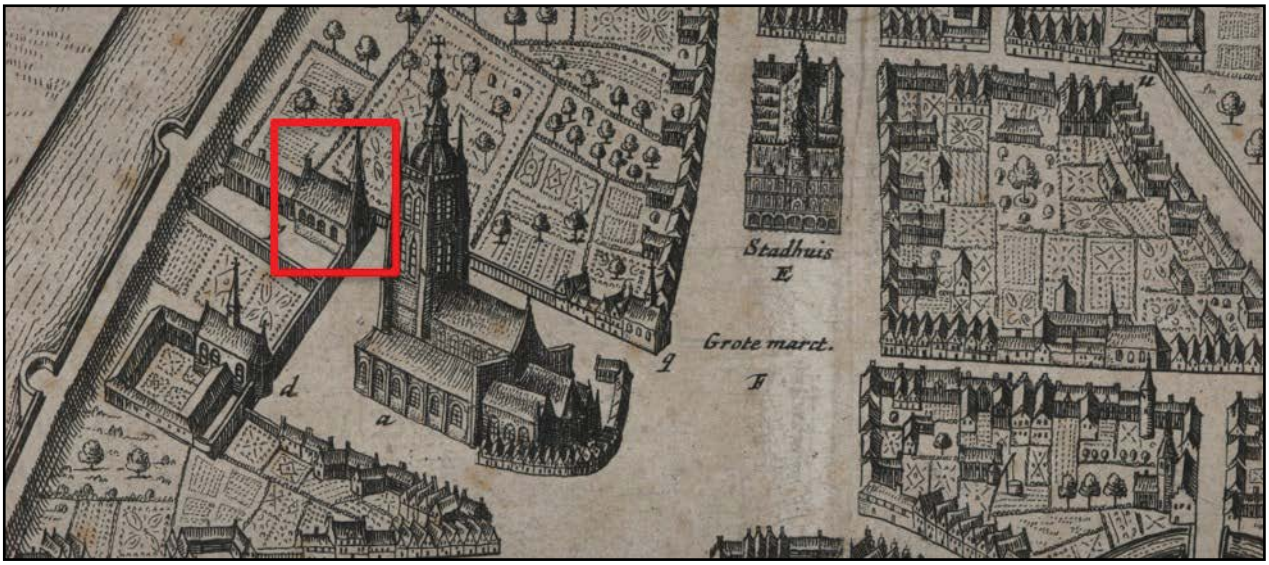

Fig. 21. Uitsnede uit de stadsplan van Oudenaarde door Antonius Sanderus (1641-1644) (bron: eigen bewerking; lib.ugent.be; digitaal aangemaakt op 24/2/2020).

c) Het **Plan d'Oudenarde** (1746) en de **Maquette van Nézot** (1748-1752)

De kaart (Figuur 22) die dienst deed als basis voor de maquette van Nézot (Figuur 23), geeft meer informatie en komt bovendien ook goed overeen met de hedendaagse situatie. Een projectie van de geplande werken toont aan dat de locatie van de septische put zich mogelijk op de locatie van een niet meer bewaarde aanbouw aan de kapel bevindt. Op de maquette van Nézot staat aan de zuidelijke gevel van de kapel een aanbouw weergegeven die momenteel niet meer bewaard is. De maquette toont meteen het eclectische karakter van het bouwsel.

Recentere, veel gebruikte kaarten zoals de Ferrarriskaart, kaart van Vaillant of Atlas der Buurtwegen hebben een zeer laag informatieniveau voor het onderzoeksgebied. De zone wordt op deze kaarten als één aaneengesloten blok weergegeven, waaruit geen verdere bouwhistorische informatie af te leiden is.

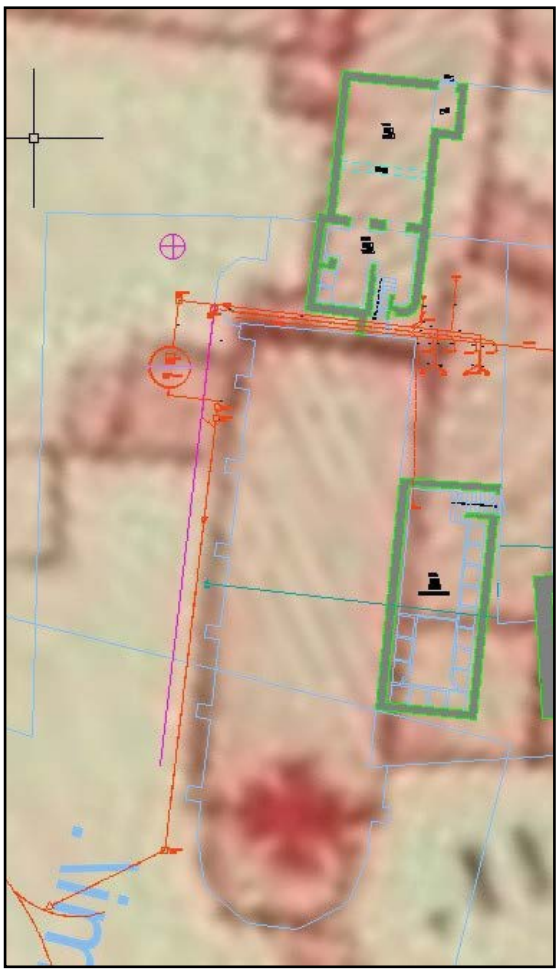

Fig. 22. Projectie van het leidingenplan 'Parijs, Vincennes, SHAT, Archives du Génie, canton Oudenarde, art. 14, section 1, pièce n°27 (bron: SHAT, archives de Génie & Architectenbureau Sabine Okkerse).

Fig. 23. De maquette van Nézot waar de kapel en de zuidelijke pandgang van het klooster zijn aangeduid (bron: Stadsarchief Oudenaarde, pos 67_MG_1091).

5.1.3. Archeologisch kader

5.1.3.1. Het projectgebied

Het projectgebied is gelegen in een zone met een heel hoge archeologische gevoeligheid. Het ligt binnen de archeologische zone van de stad Oudenaarde (Historische stadskern van Oudenaarde). In de onmiddellijke omgeving zijn reeds verschillende opgravingen uitgevoerd die dit hoge archeologische potentieel bevestigen. Deze opgravingen vonden plaats rond de Sint-Walburgakerk en op de Minderbroederstraat, en uiteraard op de grote Markt zelf. Deze opgravingen focusten vooral op de begravingen rond de kerk en de oudste ontwikkeling van de stad (Figuur 24).

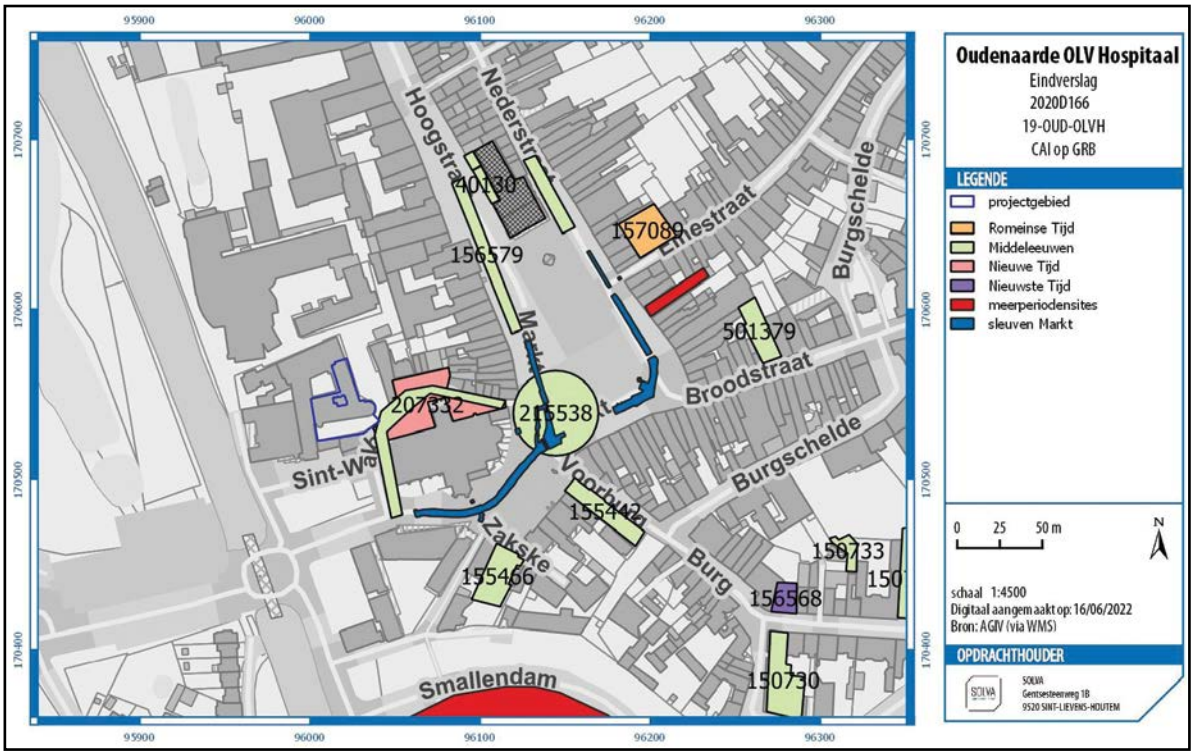

Fig. 24. CAI op GBR met aanduiding van het projectgebied.

Het onderzoeksgebied ligt vlakbij de Sint-Walburgakerk en de Boudewijntoren. Deze zone wordt algemeen als een van de oudste zones van de stad beschouwd, en de plek van waaruit de stad zich tijdens de middeleeuwen heeft ontwikkeld. Het projectgebied is gelegen binnen de 13de-eeuwse stadsomwalling.[37]

CAI locatie 152252 & 207332 behandelen het onderzoek dat is uitgevoerd aan de noordzijde van de Sint Walburgakerk. Naast meer dan 170 begravingen uit de 15de-18de eeuw, zijn tijdens de opgravingen een groot aantal extractiekuilen uit de 2de helft van de 13de eeuw, een klokgieterskuil en de kerkhofmuur in Doornikse kalksteen aangetroffen.

CAI locatie 220086 is aan de westzijde van het projectgebied slaat op de brede vestinggracht en omwalling van de versterking die in opdracht van Lodewijk XIV vanaf 1670 door maarschalk Vauban werd uitgebouwd.

5.1.3.2. De directe omgeving

In de directe omgeving van het projectgebied werd in 2016-2017 op de Markt van Oudenaarde een grootschalige opgraving uitgevoerd door SOLVA (**CAI 215538** slaat op losse vondsten uit de afgegraven aarde). De onverwachte vondst van een partieel bewaarde steentijdsite illustreerde dat het gebied ook in vroegere tijden aantrekkelijk was voor jager-verzamelaars.[38] De oudste sporen te linken aan de stad Oudenaarde blijken te dateren uit de periode 10de-12de eeuw. Het gaat om zandwinningskuilen en menselijke begravingen. Onverwacht was de aanwezigheid van een aantal wegen die tot ver in de 13de eeuw op de latere Markt in gebruik bleven. De gracht van de eerste stadsomwalling, die volgens de hypothese onder de Markt gesitueerd werd, is niet gevonden. Het grootschalige onderzoek liet toe om de oudere waarnemingen inzake de positie van de 13de-eeuwse stadsomwalling (**CAI 156579**) te nuanceren[39]. Verder bleek uit het onderzoek dat de aanleg van de Markt en de bouw van het Oude Vleeshuis rond 1300 gesitueerd moeten worden.

De resultaten van deze opgravingen in combinatie met gegevens uit de oudere opgravingen, toonden het hoge potentieel aan van de locatie wat betreft de aanwezigheid van oudere sporen.

5.2. BESCHRIJVING VAN DE BODEMS EN ANDERE COMPLEXEN VAN AARDKUNDIGE EENHEDEN

5.2.1. Genese van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

De bodemtype kaart (Figuur 18) toonde reeds aan dat het gehele gebied in een sterk antropogeen verstoord gebied ligt. De aard van de werken impliceert dat er enkel in antropogene pakketten zal worden gegraven, en dat de natuurlijke bodem meer dan waarschijnlijk niet geraakt zal worden.

Aangezien dat er tijdens het archeologisch onderzoek binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal tot slechts 50 cm onder de bestaande toestand werd afgegraven, hebben deze enkel antropogene pakketten opgeleverd. In de opgravingsput buiten de kapel werd tot op de verstoringsdiepte van ca. 2,8 m opgegraven, hierbij liep een uitbraakspoor en een laatmiddeleeuwse ophogingslaag nog verder door (TAW 10,65 m). De moederbodem werd niet bereikt.

5.2.2. Bewaring van de bodems of andere complexen van aardkundige eenheden

Er zijn geen natuurlijke bodems vastgesteld tijdens het terreinwerk. Alle onderzochte zones

37 De Maeyer et al. 2015, 20.
38 Crombé et al. 2018.
39 CAI 156579 verwijst naar een onderzoek uitgevoerd in het kader van rioleringswerken. Men meende door de beperkte schaal waarop dit onderzoek is uitgevoerd, dat men het tracé van de stadsomwalling had gekruist. Echter kon het onderzoek in 2017 aantonen dat men niet de stadsomwalling, maar wel zgn. 'zwarte lagen' had gedocumenteerd.

waren antropogeen verstoord.

5.2.3. Effecten van de aanwezige bodems en sedimenten op de bewaring van de archeologische site en de archeologische artefacten daarbinnen

In de ondergrond van het projectgebied zijn in zone VI, VII en VIII geen natuurlijke bodems meer te verwachten op geringe diepte. De natuurlijke sequenties zijn een stuk dieper gelegen, en buiten het bereik van de geplande infrastructuurwerken. De bodemopbouw bestaat uit louter antropogene bodems waarbinnen de vloeropbouw van zowel de kloostergang als de aanpalende gebouwen goed bewaard zijn. Voor zone VIII bevindt zich onder de kerkhofgrond nog een dik laatmiddeleeuws ophogingspakket.

5.2.4. Referentie aan gelijkaardige bodems en andere complexen van aardkundige eenheden op gekende archeologische sites

De aanwezigheid van louter antropogene bodems in een stadscontext is geen zeldzaamheid in Vlaanderen. Verschillende opgravingen in de nabije omgeving toonden aan dat er in Oudenaarde een sterke antropogene impact is geweest op het bewaarde bodemarchief. Voor een gelijkenis in bodemopbouw verwijzen we naar de eerder vermelde opgravingen op de Markt.[40]

5.3. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE AAN DE HAND VAN HET SPORENBESTAND OF DE VONDSTENSPREIDING

5.3.1. Analyse van de opbouw van de archeologische site[41]

5.3.1.1. Beschrijving van de wijze waarop de archeologische site zich aan het huidige oppervlak manifesteert

De site maakt deel uit van een kloostercomplex dat sinds de late middeleeuwen talrijke verbouwingen heeft gekend. Het opgaand muurwerk is vanzelfsprekend zichtbaar aan de oppervlakte aangezien het gebouw nog steeds in gebruik is. Een overzicht van de beperkte bouwhistorische studie is te vinden in Devos 1998. In deze tekst geeft de auteur aan dat het bouwhistorische onderzoek slechts kleinschalig is uitgevoerd. Er is sindsdien geen uitgebreid bouwhistorisch onderzoek meer verricht op het monument. De uitgevoerde bouwhistorische studies baseren zich enkel op de zichtbaar overgeleverde restanten in combinatie met de gegevens uit archiefonderzoek. Zoals gesteld is het niet geweten in hoeverre de gebouwen van de Bogaarden zijn geïntegreerd, dan wel volledig zijn afgebroken en opnieuw zijn opgebouwd. Voor een gedegen onderzoek van het opgaand muurwerk zou alle pleister moeten verwijderd worden, wat buiten de impact van de geplande werken valt.

5.3.1.2. Beschrijving van de stratigrafische opbouw van de archeologische site[42]

5.3.1.2.1. Zone VI & VII (binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal)

Op de meeste plekken binnenin het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal is onmiddellijk afgegraven tot op het eerste archeologische niveau (GPL A). Dit hield in dat na de verwijdering van het recente puinpakket, het verstoringsniveau werd bereikt. In slechts twee zones werd een grondplan B aangelegd. In de pandgang werd het oostelijk deel dieper afgegraven, alsook op enkele plaatsen in de vleugel ten zuiden van de pandgang waar de sanitaire voorzieningen zullen geplaatst worden (kamer 2; Figuur 25). De verschillende ruimten zijn hebben een volgnummer in Arabische cijfers gekregen, wat een vlotte bespreking toelaat. De bespreking van de stratigrafie en de sporen zal gebeuren volgens de verschillende opdelingen die terug te vinden zijn in Figuur 25.

40 De Maeyer et al. in voorbereiding.
41 Bij deze beschrijving wordt gebruik gemaakt van de spoorcombinatienummers of 'contexten'. Indien toch spoornummers (die tot een spoorcombinatie behoren) worden gebruikt, wordt dit specifiek vermeld.
42 Dit overzicht geeft een summier overzicht van de stratigrafie. Voor een ruimere bespreking van de sporen verwijzen we naar 5.3.2.4

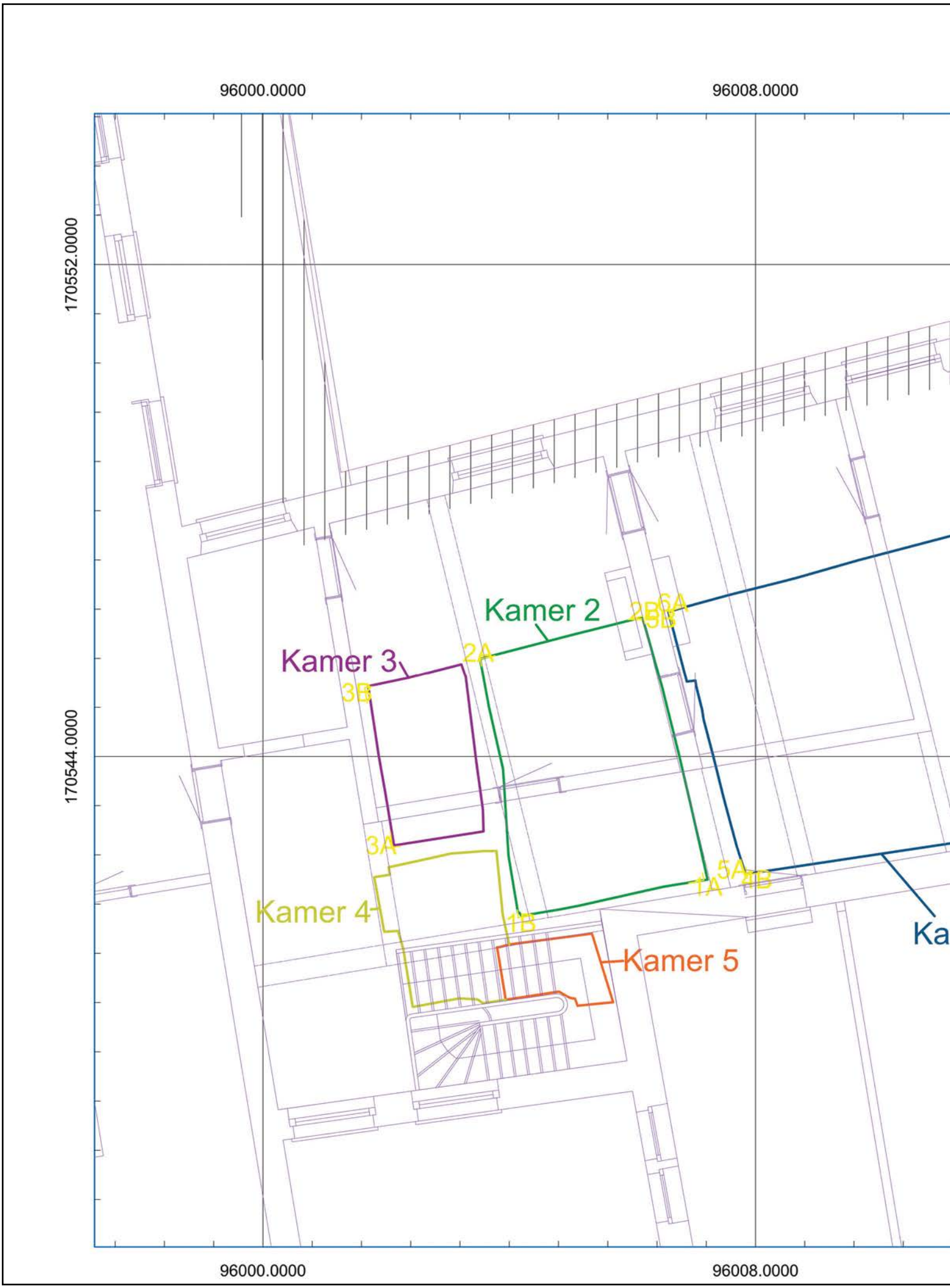

Fig. 25. Zone VI met nummering van de verschillende kamers.

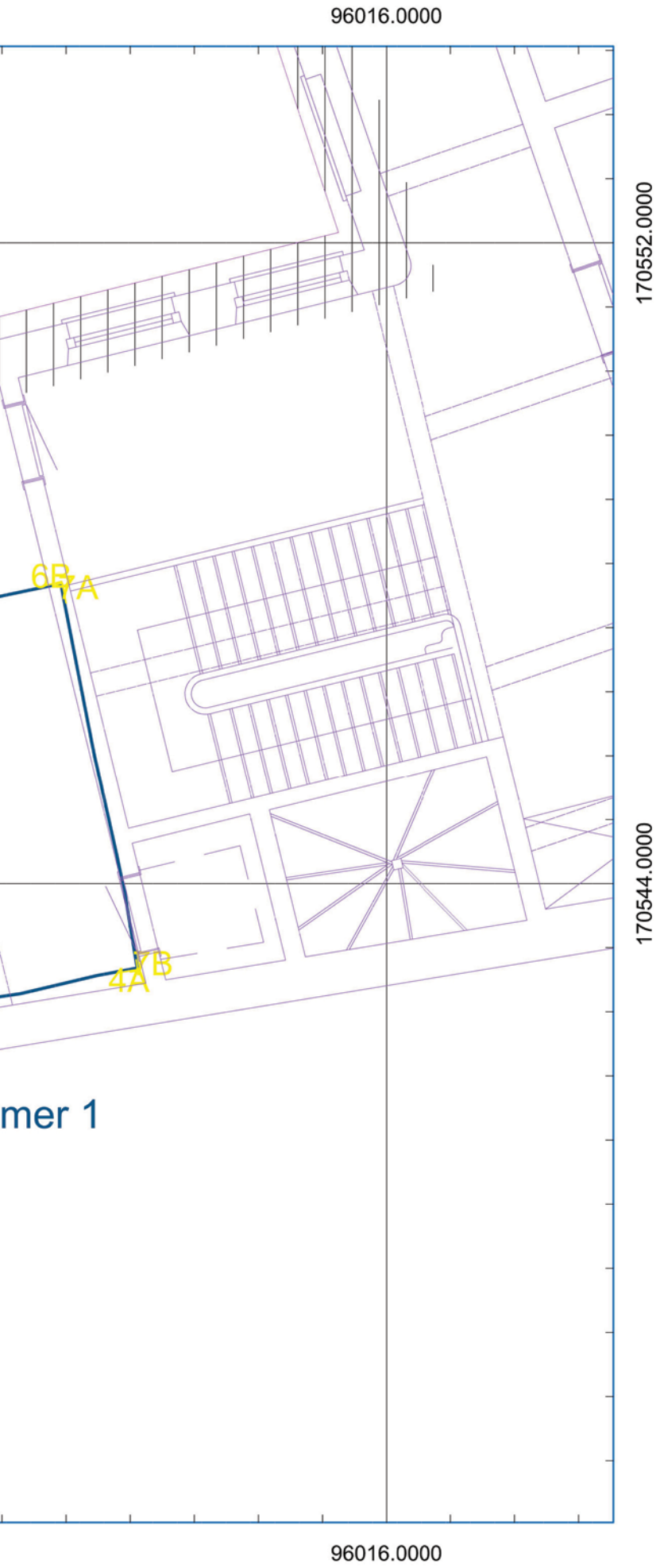

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VI: Nummering kamers

LEGENDE

- Kamer 1
- Kamer 2
- Kamer 3
- Kamer 4
- Kamer 5
- 4A Profielen

N W E S

0 1.5 3 Meters

Schaal 1:75
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 26. Zone VI, grondplan A.

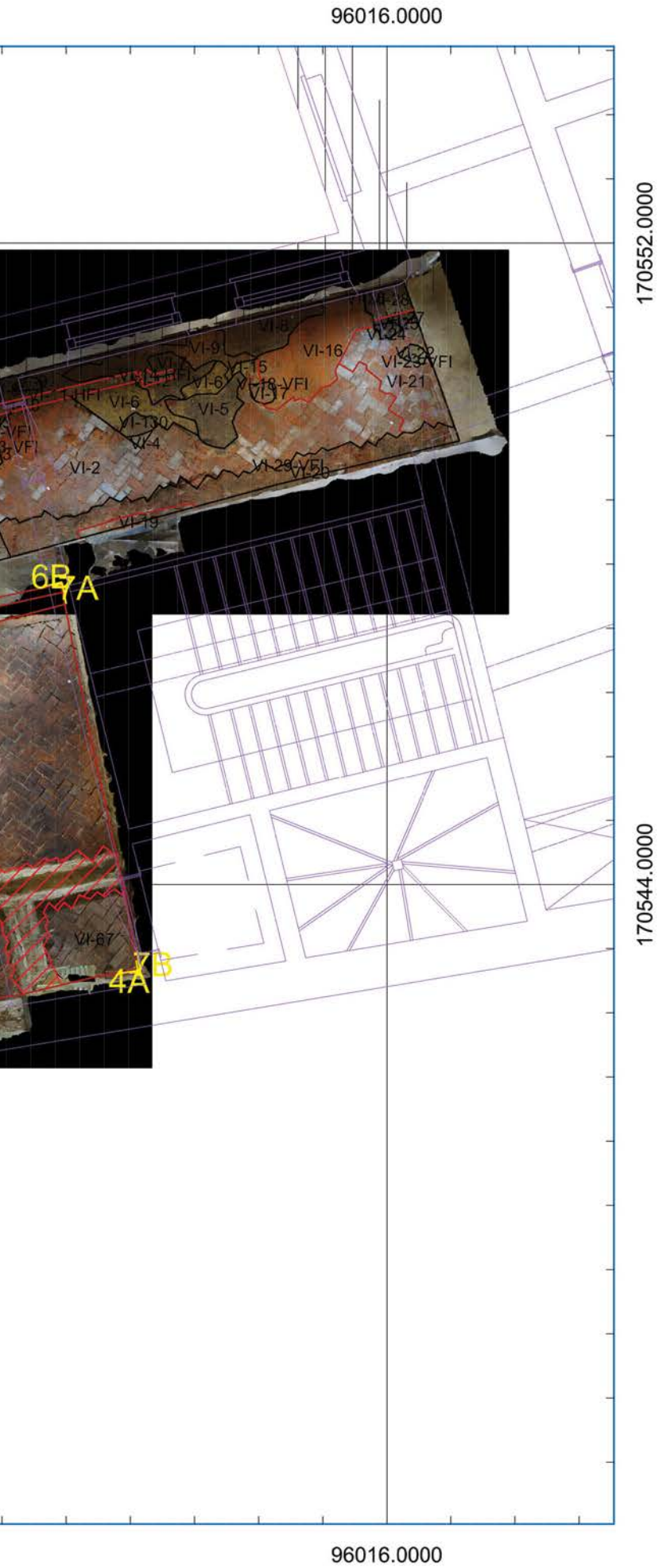

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VI: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL A

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1.5 3 Meters

Schaal 1:75
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

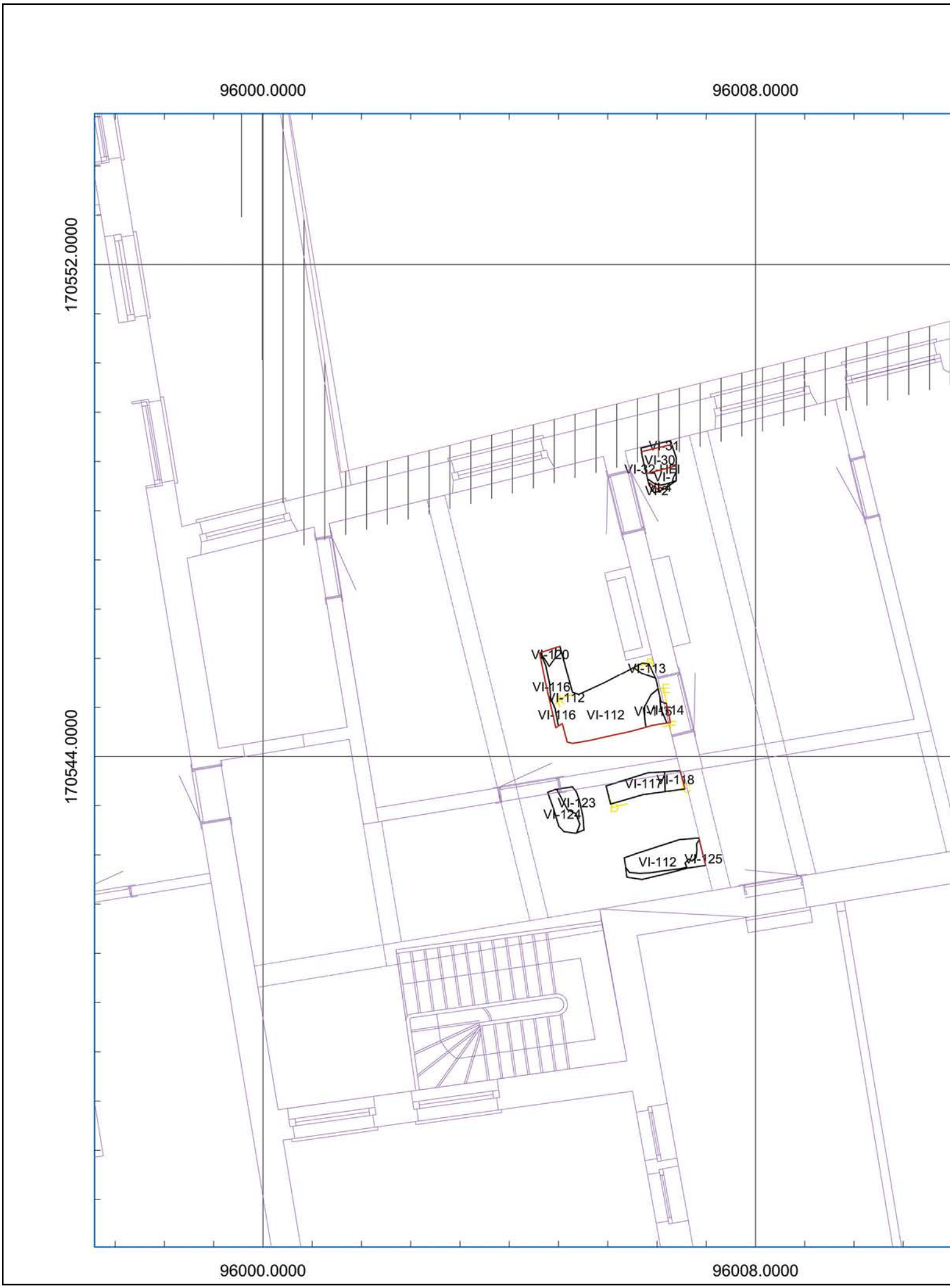

Fig. 27. Zone VI, grondplan B.

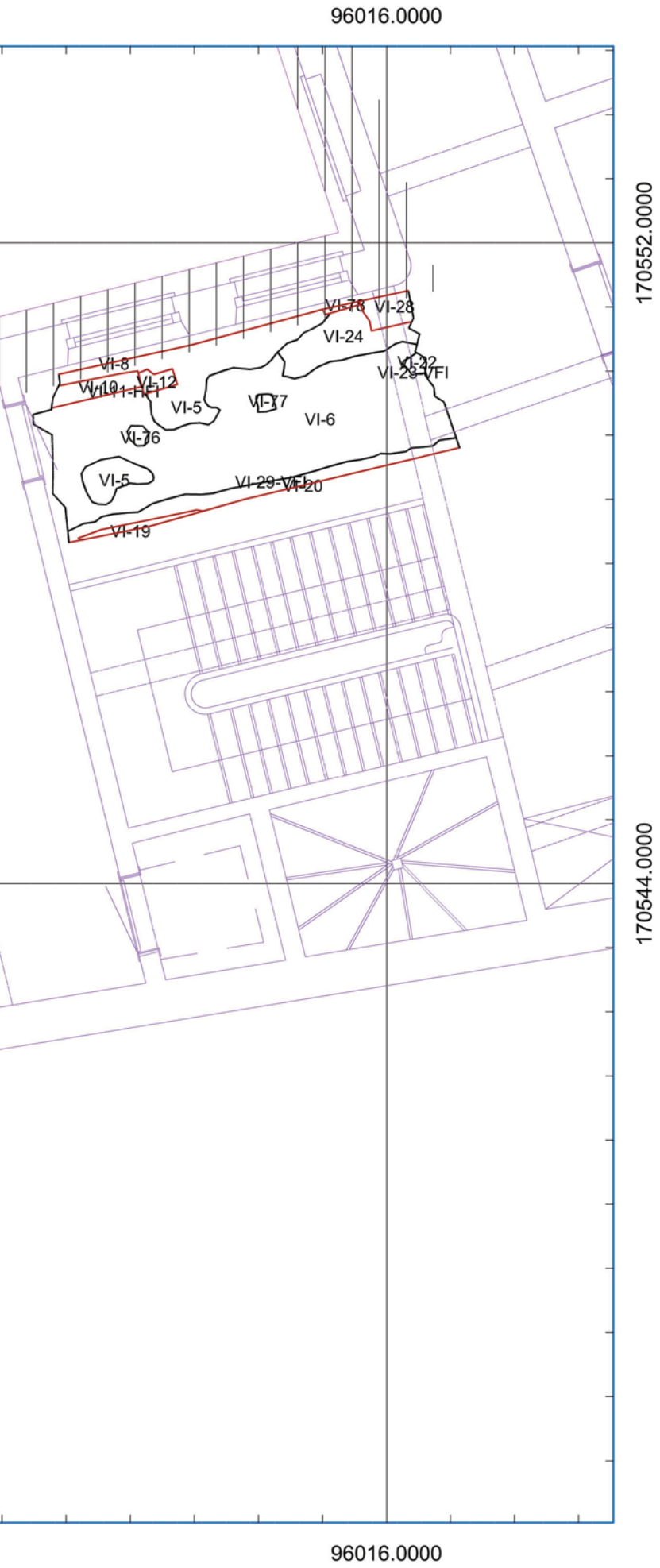

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VI: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL B

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1.5 3 Meters

Schaal 1:75
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Pandgang

In de zuidelijke gang van de pandgang werden bij aanvang de tegels (= huidige loopniveau) verwijderd en werd er afgegraven tot de gewenste diepte, wat overeen kwam met het eerste archeologische niveau, GPL A (Figuur 26). Onder de huidige tegelvloer in de pandgang stak hoofdzakelijk een 19de-eeuws puinpakket (C. VI-1). Dit pakket werd ook al aangesneden tijdens het vooronderzoek in proefput I werd aangetroffen.[43] In het oostelijk deel van de gang dekt deze 10 cm dikke laag een bakstenen vloerniveau (C. VI-2) af waarin vier paalsporen (C. VI-3, C. VI-130, C. VI-17 en C. VI-22) zijn uitgegraven. Deze paalsporen zijn wellicht ouder dan puinpakket C. VI-1. De bakstenen vloer (C. VI-2) is goed bewaard en ligt in een keperverband, maar is niet over de volledige oppervlakte aanwezig. De kepervloer en muur (C. VI-10) zijn gelijktijdig. Het is duidelijk dat de bakstenen vloer verschillende herstelfases heeft ondergaan (infra). Onder de kepervloer zijn lagen bewaard die in relatie liggen met de vloer o.a. een mortellaag (C. VI-4) en een opmaaklaag (C. VI-6). Onder deze opmaaklaag liggen verschillende ophogingspakketten: C. VI-5, C. VI-9 en C. VI-24. De lagen kwamen bloot te liggen langs de noordelijke muur van de pandgang, alsook in de noordoostelijke hoek.

Ongeveer te midden van de zuidelijke gang van de pandgang werd een coupe AB (Figuur 28) geplaatst. Daar werd dezelfde opbouw aangetroffen als op grondvlak A en B (Figuur 26 & Figuur 27). Aan de oppervlakte is puinlaag C. VI-1 te zien met daaronder kepervloer C. VI-2 met bijhorende mortel- en opmaaklagen. Onderaan in de coupe bevinden zich ongedefinieerde lagen.

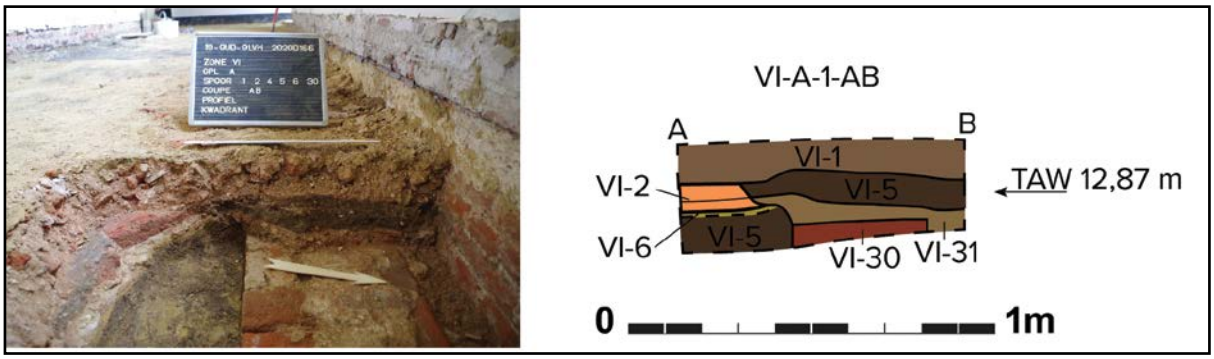

Fig. 28. Tekening en foto van coupe VI-A-1-AB.

Kamer 1[44]

Deze kamer is de grootste kamer in de zuidelijke vleugel van de pandgang (Figuur 25). De volledige kamer was bedekt met een dik laag puin (C. VI-39), wellicht gelijktijdig aan C. VI-1 uit de pandgang. Deze puinlaag werd na opbraak van de cementtegels verwijderd. Onder deze puinlaag lag vloer C. VI-67, een kepervloer. De vier opstaande muren zijn geregistreerd als 4AB, 5AB, 6AB en 7AB (Figuur 26). De muren in profiel 5AB en 7AB zijn wellicht de recentste. Profiel 5AB (Figuur 29) is een recente voorzetmuur met haard uit de 19de eeuw. De basis van de haardwangen doorsnijdt duidelijk de kepervloer (Afbeelding 2). Doordat de kepervloer iets onder de verstoringsdiepte lag, is deze niet uitgebroken, maar *in situ* bewaard. Dit maakt dat er geen informatie beschikbaar is over lagen ouder dan de kepervloer.

Profiel 7AB (Figuur 30) toont een houten overkapping (C. VI-108) die steunt op een Doornikse kalksteen. Deze overkapping is in een latere fase opgevuld met de bakstenen muur VI-75. Figuur 30 toont duidelijk dat vloer C. VI-67 ouder is dan de opvulling van de overkapping.

43 De Graeve & De Maeyer 2020
44 Deze artificiële opdeling in kamers is aangehouden ter bevordering van de leesbaarheid van het rapport. Deze opdeling laat toe om de sporen makkelijk te situeren. Deze opdeling in kamers is een recente artificiële constructie en strookt niet met de historische realiteit van het klooster.

Afb. 1. Grondvlak A in de pandgang, gezien vanuit het noordoosten.

Afb. 2. Zicht op kepervloer C. VI-67 vanuit het noorden.

Fig. 29. Profiel 5AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden.

Profiel 6AB (Figuur 31) is stratigrafisch gezien ouder dan de twee voorgaande muren, maar is in feite ook van recente oorsprong. Muurdeel C. VI-106 is mogelijk van oudere datum. Dit stuk muur is samengesteld uit baksteen en daktegels van 25 x 26. Het betreft een uitkapping van de muur. De reden hiervoor is niet gekend. De insteek van C. VI-105, C. VI-72, is nog zichtbaar in het grondplan. Daarvoor werd in het westelijk deel van de kamer één steen van vloer C. VI-67 weggebroken en in de oostelijke helft werd daarvoor muur C. VI-73 afgebroken. Vloer C. VI-67 is afgewerkt tegen muur C. VI-73 alsook tegen profiel 4AB (Figuur 32). Daar zijn meerdere (en de duidelijkste) bouwfasen zichtbaar. De meeste zijn in baksteen voltrokken. De oudste bouwfase van dit profiel kenmerken zich door het gebruik van Doornikse kalksteen.

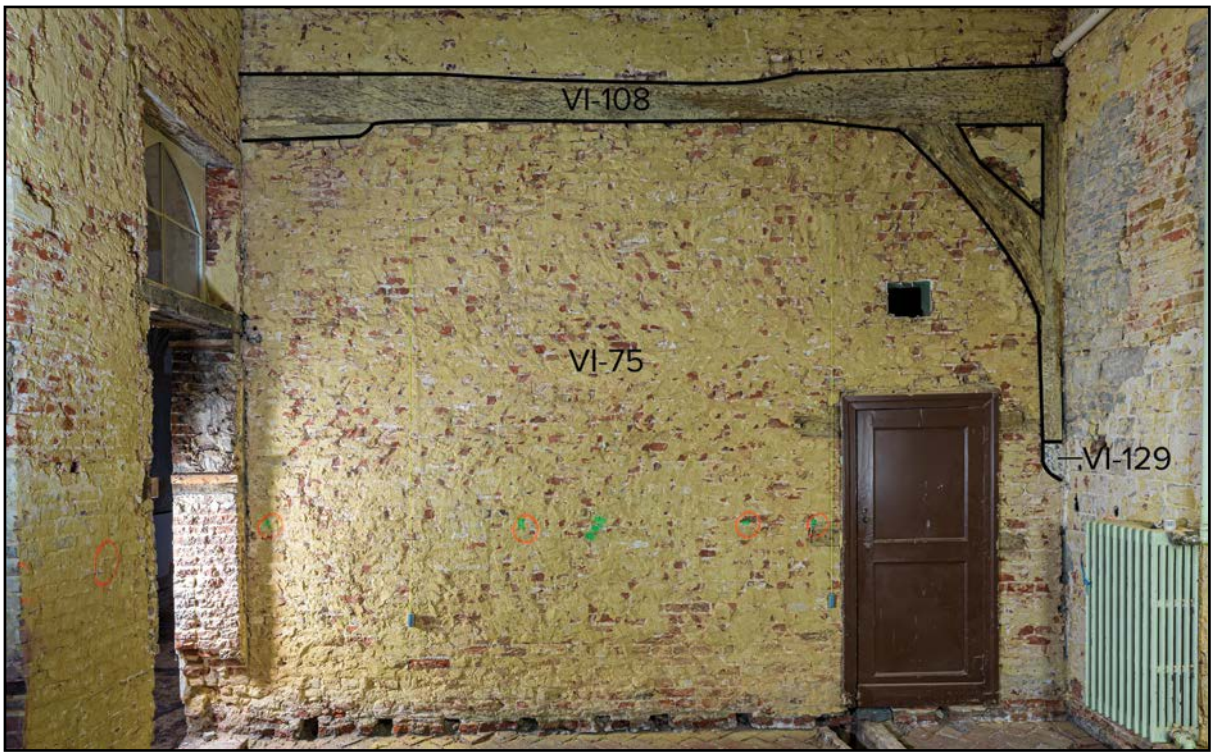

Fig. 30. Profiel 7AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden.

Fig. 31. Profiel 6AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden.

Fig. 32. Profiel 4AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden.

Kamer 2

Kamer 2 is centraal gelegen in de zuidelijke vleugel van de pandgang. De kamer is deels verstoord door de aanleg van verwarmingsbuizen. Er zijn twee profielen geregistreerd, 1AB (Figuur 33) en 2AB (Figuur 34). Ook in deze kamer dekte een dik laag puin (C. VI-38) van een tiental cm, het eerste archeologische niveau af. Deze puinlaag dekte net als in kamer 1 een kepervloer af: C. VI-54, die wellicht gelijktijdig is met C. VI-67. In deze kamer zijn verschillende recente elementen terug te vinden zoals C. VI-52 met bijhorende insteek C. VI-116. Alsook C. VI-53 (puinpakket) die de ruimte tussen C. VI-52 (muur van sokkeltje) opvult.

Muur C. VI-60 vormt de scheidingsmuur tussen kamer 1 en 2, en is een recent gezette muur die teruggaat op een oudere fase. Op sommige plaatsen is nog een insteek te zien.[45]

Profiel 1AB bestaat uit verschillende bouwfasen, maar het is niet mogelijk om deze chronologisch te vertalen. C. VI-84 en C. VI-86 zijn muurfragmenten die gezet zijn in Doornikse kalksteen. Wat doet vermoeden dat dit oudere muurfragmenten zijn die geïncorporeerd zijn in jongere muren. C. VI-87 is zeker ouder dan C. VI-83 die er onder zit.

Op sommige plaatsen in deze kamer was het noodzakelijk om een grondplan B (Figuur 27) aan te leggen. Dit liet toe om vier coupes (Figuur 35 t.e.m. Figuur 38) te plaatsen en te verdiepen langs profiel 2AB om de opbouw van de lagen waar te nemen. De kepervloer C. VI-54 rust op een opmaak laag C. VI-109 met daaronder de ophogingslagen (C. VI-110 en C. VI-111). Onder de ophogingslagen bevinden zich lagen die omwille van de ruimtelijke (VI-112 en VI-125).

45 Zie 5.3.2.4.

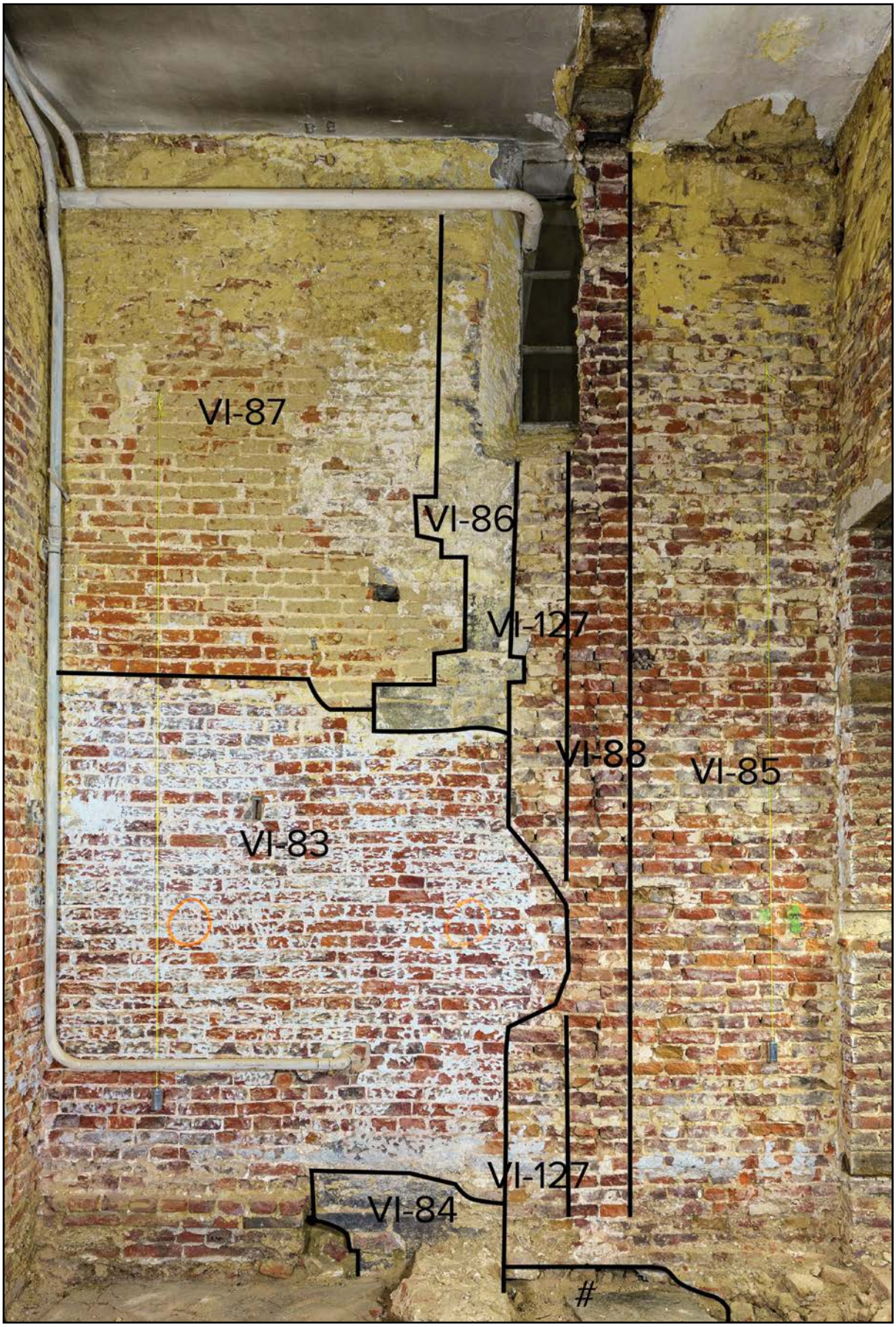

Fig. 33. Profiel 1AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden.

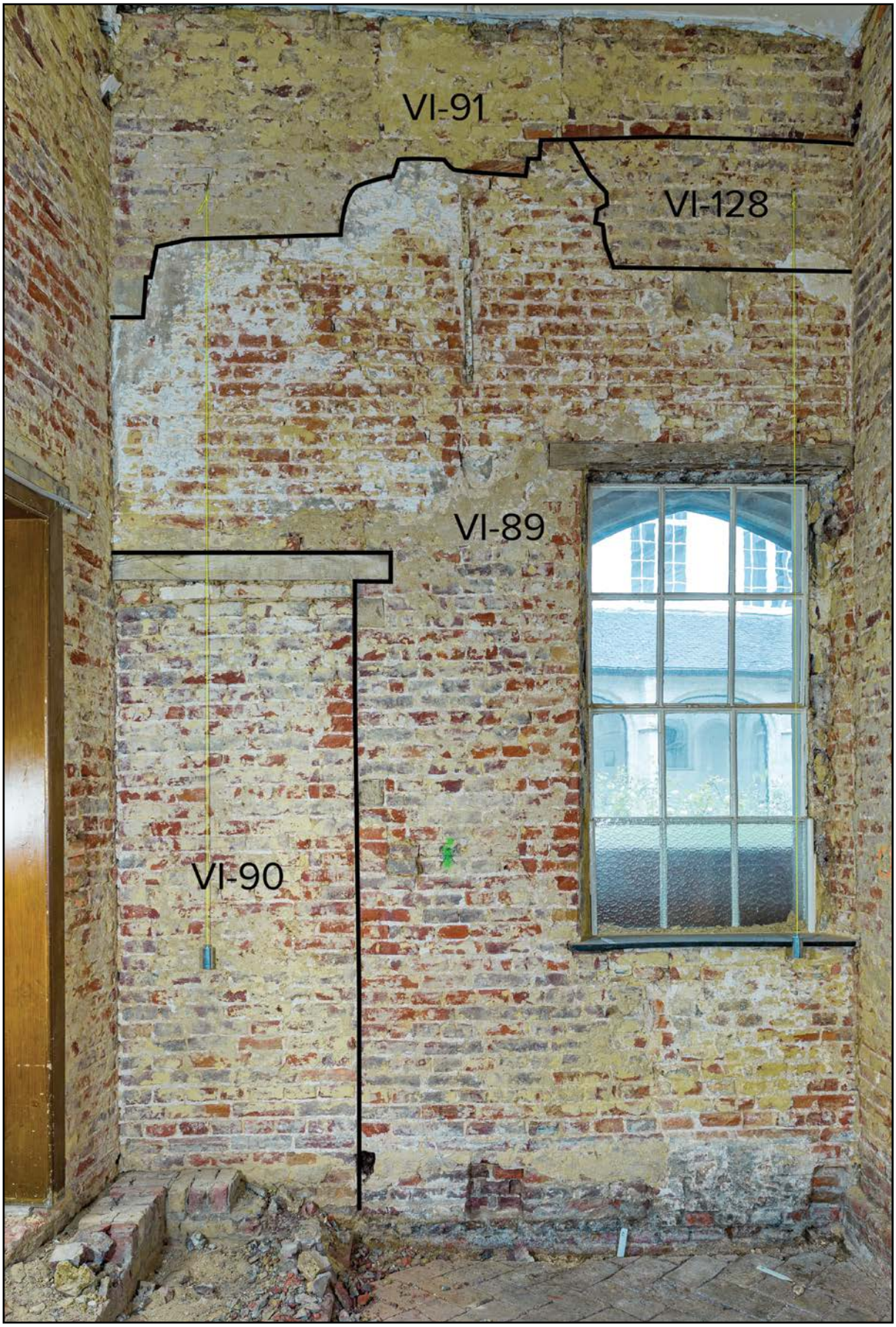

Fig. 34. Profiel 2AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden.

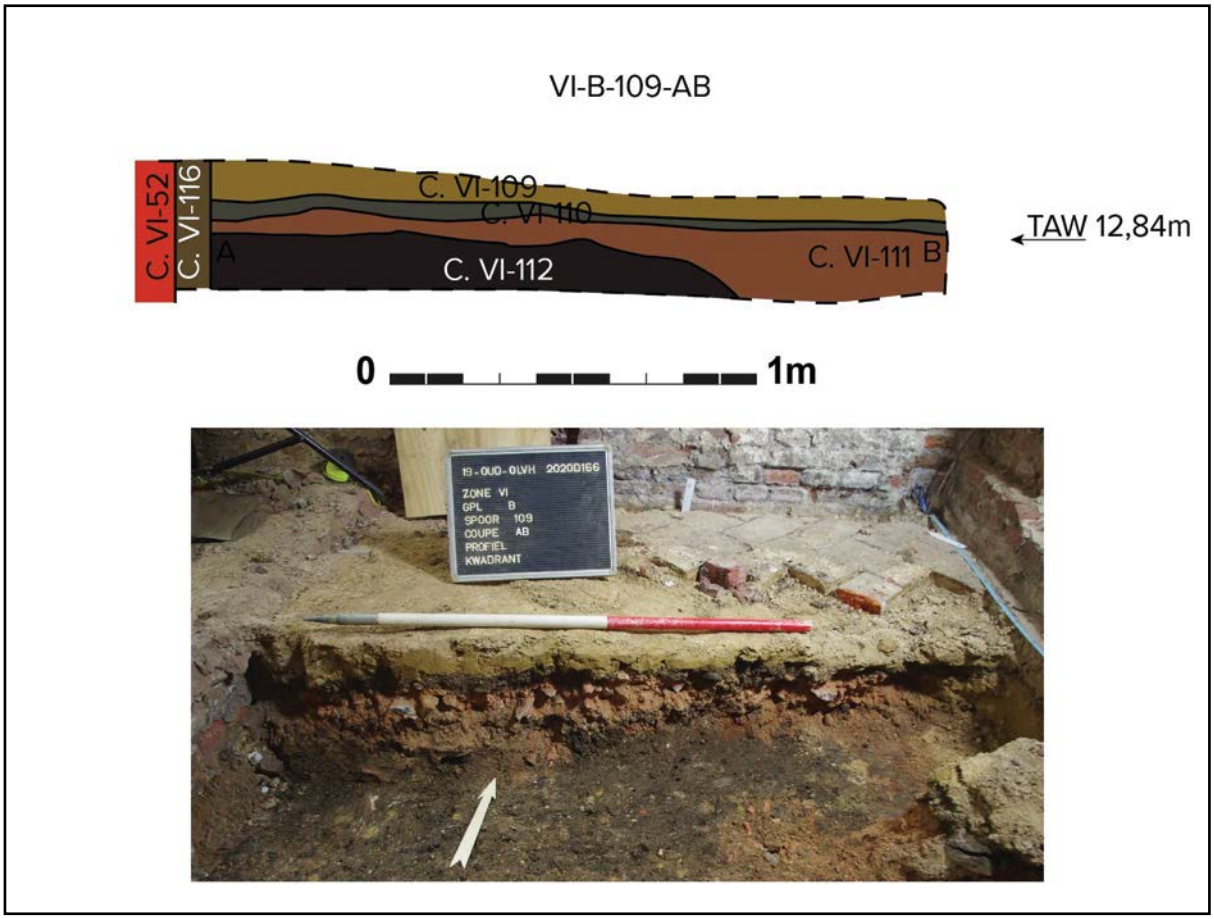

Fig. 35. Tekening en foto van coupe AB op C. VI-B-109.

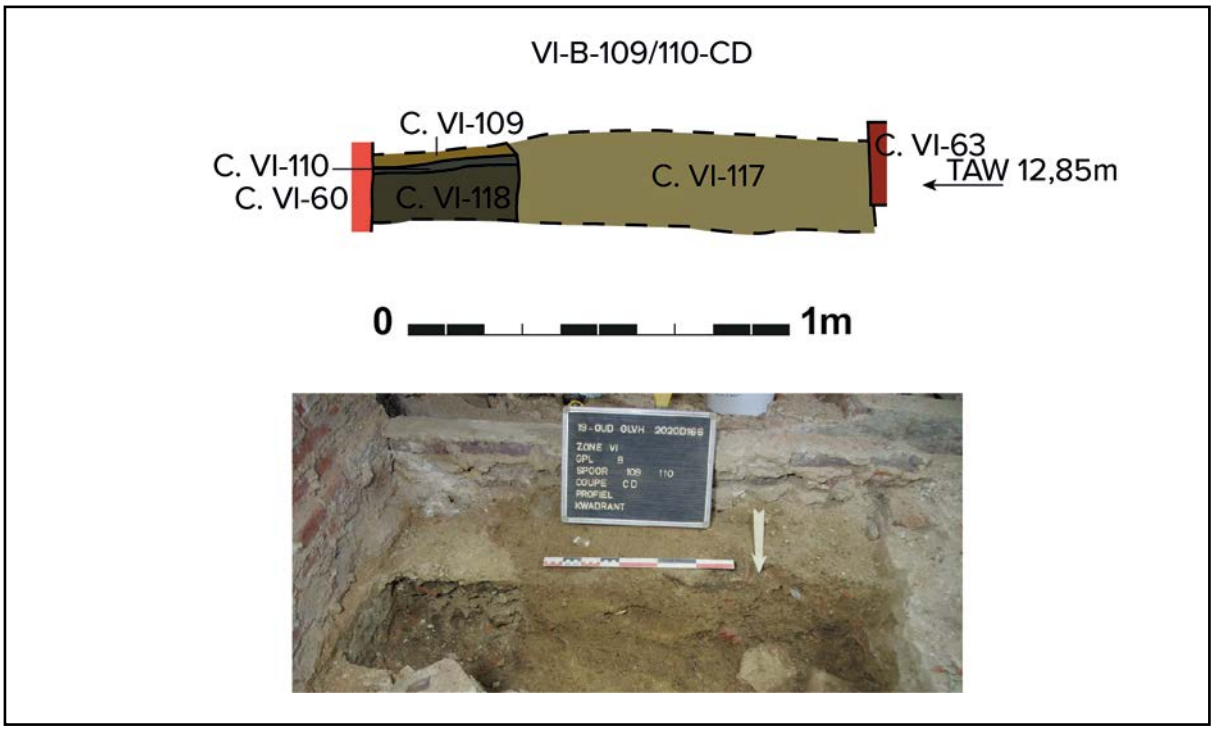

Fig. 36. Tekening en foto van coupe CD op C. VI-B-109.

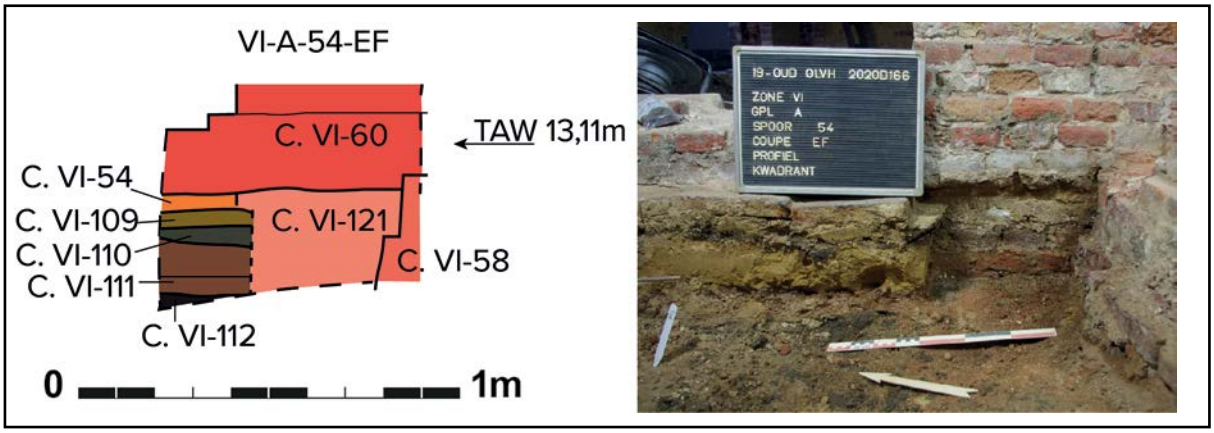

Fig. 37. Tekening en foto van coupe EF op vloer C. VI-54.

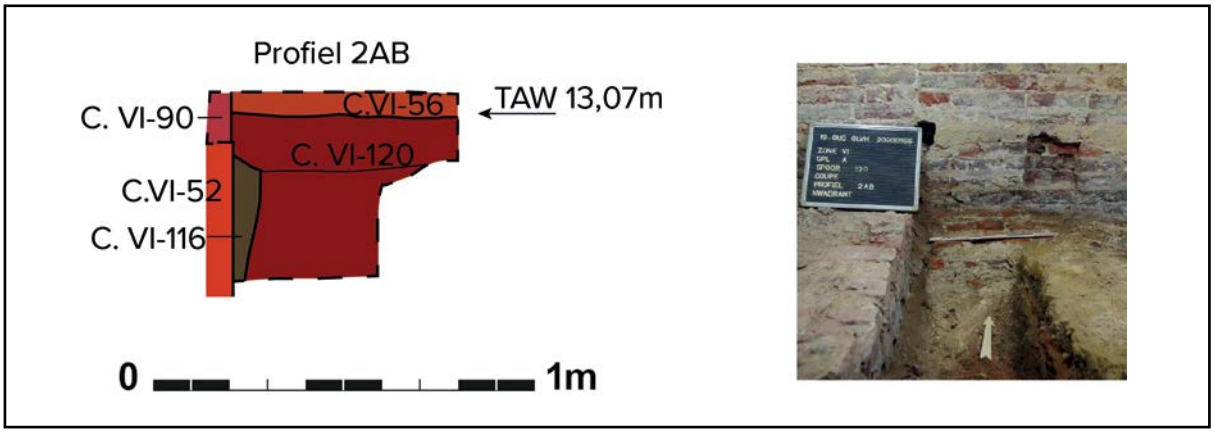

Fig. 38. Tekening en foto van detail van profiel 2AB.

Kamer 3

In kamer 3 werd profiel 3AB (Figuur 39) geregistreerd. Deze muur is wellicht ook van eerder recente datum. Er was een stortkoker zichtbaar (C. VI-39) en een recent dichtgemetselde deur (C. VI-94). In deze kamer zijn twee grote platen Doornikse kalksteen (C. VI-45 en C. VI-46) blootgelegd. Dit zijn wellicht de deksels van twee beerputten. VI-46 staat in relatie met stortkoker C. VI-93. Tegen de noordzijde van de kamer is een bakstenen fundering (C. VI-47) aanwezig. Deze vormde mogelijk de fundering voor een trap of sokkel. Ook in deze ruimte is een dik recent pakket weggegraven onder de cementtegels.

Kamer 4

In kamer 4 is enkel het grondplan A geregistreerd. Het opgaand muurwerk is hetzelfde als in kamer VI-3 (Afbeelding 3). Ook in deze ruimte is een recent puinpakket weggegraven: C. VI-79. Ten zuiden van het puinpakket is een recent gewelf van de huidige kelder zichtbaar. C. VI-51 is de toegangstrap tot de gang die de kapel en de pandgang met elkaar verbindt. Muur C. VI-40 scheidt kamer 4 van kamer 3 en 2.

Kamer 5

Deze kamer is volledig verstoord door de huidige verwarmingsbuizen die er doorlopen. Het terreinwerk leverde geen interessante informatie op.

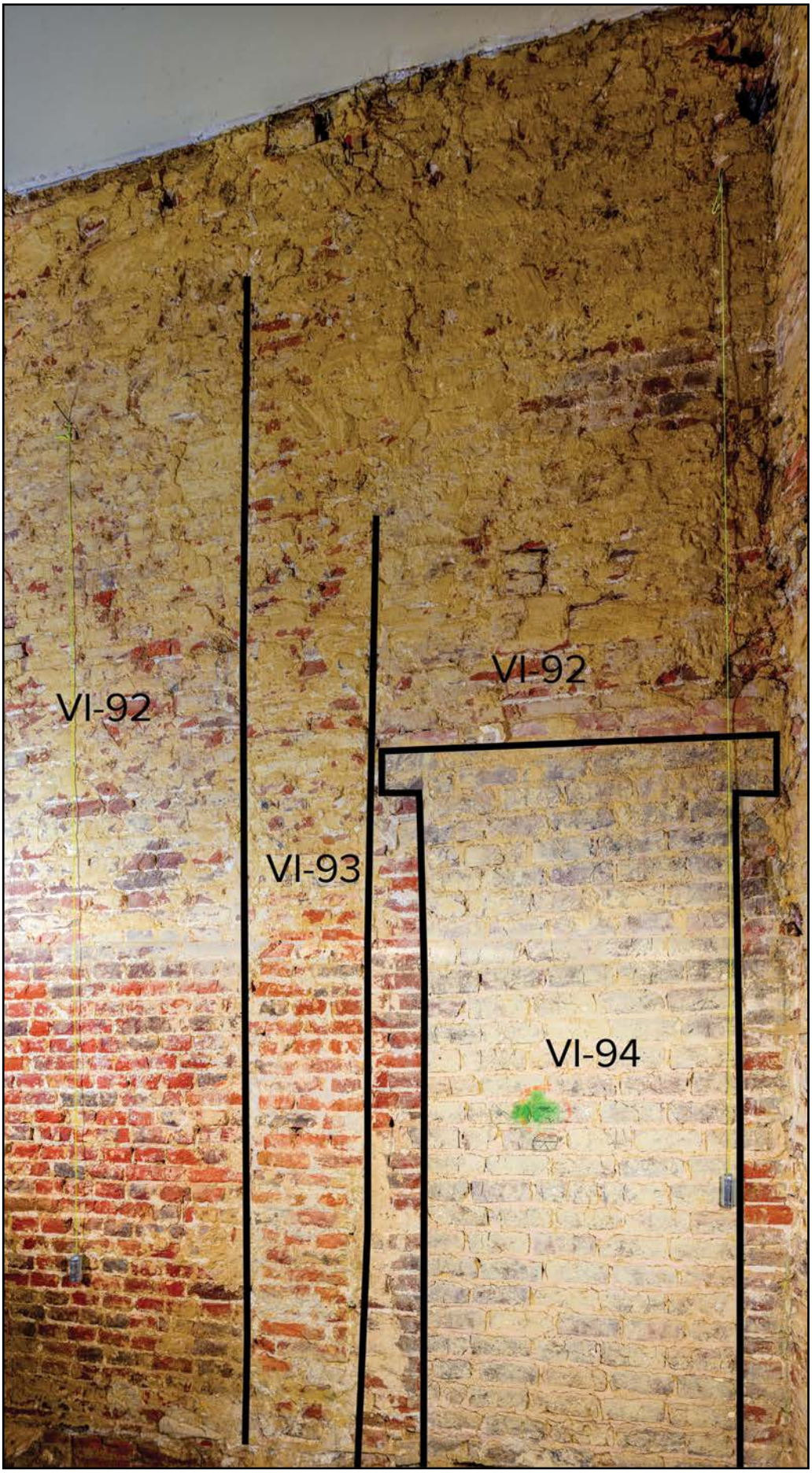

Fig. 39. Profiel 3AB met aanduiding van de spoornummers en bouwnaden.

Afb. 3. Kamer 4 met op de achtergrond kamer 3.

5.3.1.2.2. Zone VIII (aan de zuidzijde van de kapel)

De locatie van de septische put, buiten aan de zuidkant van de kapel, is archeologisch onderzocht tot de geplande verstoringsdiepte. Binnen deze 4 op 4 m grote put, die tot een diepte van maximaal 3 m is uitgegraven, zijn meerdere sporen en begravingen vastgesteld. Het oost-, west- en zuidprofiel werden tot de verstoringsdiepte geregistreerd. Het noordprofiel bevindt zich buiten de septische put en werd geregistreerd in de nutsleidingsleuf aan de zuidmuur van de kapel. Hieronder wordt kort de stratigrafische opbouw van deze zone toegelicht, voor een gedetailleerde beschrijving van de lagen en sporen wordt verwezen naar hoofdstuk 5.3.2.4.2.

De stratigrafische opbouw van zone VIII kan geïllustreerd worden aan de hand van profiel 8AB, het zuidprofiel (Afbeelding 4 en Figuur 40). Onder de pleinbedekking en betonopmaak bevindt zich nog een vrij recent loopniveau (C. VIII-105 en C. VIII-106). Dit dun grijs laagje bevindt zich bovenop een ophogingspakket (C. VIII-1) dat bestaant uit vergraven kerkhofgrond met vrij veel vondstmateriaal en menselijk en dierlijk bot. De datering van het aardewerk plaatst dit ophogingspakket in de 18de eeuw. Hieronder start de onverstoorde kerkhofgrond (C. VIII-8), waarin grafkuilen te zien waren (e.g. grafkuil C. VIII-110). Het aardewerk uit de kerkhofgrond wordt ruim gedateerd in de late 15de - begin 17de eeuw. Het ophogingspakket C. VIII-1 en de kerkhofgrond (C. VIII-8) worden door verscheidene 18de-19de-eeuwse muren en gootjes doorsneden zoals gootje C. VIII-4. Het uitbraakspoor (C. VIII-7) wordt doorsneden door meerdere skeletten. De bodem van dit spoor is niet bereikt. Het aardewerk uit C. VIII-7 wordt gedateerd in de late 14de tot midden 16de eeuw. Dit uitbraakspoor lijkt een loopniveau (C. VIII-14) te doorsnijden dat enkel in de zuidelijke helft van de opgravingsput bewaard is. In de zuidwestelijk hoek bevond zich nog een deel *in situ* verbrande leem (C. VIII-63),

vermoedelijk geassocieerd met dit loopniveau. Het weinige aardewerk uit C. VIII-14 dateert het loopniveau in het laatste kwart van de 12de-14de eeuw. Het loopvlak is aangelegd op wat lijkt een dik laatmiddeleeuws ophogings- of opvullingspakket (C.VIII-64) te zijn.

Afb. 4. Zuidprofiel 8AB.

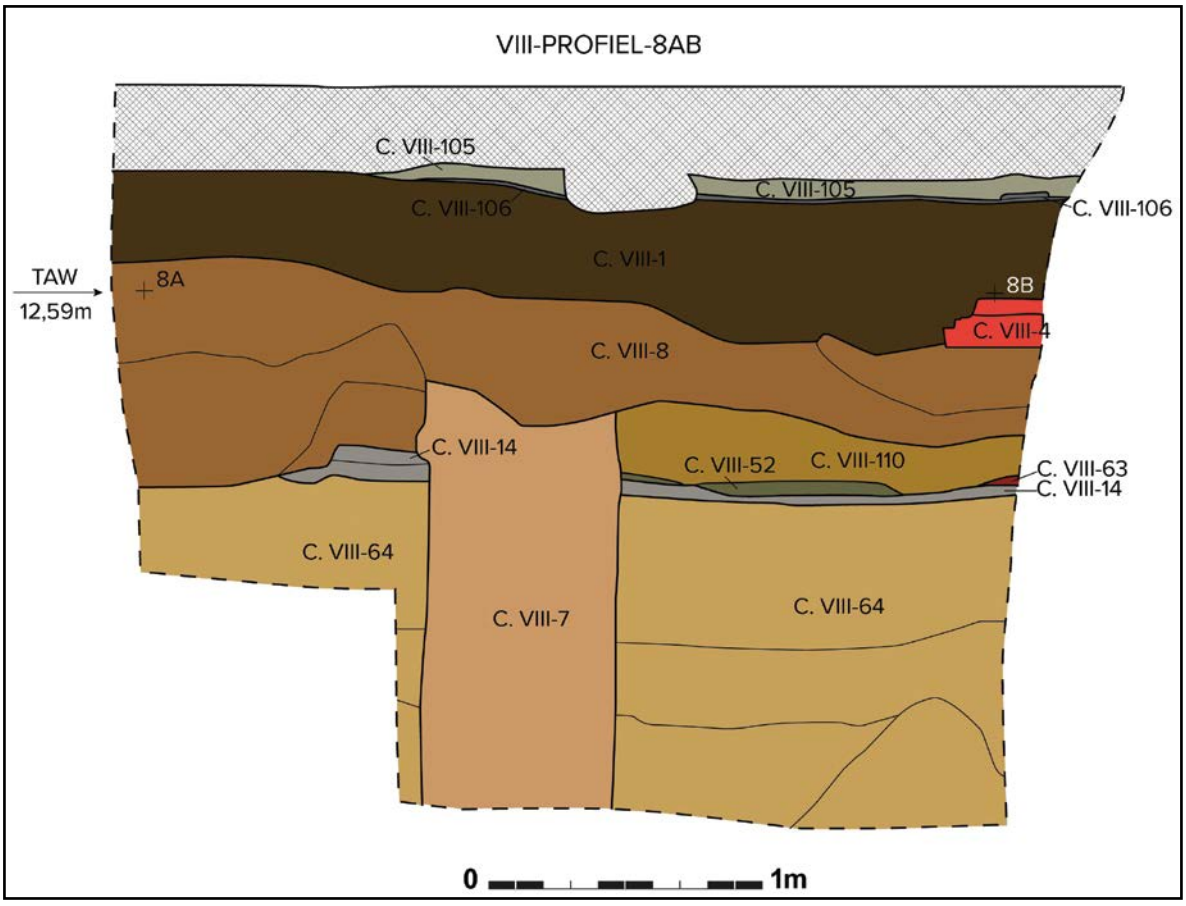

Fig. 40. Tekening van het zuidprofiel 8AB met aanduiding van de contextnummers.

In de profielen 9AB (westelijke kant, Figuur 41 en Afbeelding 5) en 11AB (oostelijke kant, Afbeelding 6 en Figuur 42) is dezelfde stratigrafische opbouw te zien: een 18de-eeuws ophogingspakket (C. VIII-1) bedekt de late 15de - begin 17de-eeuwse kerkhofgrond (C. VIII-8) die boven een dik laatmiddeleeuws ophogings- of opvullingspakket (C. VIII-64) ligt. Bovenop het onderste pakket is in de zuidelijk hoek nog deels het loopniveau C. VIII-14 te herkennen. Meerdere 18de- en 19de-eeuwse muren en gootjes lopen doorheen de bovenste ophogingslaag C. VIII-1 en verstoren soms gedeeltelijk de kerkhofgrond. Voornamelijk in het westprofiel 9AB tekenen zich duidelijk verscheidene grafkuilen af in de kerkhofgrond. Opvallend zijn enkele laagjes homogene en heterogene lichtgrjize zandleem (C. VIII-52) bovenop loopniveau C.

Afb. 5. Westprofiel 9AB.

Afb. 6. Oostprofiel 11AB.

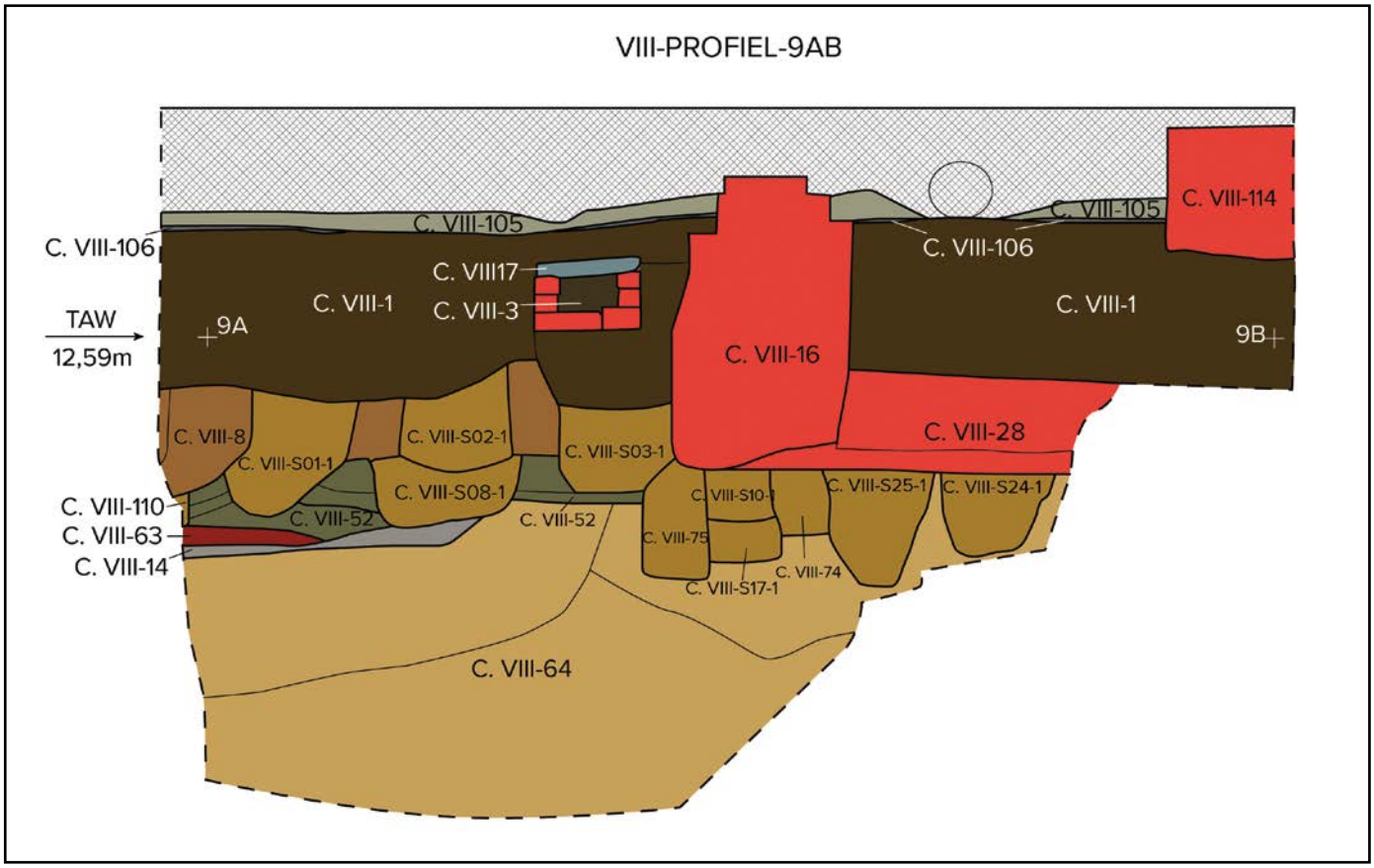

Fig. 41. Tekening van het westprofiel 9AB met aanduiding van de contextnummers.

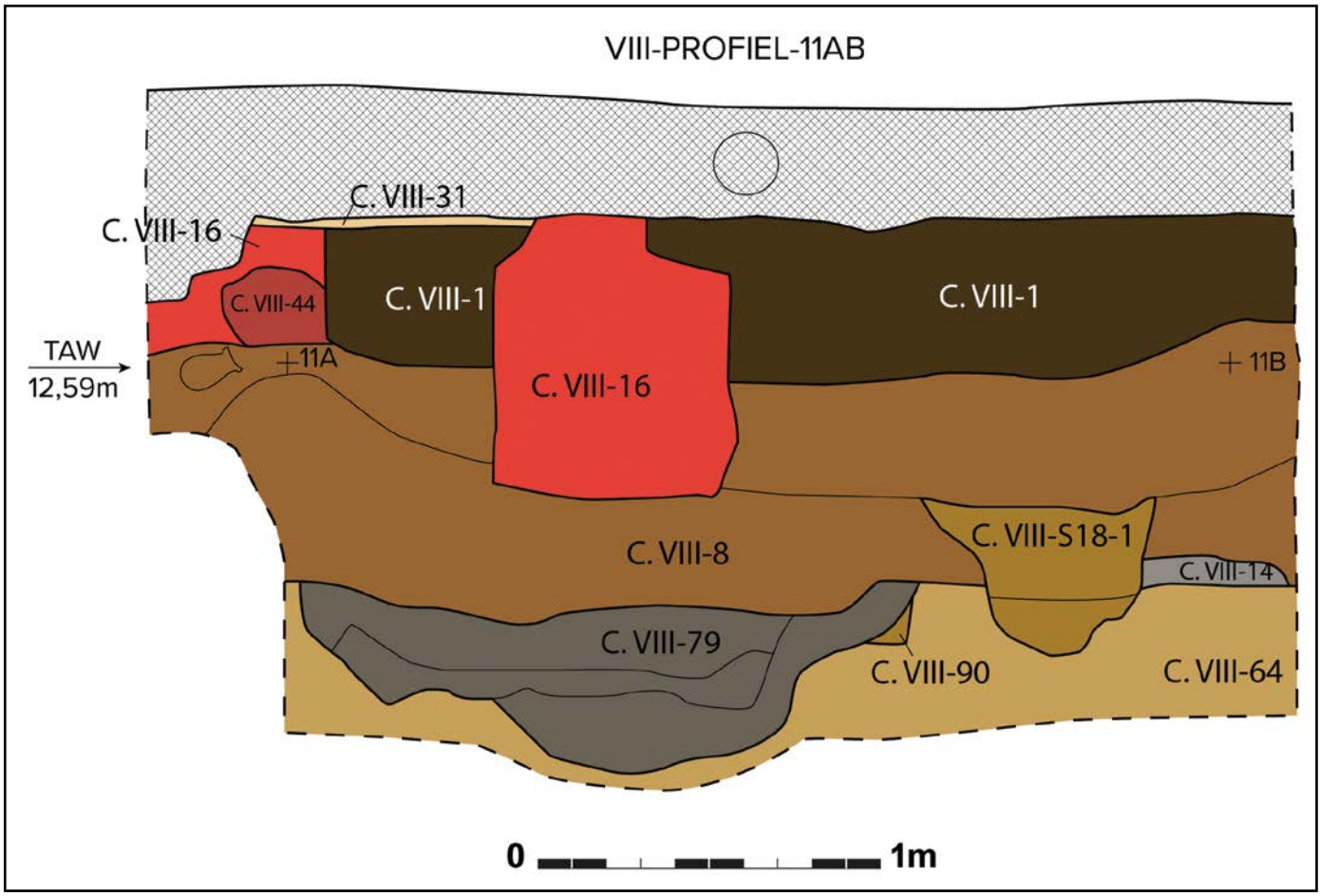

Fig. 42. Tekening van het oostprofiel 11AB met aanduiding van de contextnummers.

VIII-14. De laag C. VIII-52 wordt tevens verstoord door de latere grafkuilen. In het oostprofiel 11AB zijn minder grafkuilen op te merken. Interessant is daarentegen de afvalkuil C. VIII-79 met relatief veel aardewerk, dierlijk bot en mosselschelpen. Deze kuil werd vermoedelijk gegraven in de beginfase van het kerkhof, in de eerste helft van de 16de eeuw.

De oost-west georiënteerd muur C. VIII-16 doorkruist de volledige opgravingsput en heeft twee zuid-noordlopende aftakkingen richting de kapel. De twee zijmuren bakenen hiermee een ruimte af. In grondplan A werd de tegelvloer C. VIII-23 met opmaaklaag C. VIII-31 deels blootgelegd binnen deze ruimte. In het noordprofiel 10AB (Figuur 43), aan de kapelzijde, loopt de aftakking van muur C. VIII-16 verder noordelijk als ook de bijhorende tegelvloer, vermoedelijk tot tegen de kapel. De muur C. VIII-16 heeft aansluiting met een oost-westlopende muur die verder doorloopt onder een meer recente aanbouw van de kapel (Afbeelding 7). Mogelijk is de bakstenen muur C. VIII-16 en bijhorende vloer nog een restant van de aanbouw zoals te zien op de 18de-eeuwse kaart Plan d'Oudenarde (Figuur 22) en de Maquette van Nézot (Figuur 23). Onder de tegelvloer C. VIII-23 bevindt zich nog fragmentarisch bewaard kasseien pad (C. VIII-38, grondplan B). Aan één zijde zijn de boordstenen deels aanwezig. Na het verwijderen van de kasseien komt een natuurstenen muur tevoorschijn (C. VIII-44, grondplan C). De insteek van de muur C. VIII-16 (= C. VIII-41) doorsnijdt deze oudere natuurstenen muur. Onder de noord-zuidaftakking van muur C. VIII-16 loopt het oudere uitbraakspoor C. VIII-7 verder door. Deze wordt verstoord door gootje C. VIII-4.

Afb. 7. Het volledige noordprofiel van de opgravingsput met de reeds doorgetrokken leidingen vanuit de kapel.

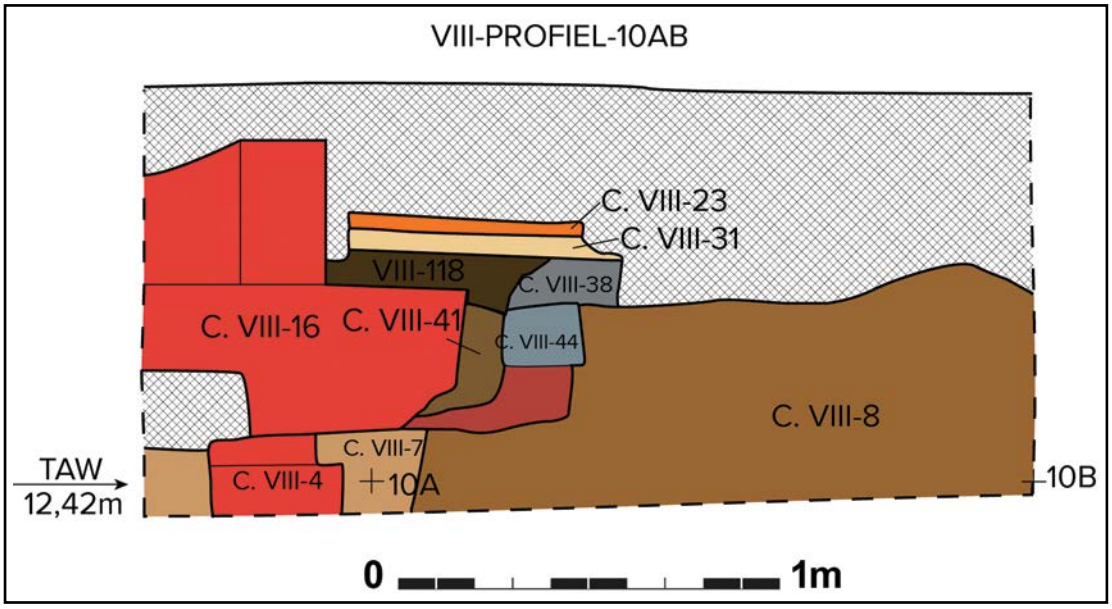

Fig. 43. Tekening van het noordwestelijk gedeelte van noordprofiel 10AB.

5.3.1.3. Gemiddelde diepte van de waargenomen archeologische niveaus ten opzichte van de tweede algemene waterpassing en het maaiveld

Voor zone VI en VII bevindt zich het eerste archeologische niveau (grondplan A) op 13,00 m TAW. In de pandgang werd uiteindelijk verdiept naar grondplan B op een niveau van 12,93 m TAW. In kamer 2 werd eveneens een tweede grondplan aangelegd (grondplan B). Daarbij werd plaatselijk verdiept tot een diepte tussen 12,65 m TAW en 12,70 m TAW.

In zone VIII werd een eerste grondplan, grondplan A, aangelegd op een oppervlakte van 4 op 4 m, en dit op een variërende diepte: in de noordelijke helft tot ca. 80 cm onder het maaiveld, het niveau van de eerste muren en gootjes (ca. 13,06 m TAW); in de zuidelijke helft tot ca. 1,1 m onder het maaiveld, het niveau waarop de eerste skeletten zijn vastgesteld (ca. 12,16 m TAW). De daarop volgende grondplannen (B t.e.m. G) documenteren voornamelijk het machinaal en handmatig ontmantelen van de 18de-19de-eeuwse baksteenmuren en goten én het manueel verdiepen in functie van de registratie van de begravingen. Een laatmiddeleeuws loopniveau (C. VIII-14) bevond zich op ca. 12,08 m TAW, het onderliggende ophogings- of opvullingspakket (C. VIII-64) op ca. 12 m TAW. Ten slotte zijn lokaal grondplannen H en I aangelegd onder de kerkhofgrond, en dit tot op de verstoringsdiepte (ca. 2,8 m). Het laatste grondplan, grondplan I, bevindt zich op een TAW van 10,65 m. Op 3 m diepte bevindt zich nog steeds een laatmiddeleeuws ophogingspakket C VIII-64 en uitbraakspoor C. VIII-7. De moederbodem is niet bereikt.

5.3.1.4. Profielfoto's

De profielfoto's, coupefoto's en tekeningen geven een idee van de algemene opbouw van de site en zijn te vinden in hoofdstuk 5.3.1.2. We verwijzen naar hoofdstuk 5.3.2.4 voor een gedetailleerde beschrijving van deze lagen.

5.3.2. Analyse van archeologische structuren, spoorcategorieën, spoorcombinaties en individuele sporen

5.3.2.1. Niet gefaseerde allesporenkaart

Zie Figuur 26 en Figuur 27 voor de grondplannen van zone VI.

Figuur 44. Zone VIII GPL A.

Figuur 45. Zone VIII GPL B.

Figuur 46. Zone VIII GPL C.

Figuur 47. Zone VIII GPL D.

Figuur 48. Zone VIII GPL E.

Figuur 49. Zone VIII GPL F.

Figuur 50. Zone VIII GPL G.

Figuur 51. Zone VIII GPL H.

Figuur 52. Zone VIII GPL I.

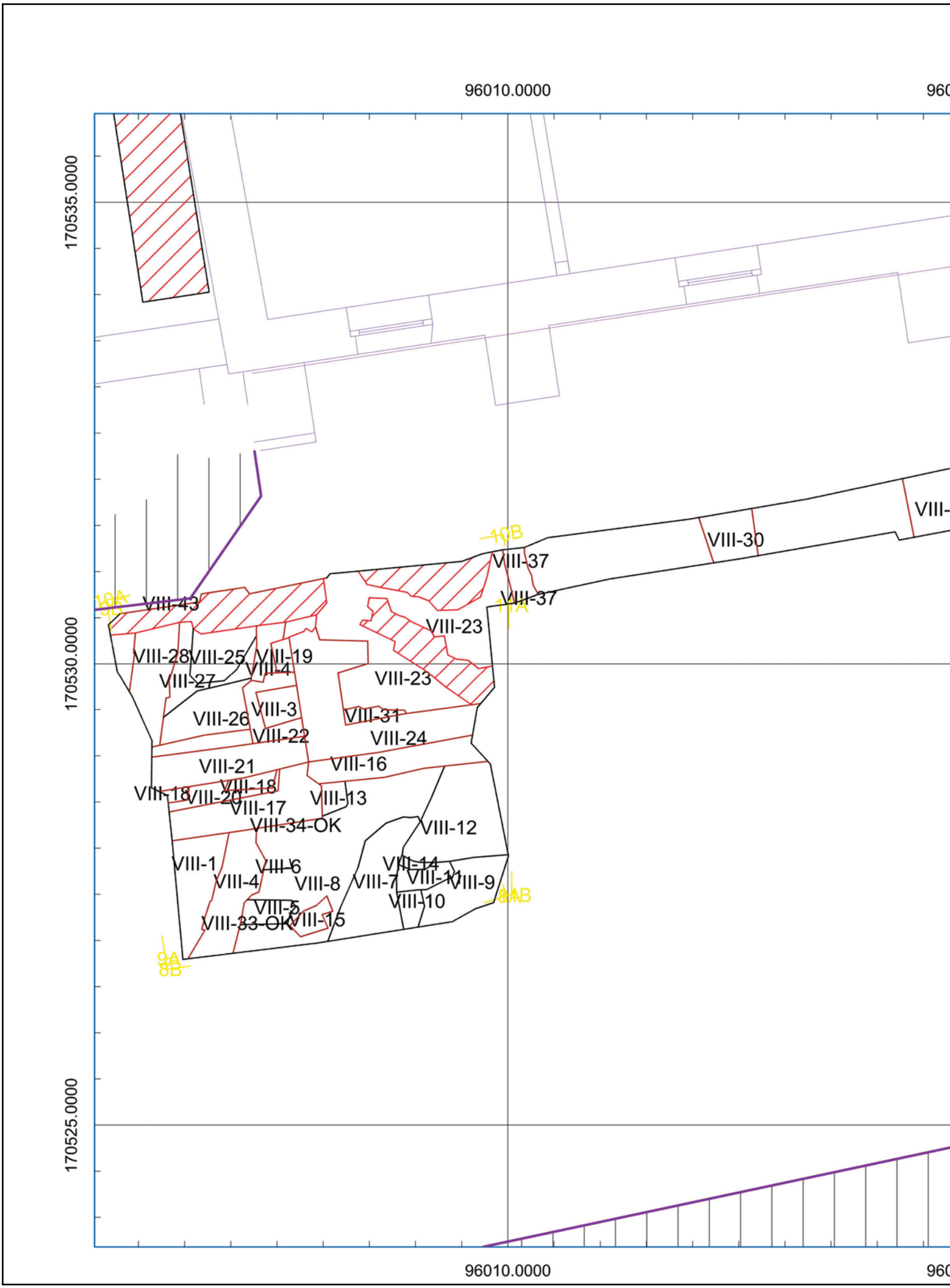

Fig. 44. Zone VIII GPL A.

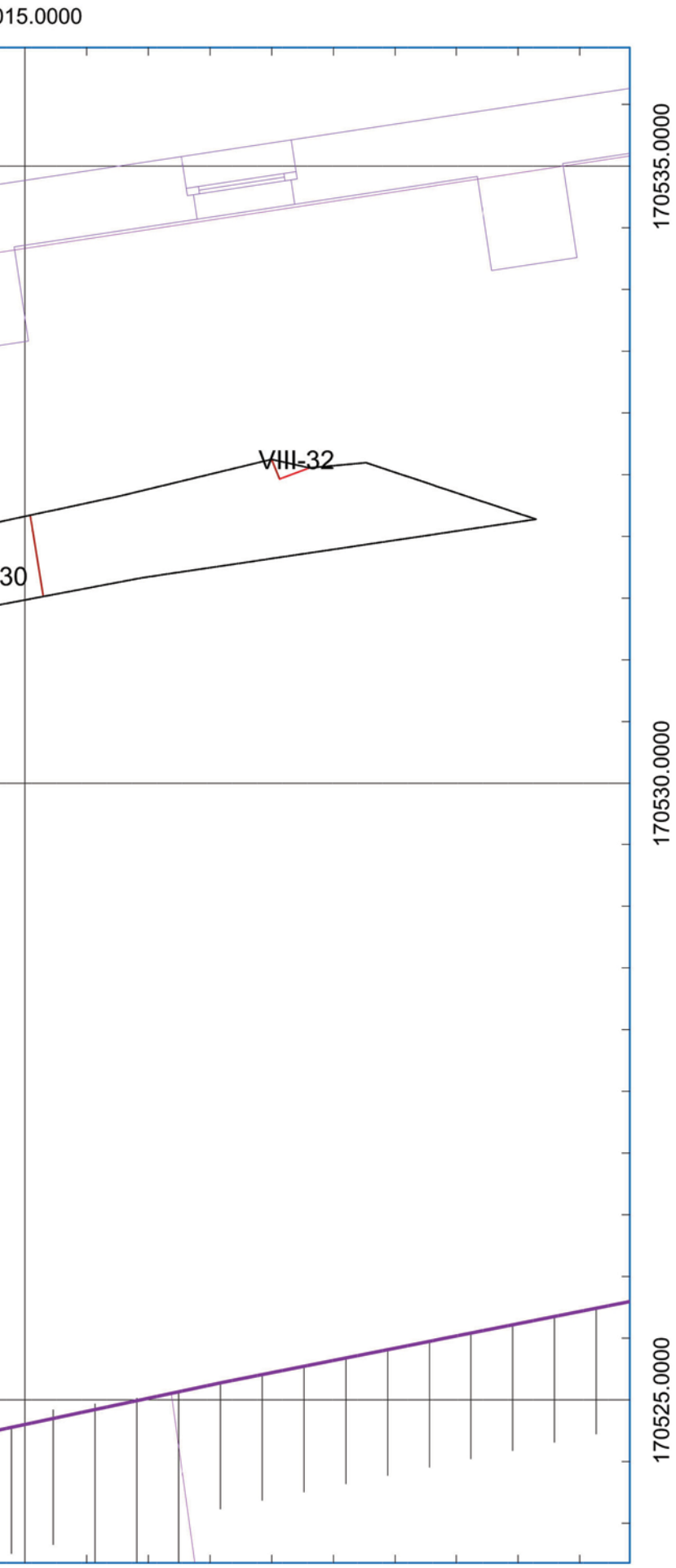

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL A

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

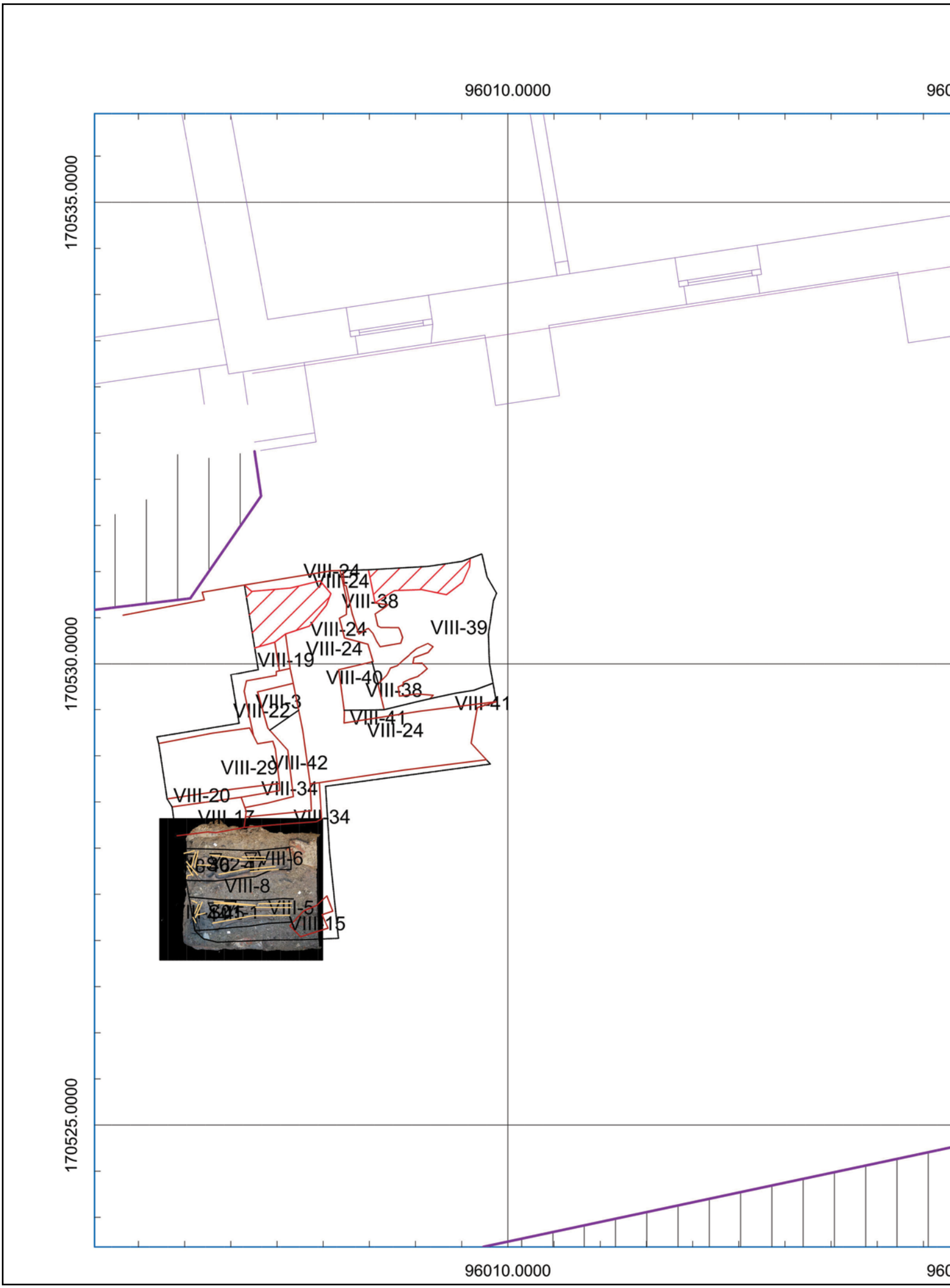

Fig. 45. Zone VIII GPL B.

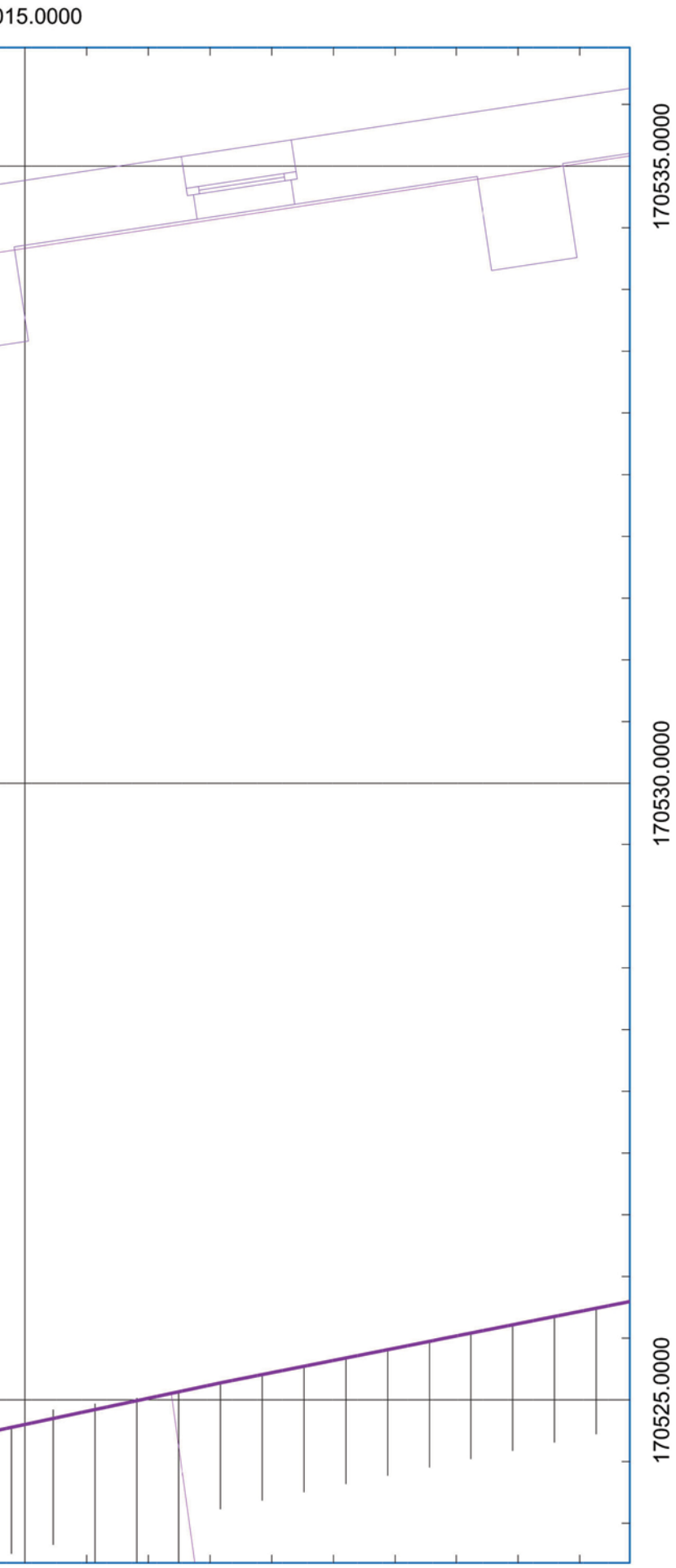

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL B

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

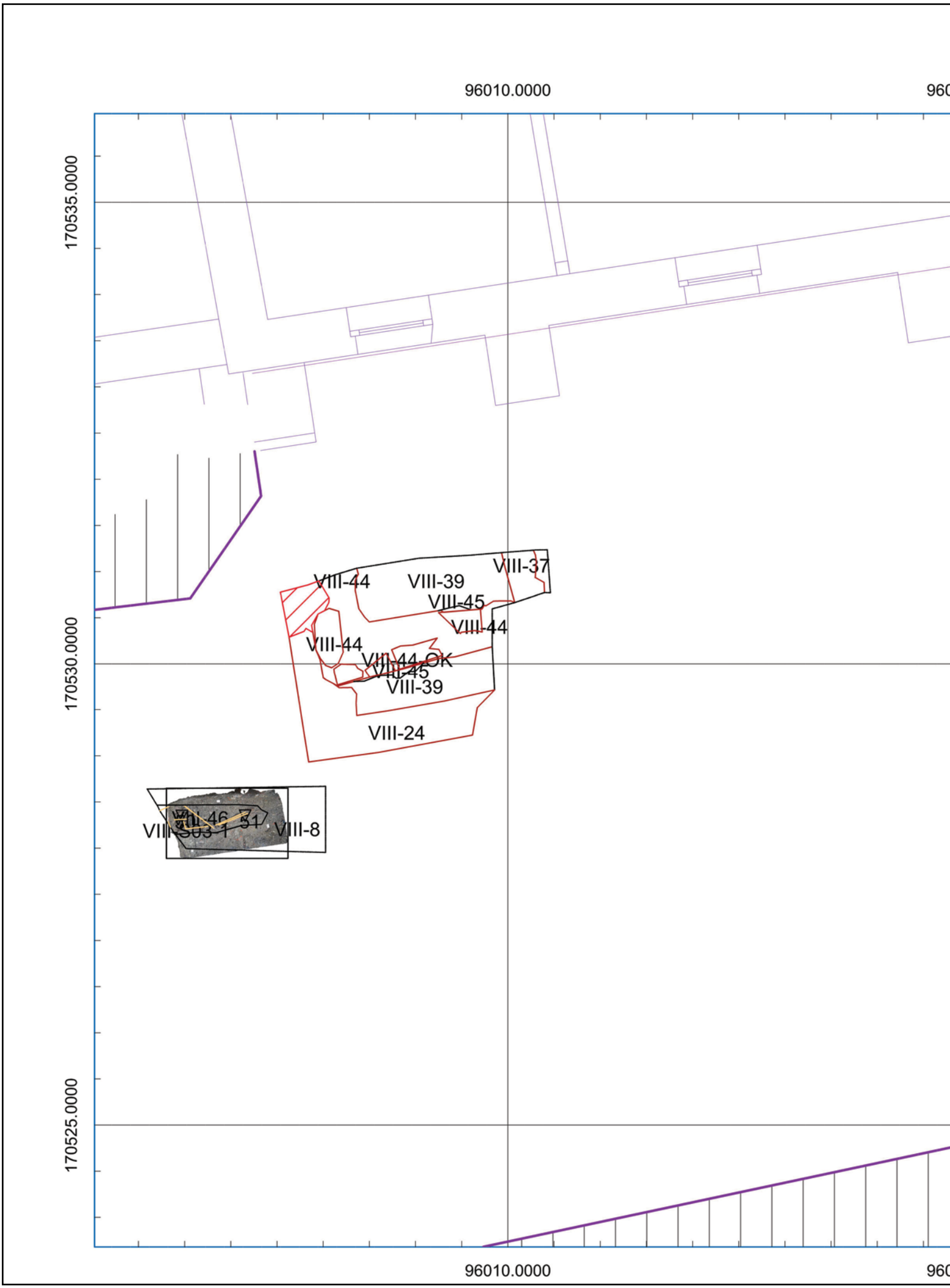

Fig. 46. Zone VIII GPL C.

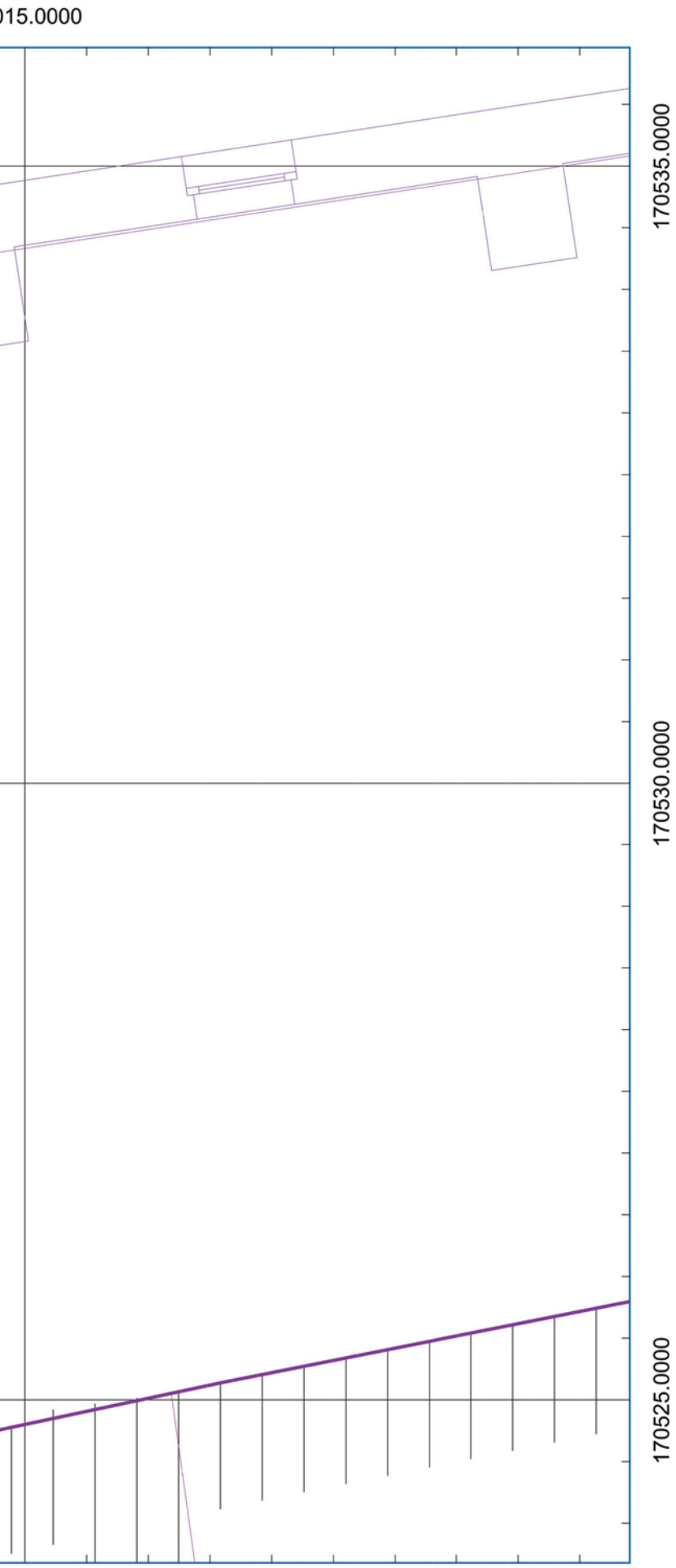

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL C

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 47. Zone VIII GPL D.

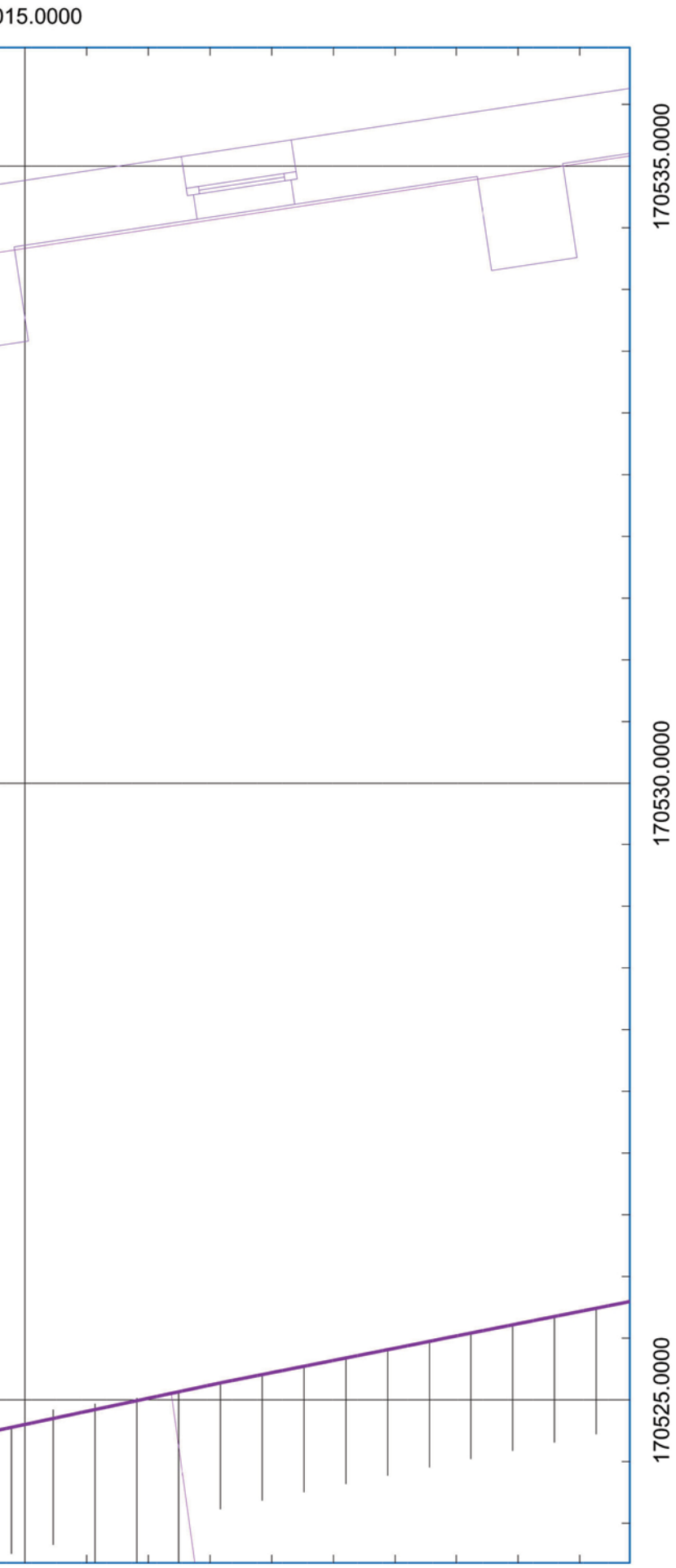

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL D

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 48. Zone VIII GPL E.

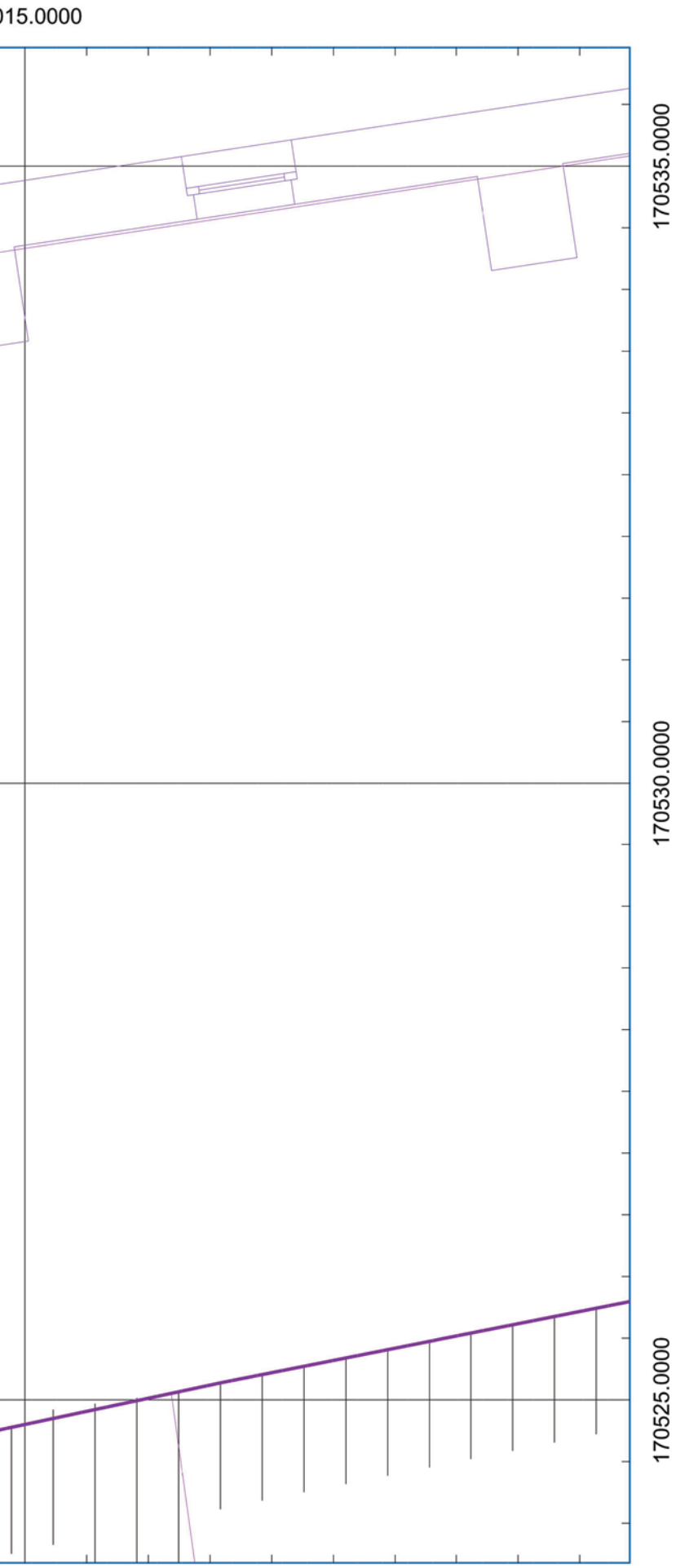

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL E

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 49. Zone VIII GPL F.

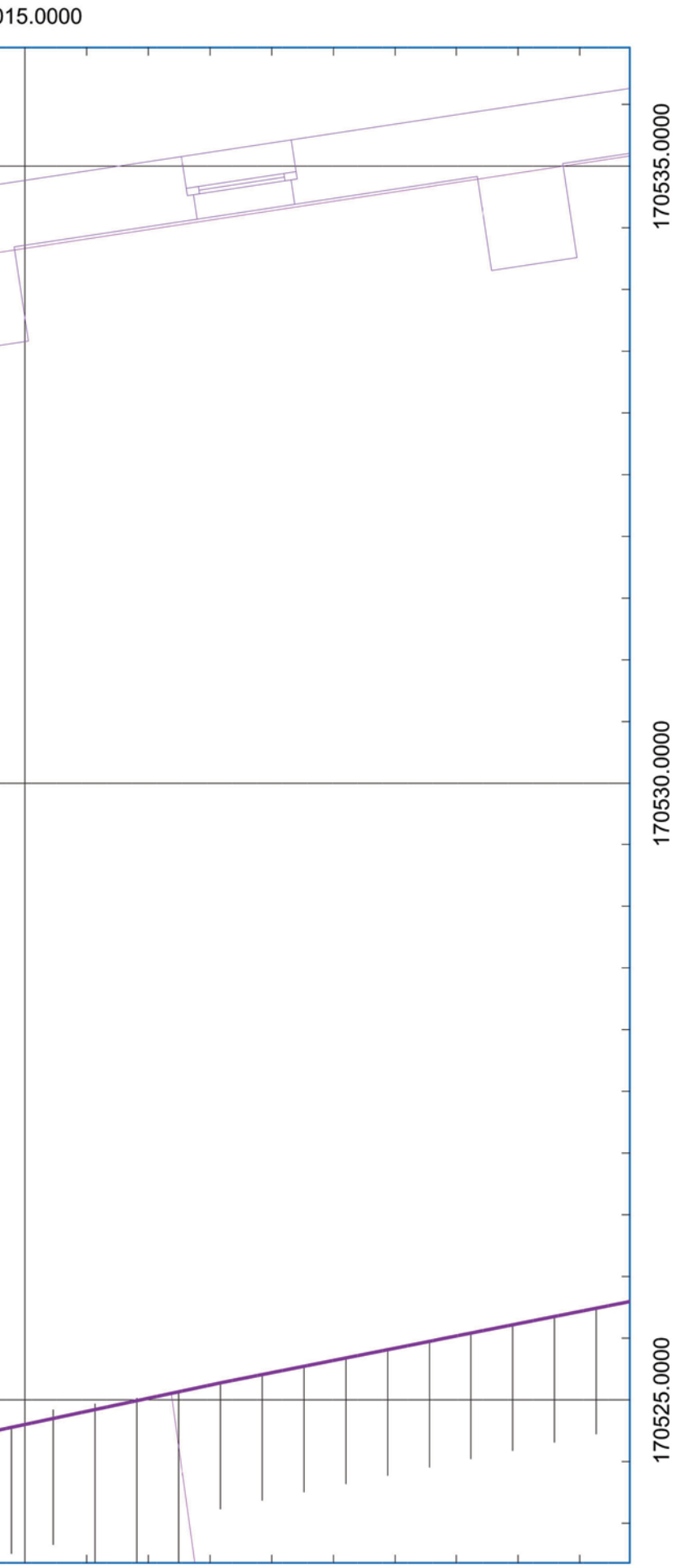

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL F

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 50. Zone VIII GPL G.

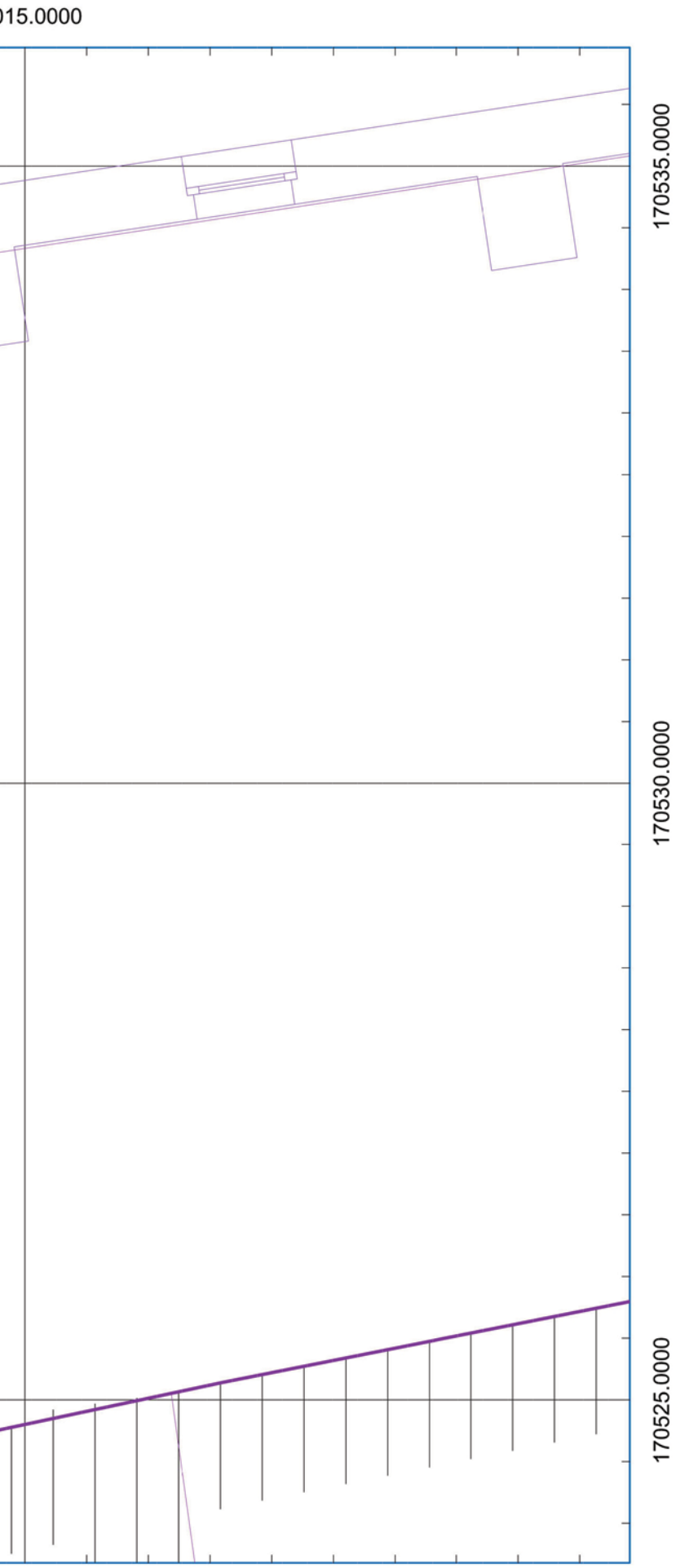

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL G

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

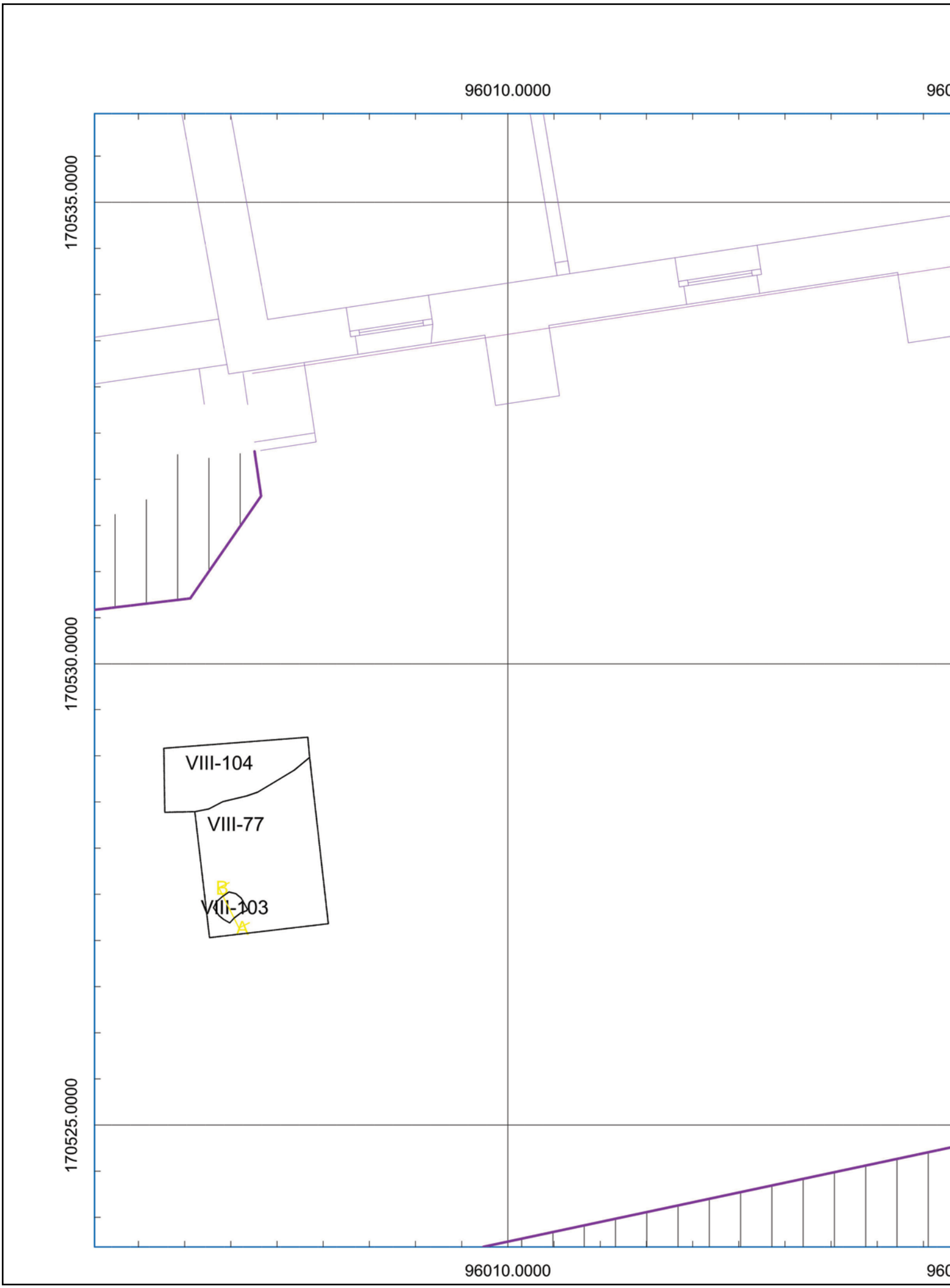

Fig. 51. Zone VIII GPL H.

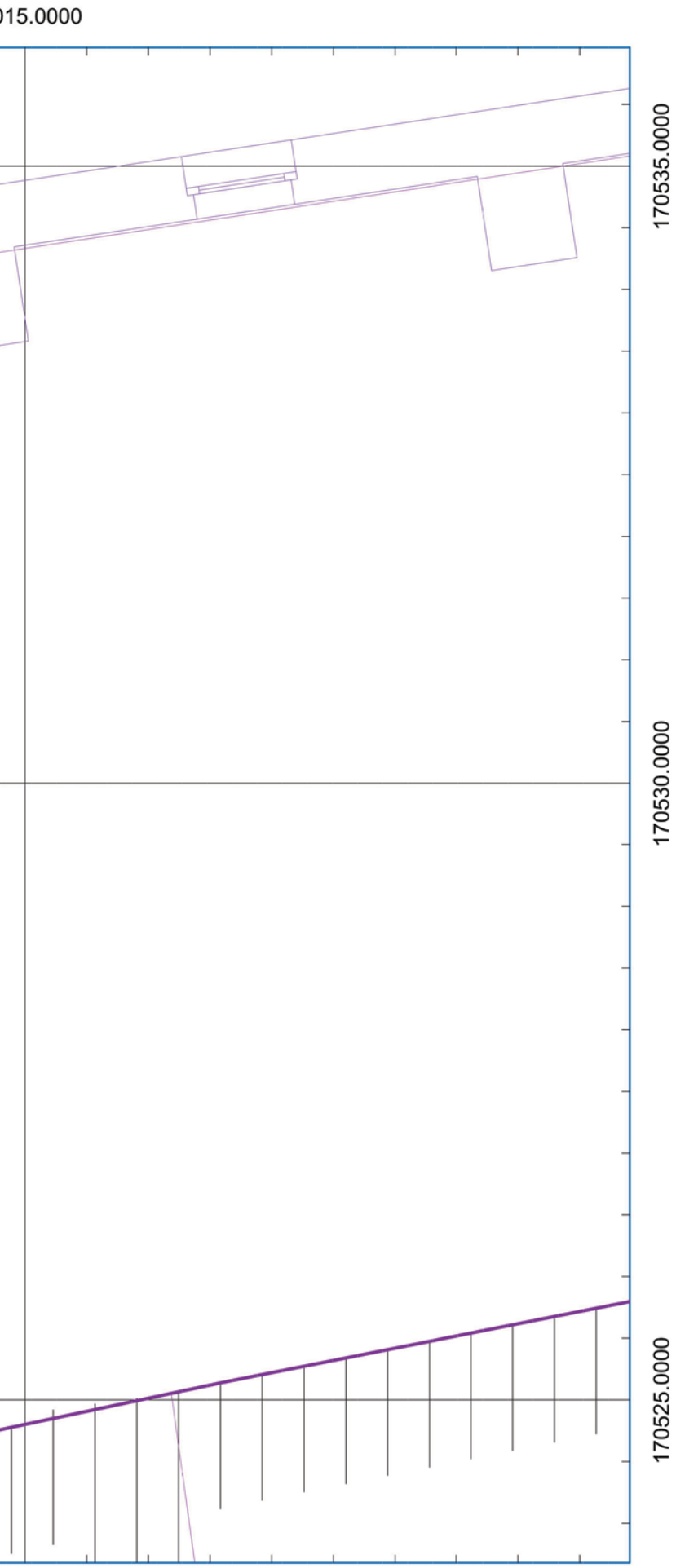

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL H

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 52. Zone VIII GPL I.

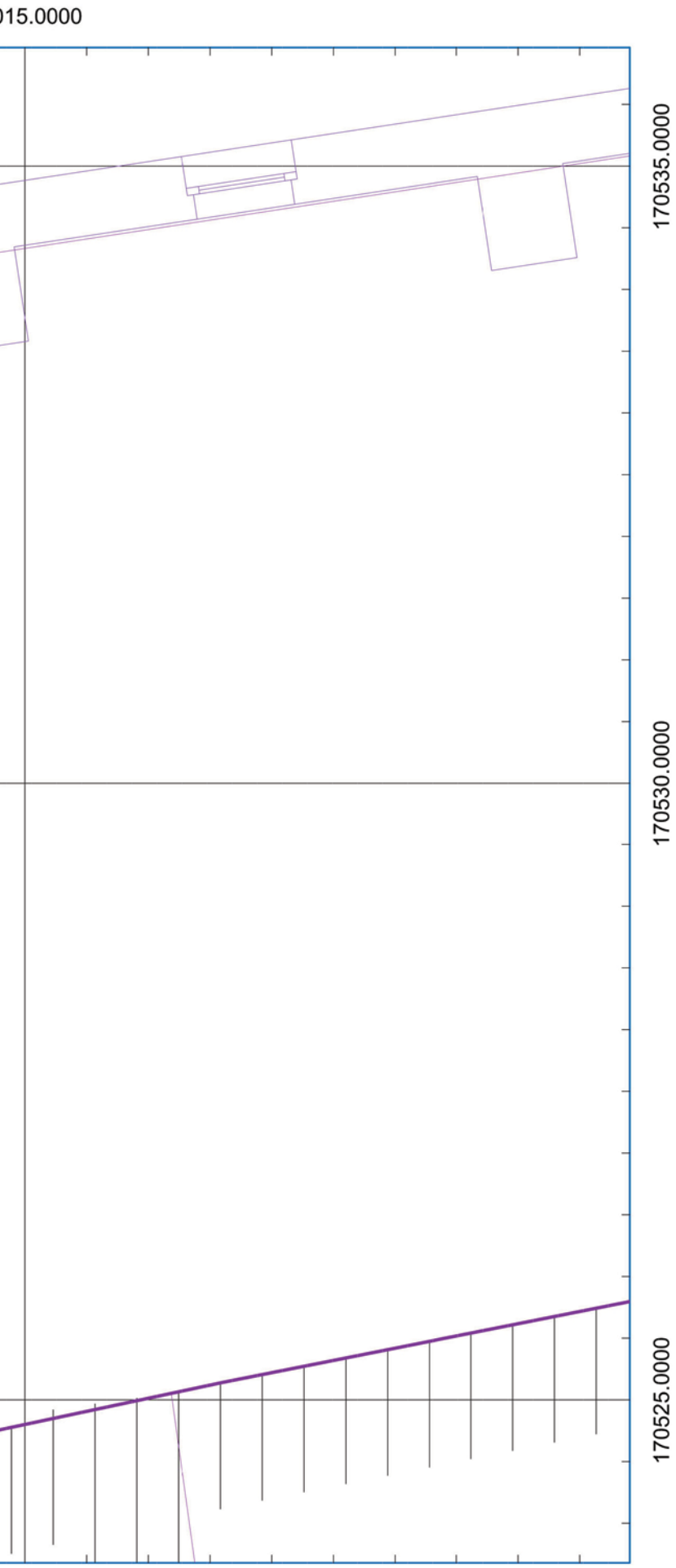

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Niet gefaseerde allesporenkaart GPL I

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 22/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

5.3.2.2. Weergave verschillende fases

Het archeologisch onderzoek in het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal vond plaats binnen de gebouwen van het hospitaal en aan de zuidzijde van de kapel. Er is geen ruimtelijk verband tussen de zones VI en VII in het hospitaal en de opgravingsput VIII buiten de kapel, wat maakt dat de resultaten gescheiden van elkaar zullen besproken worden.

De onderstaande plannen geven per grondplan de contexten weer.

Figuur 53. Ingekleurd grondplan A zone VI.

Figuur 54. Ingekleurd grondplan B zone VI.

Figuur 55. Ingekleurd grondplan A zone VIII.

Figuur 56. Ingekleurd grondplan B zone VIII.

Figuur 57. Ingekleurd grondplan C zone VIII.

Figuur 58. Ingekleurd grondplan D zone VIII.

Figuur 59. Ingekleurd grondplan E zone VIII.

Figuur 60. Ingekleurd grondplan F zone VIII.

Figuur 61. Ingekleurd grondplan G zone VIII.

Figuur 62. Ingekleurd grondplan H zone VIII.

Figuur 63. Ingekleurd grondplan I zone VIII.

5.3.2.2.1. Zone VI & VII (binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal)

Ondanks de beperkte oppervlakte van het archeologisch onderzoek, is het mogelijk om enkele summiere uitspraken te doen over de verschillende (bouw)fases. Voor de zone VI zullen de fases tekstueel beschreven worden, aangezien er vooral relaties te leggen zijn in de opstaande muren.

Afb. 8. Zuidoostelijke hoek van kamer 2. De kepervloer (C. VI-54) is afgewerkt, maar loopt niet tot tegen muur C. VI-60. De andere zijde van de vloer wordt duidelijk doorbroken door een recentere muur.

De jongste fase uit het onderzoek behelst de serie renovatiewerken die uitgevoerd zijn aan het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. De puinige ophogingslagen uit de pandgang (C. VI-1) en de verschillende aanpalende kamers (C. VI-35, C. VI-37, C. VI-38, C. VI-39), kunnen worden toegeschreven aan de 19de eeuw. Bij deze ophoging horen wellicht ook de recente muren in kamers 1 en 2 zoals muur C. VI-105 en C. VI-107 (Figuur 31) die binnenin een oudere kern lijken te hebben. Sommige recente muren hernemen een ouder traject mits een kleine herpositionering.

Onder de recente ophogingslaag stak op verschillende plaatsen een goed bewaarde kepervloer. Het is duidelijk dat deze vloer (en bijpassende indeling) lang bepalend is geweest in de organisatie van deze zijde van het klooster. Deze kepervloer wordt op verschillende plaatsen doorbroken door recentere muren of was afgewerkt tegen een muur die later herzet is, zoals in kamer 2 waar de kepervloer C. VI-54 aan de noordzijde oorspronkelijk afgewerkt is tegen een muur die later zo'n 10 cm verzet is geweest.

De opdeling van de aparte kamers moet er al lang geweest zijn. De muur die kamer 1 en kamer 2 scheidt, heeft duidelijk een oudere fase gekend. De afwerking van de kepervloer C. VI-54 is hiervan getuige. Vloer C. VI-54 lijkt op sommige plaatsen afgewerkt, maar loopt niet overal tot de huidige muur. Het noordelijk gedeelte van muur C. VI-60 staat gebouwd op de kepervloer. Wanneer de muur in zuidelijke richting wordt gevolgd, is te zien dat het verloop van de muur verder afwijkt van de kepervloer. Op het meest zuidelijke punt van de kamer is een verschil van enkele centimeters waar te nemen tussen de vloer (C. VI-54) en de muur (C. VI-60) (Afbeelding 8). Ook hier is bij het opnieuw zetten van de muur de loop van de muur aangepast.

Ook in de grootste ruimte (kamer 1) is duidelijk te zien dat er na de aanleg van de kepervloer een muur is opgetrokken die de ruimte opdeelt, en daarbij een oude overspanning dicht maakt (Figuur 30).

Onder de kepervloer zijn meerdere ophogings- of opmaaklagen aanwezig (C. VI-110, C. VI-111, C. VI-112, C. VI-118 en C. VI-125) die in de late middeleeuwen te situeren zijn (5.3.2.4). Aan de noordelijke muur in kamer 2 lopen C. VI-110 en C. VI-111 tot tegen muur C. VI-120. Dit is wellicht de oudere fase van muur C. VI-54.

De oudste muurfragmenten uit het archeologisch onderzoek zijn wellicht in profiel 4AB (Figuur 32) en profiel 1AB (Figuur 33) waargenomen. In deze muren zijn nog muurrestanten in Doornikse kalksteen te zien aan de zijde van de kapel. In profiel 1AB zijn (al dan niet dichtgemetselde) raampartijen zichtbaar. Op het moment dat deze muur gezet is (wellicht late middeleeuwen) was dit dus een buitenmuur.

5.3.2.2.2. Zone VIII (aan de zuidzijde van de kapel)

In de sporen aangetroffen in de opgravingsput buiten de kapel is een duidelijke fasering op te merken.[46]

De moederbodem is niet bereikt in de opgravingsput, het onderste pakket wordt immers gevormd door een dik laatmiddeleeuws ophogings- of opvullingspakket. Op deze laag was uitsluitend in de zuidelijke helft van de opgravingsput een deel van een loopniveau bewaard gebleven. In de zuidwestelijke hoek bevond zich hierop nog een restant *in situ* verbrande leem. Een noord-zuidlopend uitbraakspoor en een restant van een natuurstenen muur vormen de oudste fases binnen de opgravingsput. Het loopniveau en mogelijks ook de eerste bouwfases kunnen in verband gebracht worden met de Bogaarden die reeds in de 13de eeuw de locatie bewoonden.

46 Deze fasering wordt hier summier geschetst, en wordt in 5.3.2.4 verder uitgewerkt.

Fig. 53. Ingekleurd grondplan A zone VI.

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving

19-OUD-OLVH - 2020D166

Zone VI: Allesporenkaart met contexten GPL A

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1.5 3 Meters

Schaal 1:75

Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022

Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 54. Ingekleurd grondplan B zone VI.

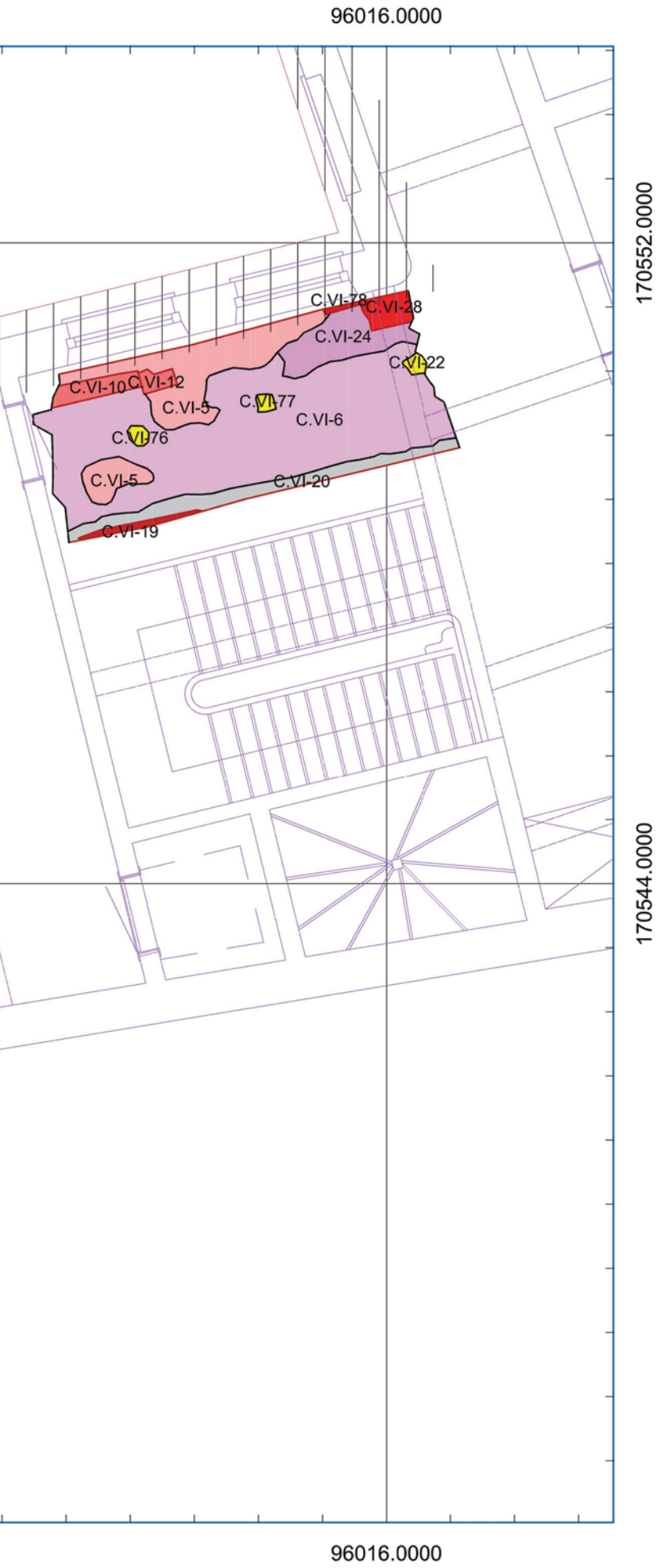

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VI: Allesporenkaart met contexten GPL B

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1.5 3 Meters

Schaal 1:75
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 55. Ingekleurd grondplan A zone VIII.

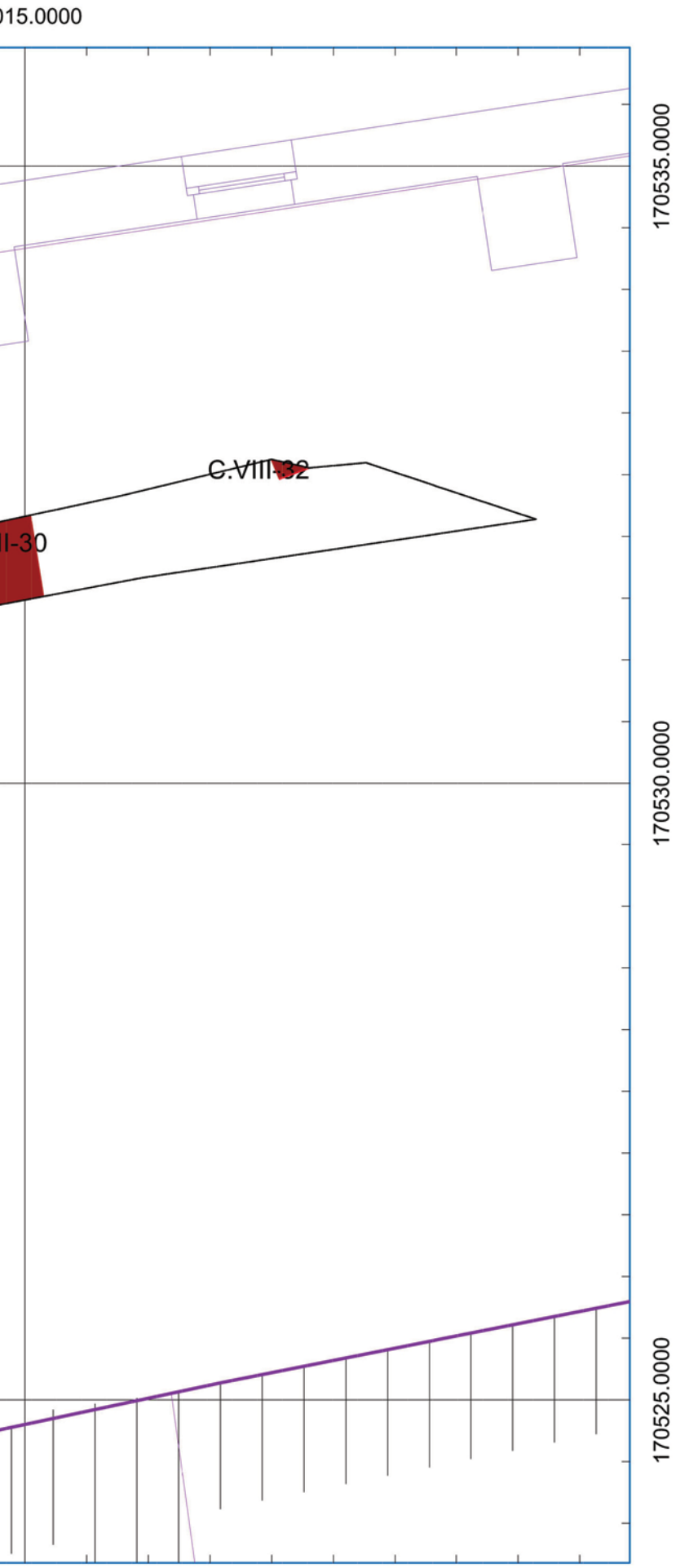

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart met contexten GPL A

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 56. Ingekleurd grondplan B zone VIII.

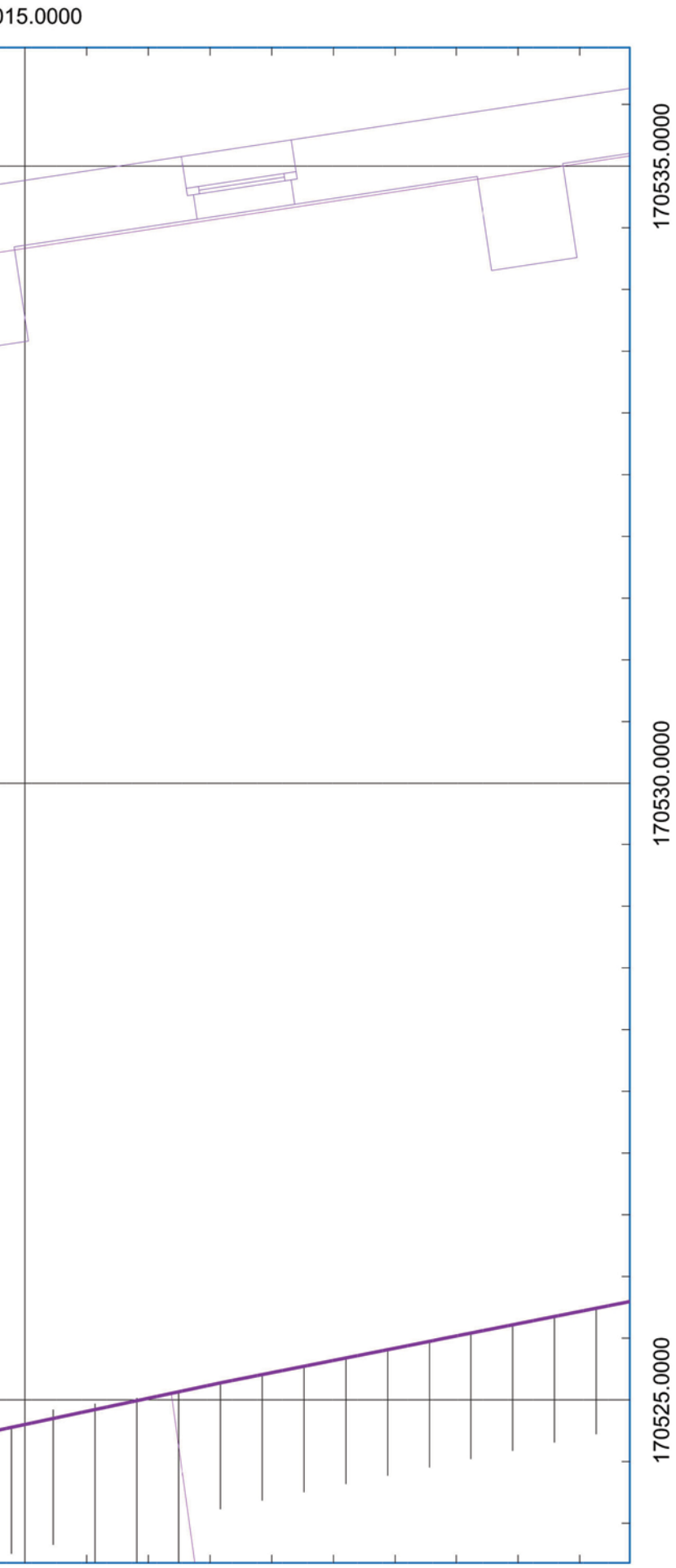

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart met contexten GPL B

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

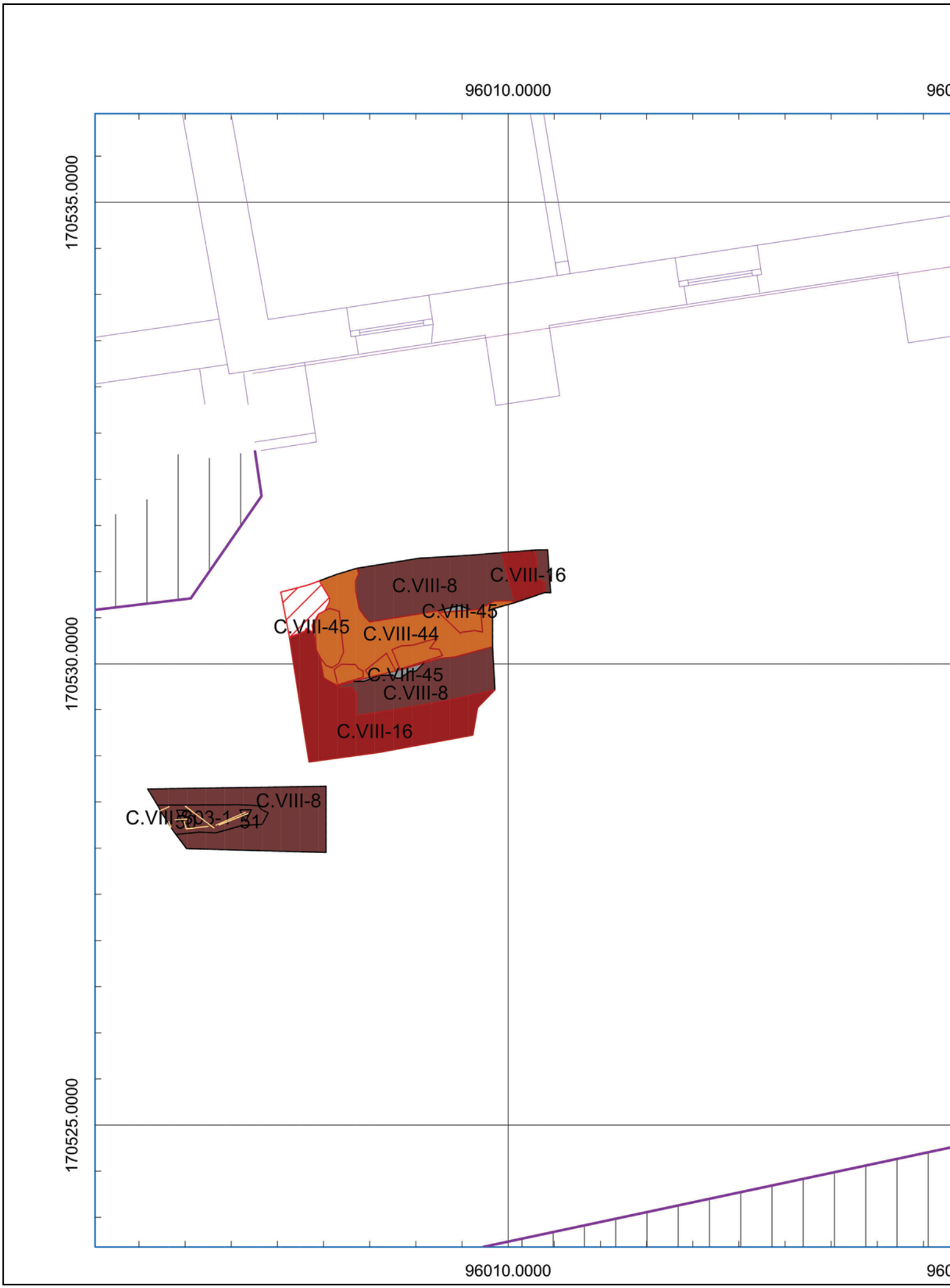

Fig. 57. Ingekleurd grondplan C zone VIII.

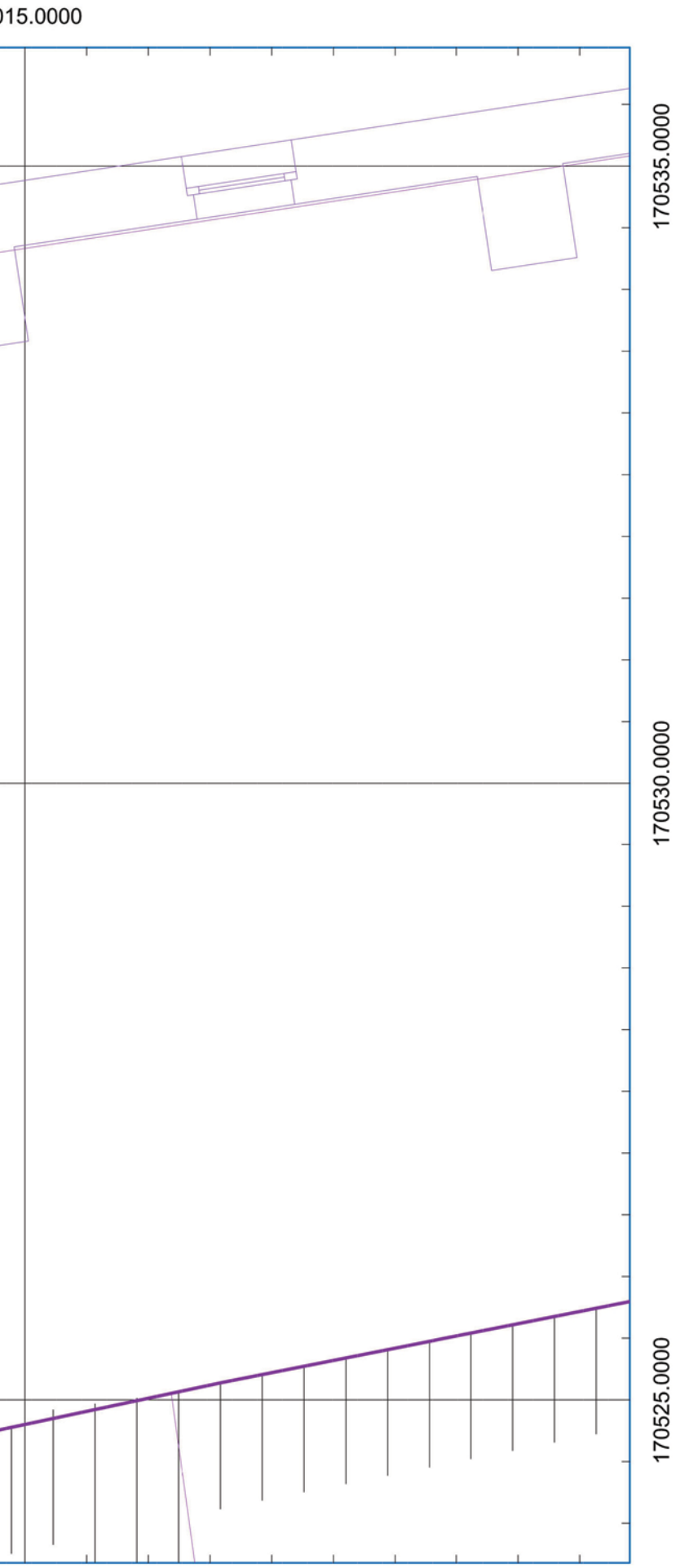

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart met contexten GPL C

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 58. Ingekleurd grondplan D zone VIII.

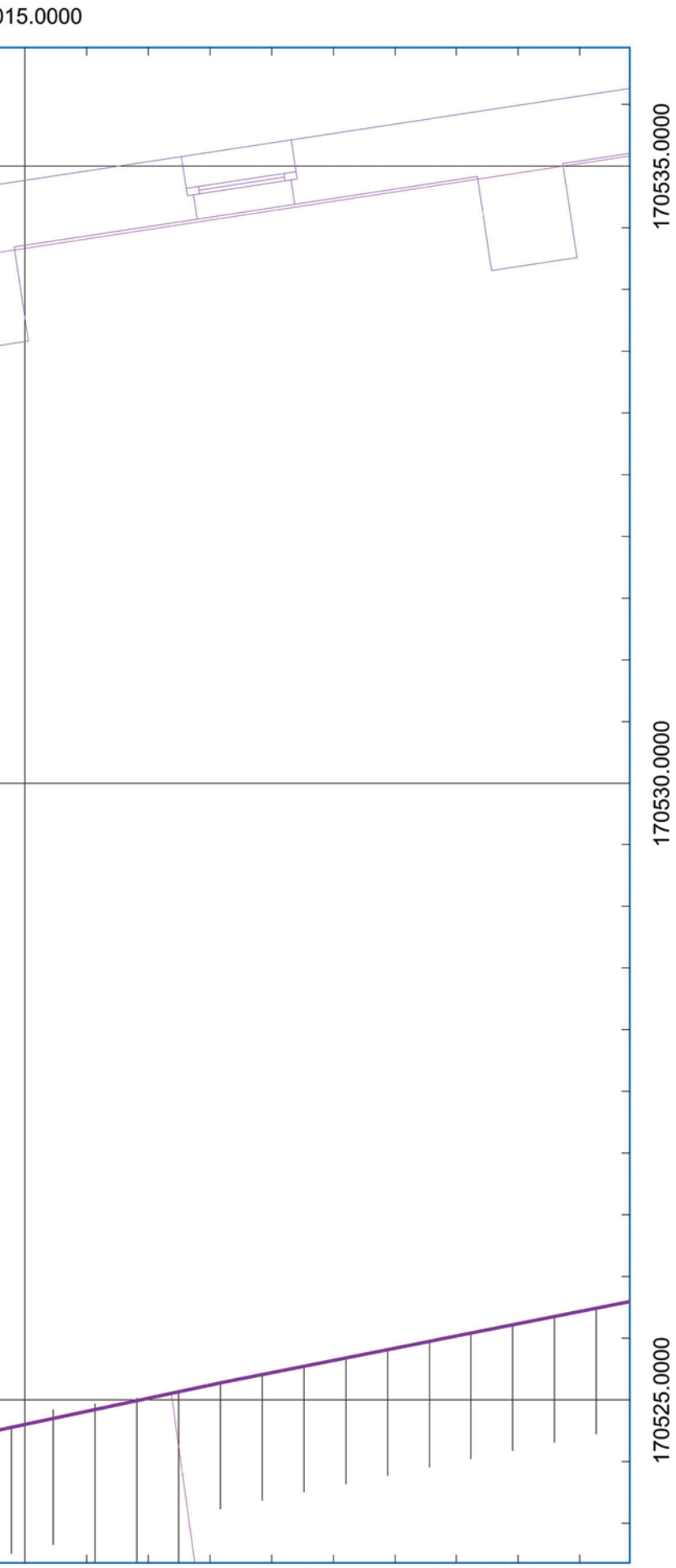

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart met contexten GPL D

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 59. Ingekleurd grondplan E zone VIII.

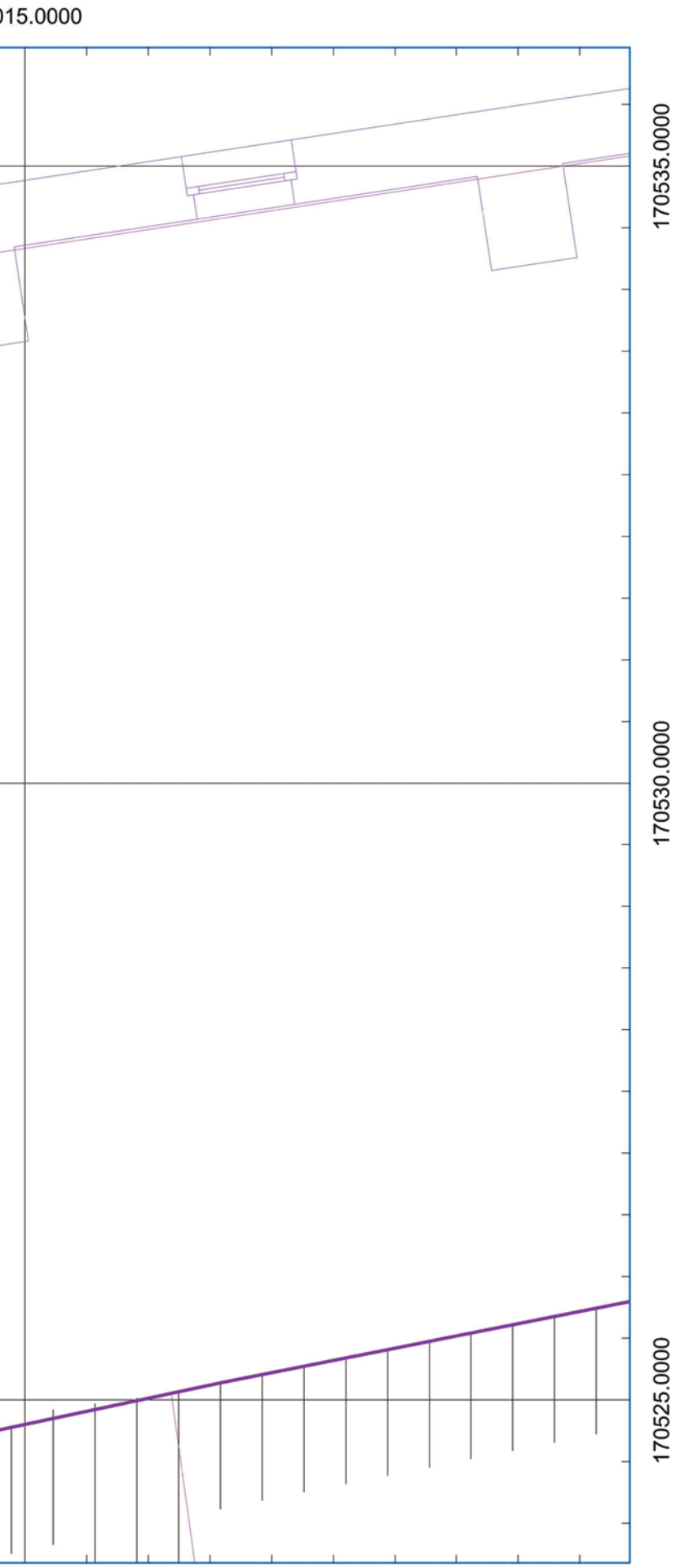

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal
Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart met contexten GPL E

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 60. Ingekleurd grondplan F zone VIII.

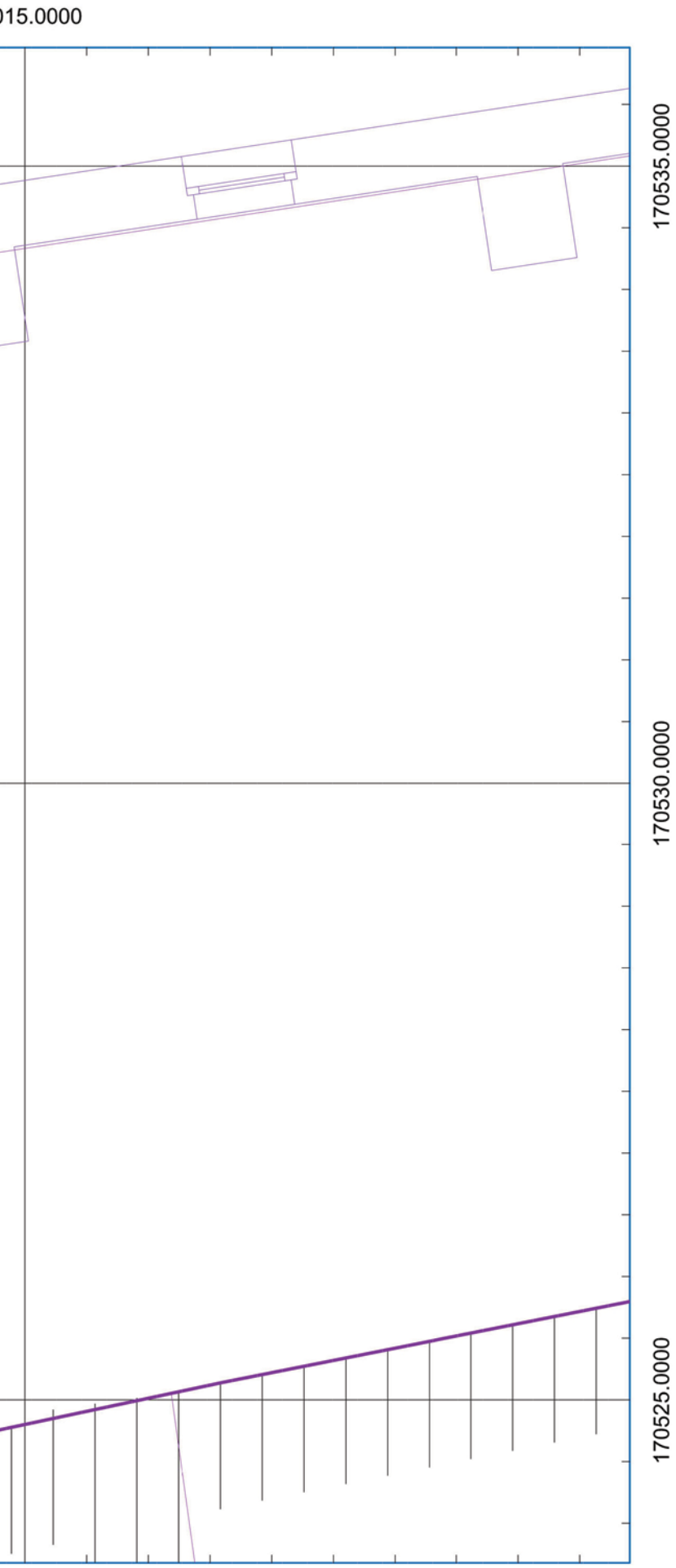

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal
Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart met contexten GPL F

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Fig. 61. Ingekleurd grondplan G zone VIII.

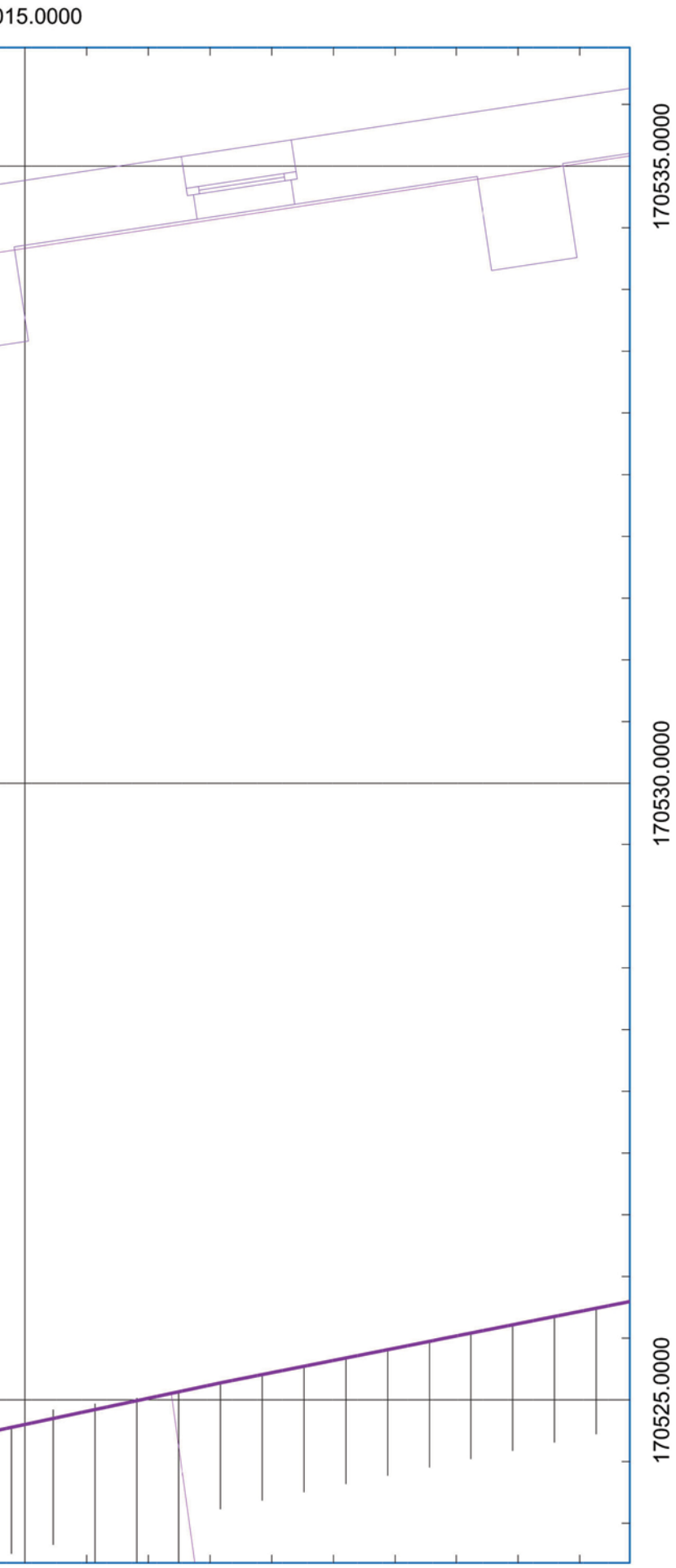

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart met contexten GPL G

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
regio | project | partner

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

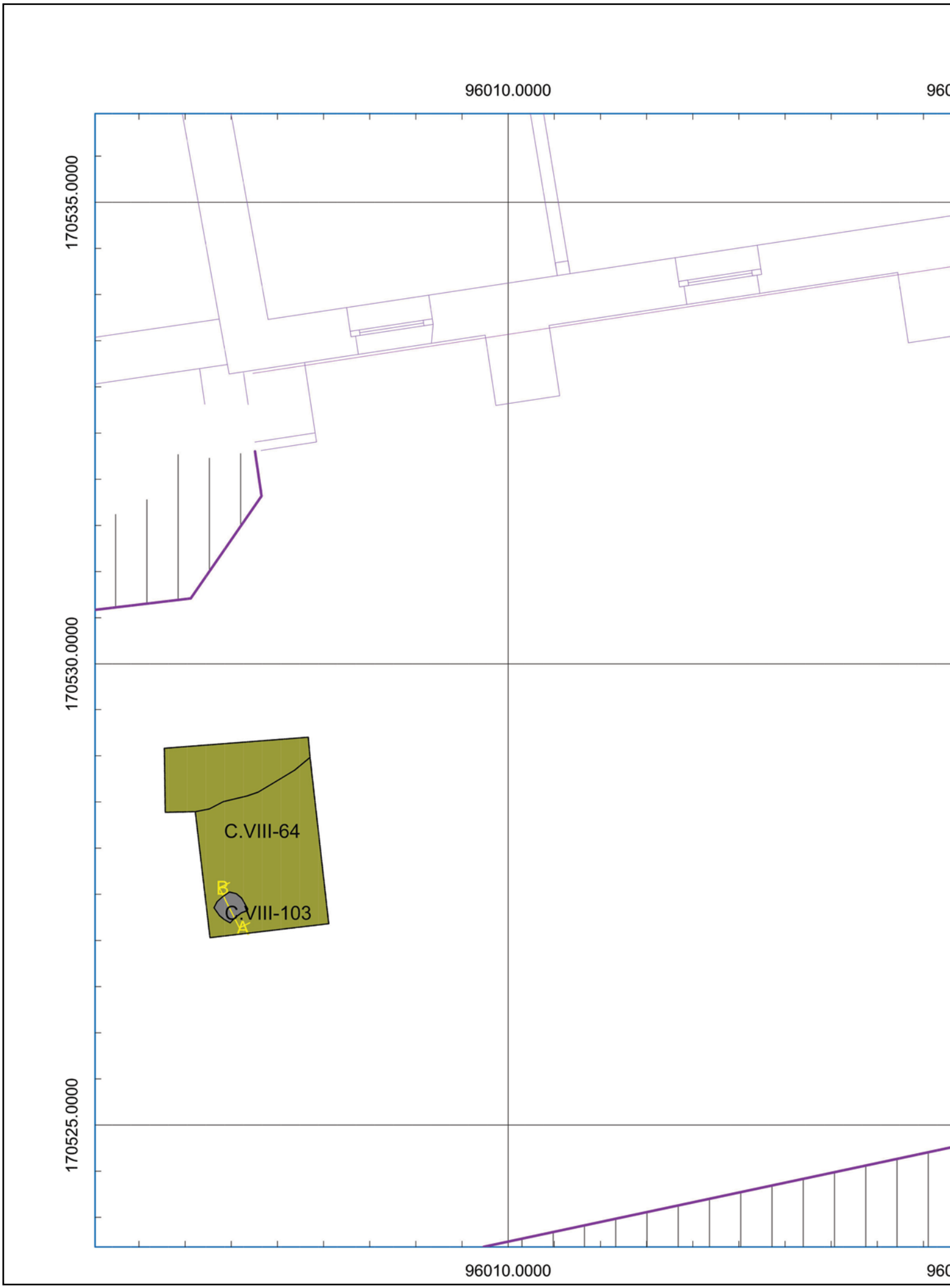

Fig. 62. Ingekleurd grondplan H zone VIII.

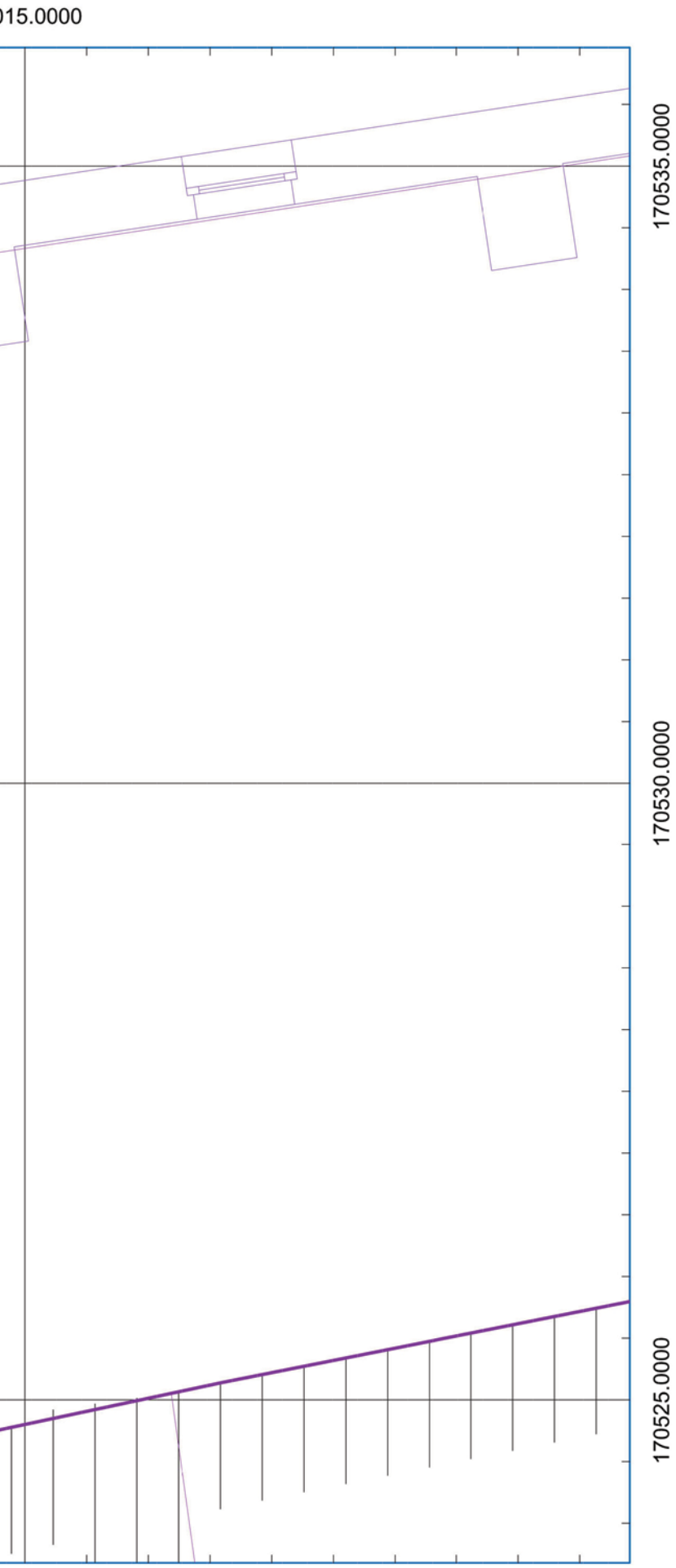

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal

Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart
contexten GPL H

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

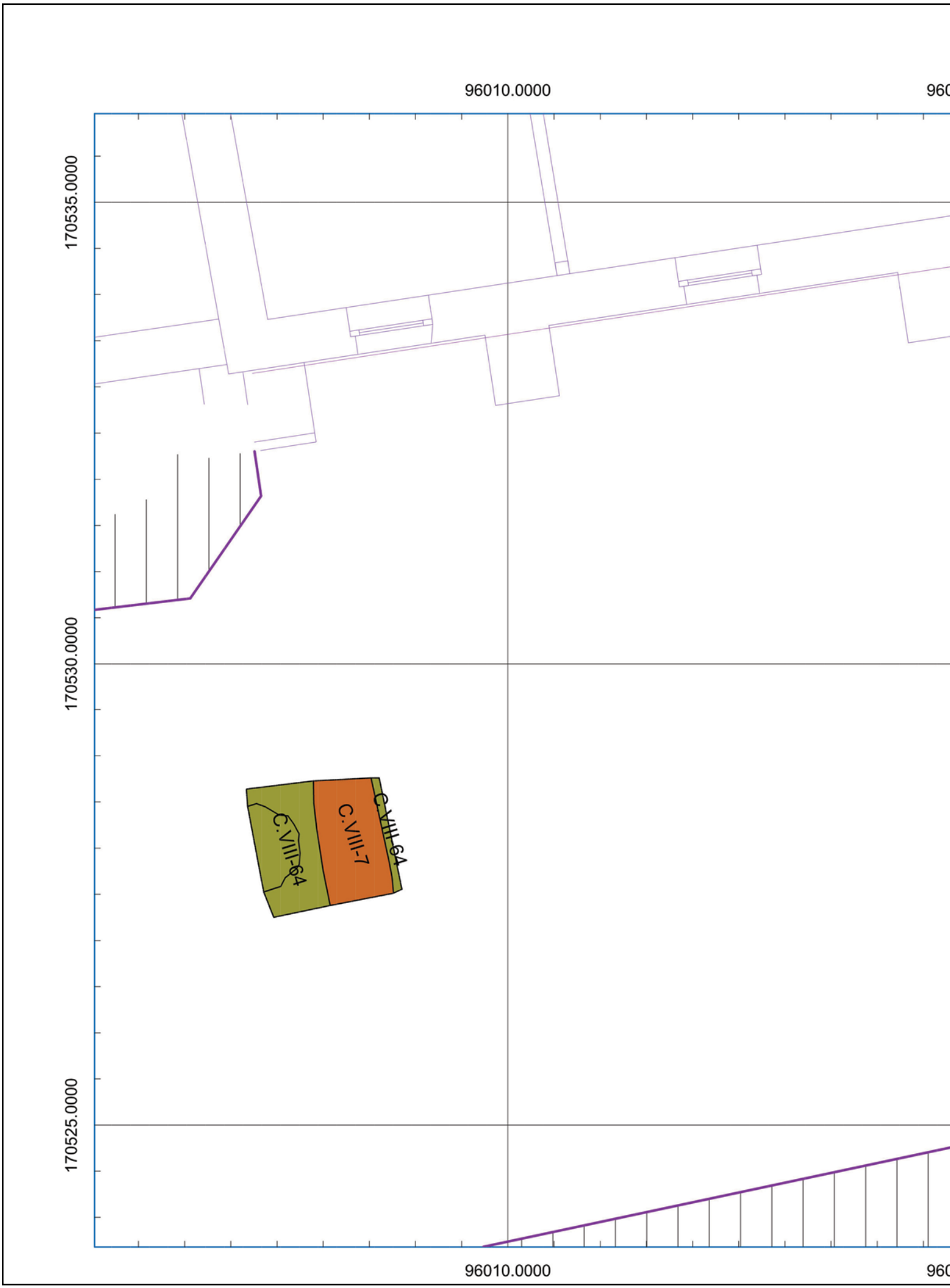

Fig. 63. Ingekleurd grondplan I zone VIII.

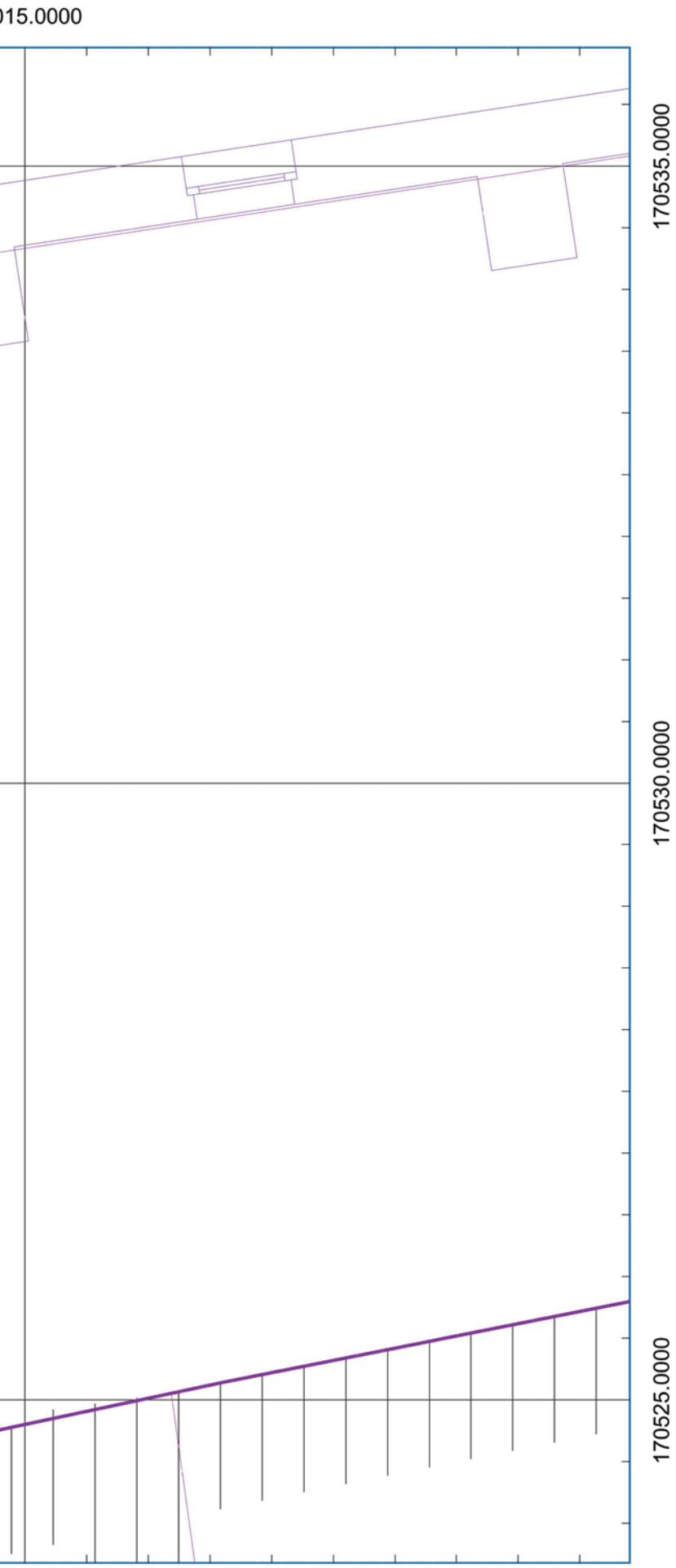

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal
Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zone VIII: Allesporenkaart met contexten GPL I

LEGENDE

- Afbakening opgraving
- Laag
- Verstoring
- Skelet
- Muur of vloer
- Profielen/Coupes
- Bestaande toestand

N W E S

0 1 2 Meters

Schaal 1:50
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

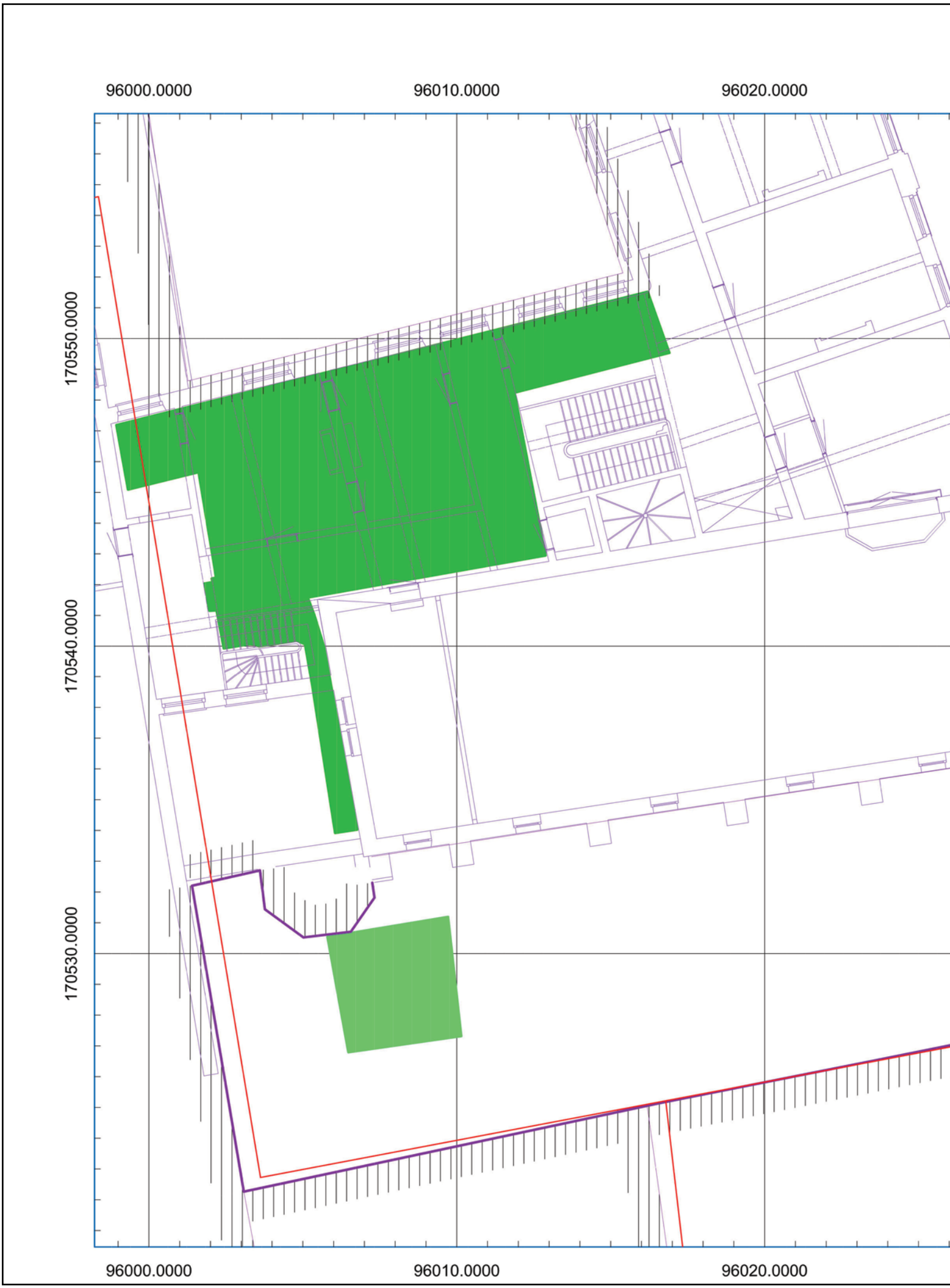

Fig. 64. Plan met behoud van in situ niet-onderzochte zones.

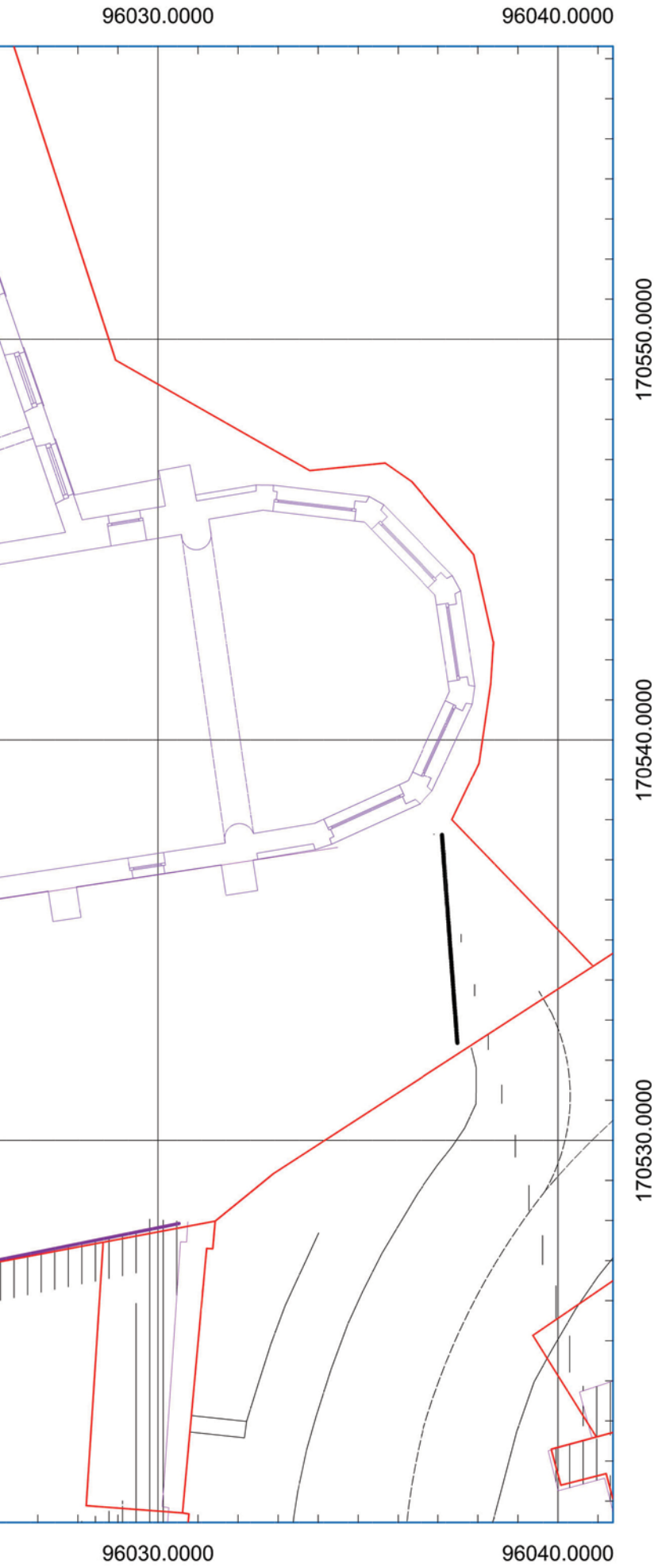

Oudenaarde
Onze-Lieve-Vrouwehospitaal
Opgraving
19-OUD-OLVH - 2020D166
Zones in situ bewaring

LEGENDE

Opgegraven tot ca. -50 cm

Opgegraven tot ca. -250 cm

N W E S

0 2.5 5 Meters

Schaal 1:150
Digitaal aangemaakt op: 23/11/2022
Bron: AGIV, Stad Oudenaarde & SOLVA

OPDRACHTHOUDER

SOLVA
Gentsesteenweg 1B
9520 SINT-LIEVENS-HOUTEM

Na de komst van de zusters Bernardinnen (1379-1382) wordt deze locatie vanaf ongeveer het einde van de 15de eeuw gebruikt als begraafplaats voor in hoofdzaak de overleden zieken, wat af te leiden is uit de analyse van de opgegraven skeletresten. Ten zuiden van de kapel bevindt zich een binnenhof, vermoedelijk afgesloten van de stad. Het aardewerk uit de kerkhofgrond is breed te dateren tussen 1475-1650, het overgrote deel van het aardewerk is te plaatsen tussen 1550-1625. Ondanks het gebruik als begraafplaats worden er ook afvalkuilen gegraven waarin aardewerk, glas, dierlijk bot en mosselschelpen waren in weggegooid. Bovenop enkele skeletten en een afvalkuil uit de tweede helft van de 16de eeuw wordt in een latere fase een muur gebouwd uit gerecupereerde Doornikse kalksteenblokken en baksteenbrokken. De muur loopt noord-zuid en maakt een hoek richting de kapel. Het is niet duidelijk of bij de bouw van deze natuurstenen aanbouw aan de kapel de locatie nog in gebruik was als kerkhof. Enige tijd later wordt deze aanbouw terug afgebroken en loopt een kasseien pad er deels overheen.

De laatste fases dateren voornamelijk in de 18de eeuw. Boven de kerkhofgrond komt een 18de-eeuws ophogingspakket met ook deels vergraven kerkhofgrond. Het gebruik van de binnenplaats als begraafplaats is dan definitief gestopt. De aanleg van een grotere bakstenen aanbouw kan vermoedelijk ook in deze periode geplaatst worden. Een brede muur loopt oost-west doorheen de opgravingsput en heeft twee noordelijke aftakkingen richting de kapel. Binnen deze ruimte is nog deels een tegelvoer met haardwang bewaard. Meerdere gootjes kruisen de opgravingsput. Het geheel wordt uiteindelijk afgedekt door een meer recent loopniveau dat nog deels bewaard is gebleven onder de betonopbouw van de huidge pleinbedekking.

Afb. 9. Op het eerste grondplan in zone VIII (GPL A) zijn bakstenen muren en gootjes te zien. In de noordelijke helft is er nog deels een tegelvloer bewaard. In de zuidelijke helft (onderaan de foto) tekenen zich de eerste grafkuilen af.

5.3.2.3. Behoud in situ van niet onderzochte zones

Figuur 64. Plan met behoud van *in situ* niet-onderzochte zones.

5.3.2.4. Globale tekstuele beschrijving van het sporenbestand

Het archeologisch onderzoek werd in verschillende zones opgedeeld. Het onderzoek binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal, namelijk in de zuidelijke pandgang en verschillende kamers van de zuidelijke kloostervleugel, valt onder zone VI. De ruimte ten westen van de kapel is zone VII. Zone VIII bevindt zich buiten aan de zuidelijke muur van de kapel. Aangezien er geen ruimtelijk verband is tussen de zones VI en VII en de opgravingsput buiten de kapel (zone VIII), worden de resultaten van zone VIII apart besproken.

Bij de bespreking van de sporen wordt er steeds gewerkt met een bespreking van de spoorcombinatie (context), aangezien we van oordeel zijn dat een bespreking op een lager spoorniveau weinig relevant is in het geheel. De sporenlijsten in bijlage geven een overzicht van de sporen en de spoorcombinaties en hun onderlinge relatie. Ter bevordering van de leesbaarheid is er geen beschrijvingen van de lagen opgenomen. Deze kunnen worden geraadpleegd in de bijlage.

5.3.2.4.1. Zone VI & VII (binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal)

De aard van de werken leidde ertoe dat het onderzoek een beperkt aantal archeologische gegevens opleverde die bovendien niet altijd in tijd en ruimte te kaderen zijn. Dit rapport schetst de resultaten per deelzone en geeft concluderend enkele overkoepelende bevindingen. Het vondstmateriaal wordt besproken in relatie tot de sporen. Het vondstmateriaal is vooral gebruikt als daterend element. Indien nuttig voor de argumentatie van de datering zijn de randen getekend.

Pandgang

In de zuidelijke gang van de pandgang is de tegelvloer opgebroken en is er vervolgens in het grootste gedeelte onmiddellijk afgegraven tot op de verstoringsdiepte. Dit hield in dat er op een groot deel van de pandgang is afgegraven tot op het puinige ophogingspakket C. VI-1. Dit pakket is in het verleden gebruikt om een niveauverschil weg te werken (Afbeelding 1). Omdat de archeologische resten onder deze laag niet door de werken zouden worden bedreigd, is er niet verder op verdiept. In het pakket is er aardewerk, bot, glas en metaal teruggevonden (Tabel 1). Het aardewerkensemble bestaat vooral uit faïence fine, steengoed en rood lokaal gedraaid aardewerk. Dit maakt dat deze laag te dateren is tussen het midden van de 18de eeuw en de eerste helft van de 20ste eeuw.

TABEL 1: MATERIAAL UIT C. VI-1.

C. VI-1	stuks
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / bord	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / koffiekop	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / kom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / niet gedetermineerd	13
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Niet gedetermineerd / kom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Niet gedetermineerd	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bloempot	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	17
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / voorraadpot	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Industrieel steengoed / koffiekop	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Industrieel steengoed / niet gedetermineerd	1
Bot / Niet gedetermineerd	8
Bouwmateriaal / Muurtegel	1
Glas / Fles	4

Glas / Niet gedetermineerd	4
Metaal / Ferro / Constructie / Scharnier	1
Schelp / Niet gedetermineerd	1

Het oostelijk deel van de pandgang werd in eerste instantie afgegraven tot het eerste archeologische niveau, wat hoger lag dan de verstoringsdiepte. Daarbij werd insteek C. VI-20 zichtbaar, de insteek van VI-19 (zuidelijke muur van de pandgang).

In de oostelijke kant van de pandgang is een bakstenen kepervloer blootgelegd. De vloer bestaat uit een zone in bakstenen in keperverband (C. VI-2) en een herstelde zone in baksteen (C. VI-16) waar dit verband niet gevolgd is (Afbeelding 1 en Afbeelding 10). C. VI-16 bestaat uit baksteen (23,5 x 11,5 x ? cm) in een onregelmatig steens verband. Dit stukje vloer is afgewerkt met één haakse steen tegen de noordelijke muur van de pandgang. Binnen C. VI-2 is eveneens een herstelfase waar te nemen. Het grootste deel van de vloer ligt in keperverband, maar het oostelijk deel van de vloer is halfsteens gelegd. De afmetingen van de bakstenen varieert in de lengte van 23 tot 23,5 cm, in de breedte van 11,5 tot 12 cm en in de hoogte van 5 tot 5,5 cm. Een vloer in keperverband zoals deze wordt gedateerd tussen de 16de en 17de eeuw.

De herstelling van de vloer (C. VI-16) ligt boven muur C. VI-28, wat opmerkelijk is, aangezien kepervloer C. VI-2 wel tegen muur C. VI-10 lijkt aangelegd, die dan weer in het verlengde ligt van C. VI-28.

Afb. 10. Orthofoto GPL A van het oostelijke deel van de pandgang in zone VI.

Afb. 11. Grondplan B in de zuidelijke pandgang.

Onder de vloer is een opmaaklaag (C. VI-6) terug te vinden, met daaronder verschillende opmaaklagen (C. C. VI-5, C. VI-9 en C. VI-24). C. VI-28 is mogelijk de fundering van de noordelijk muur of van de steunpilaar in de noordoostelijke hoek van de pandgang. Het ruimtelijk inzicht was te beperkt om hierover verdere uitspraken te doen.

Ongeveer in het midden van de pandgang werden vier paalsporen zichtbaar: C. VI-3, C. VI-17, C. VI-22 en C. VI-130. De palenrij loopt parallel met de pandgang in oost-westelijke richting. De paalsporen doorsnijden de bakstenen kepervloer C. VI-2, wat maakt dat ze zeker jonger zijn. En ze zijn ouder dan het puinpakket, wat maakt dat ze wellicht ook in verband te brenen zijn met herstellingswerken aan de kapel.

Om tot de verstoringsdiepte te komen is de kepervloer uitgehaald. Dit grondplan B leverde echter geen extra informatie op. Er waren op dit niveau enkel opmaaklagen zichtbaar.

Kamer 1

Kamer 1, net ten zuiden van de pandgang, werd onmiddellijk machinaal afgegraven tot het gewenste niveau. Hiervoor werd een recente puinlaag (C. VI-39) verwijderd. Het niveau van de bodemingreep lag op sommige plaatsen enkele cm boven kepervloer C. VI-67, op andere plekken lag dit er enkele cm onder. Daarom is beslist om de volledige zone af te graven tot op de kepervloer C. VI-67. De vloer C. VI-67 is zo volledig blootgelegd en nadien *in situ* bewaard (= grondplan A: Figuur 26, Figuur 53, Afbeelding 2).

Afb. 12. Orthofoto van vloer C. VI-67. De noordkant licht bovenaan (pandgang), in het zuiden ligt de kapel.

Vloer C. VI-67 is gelegd in een correct keperverband 25 x 12 x ? cm met een vrij zachte, vrij zandige zandmortel met kalkstippen. Zowel aan de noord- als aan de zuidkant is de muur

afgewerkt met een haaks geplaatste baksteen. Dit in tegenstelling tot de oostelijke en de westelijke kant. In het oosten is de muur C. VI-75 bovenop vloer C. VI-67 gezet. Wat er op wijst dat deze jonger is (Figuur 7). In het westen is een deel van kepervloer C. VI-67 uitgebroken voor de haardwangen C. VI-69 en C. VI-68 in te zetten.

Vloer C. VI-67 is gelijktijdig met muur C. VI-73. De vloer is immers met een haakse baksteen afgewerkt tegen deze muur. C. VI-73 is een fundering van een muur die vervaardigd is uit baksteen (25 x 12 x 5 cm) en tegels. VI-67 is wederom een baksten kepervloer (24/25 x 11/12 x ? cm). De vloer ligt in keperverband, maar tegen VI-73 ligt één rij baksteen haaks op het keperpatroon. Dit toont aan de vloer en muur in relatie staan met elkaar en gelijktijdig zijn.

De vier muren in kamer zijn opgenomen als profiel (4AB, 5AB, 6AB en 7AB). De muren in profiel 5AB en 7AB zijn wellicht de recentste. Profiel 5AB (Figuur 29) is een recente voorzetmuur met haard uit de 19de eeuw. Profiel 7AB (Figuur 30) bestaat uit een bakstenen muur (C. VI-75)[47] die is ingemetseld rond de houten balk C. VI-108. Wellicht gaat het om een draagstructuur waarbij een kraagsteen met kwartbolprofiel in Doornikse kalksteen een houten muurstijl ondersteunt. Bovenaan de muurstijl ligt een spantbalk die wordt geschoord door een korbeel. De verdikking van de spantbalk boven het korbeel wijst vermoedelijk op de aanwezigheid van een balkslof als extra ondersteuning van de spantbalk. Samen met het korbeel wordt een driehoek gecreëerd die bijdraagt aan de stabiliteit van de constructie.[48] Op basis van een visuele waardering door Kristof Haneca, bleek dat het hout te snel gegroeid was om een succesvolle datering te garanderen[49]. De houten constructie steunt op een blok Doornikse kalksteen (C. VI-129) die werd deels ingekapseld in C. VI-97.

Recht tegenover profiel 7AB bevindt zich profiel 5AB (Figuur 29). De muur bestaat uit drie spoorcombinaties. C. VI-102 bestaat uit op hun kant liggende bakstenen (22,5/24 x 10/10,5 x 5 cm). C. VI-103 is het hoger gelegen deel van de muur. Door de harde mortellaag op de stenen was het metselverband moeilijk waar te nemen. Wellicht liggen de bakstenen in een onregelmatig verband. De hardnekkige mortellaag maakte het eveneens niet mogelijk om baksteenformaten te noteren. Het is niet duidelijk waarom de bakstenen onderaan op hun zij staan. Mogelijk bevindt er zich hierdoor een holle ruimte in de muur. De haard (C. VI-68) te midden van deze twee spoorcombinaties is vermoedelijk gelijktijdig met de beide muren. De haard is voorzien van twee haardwangen en is vervaardigd uit baksteen (23,5 x ? x 4,5/5 cm). Ook hier werden de stenen in een onregelmatig verband gemetst. Deze haard en muur waren zoals gezegd duidelijk jonger dan kepervloer C. VI-67.

De muur die de pandgang scheidt van de zuidelijk gelegen kamers (profiel 6AB; Figuur 31) is grotendeels vervaardigd uit baksteen. Het grootste deel van de muur bestaat uit spoorcombinatie C. VI-105, mogelijk gelijk aan C. VI-74. De muur is gezet volgens een halfsteens metselverband. De afmetingen van de bakstenen bedragen 23,5/24 x ? x 5/5,5 cm. Het bovenste deel van de muur is in staand verband gezet, maar gelijk met de ondergrens van C. VI-106 lijkt er in een halfsteens verband gemetseld te zijn. In C. VI-105 is een deuropening aanwezig (C. VI-107) die geconstrueerd is met overbakken bakstenen (24,5 x ? x 5 cm). In de linkerbovenhoek van de muur is een stuk van de muur uitgekapt en opgevuld met bakstenen en daktegels. De daktegels liggen op hun dunne zijde en meten 25 x 26 x ? cm. Het blijft evenwel gissen naar de reden.

Aan de tegenoverliggende zijde in kamer 1 (zuidkant, kant van de hospitaalkapel) bevindt zich profiel 4AB (Figuur 32). De spoorcombinaties C. VI-100 en C. VI-98 zijn wellicht het meest recent. C. VI-98 is een bakstenen muur (23/24 x ? x 4,5/5 cm) in een incorrect staand verband

47 Geen afmetingen gekend door het aanwezige pleisterwerk
48 Mondelinge communicatie Jelle Moens.
49 Haneca 2017, 18-23.

en vormt de herstelfase van C. VI-97. C. VI-100 is wederom in een incorrect staand verband gemetst. C. VI-96 is, net zoals in profiel 5AB, een zone van bakstenen die op hun korte kant liggen. Achter de stenen bevindt zich een holle ruimte. De afmetingen van de bakstenen bedragen 21/23 x 10 x ? cm. De wellicht oudste fase van deze muur bestaat uit blokken Doornikse kalksteen. Dit muurfragment was wellicht oorspronkelijk de buitenmuur van de kapel waarin een raam aanwezig was (zie herstelfase VI-97).[50] In de linkeronderhoek van het profiel bevindt zich spoorcombinatie C. VI-95. Vermoedelijk bestaat dit gedeelte van de muur uit Doornikse kalksteen, maar het gedeelte is te beperkt in omvang om er een uitspraak over te kunnen doen.

In het grondvlak (Figuur 26; Figuur 53), is tegen de noordelijk muur (C.VI-74) van de kamer, insteek C. VI-72 te zien. De insteek is ontstaan door het zetten van muur C. VI-74. Aangezien er aan de oostelijke kant van de kamer een afwerking te zien is van de kepervloer C. VI-67, wijst dit er op dat de muur licht herzet is geweest. Tijdens de opgraving werden twee stuks faïence fine aangetroffen die te dateren zijn in de tweede helft van de 18de eeuw en de eerste helft van de 20ste eeuw.

Kamer 2

Na het opbreken van de cementtegels, bleek ook in deze kamer een dik pakket recent puin te liggen (C. VI-38). Het afgraven tot het gewenste niveau was in deze kamer geen evidentie gezien de recente structuren en verschillende muren. De recente puinlaag werd volledig weggegraven om tot het eerste archeologische niveau te komen. C. VI-52 met insteek VI-116 zijn het meest recent (Figuur 26, Afbeelding 13). Het gaat om een bakstenen (19 x 8,5/9 x 6/6,5 cm) constructie waarbij de toepassing niet achterhaald is, wellicht gaat het om een sokkel. C. VI-52 is gevuld met recent puin (C. VI-53). Mogelijk gaat het om hetzelfde puin als C. VI-38.

Ook in deze kamer werd een bakstenen kepervloer (C. VI-54) vrij gelegd (25,8/26 x 12,8/13,3 x ? cm). De vloer is vooral in de noordoostelijke, oostelijke en zuidoostelijke kant van de kamer bewaard gebleven. In de westelijke kant van de kamer is de vloer zwaar verstoord door recente muren en bodemingrepen. Aan de westelijke kant van de kamer is een afwerkingsrand te zien, echter is het verloop van de huidige muur niet meer hetzelde als de oorspronkelijke muur waar de muur is tegen gelegd. In de zuidelijke kant is immers een gleuf van ongeveer 5-6 cm te zien, daar waar in het noorden deze afwerkingssteen is weggenomen. De kepervloer wordt in de 16de – 17de eeuw gedateerd en is wellicht in dezelfde fase te situeren als de vloeren in kamer 1 en in de pandgang. De vloer ligt op opmaaklaag C. VI-109 die materiaal bevat dat tussen het tweede kwart van de 14de en het begin van de 1 7de eeuw te dateren is (infra).

Ter ondersteuning van de bodemingreep zijn twee profielen geregistreerd (1AB en 2AB). Profiel 1AB bestaat uit veel verschillende muurfragmenten (Figuur 33). Het is niet duidelijk hoe deze verschillende muurwerken zich verhouden ten opzichte van elkaar. Het wellicht oudste deel van deze muur bestaat uit Doornikse kalksteen. C. VI-86 bestaat uit blokken Doornikse kalksteen waarin een raampartij nog zichtbaar is (zie ook kamer 1). Onderaan het profiel bevindt zich spoorcombinatie C. VI-84 die eveneens is opgebouwd uit Doornikse kalksteen. Mogelijk zijn dit nog oude fragmenten van de laatmiddeleeuwse kapel. C. VI-85 is vervaardigd uit baksteen (22/22,5 x ? x 5/5,5 cm) in een onregelmatig metselverband. Hier en daar zijn er rijen aanwezig die laten vermoeden dat er volgens een staand verband gemetseld werd, maar dit is echter te beperkt om er met zekerheid uitspraak over te doen. Links van de C. VI-85 bevindt zich C. VI-88 wat een schouw of stortkoker is. De baksteenformaten bedragen 22,5 (lengte) op 5 tot 5,5 cm hoogte. Er is geen breedte gekend. C. VI-83 bestaat

50 Zie ook Figuur 33 in kamer 2.

eveneens uit baksteen (22,5/23 x 10,5/11 x 5 cm) die gemetseld zijn volgens een incorrect kruisverband. Daarboven bevindt zich C. VI-87. Dit gedeelte van de muur bestaat wederom uit baksteen (23 x ? x 5,5/6 cm) en is afgaande op de gebruikte mortel wellicht iets ouder. Na acht lagen (van onderen te tellen) bevindt zich een laag tegels. Het metselverband voor deze eerste acht rijen is duidelijk staand. Boven de rij tegels lijkt het eerder om een incorrect staand verband te gaan.

Aan noordelijke kant van de kamer (kant van de pandgang) werd profiel 2AB (Figuur 34) opgetekend. In tegenstelling tot profiel 1AB werden hier geen fragmenten uit Doornikse kalksteen vastgesteld. Alles is opgebouwd uit baksteen. Het grootste deel van de muur bestaat uit C. VI-56 (= VI-89 en VI-56). Door de grote hoeveelheid mortel die niet van de muur te krijgen was, is het metselverband niet duidelijk zichtbaar. Vermoedelijk gaat het hier om een wild verband of een incorrect staand verband. De afmetingen van de bakstenen varieert

Afb. 13. Orthofoto van kamer 2.

voor de lengte van 22,5 tot 23 cm. Er zijn geen breedtes gekend. De hoogte van de stenen is 5 cm. Het is duidelijk dat in spoorcombinatie C. VI-56 oorspronkelijk een deuropening zat naar de pandgang (= C. VI-90). Deze is in de loop der jaren dichtgemetseld met baksteen die dezelfde afmetingen kennen als C. VI-56. Hier lijkt een staand metselverband te zijn gebruikt om de deuropening te dichten. Helemaal bovenaan in het profiel is een derde spoorcombinatie te onderscheiden: C. VI-91. Onder voorbehoud lijkt er in deze zone gewerkt te zijn volgens een koppenverband. In het grondvlak (Figuur 26; Figuur 53) is de insteek C. VI-55 van muur C. VI-56 zichtbaar. Deze insteek doorsnijdt de kepervloer C. VI-54. De oude fase of voorganger van C. VI-56 is wellicht C. VI-120, muur C. VI-121 is wellicht een voorganger van C. VI-60.

In de kamer bevinden zich twee (?) opgevulde ruimtes. C. VI-58 en C. VI-64 zijn wellicht beide onderdeel van het opgevulde gewelf. Tegen C. VI-58 is een tweede (?) gewelf gemetst (C. VI-59). Vermoedelijk is spoorcombinatie VI-57 de opvulling van dit gewelf. Beide gewelven bestaan uit baksteen. Het was echter niet mogelijk om de baksteenformaten te meten. Wellicht is ook C. VI-61 een opvullingspakket van dit gewelf.

Bij doorgang van kamer 2 naar kamer 1 bevindt zich spoorcombinatie C. VI-60. De opstaande muur bestaat uit baksteen (22,5/23 x ? x 5/6 cm). De muur is niet opgebouwd volgens een bekend metselverband. Wellicht gaat het om een wild verband.

De bakstenen vloer C. VI-54 wordt in het zuiden doorbroken door kuil C. VI-117. In de kuil werden drie scherven aardewerk aangetroffen. Twee scherven grijs lokaal gedraaid aardewerk waarvan één teil (Figuur 65). Daarbij is één scherf steengoed met engobe/zoutglazuur met geknepen standring ingezameld. De combinatie van dit materiaal wijst op een datering tussen het begin van de 14de eeuw en het midden van de 16de eeuw. Dit gaat echter in tegen de stratigrafische positie van de kuil, waarbij deze de kepervloer doorsnijdt. Mogelijk zijn de scherven dus residueel.

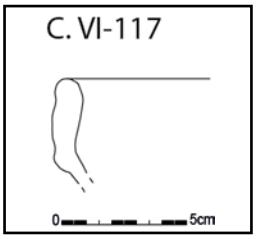

Fig. 65. Grijs lokaal gedraaid fragment van teil uit kuil C. VI-117 (19-OUD-OLVH-34).

In deze kamer was het noodzakelijk om op sommige plaatsen een tweede grondplan aan te leggen op de plaatsen waar de sanitaire leidingen dienen te komen (grondplan B; Figuur 54Figuur 27).

Nadat verdiept was tot grondvlak B, konden verschillende coupes gezet worden op kuil C. VI-117. Daar is te zien dat deze kuil verschillende spoorcombinaties doorsnijdt: C. VI-109, C. VI-110 en C. VI-118 (Figuur 36). C. VI-109 is de opmaaklaag van kepervloer C. VI-54. In deze laag werden verschillende scherven aardewerk gevonden. Het gaat om twee scherven rood lokaal gedraaid aardewerk en vijf scherven grijs lokaal gedraaid aardewerk. Eén van de grijze scherven is afkomstig van een grape (Figuur 66). Wat een datering tussen tweede kwart van de 14de en het begin van de 17de eeuw suggereert.

C. VI-110 is wellicht een ophogingslaag waarin drie scherven grijs lokaal gedraaid aardewerk zijn aangetroffen. C. VI-118 is een puinige laag (Figuur 36) waar zes scherven rood lokaal gedraaid aardewerk in zijn aangetroffen (Figuur 67). Alle fragmenten behoren toe tot één

Fig. 66. Grijs lokaal gedraaid teil uit C. VI-109 (19-OUD-OLVH-27).

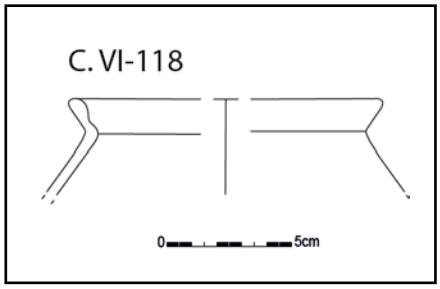

Fig. 67. Rood lokaal gedraaid grape C. VI-118 (19-OUD-OLVH-35).

individu: wellicht een steelgrape of minigrape. De datering loopt van de 15de eeuw tot eerste helft 16de eeuw. Wellicht hebben deze lagen te maken met een fase die voorafgaat aan de bouw van de kloostervleugel in deze zone.

In coupe AB (Figuur 35) en EF (Figuur 37) zijn C. VI-109 en C. VI-110 ook aanwezig. In beide coupes bevinden zich de lagen C. VI-111 en C. VI-112. C. VI-111 is een puinige ophogingslaag waarbij verschillende scherven aardewerk werden aangetroffen. In totaal zijn er 12 stuks aardewerk aangetroffen: zeven grijs lokaal gedraaide wandscherven en één rood lokaal gedraaide wandscherf, tesamen met vier grijs lokaal gedraaide fragmenten van een teil (afkomstig van minimum drie verschillende individuen ()). Deze randfragmenten zijn te dateren tussen het begin van de 13de eeuw en het midden van de 15de eeuw.

Fig. 68. Aardewerk uit C. VI-111. 1-3: Grijs lokaal gedraaid teil (19-OUD-OLVH-33).

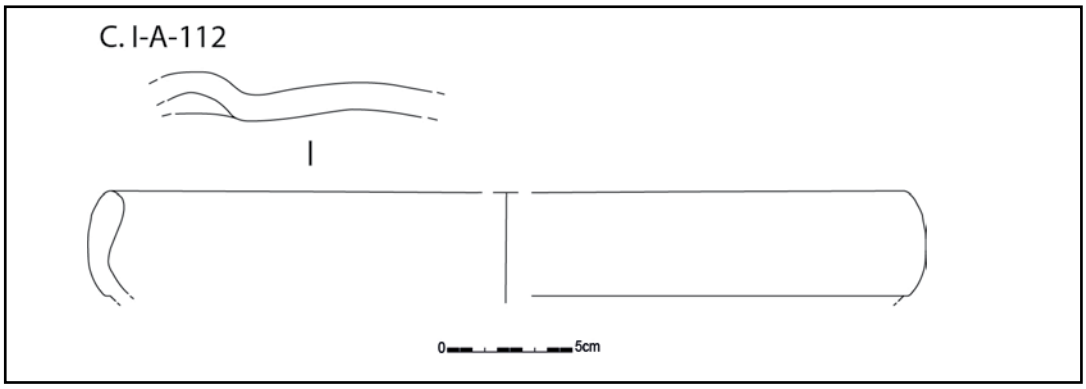

Fig. 69. Aardewerk uit C. VI-112: Grijs lokaal gedraaid teil (19-OUD-OLVH-30).

In de coupe AB op opmaaklaag C. VI-109 is onderaan een vrij donker pakket te zien: C. VI-112 (Figuur 35). De laag bestaat uit een donkerbruine tot zwarte zandleem met veel kalkmortelbrokjes. Deze laag kan een opmaaklaag zijn of kan ook een oudere kuil zijn, van voor deze zone bebouwd was. Ook de ramen aan deze zijde van de kapel suggeren dat dit deel nog langere tijd onbebouwd moet zijn geweest (supra). Er werd dierlijk bot, metaal en aardewerk aangetroffen (Figuur 69). De meeste scherven bestonden uit grijs lokaal gedraaid aardwerk. Twee scherven zijn afkomstig van een teil (Figuur 69). De overige twee scherven behoren toe aan een grape. Verder werd één scherf van een grape in lichtoranje klei aangetroffen, een fragment rood lokaal gedraaid aardewerk en steengoed met engobe/zoutglazuur. De algemene datering voor deze spoorcombinatie wordt geplaatst tussen het tweede kwart van de 14de eeuw en het einde van de 16de eeuw.

TABEL 2: MATERIAAL UIT C. VII-112.

C. VII-112	stuks
Aardewerk / Middeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei / Niet gedetermineerd	9
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / bloempot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kom	2

Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	39
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / voorraadpot	3
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Hoogversierd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / beker	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	4
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	5
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	2

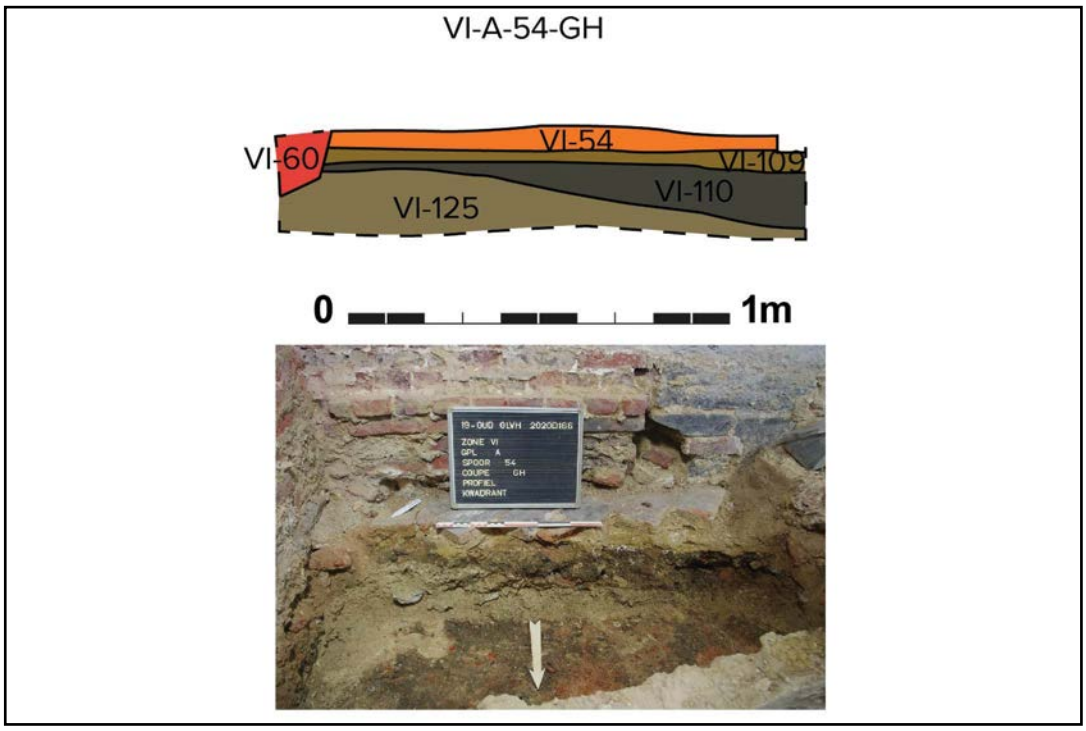

Fig. 70. Coupe GH op vloer C. VI-54.

Onder de ophogingslagen/ opmaaklagen C. VI-109 en C. VI-110 ligt laag C. VI-125. Deze is zichtbaar in coupe GH (Figuur 70) en grondplan B (Figuur 27; Figuur 54). Deze laag is vrij los en sterk puinhoudend. Vermoedelijk is dit ook een ophogingslaag of opmaaklaag. Er werd bot en aardewerk verzameld (Figuur 71). Er is een randfragment van een schotel in rood gedraaid aardewerk aangetroffen: Figuur 71: 1 en een fragment van een miniatuurkom in rood aardewerk (Figuur 71: 2). Tenslotte is er nog een fragment van een bodem met meervoudige standvinnen in grijs lokaal gedraaid aardewerk aangetroffen. De datering voor deze context ligt tussen het einde van de twaalfde en het einde van de 16de eeuw.

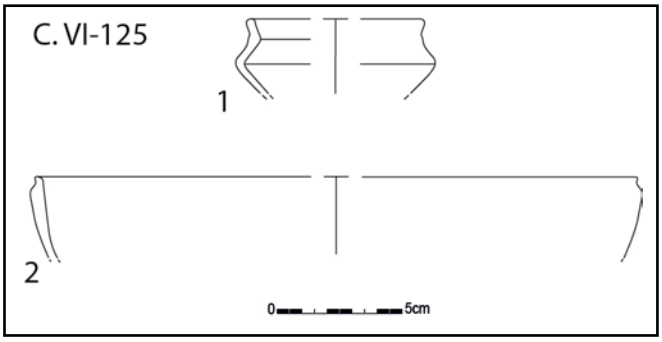

Fig. 71. Aardewerk uit C. VI-125.
1: Rood lokaal gedraaid miniatuurkom (19-OUD-OLVH-39).
2: Rood lokaal gedraaid schotel (19-OUD-OLVH-39).

Kamer 3

In deze kamer werd onmiddellijk worden afgegraven tot de gewenste diepte (grondplan A; Figuur 26 Figuur 53; Afbeelding 14). Er kwamen twee grote platen bloot te liggen. Deze platen uit Doornikse kalksteen dekten de toegang tot een beerput af. Tegen de noordelijke

muur van de kamer werd een bakstenen (21/22,5 x 10 x 5 cm) structuur aangetroffen die in een willekeurig verband was opgetrokken. Mogelijk gaat het hier om de fundering van een trap of een sokkel. Ook in deze kamer is een sterk puinige laag weggegraven om tot op het gewenste niveau te kunnen komen deze puinlaag (C. VI-80) is sterk gelijkend met de puinlaag in de andere kamers, en hoewel deze laag geen vondsten heeft opgeleverd, is ze wellicht ook in de 19de of begin 20ste eeuw te dateren.

Afb. 14. Orthofoto van kamer 3.

Tussen kamer 3 en 4 bevindt zich muur C. VI-40. Deze spoorcombinatie loopt door tot profiel 3AB (Figuur 39, zie 5.3.2.2.1). In dit profiel is een (recent) toegemaakte duer, en de stortkoker naar de beerput te zien. Deze stortkoker is duidelijk achteraf in de muur uitgekapt. De afmetingen van de bakstenen van muur C. VI-40 variëren voor de lengte tussen 22 en 23 cm, 11 tot 12 cm voor de breedte van 4,5 tot 5,5 cm. Het metselverband van het muurwerk is onregelmatig.

Kamer 4

Deze kleine kamer bevindt zich ten zuiden van kamer 3. Op tot de gewenste diepte te komen, moest er ook in deze ruimte een puinlaag weggegraven worden (C. VI-79, grondplan A; Figuur 26; Figuur 53; Afbeelding 15).

Afb. 15. Orthofoto van kamer 4.

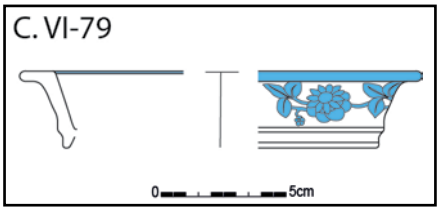

Fig. 72. Materiaal uit C. VI-79: *wedgewood ware* (19-OUD-OLVH-20).

In deze kleine kamer werd een laag los puin aangesneden (VI-79). Uit deze laag komen verschillende vondsten: bouwmateriaal, glas, dierlijk bot en een twintigtal stuks aardewerk. De meerderheid van de scherven bestaat uit rood lokaal gedraaid aardewerk. Er is één scherf aangetroffen van een kachelpan/kom die tussen de 18de eeuw en eerste helft 20ste eeuw kan gedateerd worden. Verder springt er nog een scherf in witbakkend aardewerk in het oog. Wellicht is dit fragment van een bord gemaakt in *Wedgewood ware* (Figuur 72). De scherf is aan de buitenkant versiert met blauwe florale motieven in reliëf op een witte ondergrond. Ook op de rand zijn blauwe beschilderingen aangebracht. In de kamer is nog een bakstenen (? x 10/11 x 5,5 cm) gewelf

(C. VI-50) zichtbaar. Deze staat in relatie met een bestaande kelder. In de westelijke zijde van de muur is een (recente) deuropening met trap (C. VI-51) aanwezig. De baksteenformaten bedragen hier 21 x ? x 6 cm.

TABEL 3: MATERIAAL UIT C. VI-79.

C. VI-79	stuks
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Ander witbakkend aardewerk / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / theekop	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience fine / bord	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kachelpan/kom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	9
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	1
Bot / Dierlijk bot	1
Bouwmateriaal / Muurtegel	2
Bouwmateriaal / Vloertegel	1
Glas / Fles	4
Glas / Vensterglas	18

Kamer 5

In kamer VI-36 werden geen sporen vastgesteld die een archeologische waarde dragen. Deze ruimte werd volledig ingetekend als verstoring.

Zone VII

In deze zone is er enkel een verstoring aangetroffen. De dekplaat die tijdens het vooronderzoek is aangetroffen bleek de afdekking van recente verwarmingsbuizen. Er is bijgevolg geen archeologische kenniswinst in deze zone te maken.

5.3.2.4.2. Zone VIII (aan de zuidzijde van de kapel)

De locatie van de septische put, buiten aan de zuidkant van de kapel, is archeologisch onderzocht tot de geplande verstoringsdiepte van ca. 2,8 m. Binnen deze 4 op 4 m grote put zijn meerdere sporen en begravingen vastgesteld. In totaal zijn negen grondvlakken geregistreerd. Een eerste grondplan, grondplan A, is aangelegd op een oppervlakte van 4 op 4 m, en dit op een variërende diepte: in de noordelijke helft tot ca. 80 cm onder het maaiveld; in de zuidelijke helft tot ca. 1,1 m onder het maaiveld, het niveau waarop de eerste skeletten zijn vastgesteld (Figuur 44). Een tweede, derde en vierde grondplan (grondplannen B, C en D; Figuur 45 t.e.m. Figuur 47) zijn binnen dezelfde oppervlakte aangelegd en documenteren voornamelijk het machinaal en handmatig ontmantelen van de recentere postmiddeleeuwse baksteenmuren en goten. De aanvullende grondplannen (grondplannen E, F en G; Figuur 48 t.e.m. Figuur 50) zijn manueel verdiept in functie van de registratie van de begravingen. Ten slotte zijn lokaal grondplannen H en I (Figuur 51 & Figuur 52) aangelegd onder de kerkhofgrond.

De contexten op de verschillende grondplannen zijn weergegeven op Figuur 55 t.e.m. Figuur 63.

De meeste sporen dateren uit de postmiddeleeuwen, maar enkele sporen kunnen ouder gedateerd worden. Hieronder volgt een chronologische opeenvolging van de geregistreerde spoorcombinaties met beschrijving van de voornaamste vondsten.

5.3.2.4.2.1. Fase 1: een dik ophogings- of opvullingspakket

Afb. 16. Zuidprofiel 8AB, plaatselijk verdiept tot grondplan I om het verloop van het ophogingspakket C. VIII-64 en het uitbraakspoor C. VIII-7 te volgen.

Afb. 17. Paalspoor C. VIII-103 binnen de ophoging VIII-64 in grondplan H. Inspring van de coupe VIII-H-103-AB.

Op de verstoringsdiepte (ca. 2,8 m) is de moederbodem niet bereikt. Eenmaal onder de kerkhofgrond vormen meerdere lagen een dik ophogings- of opvullingspakket (Afbeelding

16; zie ook hoofdstuk 5.3.1.2.2: profielen 8AB (Figuur 40), 9AB (Figuur 41) & 11AB (Figuur 42). Het ophogings- of opvulllingspakket C. VIII-64 bestaat uit lagen van vrij homogene en heterogene donker groenig grijze tot bruine zandleem met weinig tot zeer weinig inclusies van houtskool-, baksteen- en kalkmortelspikkels. Naast zeven scherven grijs aardewerk is ook één scherf steengoed met een radstempelversiering op de bandvormige rand aangetroffen dat de ophoging of opvulling pas vanaf het begin van de 14de eeuw plaatst. Bij het verdiepen binnen dit pakket is een restant van een paalspoortje (VIII-103) herkend (Afbeelding 17).

De oorsprong van het ophogings- of opvullingspakket VIII-64 is nog onduidelijk, de opgravingsput geeft immers slechts een beperkt zicht op het verloop van de lagen. Een verdieping net langs de kapel is moeilijk te verklaren zonder de omvang te kennen en het onderling verband met de kapelmuur zelf. Enerzijds kan het pakket C. VIII-64 gezien worden als de opvulling van een grote en diepe uitgraving (extractiekuil?) net naast de vergaderzaal van de Bogaarden. Toch lijkt deze diepe uitgraving dan wel heel dicht tegen het 13de-eeuwse gebouw te zijn gebeurd. Anderzijds kan deze laag ook een ophogingslaag zijn. Een 14de-eeuwse datering is dan eerder een late datering aangezien de huidige kapel wellicht teruggaat op een 13de-eeuws huis en vergaderzaal van de Bogaarden. Een 12de-14de-eeuws loopniveau wordt daarna aangelegd op VIII-64 (cfr. *infra*). Misschien moet er rekening gehouden worden met dat de steengoed-scherf mogelijk intrusief is en de ophoging ouder te dateren is.[51]

Fig. 73. Uitsnede van de Ferrariskaart (1771-1778). Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal is gelegen tegen de omwalling, ten westen strekken zich weilanden uit met opvallend veel afwateringsbeekjes.

Op 18de-eeuwse kaarten is te zien hoe het gebied ten westen van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal (zone buiten de stadsmuur) als nat weiland in gebruik was kan geïnterpreteerd worden (Figuur 73). Het kan zijn dat er een grote natte depressie ten westen van de Sint-Walburgakerk lag, ten zuiden van de Walburgakerk werd bij recent grootschaligonderzoek immers al moederbodem op geringe diepte vastgesteld.[52] Bij de 13de-eeuwse stadsuitbreiding

51 De kans bestaat dat de scherf uit het uitbraakspoor VIII-7 afkomstig is, waarin steengoed is aangetroffen.
52 De Maeyer et al. in voorbereiding

werd het projectgebied opgenomen binnen de stadsomwalling (zie ook Figuur 20) en werd vermoedelijk de depressie binnen de nieuwe stadsmuur gedempt en opgehoogd. Dit zou de interpretatie voor C. VIII-64 kunnen verklaren. De ingebruikname van deze zone kan waarschijinlijk reeds onmiddellijk in verband worden gebracht met de Bogaarden, vermits zij er reeds in de 13de eeuw hun gebouwen hadden. Een andere mogelijkheid is dat het opvulling van een diepe en grote uitgraving net naast de vergaderzaal van de Bogaarden betreft.

5.3.2.4.2.2. Fase 2: het eerste loopniveau

De ophoging VIII-64 is genivelleerd en afgedekt met een loopniveau, goed te herkennen in profiel 8AB (Figuur 40; zie ook hoofdstuk 5.3.1.2.2). In grondplan A kan reeds een fijne aslens C. VIII-14 herkend worden, dat bij het verdiepen tussen de menselijke begravingen te linken valt met meerdere bewaarde fragmenten van dit loopvlak. Het donkergrijze loopniveau wordt gevormd door een eerder assig pakket met houtskoolspikkels en -brokjes (Afbeelding 18 & Afbeelding 19). Het loopvlak C. VIII-14 is enkel bewaard in de zuidelijke helft van de opgravingsput en wordt doorsneden door uitbraakspoor C. VIII-7. In de zuidwesthoek van de opgravingsput bevindt zich op deze aslens nog een restant van *in situ* verbrande leem (C. VIII-63). In de profielen 8AB (Figuur 40) en 9AB (Figuur 41) (hoofdstuk 5.3.1.2.2) is bovenop het loopniveau nog een aantal laagjes zandleem op te merken van heterogeen licht en donker groenig grijs met weinig tot zeer weinig houtskool-, baksteen- en kalkmortelspikkels. De lagen zijn ook te zien tussen de kuilbegravingen op grondplan D: laag C. VIII-52 (Afbeelding 20). Vermoedelijk vormt het pakket C. VIII-52 verdere ophogingen van het loopniveau C. VIII-14.

Het weinige grijze aardewerk (acht scherven) uit loopvlak C. VIII-14 geeft een brede datering tussen 1175-1400. Aangezien het projectgebied pas vanaf de 13de eeuw binnen de tweede stadsomwalling komt te liggen, kunnen we veronderstellen dat het hier een 13de-14de-eeuws loopniveau betreft met eventuele ophogingen. Dit laatmiddeleeuws loopvlak is niet in de noordelijke helft van de opgravingsput vastgesteld en vermoedelijk volledig vergraven door de latere menselijke begravingen en muren.

Afb. 18. Zuidwestzijde van de opgravingsput met het assig loopniveau VIII-14 en in de zuidwesthoek nog een restant *in situ* verbrande leem VIII-63 (grondplan F).

Afb. 19. Zuidoostzijde van de opgravingsput met loopniveau VIII-14, verstoord door het puinige uitbraakspoor VIII-7 (grondplan D, fout op fotobord).

Afb. 20. Grondplan D met aan de zuidwestzijde nog restanten van een groenig grijze laag te bemerken tussen de skeletten.

5.3.2.4.2.3. Fase 3: de oudste muurfases

De zusters Bernardinnen verhuisden op het einde van de 14de eeuw naar de vertrekken van de Bogaarden. Het priesterhuis en vergaderzaal van de Bogaarden, opgetrokken uit Doornikse kalksteen, komt vermoedelijk overeen met de huidige oostwest-georiënteerde kapel. Aan het begin van de 15de eeuw werd het huis/vergaderzaal van de Bogaarden omgebouwd tot ziekenzaal en kapel in gotische stijl.[53] Mogelijk behoort een muursegment (C. VIII-88) en een uitbraakspoor (C. VIII-7) toe aan een gebouwconstructie ten tijde van de Bogaarden. Anderzijds kan niet uitgesloten worden dat ze de fundering vormde van een later bijgebouwtje aan de kapel.

Vanaf grondplan A is bij het verdiepen het verloop van een diep uitbraakspoor te volgen. Het uitbraakspoor C. VIII-7 loopt in noord-zuidelijke richting over de volledige opgravingsput en heeft een kleine uitsprong aan de oostelijke zijde. Ze bestaat uit baksteen- en tegelbrokken en een weinig natuursteen- en leisteenbrokken, ingebed in kalkmortelgruis. Naar onderen toe neemt de hoeveelheid kalkmortelgruis toe. De onderzijde is niet bereikt op bijna 3 m diepte, zoals te zien in zuidprofiel 8AB (Figuur 40). Het uitbraakspoor C. VIII-7 wordt bovendien verstoord door de postmiddeleeuwse menselijke begravingen (Afbeelding 21) en de 18de-19de-eeuwse muren en gootjes. Het uitbraakspoor staat loodrecht op de kapel, maar vermits een strook tussen de opgravingsput en de zuidmuur van de kapel niet wordt verstoord, en bijgevolg niet wordt opgegraven, kan het verband niet onderzocht worden.

Het weinige aardewerk uit C. VIII-7 (drie scherven grijs, twee scherven steengoed, en één scherf rood lokaal gedraaid) geeft een brede datering tussen 1350-1550. De ooit diep gefundeerde muur is echter ontmanteld vóór het gebruik als kerkhofgrond, vermoedelijk voor het einde van de 15de eeuw. Of het uitbraakspoor VIII-7 teruggaat tot een muurconstructie ten tijde van de Bogaarden of aan het begin van de zusters Bernardinnen is moeilijk te bepalen. De mogelijkheid bestaat echter dat de muur samengaat met het loopniveau C. VIII-14 en een 13de-14de-eeuwse oorsprong kent.

Afb. 21. Uitbraakspoor VIII-7 wordt verstoord door de begravingen S22 en S23.

53 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27312.

In de noordelijke helft van de opgravingsput is een natuurstenen muurfragment aangesneden onder de kerkhofgrond in de ophogingslaag C. VIII-64. De muur/fundering C. VIII-88 ligt slechts deels binnen de opgravingsput, er is lichtjes uitgeweken om de volledige breedte te kunnen waarnemen. De muur is echter slechts voor de helft nog één steen diep bewaard. Ze is opgebouwd uit kleine regelmatige brokken Doornikse kalksteen die het buitenste parement vormden. Het vullingsmetselwerk lijkt te zijn gebeurd met kleinere brokjes Doornikse kalksteen, ingebed in een vrij zachte zandmortel met kalkstippen (Afbeelding 22). Er kon geen houtskool verzameld worden uit de mortel, het muurrestant plaatsen in de tijd is derhalve moeilijk, aangezien geen andere sporen kunnen geassocieerd worden.

Afb. 22. Op grondplan F werd de postmiddeleeuwse afvalkuil VIII-26 goed zichtbaar. Ten noorden is nog een fragment van de oudere natuurstenen muur VIII-88 bewaard.

5.3.2.4.2.4. Fase 4: het kerkhof

Op een bepaald moment worden de bestaande muurstructuren afgebroken. Boven het loopvlak C. VIII-14 en het ophogingspakket C. VIII-64 komt een tweede ophoging. In deze ophoging worden grafkuilen gegraven, die natuurlijk tevens de onderliggende lagen en sporen verstoren. Deze ophoging wordt omschreven als de kerkhofgrond C. VIII-8. Het is een heterogeen pakket van voornamelijk donker grijsbruine lagen met houtskoolspikkels en brokjes en brokken baksteen, kalkmortel en een weinig leisteen.

De kerkhofgrond C. VIII-8 vormt een ophoging van ca. 60 à 80 cm dat zich over de volledige opgravingsput bevindt. Hieruit zijn 428 scherven aardewerk waaronder rood lokaal gedraaid

Afb. 23. Bord uit rood lokaal gedraaid aardewerk uit C. VIII-8 met in kleidecoratie de letters [I]HS (19-OUD-OLVH-120).

aardewerk, steengoed met engobe/zoutglazuur en wat grijs lokaal gedraaid aardewerk verzameld (Tabel 3). Het betreft een variatie aan vormen als kommen, grapes, voorraadpotten, papkommen, vergieten, teilen, borden, deksels, kannen en kruiken (Figuur 74). Op een bord uit rood lokaal gedraaid aardewerk zijn in kleidecoratie nog de letters HS te herkennen, deel van het katholiek monogram IHS (Afbeelding 23). In de standvoet waren twee doorboringen aangebracht om het bord op te hangen. Onder het bouwmateriaal zaten twee fragmenten van een ventilatiekoepel. Daarnaast bevat de kerkhofgrond ook dierlijk botmateriaal, verspit menselijk bot en wat glas- en metaalvondsten. Het aardewerk is te dateren tussen 1475 en 1650, waarvan het merendeel te plaatsen is tussen 1550 en 1625.

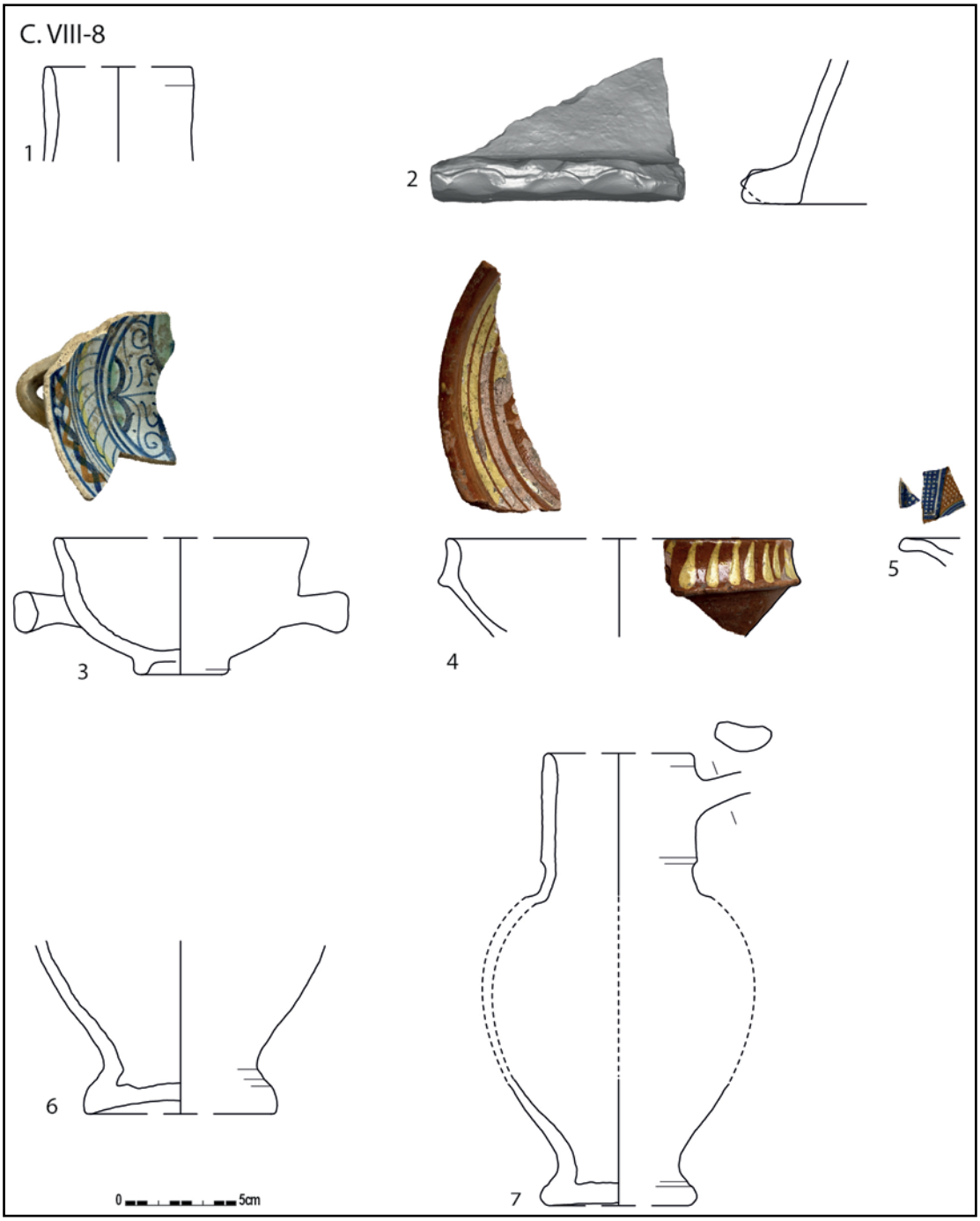

Fig. 74. Aardewerk uit de kerkhofgrond C. VIII-8.

1: Steengoed met engobe zoutglazuur kan/kruik (19-OUD-OLVH-110)
2: Ventilatiekoepel (19-OUD-OLVH-264)
3: Majolica kom (19-OUD-OLVH-120)
4: Rood lokaal gedraaid papkom (19-OUD-OLVH-120)
5: Majolica bord (19-OUD-OLVH-120)
6: Steengoed met engobe/zoutglazuur kan/kruik (19-OUD-OLVH-176)
7: Steengoed met engobe/zoutglazuur kan/kruik (19-OUD-OLVH-176)

TABEL 4: MATERIAAL UIT C. VIII-8.

C. VIII-8	stuks
Aardewerk / Middeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei / Niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kom	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	39
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / voorraadpot	2
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Hoogversierd / kan/kruik	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	8
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kom	5
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	81
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	3
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	8
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen) / niet gedetermineerd	10
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei / Grape	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei / Niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / kom	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / deksel	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	21
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	175
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	8
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / spaarpot	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	7
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / vergiet	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / voorraadpot	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Industrieel steengoed / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / Drinkkan	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / fles	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / kan/kruik	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	23
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Siegburg / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	1
Bot / Dierlijk bot	2
Bot / Menselijk bot	1
Bouwmateriaal / Daktegel	1
Bouwmateriaal / Ventilatiekoepel	2
Glas / Niet gedetermineerd	9
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	4

Metaal / Non-ferro / Kledij / Speld	1
Schelp / Niet gedetermineerd	1

Het binnenhof aan de zuidzijde van de kapel is enige tijd in gebruik geweest als begraafplaats. Gedurende deze kerkhofperiode worden er verrassend genoeg ook twee afvalkuilen gegraven. Mogelijk betreft het hier geen publiek kerkhof en was het afgesloten van de buitenwereld. In 1433 kregen de zusters Bernardinnen alvast de toestemming van Filips de Goede om hun domein volledig te ommuren.[54]

Menselijke begravingen[55]

In totaal zijn 26 individuen geregistreerd verspreid over vier niveaus. Daarnaast konden ook in de profielwanden nog de aanzet van nieuwe grafkuilen herkend worden. In het algemeen is de bewaring van de beenderen goed. Acht skeletten zijn voor meer dan 75% bewaard, acht andere voor 50-75% en vier skeletten zijn voor 25-50% bewaard. Drie skeletten zijn voor minder dan 25% aanwezig. Het lage aantal volledige skeletten heeft natuurlijk te maken met de beperkte afmetingen van de opgravingsput: enkele skeletten liggen slechts deels binnen de opgravingsput of zijn verstoord. Drie schedels ten slotte vormen geen primaire depositie.[56] Een evaluatie van alle skeletten is gebeurd door fysisch antropologe Katrien Van de Vijver (KBIN). Hieronder volgt een korte omschrijving, voor een meer gedetailleerde beschrijving wordt verwezen naar het assessmentrapport (zie bijlage).

Tijdens de opgraving zijn relatief weinig oversnijdingen vastgesteld, echter zijn er bij de evaluatie bij elf individuen intrusieve menselijke botfragmenten geobserveerd. Ook dierlijk bot en aardewerk is als verstoord materiaal binnen de grafvulling te beschouwen. Tijdens de opgraving zijn geen aanwijzingen gevonden van kistbegravingen. Noch kisthout, noch kistnagels werden aangetroffen, enkel een grafkuilaflijning is, soms deels, te onderscheiden. Het begraven in open grond of in een kuilgraf wordt bevestigd door de archeothanatologische observaties bij elf individuen. Het behoud van verschillende anatomische verbindingen en de onstabiele positie van enkele beenderen wijst bij deze skeletten op een instroom van aarde die de beenderen op hun plaats hield. Bij enkele skeletten kan door de lineariteit van het lichaam tevens een wandeffect genoteerd worden van een kuil (of kist). Voor twee graven zijn er daarentegen wel aanwijzingen voor mogelijke ontbinding in een open ruimte geobserveerd.

De individuen zijn voornamelijk bijgezet in eenvoudige kuilgraven. Bij vijf skeletten wijst de anatomische positie op een begraving in een eerder smalle kuil. In de kerkhofgrond en bij sommige skeletten zijn enkele kopspeldjes en kleine kledijhaakjes aangetroffen, wat wijst dat de personen vermoedelijk in een lijkwade waren gewikkeld. Alle individuen, met uitzondering van één (VIII-S11), zijn begraven met een west-oost oriëntatie. De houding van het lichaam varieert daarentegen soms opvallend. Negentien skeletten zijn op de rug begraven, één individu (VIII-S09) ligt deels op de zijn linkerzijde. De oriëntatie naar links en het wandeffect naar rechts bij skelet VIII-S09 doet een associatie vermoeden met skelet VIII-S08 (Afbeelding 24). Tussen de twee begravingen is geen duidelijke kuilaflijning te onderscheiden, mogelijk suggereert hun nabijheid en de gerelateerde ongewone positie van VIII-S09 op een meervoudige begraving met VIII-S08. Het blijft onduidelijk of het een simultaan (op hetzelfde moment) of een collectief (in verschillende fases) kuilgraf betreft.

Van individu VIII-S25 liggen enkel de voeten binnen de opgravingsput. De rechtervoet lijkt aan de linkerkant met de zoolkant naar boven te liggen. Dit zou op buikligging kunnen wijzen. Skelet VIII-S11 ligt volledig binnen de opgravingsput en is volgens een oost-west oriëntatie

54 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27312.
55 Overgenomen uit Van de Vijver 2022.
56 Overgenomen uit Van de Vijver 2022.

op de buik begraven. De rechterarm ligt naar achteren gebogen met de hand op het bekken terwijl de linkerarm onder de buik lijkt te liggen. Het individu is aldus eerder onzorgvuldig en oneerbiedig bijgezet en ligt deels naast skelet VIII-S12 (Afbeelding 25).

Afb. 24. Mogelijk meervoudige begraving VIII-S08 (links) en VIII-S09 (rechts), grondplan F. De grafkuil doorsnijdt loopniveau VIII-14, aan het voetuiteinde doorsnijden de begravingen het uitbraakspoor VIII-7.

Skelet VIII-S12 is op een meer traditionele manier begraven volgens een west-oost oriëntatie op de rug. De benen zijn daarentegen wel ongewoon gebogen. Beide deposities zijn geassocieerd met elkaar, maar het is wederom onduidelijk of het om een een simultaan (op hetzelfde moment) of een collectief (in verschillende fases) kuilgraf gaat. Buikbegravingen worden vaak in verband gebracht met personen die uit de gratie van de samenleving gevallen zijn of als 'gevaarlijk' gezien worden door bijvoorbeeld een bepaalde ziekte.

Afb. 25. Mogelijk meervoudige begraving van VIII-S11 (oost-west op de buik begraven, voorgrond links) en VIII-S12 (west-oost op de rug, rechts op de foto), grondplan E. Aan het hoofd van VIII-S11 ligt een losse schedel. Ten westen ligt begraving VIII-S10.

Afb. 26. Begravingen VIII-S04 (onder) en VIII-S05 (boven), beiden begraven met de rechterarm gekruist op het bekken en de linkerarm gekruist op de schouder, grondplan E.

Er was enige variatie in begravingswijze wat betreft de positie van het hoofd, de armen en de benen. Bij tien individuen liggen de benen gestrekt, voor vier individuen is eerder een ongewone positie vastgesteld (naar links of rechts gebogen). De gekruiste en opzij gedraaide benen van VIII-S03 is eerder uitzonderlijk. Regelmatig zijn de individuen begraven met de rechterarm op het linkerbekken en de linkerarm op de rechterschouder (Afbeelding 26) of omgekeerd. Bij drie individuen is één arm gestrekt en de ander gebogen of gekruist, de overige hebben eerder een ongewone positie. De populatie binnen de opgravingsput wordt gevormd door vijf minderjarigen, waarvan slechts één individu jonger dan 12 jaar. De overige 21 individuen zijn ouder dan 18 jaar, mogelijk gaat het om zes vrouwen, zes mannen en negen onbepaald. Een gedetailleerde studie van de begravingswijzen kan bijkomende informatie opleveren over de grafgebruiken. Op een kleine oppervlakte wordt immers een relatief grote variëteit een begravingen geregistreerd.

Voor 21 van de 26 individuen zijn tijdens het assessmentonderzoek veranderingen geobserveerd op de tanden en beenderen, geassocieerd met pathologische letsels. Men moet rekening houden dat tijdens het assessment voornamelijk de opvallende variaties geregistreerd werden en de pathologische veranderingen vrijwel zeker een onderschatting vormen. De pathologische veranderingen op een relatief groot aantal individuen wijst op mogelijke ziekten en infecties, groeistoornissen, kwetsuren, mechanische stress en aangeboren afwijkingen. Veranderingen op de tanden bestaan bijvoorbeeld uit cariës, *calculus*, *ante-mortem* tandverlies, tandinfectie en tandhypoplasie (groeistoplijnen op het email). Op de beenderen zijn veranderingen te herkennen in de vorm van *cribra orbitalia*, degeneratieve gewrichtsveranderingen, periosteale nieuwe botvorming, *ante-mortem* trauma, *Schmorlse noduli* (herniatie), entheseale letsels, verbening van zachte weefsels of kraakbeen en aangeboren afwijkingen. Skelet VIII-S02 vertoonde bijvoorbeeld ook opvallende veranderingen aan het linker heupgewricht, met gevolgen voor de mobiliteit.

Het fysisch-antropologisch onderzoek toont aan dat niet enkel vrouwen, maar eveneens mannen en subadolescenten hier begraven liggen. Bovendien doen de talrijke pathologische veranderingen vermoeden dat hier de overleden zieken zijn begraven. Uit teksten is geweten dat gewonde soldaten uit de Slag van Oudenaarde in 1708 in het hospitaal zijn verzorgd en na overlijden begraven zijn in “den hof”.[57] De kerkhofgrond dateert echter van vóór de Slag van Oudenaarde, bovendien zijn er geen aanwijzingen van sporen van geweld geobserveerd tijdens het fysisch-antropologisch onderzoek.

Men kan niet uitsluiten dat op deze locatie ook geen zusters Bernardinnen zouden begraven zijn. Toch lijkt het eerder ongewoon dat men de kloosterszusters zou begraven tussen de zieken. Vaak zijn kerkhoven ingedeeld in zones en liggen de overleden kloosterzusters in een aparte zone. Het is bovendien ook gekend dat de gesloten gemeenschap een sterk elitair karakter had: enkel zusters van adellijke afkomst werden toegelaten.[58] Het lijkt eerder onwaarschijnlijk dat men afvalkuilen zou graven tussen overleden adellijke zusters.

Twee afvalkuilen

Twee vondstrijke kuilen doorsnijden de kerkhofgrond (Afbeelding 27 & Afbeelding 28). Beide afvalkuilen, VIII-26 en VIII-79 werden gegraven toen de kerkhofgrond in gebruik was. Kuil VIII-79 verstoort net niet begraving VIII-S26, maar vergraaft daarentegen wel begraving VIII-S19. De beide kuilen bevatten aardewerk, glas en metaal. Interessant is voornamelijk het consumptieafval in beide kuilen. Het dierlijk bot, voornamelijk visbot, en de mosselschelpen geven een beeld van het voedingspatroon uit deze periode. Het voedselspectrum zag er vrij rijk uit, wat suggereert dat het vermoedelijk om consumptieafval van de zusters gaat en

57 Met dank aan Nancy Lemay: Planquart, s.d., 116.
58 https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/27312.

Afb. 27. De rechthoekige kuil VIII-26 vanaf grondplan F met het talrijke aardewerk duidelijk zichtbaar.

Afb. 28. De grotere afvalkuil VIII-79 tekent zich pas duidelijk af vanaf grondplan E.

niet van de zieken. Het hospitaal werd vanaf 1363 uitsluitend door de zusters Bernardinnen bestierd. Dankzij aankopen en schenkingen kon de instelling talrijke gronden, huizen, tienden, renten, cijnzen en zelfs tolinkomsten verwerven. Dit leidde ertoe dat de (adellijke) zusters er een behoorlijke levensstijl op na konden houden. Ook uit de rekeningen van het

hospitaal blijkt een uitgesproken welstand: verschillende soorten wijn (ook tijdens de vasten), gevogelte, vlees, alle soorten vis, schaaldieren, groenten, fruit en specerijen. Het is op basis van de rekeningen niet uit te maken of deze goederen bestemd waren voor de zieken dan wel voor de zusters, maar het is zeker plausibel dat de zusters er zich te goed aan hebben gedaan.

Afvalkuil C. VIII-26 kon reeds deels op grondplan A worden vastgesteld en was opgevuld met een donkerbruine zandleem met inclusies van spikkels en brokjes houtskool, baksteen, kalkmortel en leisteen. Ze wordt verstoord door een recenter gootje VIII-28 en begraving VIII-S06 (Figuur 75). In totaal werden 634 scherven aardewerk uit deze kleine rechthoekige afvalkuil recupereerd. Het betreft voornamelijk rood aardewerk met wederom een variatie aan vormen als kommen, grapes, kamerpotten, papkommen, vergieten, teilen, borden, deksels, kannen en kruiken (Figuur 76, Tabel 4). Naast het lokaal aardewerk waren er ook twee fragmenten van een zalfpotje in majolica, versierd met blauwe lijnbeschildering.

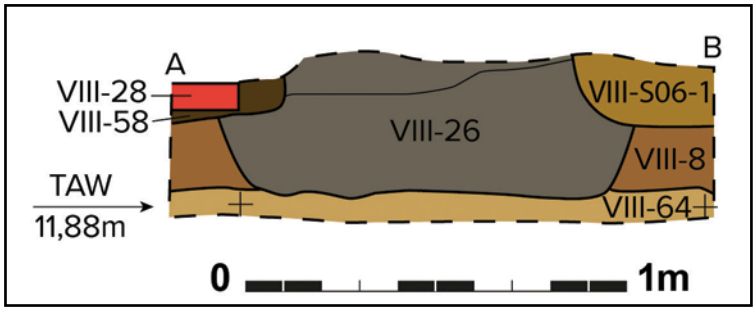

Fig. 75. Coupe op VIII-26 vanaf grondplan D. De kuil wordt doorsneden door de begraving VIII-S06 en een recenter gootje VIII-28.

Op basis van het aardewerk kan kuil C. VIII-26 gedateerd worden in de tweede helft van de 16de eeuw. Ook het glas bevestigd deze datering, zoals de bodem van een beker op gekerfde standring in groen Waldglas dat opkomt in het midden van de 16de eeuw (Afbeelding 29). Tussen de metaalvondsten bevonden zich o.a. 16 kopspeldjes en enkele kledijhaakjes. Naast kuil C. VIII-26 tekent zich in grondplan A een tweede kuil af. De kuil C. VIII-25 bevindt zich echter in de nutsleidingsleuf, buiten de verstoringsdiepte voor de septische put, en werd aldus niet gecoupeerd of verdiept. De kuil bestaat uit een eerder puinige vulling met vele brokken baksteen, kalkmortel, leisteen en tegels. Een datering is niet gekend.

Afb. 29. Glasvondst uit VIII-26 van een bodem op gekerfde standring in groen Waldglas.

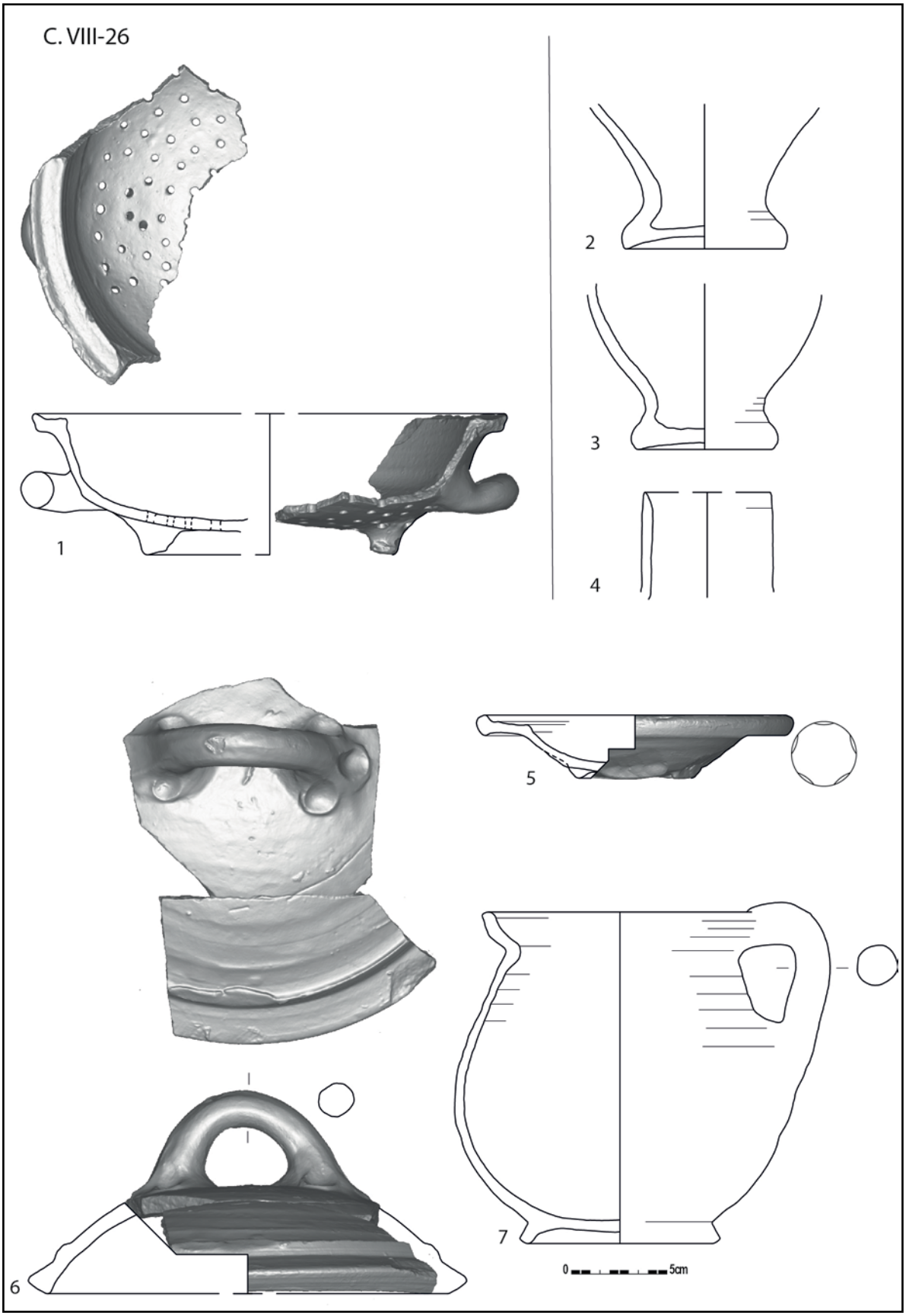

Fig. 76. Aardewerk uit de afvalkuil C. VIII-26.

1: Rood lokaal gedraaid vergiet (19-OUD-OLVH-123)
2-4: Steengoed met engobe/zoutglazuur kan/kruik (19-OUD-OLVH-143)
5: Rood lokaal gedraaid bord (19-OUD-OLVH-184)
6: Rood lokaal gedraaid deksel (19-OUD-OLVH-123)
7: Rood lokaal gedraaid kamerpot (19-OUD-OLVH-190)

TABEL 5: MATERIAAL UIT C. VIII-26.	
C. VIII-26	stuks
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kom	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	39
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / teil	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / dubbelbakje	1
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Bijna Steengoed (Rijnland) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen) / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / Zalfpotje	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Pijpaarde / Pijpjes	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	8
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / deksel	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kamerpot	35
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	14
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kom	10
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	456
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	8
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelgrape	5
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	7
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / vergiet	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / kan/kruik	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	27
Bot / Bewerkt bot / Kraal	1
Bot / Dierlijk bot	3
Bouwmateriaal / Daktegel	3
Glas / Drinkglas	20
Glas / Niet gedetermineerd	21
Glas / Vensterglas	18
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	42
Metaal / Ferro / Kledij / Gesp	1
Metaal / Ferro / Kledij / Niet gedetermineerd	1
Metaal / Ferro / Niet gedetermineerd	31
Metaal / Non-ferro / Constructie / Spijker/nagel	1
Metaal / Non-ferro / Kledij / Haakje/oogje	1
Metaal / Non-ferro / Kledij / Speld	22
Metaal / Non-ferro / Niet gedetermineerd	18
Natuursteen / Kralen	18

Afvalkuil C. VIII-79 was pas op grondplan E zichtbaar. De kuil heeft eveneens een donkerbruine zandleemvulling met spikkels en brokjes houtskool, baksteen, kalkmortel en leisteen. Het onderste pakket bestaat een meer puinige laag van baksteenbrokken (Afbeelding 30). Deze kuil kent grotere afmetingen (min. 1,5 m x 1,5 m) dan kuil C. VIII-26 en loopt verder door in het oostprofiel 11AB (Figuur 42).

Afb. 30. Gedeeltelijke coupe op de afvalkuil VIII-79 met onderaan een meer grover puinpakket. De kuil verstoorde net niet begraving VIII-S26.

De kuil bevat een minder grote hoeveelheid aardewerk en dierlijk bot dan kuil C. VIII-26. In totaal zijn 321 scherven verzameld van voornamelijk rood aardewerk, maar ook grijs aardewerk en steengoed komen voor (Tabel 5). Naast de meer algemeen voorkomende aardewerkvormen zoals kommen, grapes, voorraadpotten, bloempotten, papkommen, teilen, borden, kannen en kruiken werd ook een fragment van een spaarpot (Figuur 78: 3) en een mosterpot herkend (Figuur 78: 3). Uitzonderlijk is een volledig bewaarde kom uit rood aardewerk met inwendig vlakdekkend slibdecoratie (Figuur 77: 24; Afbeelding 31). De kom heeft een atypische vorm waarvoor er niet direct vergelijkingsmateriaal is gekend in Vlaanderen.[59] Zijn breed uitstaande rand dient niet voor een deksel, maar zijn hals is strikt genomen te breed voor een kwispedoor (spuwpot). Andere opties zijn een vuurtest (komfoor), een beslagkom of aderlaatkom. Bepaalde metalen aderlaatkommen hebben een gelijkaardige vorm, maar een voorbeeld in aardewerk is aldus ongekend (Afbeelding 32). In oude hospitalen ging het eigenlijk voornamelijk om de zeven werken van barmhartigheid en kwam de medicalisering pas later op. In het archief van het Hôpital Notre-Dame à la Rose (Lessines) zijn er aanwijzingen dat reeds in de beginfase van het hospitaal (13de eeuw) een barbier-chirurgijn langskwam. Aderlaatkommen kunnen aldus voorkomen binnen kloosterhospitaal-contexten.[60] Over de functie van deze kom is derhalve nog geen consensus.

Op basis van het steengoed kan de kuil aan het einde van de 16de eeuw gedateerd worden. Stratigrafisch gezien is kuil C. VIII-79 jonger dan afvalkuil C. VIII-26. Mogelijk is er vermenging gebeurd met de kerkhofgrond. Ook de glasvondsten uit deze kuil lijken iets ouder te zijn. Een ingevouwen voet van een voetbeker in groen Waldglas heeft een datering van ca. 1450-1550. Een eendelige beker is voornamelijk populair in de eerste helft van de 16de eeuw (Afbeelding 33).[61] Naast enkele glasvondsten zijn ook metaalvondsten ingezameld, o.a. een sterk verweerde munt, 20 kopspeldjes en enkele kledijhaakjes.

59 Rondvraag werd gedaan bij Koen De Groote (aOE), Maxime Poulain (UGent) en Jan Huyghe (Raakvlak).
60 Informatie verkregen van Elise Bocquet, Musée de l'Hôpital Notre-Dame à la Rose (Lessines).
61 Met dank aan Koen De Groote; Henkes 1994, 96-99.

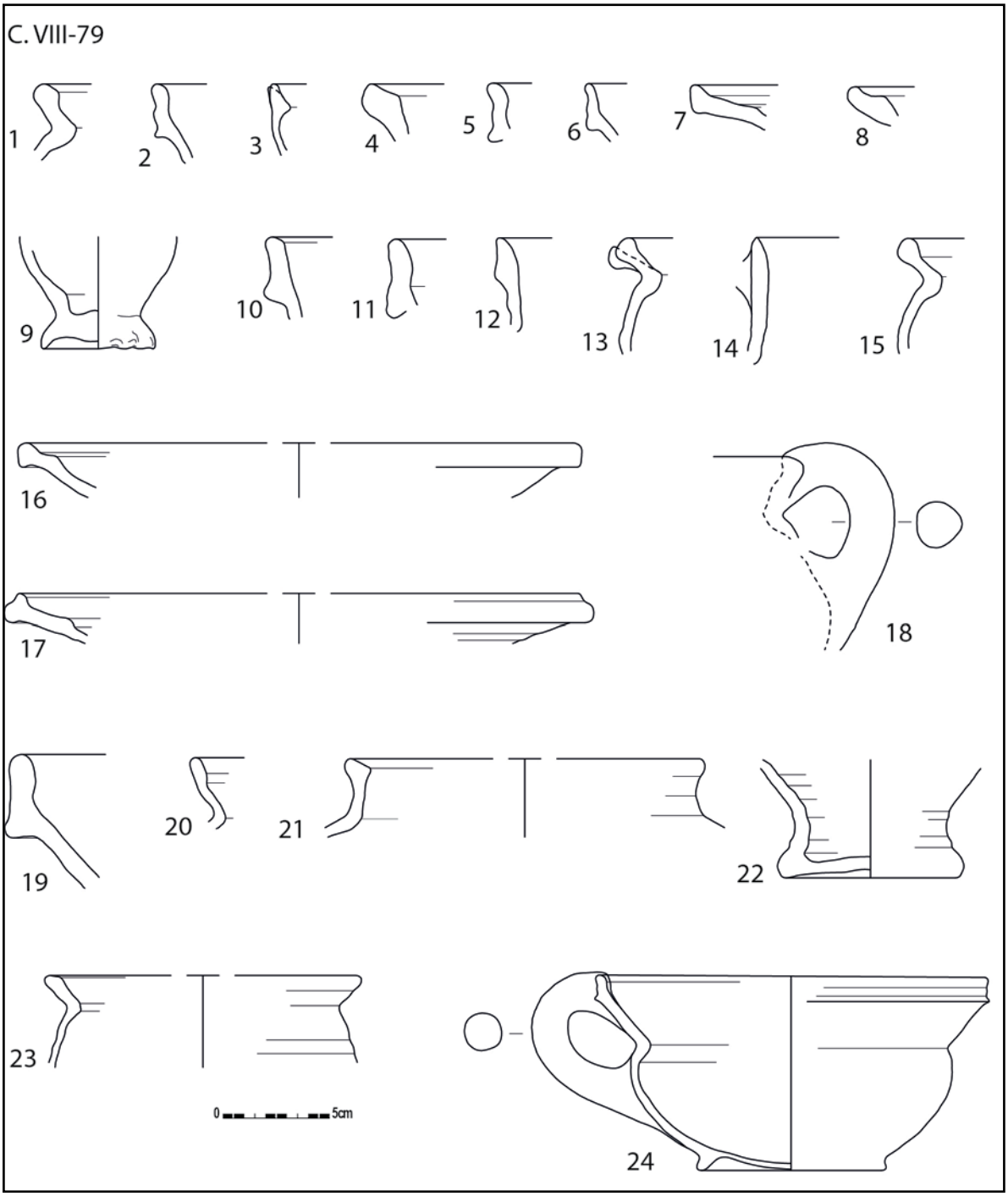

Fig. 77. Aardewerk uit de afvalkuil C. VIII-79.

1; 4: Grijs lokaal gedraaid kom (19-OUD-OLVH-192)
2: Rood lokaal gedraaid papkom (19-OUD-OLVH-192)
3: Rood lokaal gedraaid steelkom (19-OUD-OLVH-192)
5: Rood lokaal gedraaid teil (19-OUD-OLVH-193)
6: Rood lokaal gedraaid papkom (19-OUD-OLVH-193)
7: Rood lokaal gedraaid bord (19-OUD-OLVH-193)
8: Rood lokaal gedraaid bloempot (19-OUD-OLVH-195)
9: Rood lokaal gedraaid beker (19-OUD-OLVH-195)
10-11: Rood lokaal gedraaid teil (19-OUD-OLVH-195)
12: Rood lokaal gedraaid kan/kruik (19-OUD-OLVH-195)
13: Rood lokaal gedraaid steelgrape (19-OUD-OLVH-195)
14: Steengoed met engobe/zoutglazuur (19-OUD-OLVH-195)
15: Rood lokaal gedraaid grape (19-OUD-OLVH-195)
16-17: Rood lokaal gedraaid bord (19-OUD-OLVH-195)
18; 20: Rood lokaal gedraaid grape (19-OUD-OLVH-201)
19: Rood lokaal gedraaid teil (19-OUD-OLVH-201)
21: Grijs lokaal gedraaid voorraadpot (19-OUD-OLVH-201)
22: Steengoed met engobe/zoutglazuur kan/kruik (19-OUD-OLVH-201)
23: Rood lokaal gedraaid steelgrape (19-OUD-OLVH-113)
24: Rood lokaal gedraaid kom (19-OUD-OLVH-177)

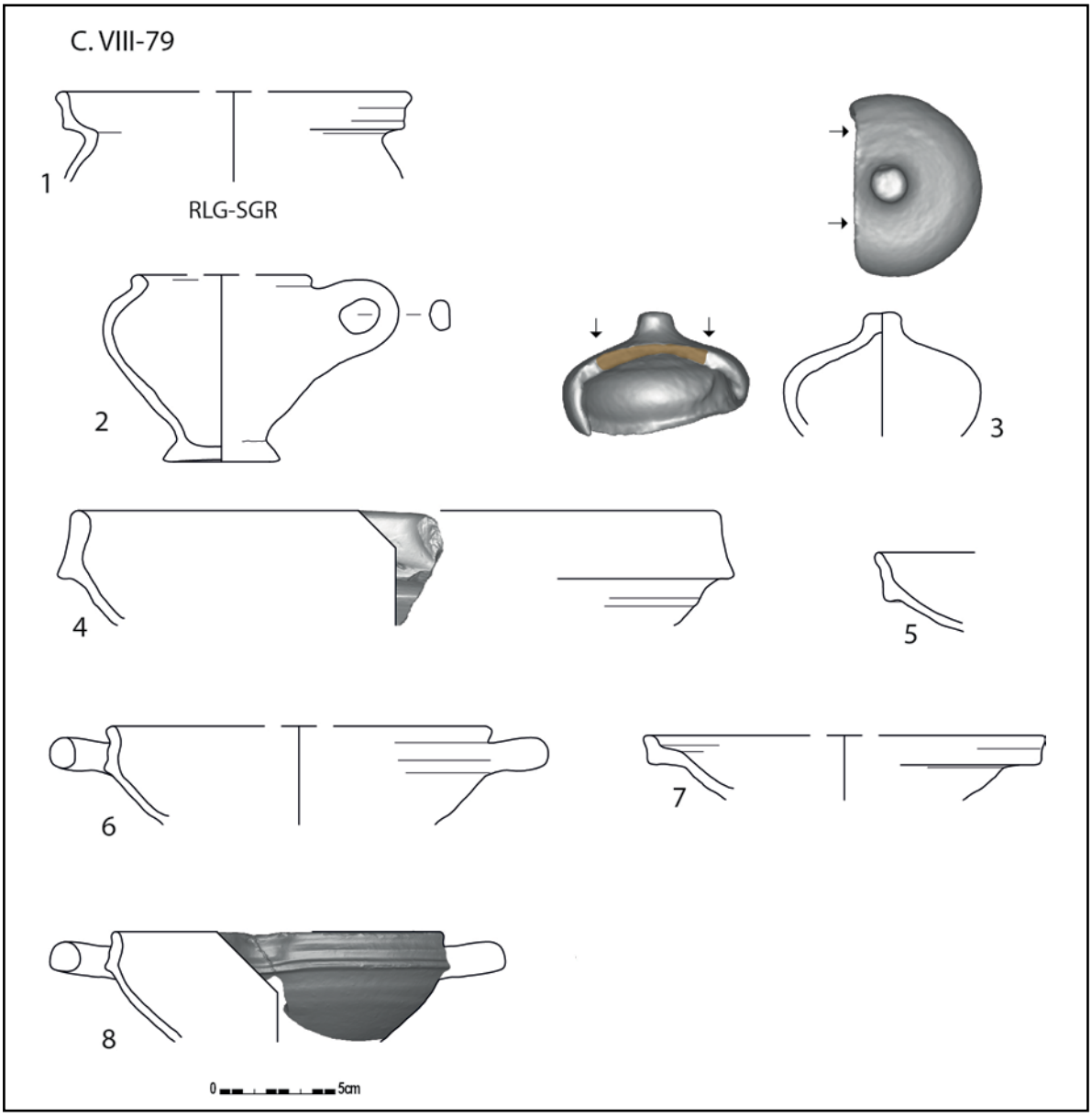

Fig. 78. Aardewerk uit de afvalkuil C. VIII-79.

1: Rood lokaal gedraaid steelgrape (19-OUD-OLVH-177)
2: Rood lokaal gedraaid mosterdpot (19-OUD-OLVH-177)
3: Rood lokaal gedraaid spaarpot (19-OUD-OLVH-177)
4: Rood lokaal gedraaid teil (19-OUD-OLVH-177)
5-6; 8: Rood lokaal gedraaid papkom (19-OUD-OLVH-177)
7: Rood lokaal gedraaid bord (19-OUD-OLVH-177)

Afb. 31. Kom in rood aardewerk uit C. VIII-79 (19-OUD-OLVH-177). De kom heeft een breed uitstaande rand, wat een atypische vorm is.

Afb. 32. Voorbeeld van een metalen aderlaatkom (bron: http://www.engelfriet.net/Alie/aderlating.htm).

Afb. 33. Een ingevouwen voet van een voetbeker in groen Waldglas uit C. VIII-79, sterk aangetast.

TABEL 6: MATERIAAL UIT C. VIII-79.

C. VIII-79	stuks
Aardewerk / Middeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei / Niet gedetermineerd	9
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / bloempot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kom	2
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	39
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / voorraadpot	3
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Hoogversierd / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / beker	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	4
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	5
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	2
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kom	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	189
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	9
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / spaarpot	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelgrape	5
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	1
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	8
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd / bord	3
Aardewerk / Middeleeuws / Rood / Niet gedetermineerd / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen) / kan/kruik	1
Aardewerk / Middeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur (Langerwehe, Raeren, Frechen, Keulen) / niet gedetermineerd	15
Aardewerk / Niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / Mosterdpot	8
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	6

Bot / Dierlijk bot	4
Bot / Dierlijk verbrand bot	3
Bot / Menselijk bot	1
Glas / Drinkglas	6
Glas / Fles	1
Glas / Niet gedetermineerd	1
Glas / Vensterglas	6
Metaal / Ferro / Constructie / Spijker/nagel	15
Metaal / Ferro / Kledij / Niet gedetermineerd	3
Metaal / Ferro / Niet gedetermineerd	3
Metaal / Non-ferro / Kledij / Haakje/oogje	2
Metaal / Non-ferro / Kledij / Speld	20
Metaal / Non-ferro / Munt	1
Metaal / Non-ferro / Niet gedetermineerd	10

Secundaire begravingen

Tijdens de opgraving werd de smalle leidingsleuf aangelegd, die de septische put moet verbinden met de bestaande riolering rond de Sint-Walburgakerk. Deze nutsleidingsleuf was omwille van de beperkte verstoring niet opgenomen binnen het vervolgonderzoek. Er zijn tijdens de werken twee knekelputten, C. VIII-35 en C. VIII-36, vastgesteld in de uitgegraven sleuf. Ze bestaan op het eerste zicht voornamelijk uit de lange beenderen en schedels. De grootte van de knekelputten kon niet vastgesteld worden.

Volgens de ruime datering van het aardewerk zou de binnenplaats gedurende 175 jaren als kerkhof zijn gebruikt. Mogelijk was er al snel plaatsgebrek en werden af en toe zones ontruimd en knekelputten gevuld. De kleine losse fragmentjes menselijk bot binnen de kerkhofgrond en de losse schedels wijzen ook op het sterk vergraven van de begravingen.

5.3.2.4.2.5. Fase 5: een natuurstenen uitbreiding VIII-44

In de kerkhofgrond, aan de noordoostzijde van de opgravingsput, is op een bepaald moment een muur opgetrokken bovenop de onderliggende skeletten. Muur C. VIII-44 loopt parallel met de zuidelijke kapelmuur en maakt een hoek aan de westzijde richting de kapel. Mogelijk betreft het hier een eerste aanbouw van de kapel. De muur is ongeveer 50 cm breed en nog slechts voor één rij stenen bewaard. Ze is opgetrokken uit grote Doornikse kalkstenen in combinatie met wat baksteenbrokken (Afbeelding 34). Bij het ontmantelen van de muur is een volledige baksteen gerecupeerd (24x11x4,5 cm). De mortel bestond uit een licht geelbruine kalkmortel.

5.3.2.4.2.6. Fase 6: een kasseien pad?

Na de afbraak van de muur C. VIII-44 is een kasseien pad bovenop de fundering gelegd. De kasseien waren ingebed in een grijsbruine leem en aan de westelijke zijde met boordstenen afgezet. Het pad C. VIII-38 is slechts fragmentair bewaard, maar vormt mogelijk een pad of wegdek op het binnenhof of tijdens de laatste fase van het kerkhof?

5.3.2.4.2.7. Fase 7: een 18de-eeuws ophogingspakket en 18de-19de-eeuwse muren

Vermoedelijk is het kerkhof op de binnenplaats in de loop van de 17de eeuw opgegeven. Het *Plan d'Oudenarde* (1746, Figuur 22) en de hierop gebaseerde *Maquette van Nézot* (1748-1752, Figuur 23) tonen aan dat geplande septische put zich mogelijk ter hoogte van een niet meer bewaarde aanbouw aan de kapel bevindt. Mogelijk ging de opgave van het kerkhof gepaard met een gedeeltelijke ophoging én de bouw van een bakstenen uitbreiding aan de kapel.

Afb. 34. De natuurstenen muur C. VIII-44, mogelijk uit recuperatiemateriaal opgetrokken, grondplan C.

Afb. 35. De kasseipad C. VIII-38 met boordstenen aan de westzijde, grondplan B.

Een ophogingspakket van ca. 50 cm donker grijsbruine leem met inclusies van spikkels en brokjes houtskool, baksteen, kalkmortel en tegel, bedekt de kerkhofgrond (cfr. hoofdstuk 5.3.1.2.2: profielen 8AB, 9AB & 11AB). Deze ophoging, C. VIII-1, bevat tevens los menselijk bot en bestaat vermoedelijk deels uit vergraven kerkhofgrond. Naast 202 scherven aardewerk, bevatte de ophoging ook dierlijk en menselijk bot en enkele glas- en metaalvondsten. Het aardewerk bestond voornamelijk uit rood aardewerk, maar ook steengoed, industrieel steengoed, faience, porselein en majolica zijn teruggevonden (Afbeelding 36 & Afbeelding 37). Op basis van het aardewerk kan de ophoging geplaatst worden in de 18de eeuw.

Afb. 36. Twee scherven van Qianlong porselein (kapucijnergoed) met blauwe beschildering van lijnen, fauna en flora, uit ophoging C. VIII-1 (19-OUD-OLVH-83).

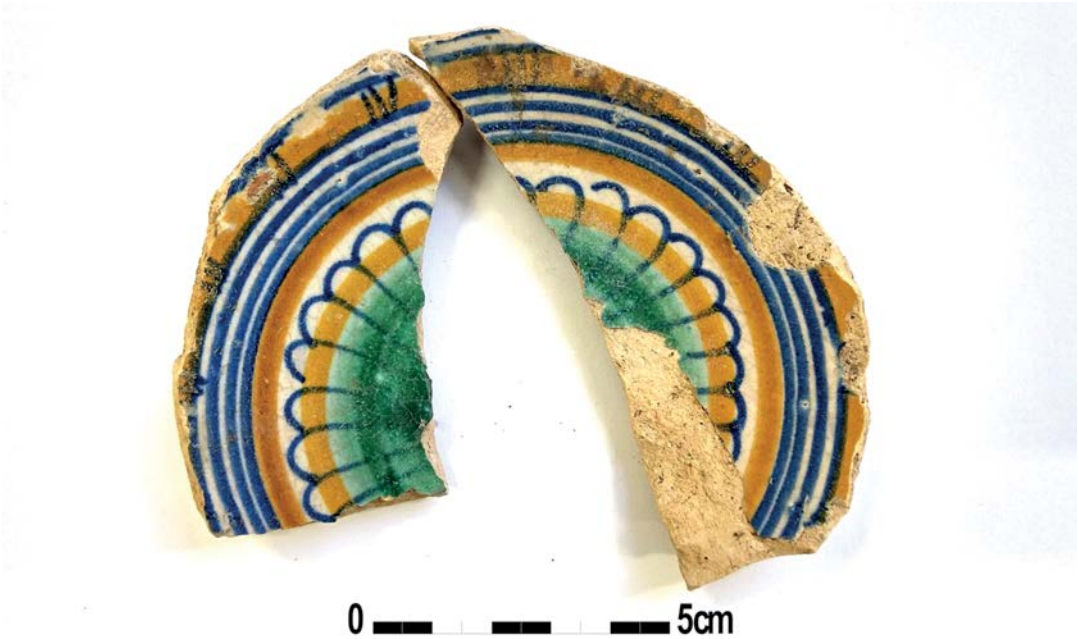

Afb. 37. Twee scherven van een majolica-bord, geometrisch beschilderd in het groen, oranje en blauw, uit ophoging C. VIII-1 (19-OUD-OLVH-83).

TABEL 7: MATERIAAL UIT OPHOGINGSLAAG C. VIII-1.

C. VIII-1	stuks
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / kom	3
Aardewerk / Middeleeuws / Grijs / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	6
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Aardewerk in lichtoranje klei / Niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Ander witbakkend aardewerk / papkom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / kom	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / niet gedetermineerd	5
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Faience / theekop	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Majolica / bord	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Ander aardewerk / Porselein / theekop	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / bord	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / deksel	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / grape	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kan/kruik	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / kom	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / komfoor	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / niet gedetermineerd	94
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / pan	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / papkom	3
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelgrape	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / steelkom	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / teil	32
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Rood / Lokaal gedraaid / vergiet	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Industrieel steengoed / koffiekop	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Industrieel steengoed / niet gedetermineerd	2
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / kan/kruik	4
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed met engobe/zoutglazuur algemeen / niet gedetermineerd	23
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Siegburg / drinknap	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Siegburg / niet gedetermineerd	1
Aardewerk / Postmiddeleeuws / Steengoed / Steengoed type Westerwald / niet gedetermineerd	1
Bot / Dierlijk bot	2
Bouwmateriaal / Daktegel	3
Bouwmateriaal / Vloertegel	1
Glas / Drinkglas	1
Glas / Fles	1
Glas / Niet gedetermineerd	1
Metaal / Non-ferro / Kledij / Haakje/oogje	1
Metaal / Non-ferro / Kledij / Speld	1
Natuursteen / Constructie bewerkt	1
Schelp / Niet gedetermineerd	3

Doorheen de ophogingslaag loopt de fundering van een brede oost-west georiënteerde muur C. VIII-16, opgebouwd uit bakstenen van 21-22 x 10,5-11 x 4,5-5 cm en ingebed in een zeer harde licht grijze kalkmortel. De fundering C. VIII-16 verloopt getrapt en verstoord een groot deel van de opgravingsput. De muur maakt twee noordelijke aftakkingen, waarvan de

oostelijke aftakking geregistreerd werd in de nutsleidingsleuf. Er wordt een binnenruimte gecreëerd waarin nog een tegelvloer deels bewaard is. Vloer C. VIII-23 bestaat uit vierkante tegels van 13 x 13 x 2,4 cm in halfsteens patroon, gevoegd met een harde witte kalkmortel. De bijhorende opmaaklaag C. VIII-31 bestaat uit een geelbruine zandleem. De westelijke aftakking van muur C. VIII-16 heeft een haardwang, de andere zijde bevindt zicht buiten de opgravingsput (Afbeelding 38). Op de plaats van de haardwang vertonen de tegels dan ook verbrandings- en roetsporen.

Direct onder de pleinbedekking en betonopmaak bevindt zich nog een deels bewaard loopniveau C. VIII-105. In profiel 9AB is te zien hoe dit dun zwartgrijs laagje mogelijk eveneens een loopniveau vormt van muur C. VIII-16. De tegelvloer C. VIII-23 en baksteenmuur C. VIII-16 representeren vermoedelijk de 18de-eeuwse aanbouw aan de zuidelijke gevel van de kapel, zoals weergegeven op de Maquette van Nézot (Figuur 23). Op de maquette is bovendien op het zijgebouwtje een schoorsteentje aangebracht, wat mogelijk overeenkomt met de haard.

Afb. 38. Bakstenenmuur VIII-16 kent een oost-west verloop over de put en bakent in het noordoosten een ruimte af met een deels bewaarde tegelvoer VIII-23. Één zijde van een haardwang ligt binnen de opgravingsput.

Afb. 39. Onder de bakstenen muur VIII-16 lopen twee gootjes richting de kapel. Gootje VIII-17 mondt uit in een kleine rechthoekige bakstenen constructie tegen de noordelijke aftakking van VIII-16.

Afb. 40. Het bakstenen gewelf VIII-30 in de nutsleidingsleuf, buiten het projectgebied.

De muur C. VIII-16 heeft aansluiting met een oost-westlopende muur die verder doorloopt onder een meer recente aanbouw van de kapel. De muur C. VIII-16 en de (vroegere) kapel staan ook in verband met drie bakstenen gootjes met natuurstenen dekstenen die het grondvlak doorkruisen. In één gootje (C. VIII-4) was nog een loden leiding bewaard. Een kleine rechthoekige constructie is aangebouwd tegen de haardmuurzijde van C. VIII-16, hierin mondt gootje C. VIII-17 uit (Afbeelding 39). Uit de vulling werden zeven scherven verzameld,

te plaatsen in de 18de eeuw. De twee andere gootjes (C. VIII-4 en C. VIII-28) lopen verder in het noordprofiel richting de kapel.

Ten slotte wordt in de nutsleidingsleuf een bakstenen gewelf aangesneden. De muren waren opgebouwd uit bakstenen van 22,5 x 8,5 x 5 cm en ingebed in een harde licht grijze kalkmortel. Iets meer naar het oosten kan in de nutsleidingsleuf ook een fragmentaire muur herkend worden die mogelijk de aanzet naar een gewelf maakt. Omwille van het beperkte zicht in de nutsleidingsleuf en het ontbreken van vondstmateriaal, kunnen deze twee structuren moeilijk gesitueerd worden in tijd en functie. Het kleine baksteenformaat en harde mortel doen eveneens eerder een 18de-19de-eeuwse oorsprong vermoeden.

5.4. BESCHRIJVING VAN HET BESTAND AAN CULTURELE VONDSTEN EN NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN

5.4.1.Beschrijving van de analysemethoden en -technieken

De vondsten zijn tijdens het terreinwerk met een uniek volgnummer (inventarisnummer) gekoppeld aan een individueel laagnummer. Op die manier is er een dubbele controle waardoor het foutenpercentage tijdens het inzamelen van de vondsten bijna volledig kan gereduceerd worden. Bij de analyse worden de vondsten per laagnummer (spoorniveau) ingevoerd in de SOLVA-Archeologiedatabank. Deze databank voorziet een uitgebreide mogelijkheid tot determinatie, datering en assessment. Hieraan zijn de verschillende vondst- en staalnummers van de vondsten gekoppeld. Bij het ingeven van de vondsten wordt 'automatisch' een datering gegenereerd, maar deze kan manueel overschreven worden. Dit geldt op spoor-, spoorcombinatie- en structuurniveau. De databank laat eveneens toe de vondstgegevens te bevragen en te exporteren naar Excel. Bovendien kan voor elke vondst een logboek van de verschillende behandelingen aangemaakt worden. Het aardewerk wordt in technische groep onderverdeeld, en nadien per vorm geteld. Voor de datering van het aardewerk wordt steeds de volledige context (spoorcombinatie) in ogenschouw genomen.

5.4.2. Beschrijving van de uitwerkingsmethoden

Zie hoofdstuk 5.3. Het aardewerk is ingevoerd door Wouter De Mayer (SOLVA), in overleg met Koen De Groote (aOE). Het bouwkundig aspect werd geëvalueerd door Jelle Moens (SOLVA).

5.4.3. Beschrijving van de vondsten

De relevante vondsten zijn besproken in hoofdstuk 5.3.2.4 bij de respectievelijke laag. Een overzicht van de determinatie van de vondsten is terug te vinden in de lijst in bijlage.

5.4.4. Beschrijving en analyse van de vondstcategorieën

Zie hoofdstuk 5.3.2.4 en bijlage.

5.4.5. Analyse van de typologische, chronologische en ruimtelijke indeling van de vondsten

In hoofdstuk 5.3.2.4 zijn de verschillende relevante vondsten besproken in relatie met de spoorcombinaties waarin deze zijn gevonden.

5.5. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.5.1. Relatieve datering op basis van het sporenbestand en vondstenbestand

Zie hoofdstuk 5.3.2.4 voor een gedetailleerde uitwerking van de chronologie per deelzone.

Ondanks de beperkte oppervlakte van het archeologisch onderzoek, is het mogelijk om enkele summiere uitspraken te doen over de verschillende (bouw)fases.

De jongste fase uit het onderzoek behelst de serie renovatiewerken die uitgevoerd zijn aan

het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw. De puinige ophogingslagen uit de pandgang (C. VI-1) en de verschillende aanpalende kamers (= C. VI-35, C. VI-37, C. VI-38, C. VI-39), kunnen worden toegeschreven aan de 19de eeuw. Bij deze ophoging horen wellicht ook de recente muren in kamers 1 en 2 zoals muur C. VI-105 en C. VI-107 die binnenin een oudere kern lijken te hebben. Sommige recente muren hernemen een ouder traject mits een kleine herpositionering.

Onder de recente ophogingslaag stak op verschillende plaatsen een goed bewaarde kepervloer: zowel in de pandgang als in de verschillende kamers ten zuiden van de pandgang. Het is duidelijk dat deze vloer (en bijpassende indeling) lang bepalend is geweest in de organisatie van deze zijde van het klooster. Deze kepervloer wordt op verschillende plaatsen doorbroken door recentere muren of was afgewerkt tegen een muur die later herzet is, zoals in kamer 2 waar de kepervloer C. VI-54 aan de noordzijde oorspronkelijk afgewerkt is tegen een muur die later zo'n 10 cm verzet is geweest.

De muur die kamer 1 en kamer 2 scheidt, heeft duidelijk een oudere fase gekend. De afwerking van de kepervloer C. VI-54 is hiervan getuige. Vloer C. VI-54 lijkt op sommige plaatsen afgewerkt, maar loopt niet overal tot de huidige muur. Het noordelijk gedeelte van muur C. VI-60 staat gebouwd op de kepervloer. Wanneer de muur in zuidelijke richting wordt gevolgd, is te zien dat het verloop van de muur verder afwijkt van de kepervloer. Op het meest zuidelijke punt van de kamer is een verschil van enkele centimeters waar te nemen tussen de vloer (C. VI-54) en de muur (C. VI-60). Ook in de grootste ruimte (kamer 1) is duidelijk te zien dat er na de aanleg van de kepervloer een muur is opgetrokken die de ruimte opdeelt, en daarbij een oude overspanning dicht maakt.

Onder de kepervloer zijn meerdere ophogings- of opmaaklagen aanwezig (C. VI-110, C. VI-111, C. VI-112, C. VI-118 en C. VI-125) die in de late middeleeuwen te situeren zijn. Aan de noordelijke muur in kamer 2 lopen C. VI-110 en C. VI-111 tot tegen muur C. VI-120. Dit is wellicht de oudere fase van muur C. VI-54.

De oudste muurfragmenten situeren zich aan de zuidkant van de kamers, aan de kant van de hospitaalkapel. Er zijn twee raampartijen zichtbaar, deels in Doornikse kalksteen. De ramen wijzen er op dat op het moment dat de muren gezet werden, er nog geen bebouwing was aan de noordkant van de kapel.

In de sporen aangetroffen in de opgravingsput buiten de kapel is doordat daar meer in de diepte kon gewerkt worden, wel een duidelijke fasering op te merken.

Het onderste pakket van de opgraving bestaat uit een dik laatmiddeleeuws ophogings- of opvullingspakket. Op deze laag was uitsluitend in de zuidelijke helft van de opgravingsput een deel van een loopniveau bewaard gebleven. In de zuidwestelijke hoek lag hierop nog een restant *in situ* verbrande leem. Een noord-zuidlopend uitbraakspoor en een restant van een natuurstenen muur vormen de oudste fases binnen de opgravingsput. Het loopniveau en mogelijks ook de eerste bouwfases kunnen in verband gebracht worden met de Bogaarden die reeds in de 13de eeuw de locatie bewoonden.

Na de komst van de zusters Bernardinnen (1379-1382) wordt deze locatie vanaf ongeveer het einde van de 15de eeuw gebruikt als begraafplaats voor in hoofdzaak de overleden zieken, wat af te leiden is uit de analyse van de opgegraven skeletresten. Ten zuiden van de kapel bevindt zich een binnenhof, vermoedelijk afgesloten van de stad. Het aardewerk uit de kerkhofgrond is breed te dateren tussen 1475-1650, het overgrote deel van het aardewerk is te plaatsen tussen 1550-1625. Ondanks het gebruik als begraafplaats worden er ook afvalkuilen gegraven waarin aardewerk, glas, dierlijk bot en mosselschelpen waren in weggegooid. Bovenop enkele skeletten en een afvalkuil uit de tweede helft van de 16de eeuw

wordt in een latere fase een muur gebouwd uit gerecupereerde Doornikse kalksteenblokken en baksteenbrokken. De muur loopt noord-zuid en maakt een hoek richting de kapel. Het is niet duidelijk of bij de bouw van deze natuurstenen aanbouw aan de kapel de locatie nog in gebruik was als kerkhof. Enige tijd later wordt deze aanbouw terug afgebroken en loopt een kasseien pad er deels overheen.

De laatste fases dateren voornamelijk in de 18de eeuw. Boven de kerkhofgrond komt een 18de-eeuws ophogingspakket met ook deels vergraven kerkhofgrond. Het gebruik van de binnenplaats als begraafplaats is dan definitief gestopt. De aanleg van een grotere bakstenen aanbouw kan vermoedelijk ook in deze periode geplaatst worden. Een brede muur loopt oost-west doorheen de opgravingsput en heeft twee noordelijke aftakkingen richting de kapel. Binnen deze ruimte is nog deels een tegelvoer met haardwang bewaard. Meerdere gootjes kruisen de opgravingsput. Het geheel wordt uiteindelijk afgedekt door een meer recent loopniveau dat nog deels bewaard is gebleven onder de betonopbouw van de huidge pleinbedekking.

5.5.2. Absolute datering op basis van vondsten

Zie hoofdstuk 5.3.2.4. en 5.5.1.

5.5.3. Absolute datering op basis van natuurwetenschappelijke dateringstechnieken

Niet van toepassing.

5.5.4. Absolute datering op basis van historische bronnen

De muur die in kamer 1 de bakstenen kepervloer doorsnijdt is waarschijnlijk te linken aan de grote verbouwingswerken die tussen 1898-1901 en in 1924 zijn uitgevoerd door A. Vossaert, hoewel de bronnen voor deze werken vooral gewag maken van de restauratie van de kapel. Er zijn verschillende restauratie-en herbouwwerken beschreven door Devos (1993/1998), maar gezien de beperkte omvang van het archeologische vooronderzoek, zijn deze voorlopig niet te linken aan de opgegraven sporen en structuren.

5.5.5. Tafonomische opbouw en formatie van de archeologische site

Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal kende een lange geschiedenis die terug gaat op 13de -eeuwse gebouwen van de Bogaarden en mogelijks zelfs ouder. Het is niet geweten in hoeverre deze gebouwen geïncorporeerd werden, dan wel vervangen zijn nadat ze gedwongen werden de plek te verlaten ten voordele van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal. In de loop van de eeuwen en dan vooral in de 16de, begin 17de en late 18de eeuw vonden er grote werken plaats aan het complex. Tijdens de 19de en 20ste eeuw veranderde het totaalbeeld van het hospitaal volledig[62]

5.6. SYNTHESE VAN DE KENNIS OVER DE ARCHEOLOGISCHE SITE

5.6.1. Gemotiveerde interpretatie van de vondsten, vondstcategorieën, sporen, spoorcombinaties, spoorcategorieën, archeologische structuren, en activiteitenzones

Het complex zoals het vandaag gekend is, het resultaat van een hele resem verbouwings-, herbouw- en nieuwbouwwerken. De oudste delen van de gebouwen (kapel) gaan zeker terug tot de 13de eeuw, en waarschijnlijk loopt de historie van de plaats nog een stuk verder terug in de tijd. In welke mate de oude gebouwen van de bogaarden geïncorporeerd zijn, dan wel volledig vervangen werden, is nog niet bestudeerd.[63] De huidige vloeren dateren uit de laatste grondige verbouwingsfase. Tijdens deze verbouwingen werd een sleuf gegraven om een nieuwe muur in te zetten. Deze sleuf doorsneed duidelijk een 16de-17de-eeuwse bakstenen kepervloer. De insteek van de muur is afgedekt met een puinig ophogingspakket dat op basis

62 Devos 1998, 82.
63 Devos 1998, 84.

van de vondsten in de 19de of in de vroege 20ste eeuw te situeren is. Waarschijnlijk is deze fase te linken aan de verbouwingswerken onder A. Vossaert aan het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw.

De meest opvallende structuur, en meest constante binnen de opgraving is een bakstenen kepervloer die zowel in de pandgang, als in de aanpalende kamers is gelegd. De kepervloer reflecteert een oudere fase van zowel de vleugel tussen de kapel en de pandgang als de pandgang zelf. De kepervloer wordt op verschillende plaatsen doorbroken door recentere muren en was soms afgewerkt tegen een muur die later herzet is, zoals in kamer 2 waar de kepervloer C. VI-54 aan de noordzijde oorspronkelijk afgewerkt is tegen een muur die later zo'n 10 cm verzet is geweest.

De muur die kamer 1 en kamer 2 scheidt, heeft duidelijk een oudere fase gekend. De afwerking van de kepervloer C. VI-54 is hiervan getuige. Vloer C. VI-54 lijkt op sommige plaatsen afgewerkt, maar loopt niet overal tot de huidige muur. Het noordelijk gedeelte van muur C. VI-60 staat gebouwd op de kepervloer. Wanneer de muur in zuidelijke richting wordt gevolgd, is te zien dat het verloop van de muur verder afwijkt van de kepervloer. Op het meest zuidelijke punt van de kamer is een verschil van enkele centimeters waar te nemen tussen de vloer (C. VI-54) en de muur (C. VI-60). Ook in de grootste ruimte (kamer 1) is duidelijk te zien dat er na de aanleg van de kepervloer een muur is opgetrokken die de ruimte opdeelt, en daarbij een oude overspanning dicht maakt.

Onder de kepervloer zijn meerdere ophogings- of opmaaklagen aanwezig (C. VI-110, C. VI-111, C. VI-112, C. VI-118 en C. VI-125) die in de late middeleeuwen te situeren zijn. Aan de noordelijke muur in kamer 2 lopen C. VI-110 en C. VI-111 tot tegen muur C. VI-120. Dit is wellicht de oudere fase van muur C. VI-54.

De oudste muurfragmenten situeren zich aan de zuidkant van de kamers, aan de kant van de hospitaalkapel. Er zijn twee raampartijen zichtbaar, deels in Doornikse kalksteen. De ramen wijzen er op dat op het moment dat de muren gezet werden, er nog geen bebouwing was aan de noordkant van de kapel. Onder de kepervloer zijn geen andere vloeren meer aangetroffen, wat er mogelijk op kan wijzen dat de kepervloer samengaat met het optrekken van gebouwen naast de kapel.

De sporen aangetroffen in de opgravingsput VIII buiten de kapel kunnen in meerdere fases verdeeld worden, maar vormen een losstaand verhaal van de zones binnen het hospitaal. Op de verstoringsdiepte van ca. 2,8 m is de moederbodem niet bereikt in de opgravingsput. Het onderste pakket C. VIII-64 wordt gevormd door een dik laatmiddeleeuws ophogings- of opvullingspakket. Mogelijk vormt deze eerste fase de demping van een natuurlijke depressie bij de inname van het grondgebied binnen de 13de-eeuwse stadsomwalling. Anderzijds kan C. VIII-64 ook de opvulling zijn van een diepe uitgraving. Op deze ophoging/opvulling was uitsluitend in de zuidelijke helft van de opgravingsput een deel van een loopniveau bewaard gebleven. In de zuidwestelijke hoek lag hierop een restant *in situ* verbrande leem. Een noord-zuidlopend uitbraakspoor C. VIII-7 en een restant van een natuurstenen muur C. VIII-88 vormen de oudste bouwfases binnen de opgravingsput. Deze fases kunnen waarschijnlijk in verband gebracht worden met de Bogaarden die reeds in de 13de eeuw de locatie bewoonden.

Na de komst van de zusters Bernardinnen (1379-1382) wordt de locatie van zone VIII mogelijk vanaf het einde van de 15de eeuw ingenomen als begraafplaats voor in hoofdzaak de overleden zieken. Ten zuiden van de kapel bevindt zich immers een binnenhof, vermoedelijk afgesloten van de stad. Het aardewerk uit de kerkhofgrond C. VIII-8 is breed te dateren tussen 1475-1650, maar het overgrote deel van het aardewerk is te plaatsen tussen 1550-1625. Ondanks het gebruik als begraafplaats worden in de kerkhofgrond afvalkuilen (C. VIII-26 & C. VIII-79) gegraven waarin aardewerk, glas, dierlijk bot en mosselschelpen worden in

weggegooid. Bovenop enkele skeletten en een afvalkuil wordt in een latere fase muur C. VIII-44 gebouwd uit gerecupereerd Doornikse kalksteen en baksteenbrokken. De muur loopt noord-zuid en maakt een hoek richting de kapel. Het is niet duidelijk of bij de bouw van deze natuurstenen aanbouw aan de kapel de locatie nog in gebruik was als kerkhof. Enige tijd later wordt deze aanbouw terug afgebroken en loopt een kasseien pad C. VIII-38 er deels overheen.

De jongste fases dateren voornamelijk uit de 18de eeuw. Boven de kerkhofgrond komt een 18de-eeuws ophogingspakket C. VIII-1 met ook deels vergraven kerkhofgrond. Het gebruik van de binnenplaats als begraafplaats is dan definitief gestopt. De aanleg van een grotere bakstenen aanbouw kan vermoedelijk ook in deze periode geplaatst worden. De brede muur C. VIII-16 loopt oost-west doorheen de opgravingsput en heeft twee noordelijke aftakkingen richting de kapel. Binnen deze ruimte was nog deels een haardwang en tegelvoer C. VIII-23 bewaard gebleven. Meerdere gootjes kruisen de opgravingsput. Mogelijk correspondeert de vondst van de muren en haard met het bijgebouwtje dat geschetst is op de maquette van Nézot.

5.6.2. Bevindingen ten opzichte van de resultaten van eerder uitgevoerd archeologisch onderzoek

De bevindingen van zone VI en VII bevestigen de beperkte resultaten van het vooronderzoek.

5.6.3. Gemotiveerde verwachting ten aanzien van de aanwezigheid en aard van archeologisch erfgoed

In het gehele projectgebied zijn er onder de geplande verstoring nog archeologische sporen te verwachten. De leidingsleuven binnenin het hospitaal wezen uit dat er nog laatmiddeleeuwse pakketten te verwachten zijn binnenin de gebouwen van het klooster. Mogelijk gaat het om pakketten die voorafgaan aan de bouw van dit deel van het klooster. Onder de gehele vleugel van het klooster zijn nog oudere sporen te verwachten, met uitzondering van de zones waar kelders zitten.

Ook buiten het klooster, in zone VIII, was op een diepte van 2,8 m de natuurlijke bodem nog niet bereikt. Op het onderste niveau zijn er opvullingspakketten van een natuurlijke depressie of van een grote uitgraving aangetroffen. Ten zuiden van de kapel zijn nog sporen van begraving te verwachten. Het is te verwachten dat deze sporen zich uitstrekken in de hele zuidelijke zone rond de kapel.

5.6.4. Belang en de betekenis van de archeologische site binnen de bestaande kennis

De opgraving binnenin de kapel leverde door de beperkte omvang slechts een kleine aanvulling op de bestaande kennis. De opgraving maakte echter wel duidelijk dat er in deze zone ook oudere sporen verwacht kunnen worden onder kepervloer C. VI-54. Onder deze vloer zijn immers laatmiddeleeuwse lagen te vewachten die informatie kunnen verschaffen over de zone toen deze nog niet bebouwd was.

De opgraving van de kuil ten zuiden van de hospitaalkapel leverde ondanks de kleine bodemingreep een bijzonder inzicht in het dagelijkse leven van de zusters in de 2de helft van de 16de eeuw. De analyse van de afvalkuilen laat toe om een goed beeld te krijgen in de consumptie van het klooster in deze periode. Een doorgedreven studie op de skeletten kan informatie verschaffen over de waaier aan mensen die in het klooster verzorgd is geworden.

5.6.5. Afbakening van zones waar geen archeologisch erfgoed aanwezig is

Binnen het opgravingsareaal werden in zone VII, kamer 4, 5 en delen van kamer 2 (enkele) gedeeltes aangetroffen waar geen archeologisch erfgoed meer aanwezig is. Het betreft de plaatsen waar reeds verwarmingsbuizen werden aangelegd. Deze plaatsen zijn beperkt in oppervlakte en diepte. Naast en onder deze uitgraving is wel nog archeologisch erfgoed aanwezig. In kamer 4 en 5 is er geen erfgoed meer te verwachten op de plaats waar er kelders gestoken zijn.

5.7. DE ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSDOELEN BEANTWOORD

Bij aanvang van het onderzoek werden op basis van het vooronderzoek volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Is de oudere kepervloer te koppelen aan vroegere fases van de pandgang? Kan een vlakregistratie ons iets bijbrengen over de vroegere structuur van de pandgang en de aanpalende vleugels?

De opgraving wees uit dat de structuur vroeger met zekerheid anders moet geweest zijn. De oostelijke muur van kamer 1 staat op de kepervloer, en blijkt een oude houten overspanning dicht te maken. Hieruit is af te leiden dat deze ruimte op het moment dat de vloer gelegd werd, een stuk groter moet geweest zijn. De muur die kamer 1 en kamer 2 scheidt, heeft duidelijk een oudere fase gekend. De afwerking van de kepervloer C. VI-54 is hiervan getuige. Vloer C. VI-54 lijkt op sommige plaatsen afgewerkt, maar loopt niet overal tot de huidige muur. Het noordelijk gedeelte van muur C. VI-60 staat gebouwd op de kepervloer. Wanneer de muur in zuidelijke richting wordt gevolgd, is te zien dat het verloop van de muur verder afwijkt van de kepervloer. Op het meest zuidelijke punt van de kamer is een verschil van enkele centimeters waar te nemen tussen de vloer (C. VI-54) en de muur (C. VI-60). Ook in de grootste ruimte (kamer 1) is duidelijk te zien dat er na de aanleg van de kepervloer een muur is opgetrokken die de ruimte opdeelt, en daarbij een oude overspanning dicht maakt.

- Zijn de aangetroffen muren en vloeren te linken aan de nog bestaande structuren?

Neen. De vloer reflecteert duidelijk een oudere fase. Verschillende muren blijken duidelijk herzet zoals C. VI-60. Wellicht zal het verloop van de muren ongeveer hetzelfde zijn geweest als de huidige toestand.

- Weerspiegelt de muur in zone III een volledig nieuwe bouwfase van het pand? Of gaat het eerder om een beperkte verbouwing?

Het is moeilijk om de afzonderlijke muren met zekerheid aan elkaar te linken. Wellicht is deze muur onderdeel geweest van een grotere verbouwing.

- Is het mogelijk om aan de hand van terreinwaarnemingen de interpretatie te verfijnen, met oog op de reconstructie van oudere bouwvolumes? Kunnen deze oudere bouwvolumes gelinkt worden aan de bouwfases van het hospitaal? Of kunnen deze gelinkt worden aan de laatmiddeleeuwse bouwwerken van de bogaarden?

De archeologische opvolging voor de beperkte bodemingreep kan maar in beperkte mate antwoord bieden op deze onderzoeksvraag. De ramen in Doornikse kalksteen die zichtbaar zijn in de muur tussen de hospitaalkapel en de kamers ten zuiden van de pandgang wijzen er op dat deze muur destijds als buitenmuur gezet is.

- Kan het ophogingspakket bovenop de kepervloer nauwer gedateerd worden? Is deze ophogingslaag ook te linken aan de restauratiewerken die in 1898-1901 zijn uitgevoerd?

Het ophogingspakket is te dateren in de 19de of begin 20ste eeuw, en is dus in verband te brengen met de renovatiewerken op het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw.

- Kunnen de eventueel aangetroffen oudere bouwfasen en het nog rechtopstaande muurwerk gedateerd worden? Zijn er ook oudere sporen bewaard onder de bakstenen kepervloer?

Onder de bakstenen kepervloer zijn nog verschillende lagen aangetroffen. De beperkte waarnemen laten niet toe deze ten gronde te interpreteren. De lagen zijn wellicht in de late middeleeuwen te situeren.

- Zijn er sporen aangetroffen die ouder zijn dan het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal? Zo ja, Wat is de aard, omvang, datering en functie van deze sporen?

In de opgravingsput VIII wordt een laatmiddeleeuws pakket C. VIII-64 enerzijds gezien als een dempingspakket en mogelijk in verband gebracht met de 13de-eeuwse stadsuitbreiding. Anderzijds kan het de opvulling van een diepe uitgraving zijn. Het deels bewaarde loopniveau C. VIII-14 kan gedateerd worden in de 13de-14de eeuw en kan een van de vroegere bewoningsfases op deze locatie zijn. Het huis en de vergaderzaal van de Bogaarden, op de locatie van de huidige kapel, zou reeds zijn opgetrokken in de 13de eeuw. Mogelijk kunnen de eerste bewoningssporen, zoals het loopniveau, met de Bogaarden geassocieerd worden. Een restant van een natuurstenen muur (C. VIII-88) en een noord-zuidlopend uitbraakspoor (C. VIII-7) dateren vermoedelijk ook van voor de komst van de Bernardinnen.

- Wat leren ons de eventuele begravingen? Zijn er opdelingen in zones waarneembaar? Kunnen deze gelinkt worden aan de bogaarden of zusters-Benardinnen? Gaat het om de kloosterzusters zelf? Of zijn er ook overleden zieken begraven?

De individuen aangetroffen in de opgravingsput VIII vormen een gemengde populatie van vrouwen, mannen en jongvolwassen. De begravingen dateren ten tijde van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal, voornamelijk in de periode van 1550-1625. Er is een relatief grote variatie aan begravingswijzes op te merken, met bijvoorbeeld twee mogelijke plurale begravingen en een (oneerbiedige) oost-west buikligging. Op de meeste individuen werden reeds relatief veel en uiteenlopende pathologische veranderingen geregistreerd, met mogelijke aanwijzingen voor ziekten en infecties, groeistoornissen, kwetsuren, mechanische stress en aangeboren afwijkingen. Veranderingen werden op zowel volgroeide als niet-volgroeide individuen en zowel op mogelijk mannelijke en mogelijk vrouwelijke individuen geobserveerd. Dit alles wijst erop dat er op het binnenhof hoogstwaarschijnlijk de overleden zieken werden begraven. Vermoedelijk werden de zusters van adellijke afkomst in een andere zone begraven.

- Welke ouderdom hebben de begravingen?

De kerkhofgrond kan op basis van het aardewerk ruim gedateerd worden tussen 1475 en 1650, het overgrote deel van het aardewerk dateert de skeletten eerder in de periode 1550-1625.

- Lenen de skeletresten zich voor verder fysisch-antropologisch onderzoek?

Fysisch antropologe Katrien Van de Vijver (KBIN): "Op basis van de goede bewaring en verschillende pathologische veranderingen die reeds werden geobserveerd, de gedetailleerde opgraving en variatie in de grafgebruiken en de relatief ongewone achtergrond van het kerkhof, wordt verdere studie aanbevolen. Deze kan gebruikt worden om een ruimer en gedetailleerder beeld te verkrijgen van het leven in kloosters en hospitalen, voor de studie van ziekte en trauma en de behandeling van zieken, en naar de demografische samenstelling, sociale achtergrond en levenswijze van de mensen die hier werden begraven, dat vergeleken en ingepast kan worden in ruimere regionale studies."

5.8. SAMENVATTING VAN HET ONDERZOEK

Het complex zoals het vandaag gekend is, het resultaat van een hele resem verbouwings-, herbouw- en nieuwbouwwerken. De oudste delen van de gebouwen (kapel) gaan zeker terug tot de 13de eeuw, en waarschijnlijk loopt de historie van de plaats nog een stuk verder terug in de tijd.

Onder de huidige vloeren zat een dik puinpakket dat op basis van de vondsten in de 19de of in de vroege 20ste eeuw te situeren is. Waarschijnlijk is deze fase te linken aan de

verbouwingswerken onder A. Vossaert aan het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw.

De meest opvallende structuur, en meest constante binnen de opgraving binnenin het klooster (zone VI) is een bakstenen kepervloer die zowel in de pandgang, als in de aanpalende kamers is gelegd. De kepervloer reflecteert een oudere fase van zowel de vleugel tussen de kapel en de pandgang als de pandgang zelf. De kepervloer wordt op verschillende plaatsen doorbroken door recentere muren en was soms afgewerkt tegen een muur die later herzet is, zoals in kamer 2 waar de kepervloer C. VI-54 aan de noordzijde oorspronkelijk afgewerkt is tegen een muur die later zo'n 10 cm verzet is geweest.

De muur die kamer 1 en kamer 2 scheidt, heeft duidelijk een oudere fase gekend. De afwerking van de kepervloer C. VI-54 is hiervan getuige. Vloer C. VI-54 lijkt op sommige plaatsen afgewerkt, maar loopt niet overal tot de huidige muur. Het noordelijk gedeelte van muur C. VI-60 staat gebouwd op de kepervloer. Wanneer de muur in zuidelijke richting wordt gevolgd, is te zien dat het verloop van de muur verder afwijkt van de kepervloer. Op het meest zuidelijke punt van de kamer is een verschil van enkele centimeters waar te nemen tussen de vloer (C. VI-54) en de muur (C. VI-60). Ook in de grootste ruimte (kamer 1) is duidelijk te zien dat er na de aanleg van de kepervloer een muur is opgetrokken die de ruimte opdeelt, en daarbij een oude overspanning dicht maakt.

Onder de kepervloer zijn meerdere ophogings- of opmaaklagen aanwezig (C. VI-110, C. VI-111, C. VI-112, C. VI-118 en C. VI-125) die in de late middeleeuwen te situeren zijn, mogelijk reflecteren deze lagen een periode die vooraf gaat aan de bouw van dit deel van het klooster. Aan de noordelijke muur in kamer 2 lopen C. VI-110 en C. VI-111 tot tegen muur C. VI-120. Dit is wellicht de oudere fase van muur C. VI-54.

De oudste muurfragmenten situeren zich aan de zuidkant van de kamers, aan de kant van de hospitaalkapel. Er zijn twee raampartijen zichtbaar, deels in Doornikse kalksteen. De ramen wijzen er op dat op het moment dat de muren gezet werden, er nog geen bebouwing was aan de noordkant van de kapel. Onder de kepervloer zijn geen andere vloeren meer aangetroffen, wat er mogelijk op kan wijzen dat de kepervloer samengaat met het optrekken van gebouwen naast de kapel.

De sporen aangetroffen in de opgravingsput VIII buiten de kapel staan los van de bevindingen binnen het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal.

De locatie van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal ligt buiten de oudste 12de-eeuwse stadsomwalling, maar komt tijdens de 13de-eeuwse stadsuitbreiding wel binnen de stadsomwalling te liggen.

Tijdens de opgraving in zone VIII is ook op de verstoringsdiepte van ca. 2,8 m de moederbodem nog niet bereikt. Het onderste pakket bestaat uit een dik laatmiddeleeuws ophogings- of opvullingspakket, C. VIII-64. Een restant van een paalspoor (C. VIII-103) kan hierin herkend worden. Sleuvenonderzoek in 2008 aan de nabijgelegen Sint-Walburgakerk stellen een volledige andere stratigrafie vast dan in zone VIII aan de kapel. Aan de kerk bevond de moederbodem (zand) zich op amper 60 cm. Dit verschil in stratigrafie kan op een natuurlijke depressie in het landschap wijzen, waarbij C. VIII-64 dan kan gezien worden als een ophogingspakket. Op 18de-eeuwse kaarten is nog te zien hoe het gebied ten westen van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal (zone buiten de stadsmuur) als nat weiland in gebruik was. Vermoedelijk lag er een grote natuurlijke natte depressie ten westen van de Sint-Walburgakerk. Bij de 13de-eeuwse stadsuitbreiding werd het projectgebied opgenomen binnen de stadsomwalling en werd de mogelijke depressie binnen de nieuwe stadsmuur gedempt en opgehoogd. Een andere hypothese is dat C. VIII-64 een opvullingspakket is van

een diepe uitgraving (extractiekuil?). De ingebruikname van deze zone kan vermoedelijk wel in verband worden gebracht met de Bogaarden, vermits zij er reeds in de 13de eeuw hun gebouwen hadden.

Op deze demping was uitsluitend in de zuidelijke helft van de opgravingsput een deel van een loopniveau bewaard gebleven. In de zuidwestelijke hoek lag hierop nog een restant *in situ* verbrande leem. Het weinige grijze aardewerk uit loopvlak C. VIII-14 geeft een brede datering tussen 1175-1400. Aangezien het projectgebied pas vanaf de 13de eeuw binnen de tweede stadsomwalling komt te liggen, kunnen we veronderstellen dat het hier een 13de-14de-eeuws loopniveau betreft met eventuele ophogingen. Een noord-zuidlopend uitbraakspoor C. VIII-7 en een restant van een natuurstenen muur C. VIII-44 vormen de oudste bouwfases binnen de opgravingsput. Deze fases samen met het loopniveau C. VIII-14 kunnen waarschijnlijk in verband gebracht worden met de Bogaarden die reeds in de 13de eeuw de locatie bewoonden.

Na de komst van de zusters Bernardinnen (1379-1382) wordt het binnenhof ten zuiden van de kapel mogelijk vanaf het einde van de 15de eeuw ingenomen als begraafplaats. Boven het loopvlak C. VIII-14 en het ophogingspakket C. VIII-64 komt een ophoging, namelijk de kerkhofgrond C. VIII-8, ruim te dateren tussen 1475 - 1650. Tijdens de opgraving werden 26 individuen geregisteerd die doormiddel van een assessment zijn onderzocht. De individuen aangetroffen in de opgravingsput VIII vormen een gemengde populatie van vrouwen, mannen en jongvolwassen. Er is een relatief grote variatie aan begravingswijzen op te merken, met bijvoorbeeld twee mogelijke plurale begravingen en een (oneerbiedige) oost-west buikbegraving. Op de meeste individuen werden relatief veel en uiteenlopende pathologische veranderingen geregistreerd, met mogelijke aanwijzingen voor ziekten en infecties, groeistoornissen, kwetsuren, mechanische stress en aangeboren afwijkingen. Veranderingen werden op zowel volgroeide als niet-volgroeide individuen en zowel op mannelijke en vrouwelijke individuen geobserveerd. Dit alles wijst erop dat er op het binnenhof hoogstwaarschijnlijk de overleden zieken werden begraven. Vermoedelijk werden de zusters van adellijke afkomst in een andere zone begraven.

Ondanks het gebruik als begraafplaats worden in de kerkhofgrond twee afvalkuilen gegraven waarin aardewerk, glas, dierlijk bot en mosselschelpen worden in weggegooid. De kuilen C. VIII-79 en C. VIII-26 dateren uit de tweede helft van de 16de eeuw en geven een inkijk in het dagelijkse leven van de zusters-Benardinnen. Het aardewerk en de restanten dierlijk bot geven duidelijk blijk van een welgestelde omgeving.

Bovenop enkele skeletten en de afvalkuil C. VIII-79 wordt in een latere fase een muur gebouwd uit gerecupereerd Doornikse kalksteen en baksteenbrokken gebouwd. De muur C. VIII-44 loopt noord-zuid en maakt een hoek richting de kapel. Het is niet duidelijk of bij de bouw van deze aanbouw aan de kapel de locatie nog in gebruik was als kerkhof. Enige tijd later wordt deze aanbouw terug afgebroken en loopt een kasseien pad C. VIII-38 er deels overheen.

De laatste fases dateren voornamelijk in de 18de eeuw. Boven de kerkhofgrond komt een 18de-eeuws ophogingspakket C. VIII-1 met ook deels vergraafde kerkhofgrond. Het gebruik van de binnenplaats als begraafplaats is dan definitief gestopt. De aanleg van een grotere bakstenen aanbouw kan vermoedelijk ook in deze periode geplaatst worden. Een brede muur C. VIII-16 loopt oost-west doorheen de opgravingsput en heeft twee noordelijke aftakkingen richting de kapel. Binnen deze ruimte was nog deels een haardwang en tegelvoer C. VIII-38 bewaard gebleven. Meerdere gootjes kruisen de opgravingsput en lopen richting de huidige kapel.

06 | BIBLIOGRAFIE

6. BIBLIOGRAFIE

BOGAERT C., LANCLUS K., TACK A. & VERBEECK M. 1996: *Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Oudenaarde, Stad Oudenaarde en fusiegemeenten,* Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen – Inventaris van het cultuurbezit in België, Architectuur deel 15-1, Turnhout. Brepols.

CALLEBAUT D., DE GROOTE K. & AMEELS V. 2012: Het ontstaan van de stad: een moeizaam verhaal, in: Trio P., Castelain R., Van Kerkhoven G. & De Smet M. (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*, Oudenaarde: Stadsbestuur Oudenaarde, 17-32.

CASTELAIN R. 2012: De symbiose tussen de middeleeuwse stad en haar platteland, in: Trio P., Castelain R., Van Kerkhoven G., De Smet M. (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*, Oudenaarde: Stadsbestuur Oudenaarde 43-54.

CROMBÉ PH., CRUZ F., DE GRAEVE A., DE GRAVE J., DE MAEYER W., HALBRUCKER E, TEETAERT D., VANDENBERGHE D. & VANDENDRIESSCHE H. 2018: Optically stimulated luminescence dating of an aeolian dune occupied during the Final Paleolithic and Neolithic, along the Upper Scheldt valley at Oudenaarde “Markt” (prov. Of East Flanders, BE). *Notae Praehistoricae* 38, 49-70.

DE MAEYER W., VAN CAUWENBERGH S., TAELMAN E. & CHERRETTÉ B, 2015: *Oudenaarde Louise Mariekaai en JJ Raepsaetplein. Archeologisch onderzoek*, SOLVA Archeologie rapport 3, Onuitgegeven rapport SOLVA.

DE MAEYER W. et al.: In voorbereiding. *Archeologisch onderzoek op de markt van Oudenaarde*, SOLVA.

DEVOS P. 1998: Het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal, in: Devos P. (ed.), *Monumenten & landschappen in Oudenaarde (10)*, Oudenaarde.

HAEMERS J. & VAN ASSCHE E. 2012: De woelige politieke geschiedenis bij de overgang van de middeleeuwen naar de Nieuwe Tijd, in: Trio P., Castelain R., Van Kerkhoven G. & De Smet M. (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*, Oudenaarde: Stadsbestuur Oudenaarde 55-64.

HANECA K. 2017: *Dendrochronologie en erfgoedonderzoek*, Handleidingen van het agentschap Onroerend Erfgoed 16, s.l.

HENKES H. 1994: *Glas zonder glans, Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen (1300-1800),* Rotterdam Papers 9, Herent.

PLANQUAERT J. S.D.: *Oudenaerde en het land tussen Schelde en Leie (van de kruistochten tot heden)*, Kortrijk.

TRIO P. 2012: Stevig uitgebouwde structuren kaderden het godsdienstige en charitatieve leven in de late middeleeuwen, in: Trio P., Castelain R., Van Kerkhoven G. & De Smet M. (eds.). *Tijd voor Oudenaarde*, Oudenaarde: Stadsbestuur Oudenaarde, 55-64.

VANDENDRIESSCHE H., DE MAEYER W., VAN CAUWENBERGHE S. & CHERRETTÉ B. 2014: Oudenaarde – Markt. Bureaustudie, Onuitgegeven rapport SOLVA.

VAN CAUWENBERGHE K. 2004: *Historisch-morfologisch onderzoek van Oudenaarde*. Scriptie ingediend tot het behalen van de academische graad van burgerlijk ingenieur-architect (promotor: Prof. Dr. F. Strauven), Universiteit Gent.

VAN DE VIJVER K. 2022: Archeo-antropologisch assessment van de menselijke resten van de opgraving “Oudenaarde – Onze-Lieve-Vrouwe Hospitaal (2020-2021), KBIN.

VAN DURME L. 2012: Het verre verleden weerspiegeld in de plaatsnamen, in: Trio P., Castelain R., Van Kerkhoven G., De Smet M. (eds.), *Tijd voor Oudenaarde*, Oudenaarde: Stadsbestuur Oudenaarde, 33-42.

07 | BIJLAGEN

7. BIJLAGEN

7.1. HANDLEIDING BIJ HET RAADPLEGEN VAN DE BIJLAGEN

De bijlagen bij het rapport zijn ingedeeld in een algemene gegevensfiche over het project inclusief trefwoorden, een lijst met overzichtsfoto's, een structuurlijst, een spoorcombinatielijst, een sporenlijst, een vondstenlijst en een fotolijst op spoorniveau. Tevens wordt een overzicht geboden van uitgevoerd post-excavation onderzoek en mogelijkheden voor verder onderzoek.

Deze lijsten worden aangevuld met de afgeleverde vergunningen voor metaaldetectie en prospectie met ingreep in de bodem enerzijds, en de bijzondere voorwaarden waaraan het onderzoek dient te beantwoorden, opgesteld door de bevoegde overheid - het Agentschap Onroerend Erfgoed - anderzijds.

We geven hierbij enige duiding met betrekking tot de diverse lijsten in deze bijlage.

De lijsten worden automatisch gegenereerd uit de SOLVA-databank. In deze databank worden tijdens de opgraving en de rapportage alle data die tijdens een archeologisch project worden gegenereerd, samengebracht. Het gaat hierbij dus zowel om velddata (foto's, plannen, beschrijvingen, relaties tussen sporen, vondsten, ...) als documenten die tijdens de rapportage worden gegenereerd (aardewerktekeningen, informatie over behandeling van materiaal, het archeologisch rapport, diverse laboanalyses, administratief archief zoals vergunningen, bijzondere voorwaarden, ...). In het kader van de rapportage genereert de databank een reeks lijsten zoals gevraagd in de "Minimumnormen voor archeologische registratie en rapportage" en de "bijzondere voorwaarden" bij het concrete project.

Conform de structuur van de databank (zie hoofdstuk methodologie, verwerking) worden de bijlagen hiërarchisch opgebouwd. Alle velddata worden in de databankstructuur op drie niveaus ingedeeld: spoorniveau, spoorcombinatieniveau en structuurniveau. We verduidelijken met een voorbeeld.

Onder de noemer 'sporen' verstaan we het kleinste niveau van notulering, de kleinste eenheid als het ware: bijvoorbeeld een aflijning in een grondplan of een laag in een kuil bij een coupetekening. Dit is het niveau waarop vondsten afzonderlijk worden ingezameld.

Verschillende sporen kunnen toebehoren aan een 'spoorcombinatie': zo vormen verschillende lagen in een kuil samen de spoorcombinatie 'kuil'.

Op gelijkaardige wijze kunnen verschillende spoorcombinaties gegroepeerd worden tot een overkoepelende 'structuur': diverse paalkuilen behoren bijvoorbeeld toe aan de structuur 'gebouw'.

In de databank, en dus ook in deze bijlagen, worden de velddata volgens vastgestelde thesauruslijsten toegewezen aan de noemers 'sporen', 'spoorcombinaties' en 'structuren'. Door archeologische begrippen (gebouw, crematiegraf, grafkuil, laag, ...) via een vastgestelde thesauruslijst aan een specifiek niveau toe te wijzen (spoor, spoorcombinatie, structuur), bestaat de garantie dat bij bevraging van de databank naar een bepaald archeologisch begrip, effectief ook alle ingevoerde data in de resultatenlijst voorkomt (anders gezegd, we vermijden daardoor dat 'grafkuil' de ene maal bij 'spoorcombinatie', en de andere maal bij 'structuur' wordt ondergebracht).

De lijsten in deze bijlage zijn volgens dezelfde hiërarchie opgebouwd. In de bijlage wordt achtereenvolgens een overzicht gebracht van structuren, spoorcombinaties en sporen. Op

deze wijze kan van ‘groot’ naar ‘klein’ afgedaald worden in de informatie. Er wordt bovendien met kruisverwijzingen gewerkt: bij structuren staat vermeld uit welke spoorcombinaties ze zijn opgebouwd, bij spoorcombinaties staat vermeld uit welke sporen ze zijn opgebouwd. In omgekeerde richting staat bij de sporenlijsten vermeld tot welke spoorcombinatie en structuur een spoor behoort, en bij de spoorcombinatielijst staat vermeld tot welke structuur een spoorcombinatie behoort. De structuurlijst bevat dus een overzicht van gerelateerde spoorcombinaties. De spoorcombinatielijst bevat een overzicht van gerelateerde structuren (hoger niveau) en sporen (lager niveau), alsook een overzicht van alle foto’s, plannen, vondsten en stalen. De sporenlijst bevat een overzicht van gerelateerde spoorcombinaties en structuren, alsook een overzicht van alle foto’s, plannen, vondsten en stalen. De gedetailleerde spoorbeschrijvingen zijn uitsluitend in de sporenlijsten zelf terug te vinden. Op elk niveau tot slot staat een interpretatie en zo mogelijk ook een datering vermeld.

Voor de duidelijkheid geven we mee dat niet elk spoor noodzakelijk deel uitmaakt van een spoorcombinatie (en dus structuur), evenmin als elke spoorcombinatie aan een structuur kan toegewezen worden.

Wat de wijze van nummering betreft, geldt als algemene regel dat spoorcombinaties en structuren de naam dragen van het spoornummer dat als eerste aan die ‘spoorcombinatie’ (en eventueel bij uitbreiding ‘structuur’) wordt toegewezen. In een rapport zijn het doorgaans de spoorcombinatienummers en, indien gegroepeerd onder een structuur, de structuurnummers die in de tekst de leidraad vormen.

Tot slot enkele bijzonderheden:

Verstoringen en ‘negatieve sporen’, sporen die na couperen geen of een natuurlijk spoor blijken te zijn, worden niet tot het niveau van een spoorcombinatie gebracht, maar bestaan enkel tot op het spoorniveau.

In het geval dat het een rapportage van een vooronderzoek betreft, worden sporen in principe niet aan een spoorcombinatie (en bij uitbreiding een structuur) toegewezen. Spoorcombinaties en structuren worden pas aangemaakt op het moment van een archeologische opgraving, aangezien op dat ogenblik alle beschikbare informatie aanwezig is, en dit dus dan wel een zinvolle oefening is. Tijdens een vooronderzoek zijn heel wat relaties bijvoorbeeld nog niet duidelijk.

De enige uitzondering op deze regel wordt gemaakt wanneer bij de verwerking van een vooronderzoek reeds duidelijk is dat de sporen gelegen zijn in een zone die niet voor verder onderzoek in aanmerking komt. Dan worden sporen waar mogelijk wel tot spoorcombinaties gegroepeerd (en worden dus in de databank spoorcombinaties (en eventueel structuren) aangemaakt). Op deze wijze wordt gegarandeerd dat informatie rond potentiële spoorcombinaties of structuren niet verloren gaat bij een bevraging van de databank. Een voorbeeld verduidelijkt dit: een geïsoleerde grafkuil, die geen aanleiding geeft tot verder onderzoek, wordt wel als spoorcombinatie gedefinieerd in de databank, omdat deze zo ook in de resultatenlijst van een bevraging zal voorkomen. Zoniet zou deze grafkuil voor de databank ‘onzichtbaar’ worden.

7.2. LIJSTEN

- Gegevensfiche project
- Keywords
- Dagrapporten
- Structuurlijst, met vermelding van de gerelateerde contexten
- Contextlijst, met vermelding van de gerelateerde structuren en sporen, foto's, plannen, vondsten en stalen
- Spoorlijst, met vermelding van de gerelateerde contexten, structuren, foto's, plannen, vondsten en stalen
- Vondstenlijst
- Assessment van de vondsten
- Plannenlijst
- Fotolijst
-Tekeningenlijst
- Rapport KIK

Naar aanleiding van renovatiewerken in en rond het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal in Oudenaarde is een kleine opgraving uitgevoerd. Het complex zoals het vandaag gekend is, het resultaat van een hele resem verbouwings-, herbouw- en nieuwbouwwerken. De oudste delen van de gebouwen (kapel) gaan zeker terug tot de 13de eeuw, en waarschijnlijk loopt de historie van de plaats nog een stuk verder terug in de tijd. Onder de huidige vloeren zat een dik puinpakket dat op basis van de vondsten in de 19de of in de vroege 20ste eeuw te situeren is. Waarschijnlijk is deze fase te linken aan de verbouwingswerken onder A. Vossaert aan het einde van de 19de eeuw en het begin van de 20ste eeuw. De meest opvallende structuur binnen de opgraving binnenin het klooster (zone VI) is een bakstenen kepervloer die zowel in de pandgang, als in de aanpalende kamers is gelegd. De kepervloer wordt op verschillende plaatsen doorbroken door recentere muren en was soms afgewerkt tegen een muur die later herzet is. Onder de kepervloer zijn meerdere ophogings- of opmaaklagen aangetroffen die in de late middeleeuwen te situeren zijn. Mogelijk gaan deze lagen vooraf aan de bouw van dit deel van het klooster. De oudste muurfragmenten situeren zich aan de zuidkant van de kamers, aan de kant van de hospitaalkapel. Er zijn twee raampartijen zichtbaar, deels in Doornikse kalksteen. De ramen wijzen er op dat op het moment dat de muren gezet werden, er nog geen bebouwing was aan de noordkant van de kapel. Onder de kepervloer zijn geen andere vloeren meer aangetroffen, wat er mogelijk op kan wijzen dat de kepervloer samengaat met het optrekken van gebouwen naast de kapel.

Tijdens de opgraving in zone VIII is ook op de verstoringsdiepte van ca. 2,8 m de moederbodem nog niet bereikt. Het onderste pakket bestaat uit een dik laatmiddeleeuws ophogings- of opvullingspakket. Op deze demping was een deel van een loopniveau bewaard gebleven. Na de komst van de zusters Bernardinnen (1379-1382) wordt het binnenhof ten zuiden van de kapel ingenomen als begraafplaats. Boven het loopvlak komt een ophoging, ruim te dateren tussen 1475 - 1650. Daarin zijn 26 de restanten van individuen geregisteerd. De individuen vormen een gemengde populatie van vrouwen, mannen en jongvolwassen. Er is een relatief grote variatie aan begravingswijzen op te merken. Op de meeste individuen werden relatief veel en uiteenlopende pathologische veranderingen geregistreerd. Veranderingen werden op zowel volgroeide als niet-volgroeide individuen en zowel op mannelijke en vrouwelijke individuen geobserveerd. Dit alles wijst erop dat er op het binnenhof hoogstwaarschijnlijk de overleden zieken werden begraven. Ondanks het gebruik als begraafplaats werden in de kerkhofgrond twee afvalkuilen gegraven waarin aardewerk, glas, dierlijk bot en mosselschelpen worden in weggegooid. De kuilen dateren uit de tweede helft van de 16de eeuw en geven een inkijk in het dagelijkse leven van de zusters-Benardinnen. Het aardewerk en de restanten dierlijk bot geven duidelijk blijk van een welgestelde omgeving.

Bovenop enkele skeletten en een afvalkuil wordt in een latere fase een muur gebouwd. Enige tijd later wordt deze aanbouw terug afgebroken en loopt er een kasseien pad overheen. De laatste fases dateren in de 18de eeuw. Het gebruik van de binnenplaats als begraafplaats is dan definitief gestopt. De aanleg van een grotere bakstenen aanbouw kan vermoedelijk ook in deze periode geplaatst worden. Een brede muur C. VIII-16 loopt oost-west doorheen de opgravingsput en heeft twee noordelijke aftakkingen richting de kapel. Binnen deze ruimte was nog deels een haardwang en tegelvoer C. VIII-38 bewaard gebleven. Meerdere gootjes kruisen de opgravingsput en lopen richting de huidige kapel.